

T. KISS TAMÁS
FRONTVONALBAN

T. KISS TAMÁS

FRONTVONALBAN

Molnár Mihály
élete dokumentumok tükrében

BELVEDERE
SZEGED, 2013

A kötet megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

Lektor Valuch Tibor

Könyv- és borítóterv Molnár Icsu István

© T. Kiss Tamás, 2013

© Belvedere Meridionale, Szeged, 2013

Felelős kiadó Belvedere Meridionale

Szerkesztette Nácsa Klára

Nyomdai kivitelezés s-Paw Bt.

6794 Üllés, Mező Imre u. 7.

www.s-paw.hu

Felelős vezető Szabó Erik

ISBN 978-963-9573-95-6

TARTALOM

7	SZUBJEKTÍV ELŐSZÓ Tibori Theodosia Timea
9	CURRICULUM VITAE
17	GALÉRIA
49	AZ ELSŐ NAGY HÁBORÚ 1914–1918
	Az olasz fronton. Dél-Tirol, Isonzó 52
	Az orosz fronton. A Bruszilov-offenzíva.
	Harcok az Erdős-Kárpátokban 1916–1917 65
100	AZ INVALIDUS-KOR
	A Tanácsköztársaság 103
	A Horthy-rendszer 113
120	A MÁSODIK NAGY HÁBORÚ ÉS AZ AZT KÖVETŐ ÉVEK
	A háború évei 121
	Kulákként a „termelés frontján” 1947–1956 124
	Megbélyegezve 127
	Próbálkozások, kérelmek, felszólítások 132
139	APA ÉS FIA A FORRADALOMBAN 1956
	A forradalom napjai 140
	A szovjet katonai intervenciót követő hónapok 148
	A megtorlás. Vád: „A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette” 155
188	EPILÓGUS
190	ZÁRADÉK
193	DOKUMENTUMOK

212 NÉVMUTATÓ Nácsa Klára

220 RÖVIDÍTÉSEK

221 VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

SZUBJEKTÍV ELŐSZÓ

„Derék ember csak egyféleképp lehet
valaki, rossz ellenben sokféleképpen.”

Arisztotelész

Aki a múltját nem ismeri, annak szegényebb a jelene, és voltaképpen a jövőjét is légüres térben éli. A memoárirodalom mindig lényeges szerepet töltött be a valóság és a történelem megismerésében, a „hogyan volt, miként történt” értelmezésében. Különösen igaz ez Közép-Kelet-Európában, ahol a XX. században legalább hét alkalommal történt ideológiai alapon rendszerváltás. E nyugtalan történelem eseménysora többnyire dokumentált, azok a lélekmélyi történések azonban, amelyeket a korszak (korszakok) szereplői és megszzenvedői átéltek, már kevésbé. Pedig nem kevesen voltak, akik lassan múló vagy maradandó sebeket kaptak, vagy akikben a nehéz idők bizonytalanságot, eszmei és erkölcsi torzulásokat okoztak, mint ahogy sokakban élt (él) az a vágy is, hogy mikrotörténelmüket – így vagy úgy – megörökítsék. Ám a hatvan éven felüli korosztály társadalomtörténeti, de akár személyes motívumait kutatva azt látjuk, hogy a nyilvánosságkeresés hátterében nagy elhallgatások állnak – egyéni bizonytalanságok, vélt vagy valódi félelmek, néma szemtanúk, zárt, titkosított dokumentumok, kutatási tilalmak kerítése.

A szűkebb családi körben elmesélt történetek továbbadásának – „senkinek, soha, sehol, semmikor” – tiltása beleégett a túlélők mindennapi világába és meggyökeresedett az utódok emlékezetében is, leszűkítve, körülhatárolva látóterüket. A mai hatvanasok nagyszüleinek emlékképei, szüleinek emlékezete, a személyes dokumentumok, levelezések jelentős része lassan az enyészeté lett, ami megmaradt, az sem egyformán fontos, informatív.

Magyarországon nem a „történelemcsináló” politikusok történelme az érdekes, hanem azoké, akik – így vagy úgy – megpróbálták túlélni a politikusok történelmét! Van, aki feltétlen híve lett a múlt tényfeltárásának, még akkor is, ha hiányoznak a forrásai. Akad, aki többször is megfontolja, mi kerüljön napvilágra, miközben szükségét érzi a megszólalásnak. Olyan személy is megszólal, aki 1945 előtti, a csendőrlő farkát meghúzó gyermeki cselekedetét „partizánakciónak”, az 1956-os forradalom idején látottakat „aktív részvételnek”, a Kádár-viccek mesélését „másként gondolkodásnak”, 1989 után (vagy korábban) a 16 éves orosz kiskatona félrevezetését „hazafias tettnek” tartja és minősíti.

A történelem mindig személyes. Ha akarjuk, ha nem! Családom tagjai megtapasztalták a háborúkat, a politikai és gazdasági hatalmváltásokat, a különböző ideológiai fordulatokat, s természetesen mindezek befolyását, hatását személyes sorsuk alakulására. Ám neveltetésük, iskolázottságuk, hivatásuk arra ösztönözte

őket, hogy megőrizték identitásukat, ne hagyják magukat mások által vezéreltetni, s mindig törekedjenek arra, hogy saját kezükbe vegyék sorsuk irányítását. Ami persze életük alakulása szempontjából gyakorta járt negatív következményekkel.

Nagyapám mikrotörténelmének feltárásához dokumentumokat és dokumentátorokat hívtunk segítségül, amikor kísérletet tettünk egy a XX. század hat évtizedében aktív életet élő, figyelemre méltó személyiség életútjának bemutatására.

A tényfeltárás, a tényfeltáró irodalom összeállítása, a dokumentumelemzés minden társadalomkutató számára kihívás. Olyan szisztematikus, tárgyilagos és elhivatott tevékenységre van szükség hozzá, amely nemcsak a nyilvánosságra kerülő munkát helyezi „erkölcsi mérlegre”, hanem segítséget nyújt annak az irat-, napló- és fotóanyagnak az értelmezésében, feldolgozásában is, amelyet az elődök örökölni hagytak.

Gyermekként ösztönösen tiszteltem és nagyon szerettem vitéz Molnár Mihályt, a Nagyapámat. Példaképem a mai napig! Fényképe most is otthonom egyik kitüntetett helyén látható.

Azokról az eseményekről, pozitív és negatív emberi kapcsolatokról, társadalmi, gazdasági körülményekről, amelyek többször is megtörték az életét, gyakran és tárgyilagosan mesélt. Bizakodó és optimizmust sugárzó ember volt, minden nehézség ellenére is. Valódi élettörténetét mégis csak töredékesen ismerhettem meg életkorom, ismereteim, tapasztalataim hiánya miatt. Ez a dokumentumkötet segít(he)t abban, hogy felnőttként valóban megértsem a Nagyapámat: elkötelezettségét, döntéseit, állandó, eleven kíváncsiságát a tudományos és a köznapi élet dolgai iránt. A dokumentum-összeállítás főhajtás az elkötelezett demokrata, bátor katona, tisztességes családfő és csodálatra méltó Nagyapa előtt.

Köszönettel és elismeréssel tartozom férjemnek, T. Kiss Tamásnak, aki a kutatást kezdeményezte, elvégezte az adatok gyűjtését, azok szakszerű rendezését és elemzését, segített Nagyapám tárgyilagos megismerésében, a róla alkotott ideálkép valóságossá formálásában. A könyv tartalmát több információforrás táplálja. A kötet fejezeteit eredeti levelek mellett naplók, levéltári (Békés Megyei Levéltár, Gyulai Földhivatal, Hadtörténelmi Levéltár, Nemzeti Múzeum, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Országos Széchényi Könyvtár) anyagok, néhány még élő adatközlő személyes emlékképei: Lovász Sándor és Pongrácz Lajos elbeszélései hitelesítik, akikhez Molnár Lajosné Rácz Mária közreműködésével jutottunk el.

Köszönet illeti lektorunkat, Valuch Tibort, aki javaslaival segítette a kötet megírását.

Budapest, 2012. október 10.

Tibori Theodosia Timea

CURRICULUM VITAE

Molnár Mihály 1895. november 5-én született Csorvás Nagymajorban. Apja, Molnár Mihály uradalmi cseléd, gazdasági éves kocsis, majd MÁV-hordár, anyja Vasas (Hribik) Dorottya. Egy testvére volt, Molnár László. Az elemi és a polgári iskoláit Békéscsabán végezte. Tanulmányait Késmárkon, a felső kereskedelmi iskolában folytatta, ahol 1913-ban érettségizett. Békéscsabán, 1922. február 15-én kötött házasságot, felesége Patay Judit. Négy gyermeke született, három fiú és egy lány. Közülük ketten maradtak életben. 1922. november 10-én született Mihály fia, őt László követte, aki torokgyíkban, a harmadik testvér közvetlenül a születése után halt meg. Lánya, Molnár Katalin 1931. október 7-én látta meg a napvilágot.

Molnár Mihály fiatalon, alig 18 évesen egyéves önkéntes katonai szolgálatra vonult be 1913. október 1-jén a Cs. és Kir. 101. sz. gyalogezredhez, Nagyváradra. Az önkéntes tartalékos tiszti iskola elvégzése után, 1914 tavaszán Békéscsabára helyezték, a 101-es gyalogezred III. zászlóaljához, mint karpaszományos tizedest. Az első világháború tényleges szolgálata alatt tört ki. Mintegy 11 000 fős ezredével Szerbiába vonult, aztán a galíciai orosz fronton a 2. hadsereg kötelékében harcolt. Bátorságáért őrmesterré, majd zászlóssá léptették elő. 1914. augusztus 1-jétől 1915. május 23-ig szakaszparancsnok, 1915. november 14-től 1916. március 1-jéig vadász-szakaszparancsnok.

Részt vett az 1915 áprilisában zajló harcokban (kárpáti húsvéti csata, április 2–13.), amelynek eredményeképpen az osztrák–magyar seregek kiszorították az orosz csapatokat Magyarország területéről – e csatározások részét képezték a Gusinai-magaslatért folyó harcok, ahol a 101-esek különösen kitüntették magukat. Részes volt az 1915. május 2-án indított hadműveletnek is, amikor a németekkel kiegészült osztrák–magyar haderő Tarnów és Gorlice között 16 km szélességben és 4 km mélységben áttörte a frontot.

Május végén, a Fw. Zygmuntowka elleni támadások idején magas lázzal megbetegedett és kolera gyanújával kórházba került.

Gyógyulása után, 1915 októberében visszatért az ezredéhez, amely november 29-től egészen 1916. március 15-ig tartalékban volt.

Közben 1915 nyarán Olaszországban is megkezdődtek a harcok, s az Isonzónál az osztrák–magyar csapatok egyre nehezebben verték vissza az olaszok támadásait. Az osztrák–magyar hadvezetőség április közepén kezdeményezte, hogy Dél-Tirolon át megtámadja az olaszokat és előretörésével hátába igyekszik jutni az isonzói olasz hadseregnek. 1916 májusában és júniusában a 3. hadsereg kötelékében vett részt az olasz-

országi fronton a dél-tiroli támadó hadműveletekben. Soron kívül hadnaggyá léptették elő, és 1916. március 1-jétől 1916. augusztus 1-jéig a vadászkülönítmény (Jagdzug) III. szakaszának parancsnoka volt. Harcolt Asiagónál, Fondinál és a Monte Busibollo elleni háromnapos véres küzdelemben. A katonai sikerek ellenére azonban az ezredet – mert az oroszok 1916. június 4-én Lucknál áttörték az osztrák–magyar frontvonalat – átvezényelték a Kárpátokba. A visszavonulás fedezésével a vadászkülönítmény egységeit bízták meg. A Molnár Mihály vezette szakasz négy raja azokon a helyeken fedezte a visszavonulást, ahol az ezredükkel korábban sikeres csatákat vívtak.

1916. július 13-án Matarellóban vagonírozták be őket, innen Innsbruckon, Salzburgon, Bécsen, Pozsonyon és Budapesten át robogtak a 101-esek Máramarosziget felé, hogy július 17-én Körösmezőn kiszállva bekapcsolódjanak a Bruszilov-offenzíva feltartóztatásába. A frontnak ezen a legdélebbi szakaszán Erdélyt kellett megvédeni az oroszoktól (akik ekkorra már betörték Bukovinába, elfoglalták Czernowitzot, és egészen a Kárpátok vonaláig nyomultak előre), illetve az 1916. augusztus 27-én Magyarországnak hadat üzenő Romániától, amelynek Oroszország katonai segítségét ígért.

Huszonegy évesen főhadnaggyá léptették elő, és 1916. augusztus 1-től 1917. szeptember 3-ig századparancsnok. Négy szakaszból álló vadászszázadot (Jagdkompagnie) szervezett és az Erdős-Kárpátok tövében, a stratégiai fontosságú Tatár-hágónál, a Zolobi-magaslaton, az ún. 101-es kúpon állásokat építettek ki, ahol folyamatosan harcokra került sor. Az egyikről így írt Makkay (Machalek) Pál: „1916. December 5. A 101-es kúp 5 órán át ellenséges tüzéségi tűz alatt állott. A gránátok ezrei lepték el az állást. Az ellenséges gyalogság megrohanta az állásokat, de a Jagdkompanie vitézei visszaverték a muszkákat. Mikor csend lett, derék katonáink a Himnuszt énekeltek.”¹

A 101-esek egy évet töltöttek jól kiépített Tatár-szorosi állásaikban, szüntelen állás-harcban (a támadó, eddigre kimerült orosz csapatok szintén beásták magukat), utolsó ütközetüket 1917. július 7-én vívták a 101-es kúpot támadó ellenséggel. Ezután indultak a kifulladt Kerenszkij-offenzívában részt vevő, visszavonuló orosz csapatok üldözésére, Czernowitz irányába. A bukovinai főváros bevétele (1917. augusztus 2.) után ezredüket délre irányították, az oroszok megszállta Czardaki-magaslat ellen. A szeptember 3-i csata azonban véres öldöklésbe fordult – az orosz fronton ez volt a 101-esek utolsó, legszomorúbb ütközete.

Molnár Mihály százada képezte a front második vonalát a czardaki ütközetben, ahol az 1917. szeptember 3-án kibontakozott harcok során súlyosan megsebesült, ágyúlövést kapott. Bajtársa, Pisky Zoltán főhadnagy így ír róla visszaemlékezésében: „A sebesültek száma egyre nő... A Jagdkompanie elveszítvén hőslélkű parancsnokát, jó vitéz Molnár Miskát, – úgyszólván lelkét veszítve kísérelte meg az ellenlökést, de

1 Makkay (Machalek) Pál: A volt császári és királyi 101-ik gyalogezred a világháborúban. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, 1934, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 43–91. p. Idézet 81. p.

hiába...-, akciójuk vérbe fullt.”² Sebesülésekor a bal lábán felső combtörést szenvedett, amelynek következtében lába öt és fél centiméterrel megrövidült, és 50–74 százalékos rokkanttá vált. 1917-ben főhadnagyi rangban leszerelt.

Az 1918-as októberi forradalom a békéscsabai kórházban érte. Az 1919-es proletárdiktatúra idején mankóval fennjáró és betegállományban levő főhadnagyként a Vörös Hadsereg tagja lett és a békéscsabai kórházak ételmezési tisztjeként teljesített szolgálatot, illetve az összes kórházi alkalmazott főbizalmijaként érdekképviselőként látott el; ebben a tiszteben egészen a város román megszállásáig, 1919. április 26-ig megmaradt. A román csapatok távozásáig, 1920. március 20-ig Békéscsabán tartózkodott. A Nemzeti Hadsereg bevonulásakor szolgálatra jelentkezett és 1920. március 24-én állományba vették. 1920 októbere és 1924 között főhadnagyi rangban ezredvonat-parancsnok, posta- és távírda-ellenőri állomástiszt. A szegedi 3. munkásszázad parancsnokhelyettese.

A Nemzeti Hadseregben 1924. szeptember végéig katonai feladatokat ellátó, ekkor már századosi rangban szolgáló Molnár Mihály saját kérésére átmeneti viszonyba, majd – 36 hónap (ebből 34 első vonalbeli) frontszolgálatot maga mögött tudva – nyugdíjba vonult. Számos kitüntetésben részesült. Tulajdonosa a Vaskorona Rend III. oszt., a Katonai Érdemkereszt III. oszt., I. oszt., az Ezüst Vitézségi Érem II. oszt., az Ezüst Vitézségi Érem, Bronz Vitézségi Érem, Sebesülési Érem, Háborús Emlékérem, Károly Csapatkereszt, Német Vaskereszt II., Bronz Signum Laudis és Ezüst Signum Laudis kitüntetéseknek.

A frontokon történt helyállásainál és kapott kitüntetéseinél fogva, a magyar kormány 6650 É.M. számú rendelete értelmében 1922. október 14-én Budapesten, vitézzé avatták, és 1925-ben a román határ mellett, Gyulaváriban, a Kótyásnak nevezett területen, József főherceg birtokából kihasított 50 kat. hold vitézi telket kapott. Még ez év decemberében hatalmas árvíz zúdult a térségre és Gyulavárirra is, amely jelentős károkat okozott. A telkek juttatásában közrejátszhatott az a tény, hogy a területet gyakorta előntötte a Fehér-Körös, és talán az a „honvédő historikus szemlélet” is, mely szerint a vitézi telkek gazdái honvédőként állnak majd helyt a „csonka Magyarország vártáján”. Az ismert adatok alapján „a megye lakosságának vitézzé ültött 418 tagja közül vitézi telket kapott 116 (összesen 1846 kat. hold terjedelmű telekkel) egyén”.³

A Bedőszeg-pusztára kiköltözött Molnár Mihály tanyáját téglából építette, birtokát gépesítette, gazdaságát szakmai önképzéssel, szisztematikusan fejlesztette. Korszerű gazdálkodási központot alakított ki. Az „Örnagy úr tanyája” az 1930-as évektől mintagazdaságnak számított Gyulaváriban. Különösen figyelemre méltó

2 Pisky Zoltán: A 3/101. tábori század Czardaki-nál. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál. ny. örnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, 1934, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 192–200. p. Idézet 198. p.

3 *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő: Márkus György. Budapest, 1936. Kiadja: Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősege és Kiadóhivatala, 101. p.

volt a tanya körül telepített gyümölcsös és a méhészet. A három-négy évenként ismétlődő árvíz ellen úgy védekezett, hogy a tanyája köré védőtöltést emelt. Nagy tekintélynek örvendett a település lakosainak körében. A környék nagybirtokosai által nem alkalmazott, számos baloldali érzelmű gyulavári ember számára ő biztosította a megélhetést. Különösen segítette a rászorulókat az 1930-es évek gazdasági válsága idején. A gazdálkodás mellett közéleti szerepeket is vállalt. Az 1932-es választások során megkapta „a Nép elnöke” címet, és mint ilyen vett részt az 1936-os választásokon is. 1936. január 8-tól tagja a községi képviselőtestületnek. A Számvizsgáló Bizottság elnöki teendőt látta el egészen 1942. április 24-ig. Tagja volt a megyebizottságnak, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának, elnöke a településen megszerveződött Mezőgazdasági Körnek. Szoros szakmai kapcsolatot ápolt a Magyar Néprajzi Társasággal. Szabadidejében szívesen vadászott.

Molnár Mihály a vitézzé avatását követően rendes katonai beosztása mellett járási vitézi hadnagyi megbízatást kapott, 1936-tól 1938 nyaráig mint megyei széktartó látott el feladatokat. 1937-ben őrnagyi címet kap.

Négy alkalommal hívták be fegyvergyakorlat címen tényleges katonai szolgálatra, általában másfél hónapra. 1938. szeptember 20-tól 1939. január 20-ig a Gyula Járási Katonai Parancsnokságon, majd 1939. szeptember 1-jétől október 31-ig, 1940. július 1-jétől december 20-ig, illetve 1941. szeptember 23-tól 1942. február 15-ig a Mezőkovácsházai Katonai Parancsnokságon látott el katonai szolgálatot mint munkavezető törzsparancsnok. Szerette volna, ha fia az érettségit követően a katonai pályát választja. Mihály fia jelentkezett is a Ludovika Akadémiára, de nem vették fel. Felvetélt nyert viszont a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol jogi tanulmányokba kezdett.

Molnár Mihályt 1942. február 15-től visszaténylegesítették. Századosként, címzetes őrnagyi rendfokozattal, majd 1942. augusztus 1-jétől kinevezett őrnagyként 1945. május 2-ig a 14. kiegészítő parancsnokságon parancsnokhelyettesként, szakszolgálatos tisztként végzett irodai, illetve sorozómunkát. 1942–43-ban a Székelyföldön (Homoród), majd a Vajdaságban sorozott. A hadkiegészítő parancsnokság Szegeden volt, aztán – a szovjet hadsereg előrenyomulása következtében – fokozatosan nyugat felé húzódott: előbb Kaposvárra, majd Egeraljára és Alsó-Szölnökre települt (Szegedet 1944. október 11-én, Kaposvárt 1944. december 2-án foglalták el a szovjet csapatok), s a határt Vashidegkúton átlépve végül Ausztriában, többek között a Villach melletti Neisenssmben nyert elhelyezést. Molnár Mihály 1945. május 8-án Weissensteinben angol hadifogságba esett, de amint lehetett, az első turnussal hazatért. 1945. október hó 4-én érkezett Kaposvárra, ahol a Magyar Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának Elhárító Alosztálya 1945. október 12-én kihallgatta, és „szerepének tisztázásáig lakhelyén rendőri felügyelet alá való helyezését javasolta”. Molnár Mihály Békéscsabára utazott. Hivatalosan is bejelentkezett, és a szegedi hadtest nyilvántartásába vette. A Honvédelmi Minisztériumi (HM) állandó igazoló bizottsága a 631/ig.biz.1947. szám alatt igazolta. A HM 1946. korm. rendelete értelmében végelbánás alá esett, és az 5680/ME rendelet 2. § 2. sz. pontja alapján a

végleges szolgálatból minden igény nélkül elbocsátották. „Az őrnagyi rendfokozatát a néphadsereg tartalékos tiszti állományában is megtartotta egészen a korhatár betöltéséig, vagyis 1955. július 12-ig.”⁴

Az angol hadifogságból hazatért Molnár Mihály Gyulaváriban folytatni próbálta a gazdálkodást. A szovjet felszabadítás után és a román katonaság rekvirálásai következtében bekövetkezett károk hatalmas veszteséget okoztak a gazdaságban. Felismerve a valóságot és a bekövetkező politikai változásokat, megpróbált lépni. Vitézi „birtokát” 1948 nyarán, majd 1949 februárjában – még a jogállamiság létezésének reményében – 12 hold kivételével felajánlotta a földműves-szövetkezetnek, jöllehet katonanyugdíját megvonták azon a címen, hogy földje és háza van.

Molnár Mihály felajánlását elutasították. Hasonlóképpen járt apósa, Patay András. Ő is felajánlotta 96 hold földjét az államnak, amit 1949. október 1-jén át is vettek tőle, de a következő évben visszaadták, mintegy 25 helyen kimérve. A tsz-földeket úgy terelték egy tagba, hogy a tsz-be nem lépők és főként a nagygazdák („kulákok”) földjét a határ távolabbi, gyengébb részein mérték ki. Molnár Mihály földjét is széttagosították, „a szélrózsa minden irányában dirib-darab földekből kiadták az 50 holdat, amit gyakorlatilag meg se lehetett művelni. Jóformán bejárni sem lehetett [...]. A tagosított földdarabokat aztán az apám próbálkozott [...] bérbe adni, kiadni, mert ő csak valamennyit, ami közel volt, tudott vállalni.”⁵

A „tszcs fejlesztése szempontjából” Molnár Mihálynak 1950 szeptemberében a gazdálkodása centrumának számító tanyájáról is ki kellett költöznie. Így írt erről naplójában fia, dr. Molnár Mihály: „1950. szeptember 18.–1950. szeptember 24. Hétfőn délben éppen kifelé indultunk Jancsival mit sem sejtve. Csak [Gyula] Váriban, Szabó Károly kocsmájában értesültünk arról, hogy atyám s Pasó [Patay Pál] bent járnak s lakásokat bérelnék ki. S ezzel kezdetét vette egy davaj hét. Ugyanis határidőt kaptak költözésre – úgymond – péntekkel bezáróan. Négy nap alatt egy egész, jól felszerelt tanyát elköltöztetni nem kis dolog. Pláne, esett minden éjjel az eső, az út süppedős volt, ragadós és csúszós váltakozva. Jó szomszédaink kitétek magukért. Az első napon 8 [Gyula]vári fuvaros ment, a másodikon 6, a harmadikon 6, a negyediken 2. Jancsi, Bányai, Tót-Vad, Poór, Sánta, Zilinszky J. fogatok gördültek a [...] kifelé. A lakóépület szépen kiürült, a facsomók eltűntek, a széna elfogyott, az állatállomány elvándorolt – kiürült a tanya rövid néhány nap leforgása alatt. De nem is volt megállás! Főzni már nem volt ki főzzön, lévén hogy Anyu már az első napon [Gyula]Váriba költözik atyámmal együtt, fekvőalkalmatosság is csak szűkségmegoldás volt. Mint a vadonbeliek, úgy éltünk ott a tagosítás eme frontszakán. Önkéntelenül is az 1944. október 6. utáni hetek szörnyű élményei jutottak eszembe, az oláh fosztogatások idejéből. Péntek este már [Gyula]Váriban feküdtem le, a Petőfi

4 A gyulai megyei bíróságtól, B. 727/1957-17. sz. 13. p.; A gyulai megyei bíróságtól. B. 727/1957-18. sz. 2. p.

5 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

S. utca 17. szám alatt, egy zsúpfedeles, beomlós, kamrás, alacsony, repedező falú ház szobájában.”⁶

Molnár Mihály 1951-ben ismét felajánlotta földjét az államnak, amiért cserébe már semmiféle ellenszolgáltatást nem kért. A kuláknak minősített „horthysta katonatiszt” kezdeményezését elutasították. A megpróbáltatásokat elviselni már nem tudó anyósa, az idős és beteg Hanó Judit 1951-ben, apósa, Patay András 1952-ben meghalt, a gyermekek lemondtak az öröklés jogáról, s a földeket az állam a maga javára bekebelezte.

A széttagosított földek megműveléséről és a beszolgáltatási előírásokban megfogalmazottak teljesítéséről továbbra is Molnár Mihálynak kellett gondoskodnia. Az elviselhetetlenné vált terhek következtében Gyulaváriból, a Petőfi Sándor u. 17. számú házból kiköltözött a Pikó-tanyára. Innen írt végső kétségbeesésében 1956. január 10-én levelet volt bajtársának, a 101-es gyalogezredben harcolt Szobek András begyűjtési miniszternek. A minisztériumból Gyulavári, Külterület 16. szám alá érkezett levél nem tartalmazott érdemi választ. 1956 tavaszán az Új Élet Tsz tagja lett, ahová a földjét is magával vitte. A téesz a forradalom során feloszlott. 1957 februárjában belépett a Felszabadítók Hagyatéka Tsz-be, ahol méhészként és pénztárosként dolgozott, innen azonban októberben mint osztályidegent kizárták. A tsz-ből való kizárása után beköltözött Békéscsabára, és megmaradt 2 hold földjén próbált gazdálkodni.

„A kulákrést alkalmazták vele szemben – emlékszik veje, Tibori János 1994-ben –, úgyhogy gyapotot termeltettek és így tovább, valamint a mezőgazdasági eszközeiket is elvitték [...] egy vetőgépet is be kellett vinni a termelészövetkezetbe, s mivel az a vetőgép színben állt, amikor bevitték, arra kötelezték, hogy ponyvát szerezzen rá. Hogy ez a ponyvaszerzés mit jelentett fél országon keresztül, az egy külön regény [...]. A vitézi telket addig nem tagosították, amíg teljesen tönkre nem tették. Mind az eszközök elhurcolásával, mind a különböző kölcsönök jegyzésével. És mindaddig nem engedték elköltözni onnan, amíg a kulákrést lehetett csavarni.”⁷ Majd így folytatja: „Én akkor vettem el 1950-ben feleségül Molnár Kata nevű, hetedik gimnáziumot végzett tanítványomat, amikor a szüleit egy napon egy utazókosárral egy szomszédjuk egy szekérrel hazaszállította Békéscsabára Váraljáról. Ez Gyulától olyan nyolc kilométerre van, a Fekete-Körös melletti területen. Hát ez engem nem zavart egyáltalán. Odáig jutottunk, hogy a szülőket nagyon megrendítette az esemény, de odáig jutottunk, hogy egy aktatáskával és egy fehér kosztümben kötöttünk házasságot. Még külsőségekről sem lehetett szó, de nem is hiányzott. Ez az egyik dolog. A másik az, hogy én, mint református lelkész diplomával rendelkező, az egyházi törvények szerint csak reformátust vehettem volna feleségül. Azonban én ezzel nem törődtem [...]. Persze megvoltak a különböző nehézségek. Itt volt az első, hogy az került rólam a köztudatba, hogy az egyházi és a militáris társadalom szövetsége imé megszületett.

6 Kivonat dr. Molnár Mihály 1950. szeptember 18.–1950. szeptember 24. közötti időszakra vonatkozó naplófeljegyzéséből. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

7 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archivuma, 589. sz.

Hát én ezt vállaltam [...]. Igaz ugyan, egy alkalommal, amikor szaporodott az ősi ház alatt a szalma, még több hazaköltöztetett rokonnal, akkor megkíséreltem lakást igényelni [...] akkor a lakáshivatal vezetője azt mondta, hogy költözzek be a templomba. Mondtam, hogy szívesen beköltöznék, de csak egyetlenegy hajója van a templomnak, így hát nem alkalmas arra, hogy ott tartózkodjunk [...]. Egy alkalommal a művelődési osztályra citáltak. Elbeszélgettünk, hogyan élek stb., és megkérdezték – tudták nagyon jól, hogy ott élnek a nagyszülők –, hogy beszélek-e a feleségem szüleivel. Mondtam, együtt élünk, de ez még nem elégséges ahhoz, hogy beszéljünk egymással, mondtam: közös háztartásban élünk. És hát ezen nagyon meglepődtek. Mondtam, nem kell ezen meglepődni, mert a nagyszülők semmiféle anyagi alappal, támogatással nem rendelkeztek, ez az egyetlen mód arra, hogy éljenek.”⁸

Molnár Mihály Gyulaváriból 1956-ban – felesége, Patay Judit már korábban – beköltözött Békéscsabára, az apósa, Patay András tulajdonában lévő, Jókai u. 52. sz. alatti házba, ahol a négy szobában akkor már hatan laktak: a felesége, Katalin lánya férjével, Tibori Jánossal és kislányukkal, Tibori Theodosia Timeával, fia, dr. Molnár Mihály, és sógornője, Patay Ilona. A forradalom Békéscsabán érte. Ám régi, egykor nála dolgozó és még az első világháborúban a 101-es gyalogezredben szolgált bajtársai érte jöttek. Gyulaváriban ugyanis 1956. október 27-én forradalmi bizottság alakult, Petrás János elnökletével. Molnár Mihály tagja lett 36 főből álló testületnek. Két nap múlva az időközben megalakított szűkebb körű intézőbizottság leváltotta Petrás Jánost, és Molnár Mihályt választotta meg az új települési hatalmi szerv, a forradalmi bizottság elnökének. A testület a község közigazgatásáért volt felelős. Mint oly sok embert, őt is számos sérelem érte az elmúlt nehéz években, de – annak ellenére, hogy a forradalom idején ő lett a község „első embere” – senkitől nem kívánt elégtételt venni, személyes érzelmek nem vezették. Ellenkezőleg: fékezni próbálta az indulatokat, a rend törvényes megtartására törekedett. Amikor például a községi tanács vb-titkárát, Kovács Lajost, aki egyben a községi pártszervezet titkára volt, a lakásáról a tanácsházára hurcolták az emberek, megvédte az atrocitástól. Két rendőrrel hazakísértette és őriztette, hogy semmi bántódása ne essen. Arra kérte, hogy saját testi épisége érdekében kerülje az utcán tartózkodást. Molnár Mihály a gyulavári forradalmi bizottság elnökeként együttműködött a helyi tanács azon tisztviselőivel, akik segítettek megakadályozni, hogy ne kerüljön sor semmiféle szélsőséges cselekményre vagy bosszúra a településen. A november 4-i szovjet katonai bevonulást követően is bátran kiállt Mátyás Erzsébet és társai mellett, akiknek ügyében Békéscsabán 1957. január 10-én elretentő ítéletet hozott a katonai rögtönítélő tanács. Többször is beidézték a rendőrségre. 1957. december első hetében néhány napig fogva tartották. Bizonyítja ezt lányának 1957. december 3-án írt értesítése, amelyben élelmiszert és tisztasági csomagot kért. Hosszabb ideig 1958. január hó 20-tól március hó 14. napjáig volt letartóztatásban. A „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntettségével” vádat emeltek ellene. A gyulai megyei bíróság a

8 Uo.

Gyulán, 1958. augusztus 25-én tartott nyilvános tárgyaláson az ellene felhozott vádat bizonyítékok hiányában ejtette. Azon kevés forradalmi vezetők egyike volt, akiket a kádári megtorlást végrehajtó bíróság is felmentett. A családi emlékezet szerint Molnár Mihály testvérbátyja, Molnár László is fontos szerepet vállalt a békéscsabai forradalomban.

Fiát, dr. Molnár Mihályt, akit 1956. október 28-án a Békéscsabai Kézműipari Vállalat ideiglenes munkástanácsának elnökévé, majd november 3-án a Békéscsaba város Nemzeti Tanácsának egyik elnökhelyettesévé választottak, ugyancsak „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntettségével” vádoltak meg. 1957. február 16-án – „a békéscsabai Szent Bertalan éjszakáján”, ahogyan később nevezték ezt a napot – letartóztatták. Kistarcsára internálták, közbiztonsági őrizetbe helyezték. Innen – mint előzetest – Békéscsabára, majd Gyulára szállították.

Apa és fia egy ideig együtt raboskodott a Gyulai Megyei Börtönben (a börtönben nem találkoztak, csak hallomásból tudtak egymásról). Dr. Molnár Mihály, a gyulai megyei bíróság 1958. január 16-án hozott ítélete alapján a pálhalmi (Hangospusztá) munkatáborba került, ahonnan 1958. október 11-én, a Legfelsőbb Bíróság ítéletét követő napon szabadult. Szabadulása után semmiféle elégtételben, kárpótlásban nem részesült, a hatalom nem kért elnézést egyéves előzetes fogva tartásáért.

Molnár Mihályt a következő évben további súlyos csapás érte. Lánya, Tibori Jánosné Molnár Katalin súlyosan megbetegedett és 1959. október 5-én meghalt. A tévesztés az „Örnagy úr tanyájából”, mintagazdaságából, gyümölcsöséből még megmaradt részeket az 1960-as években végképp elpusztította. A tanya annyira rossz állapotba került, hogy lebontották. A gyümölcsfákat traktorokkal húzták ki gyökerestől.

Molnár Mihály és felesége, Patay Judit 1958 után visszavonultan élt a békéscsabai házban. A háztartási munkákban vett részt, szeretett és tudott is főzni. A ház végén található földterületen kertészkedett. A megélhetéséért részes kapálást vállalt, gépállomáshoz szerződött, ahol cséplőgép mellett, mint törekrakó dolgozott. Idővel napi néhány órás portaszolgálatral és éjjeliőrként tudta kiegészíteni az ismét megítélt, ám jelentősen csökkentett nyugdíját. Egyetlen unokáját, Tibori Theodosia Timeát taníttatta, nevelte. A nagypapa és unokája között nagyon szoros kapcsolat alakult ki. Szeretett unokáját 1961 nyarán „elveszítette”. Tibori János – felesége 1959. október 5-i halálát követően –, hogy gyermeke ne maradjon „anya nélkül”, újraházasodott, 1961. február 9-én feleségül vette Kovács Anna Erzsébetet és Debrecenbe költözött.

Molnár Mihály a frontokon szerzett betegsége következtében erősen károsodott tüdeje miatt kórházba került és Békéscsabán, 1970. május 18-án hunyt el. Sokan búcsúztatták. Tibori János apósa temetésén budapesti elfoglaltságai miatt nem tudott jelen lenni. Molnár Mihályt felesége, Patay Judit néhány év múlva követte, 1976. április 27-én halt meg.

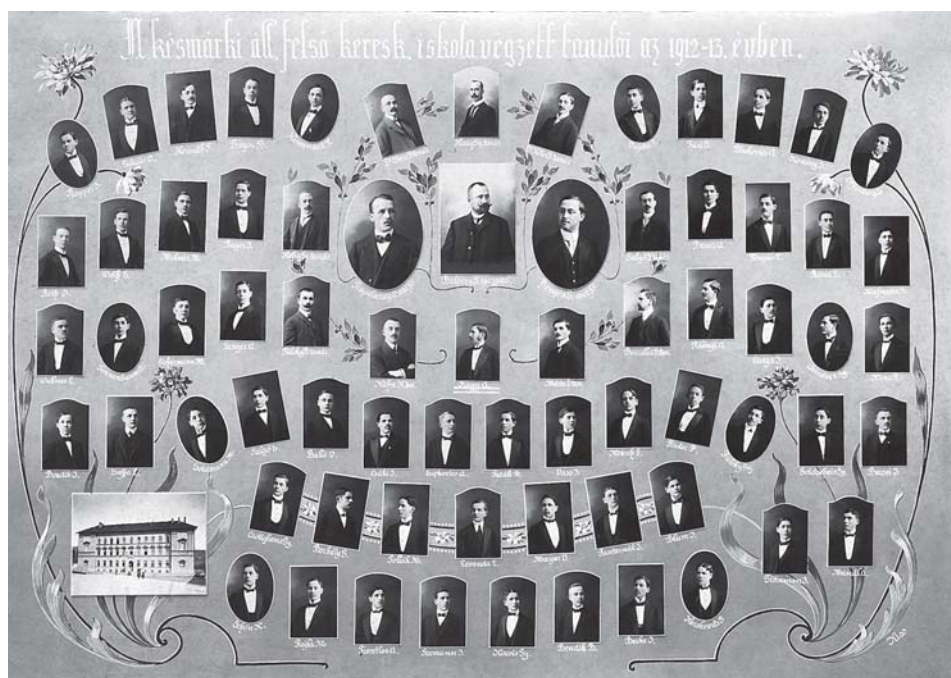

Molnár Mihály 7-8 és 15-16 évesen

Állami Felső Kereskedelmi Iskola, Késmárk, 1913

A Késmárki Felső Kereskedelmi Iskola 1913-ban végzett hallgatóinak tablója. A kép bal felső oldalán, felülről lefelé a második sorban a harmadik Molnár Mihály

A Cs. és Kir. 101. gyalogezred 11. százada, 1915. Középen Molnár Mihály zászlós

Harcmező szögesdrót-akadályokkal az Erdős-Kárpátokban, 1916

A lövészárokban, Tatár-hágó, 1916

Őrségben, Tatár-hágó, 1916

Harcmező az
Erdős-Kárpátokban, 1916

Pihenőben az állásoknál, Tatár-hágó, 1916

Vasaló honvéd az állásoknál, Tatár-hágó, 1916

Állások építése a Zolobi-magaslaton (Erdős-Kárpátok), 1916

A Jagdkompanie „zenekara”, Tatár-hágó, 1916

Géppuskások, Tatár-hágó, 1916

Egy kitüntetett honvéd és bajtársai, Tatár-hágó, 1916

Utánpótlás szállítása az állásokba, Tatár-hágó, 1916

Molnár Mihály főhadnagy a katonái között, Tatár-hágó, 1916

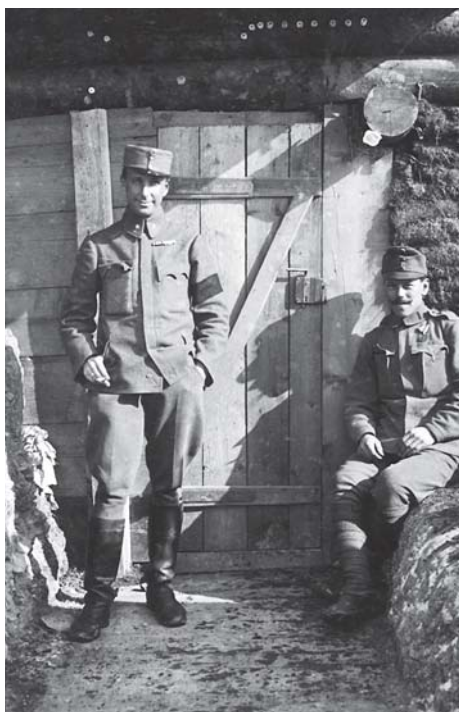
Megbeszélés a lövészárokban, Tatár-hágó, 1916

A század szanitécei, Tatár-hágó, 1916

Molnár Mihály a bajtársával,
Tatár-hágó, 1916

A fedezék előtt, Tatár-hágó, 1916

Bei Gundul-Roldowi wurde ein Bataillon, das unseren Abmarsch deckte, vom Feinde umgangen und abgetrennt. Es schlug sich nachts durch den Wald. Die Nachhut hielt sich einen Tag lang in den Kellern eines kleinen Ortes versteckt und wurde in der folgenden Nacht von einem ruthenischen Mädchen über die Berge hart an den Russen vorbei zum Bataillon zurückgeführt. Das gleiche Bataillon arbeitete sich durch das unwegsame Unterholz des Urwaldes auf dem Crecedarücken bis an die Russen heran, überfiel deren Feldwachen und schloß die Kojalen, die den feindlichen Vorposten zu Hilfe eilten, zusammen. Im Kufelgebirge verlor das Bataillon vorübergehend eine Höhe, die es aber, durch das unvorstellbare Dickicht vordringend, alsbald zurückeroberte. Daraufhin stürmten die Russen an zwei Tagen zehnmal in großen Massen gegen die Höhe an und nahmen sie in den Bauen zwischen den einzelnen Türmen unter Trommelfeuer, ohne jedoch unsere Besetzung ins Wanken bringen zu können. Zurzeit beschränkten sich die Russen in den Waldkzparthen, durch den Ausbau ihrer Winterquartiere in Anspruch genommen, auf kleinere Ueberfälle mit Minenwerfern und Handgranaten, während der Wagemut der ungarischen Truppen unsere Aufklärungsabteilungen fast allnächtlich bis an die russischen Stellungen führt. Bei einem solchen nächtlichen Uebernehmen schlich sich ein Jagdkommando unter Leutnant Michael Molnár zwischen eine feindliche vorgehobene Feldwache und die russische Hauptstellung und vernichtete trotz heftigsten Feuers von beiden Seiten die Besatzung des feindlichen Stützpunktes, von der es zu Aufklärungszwecken drei Mann gefangen einbrachte.

Graf Goltz.

Részlet a *Pester Lloyd* 1916. október 12-i számában megjelent cikkből, amely a „mintaszerűen kiépített állásokról” tudósított, és elismerően szólt

Molnár Mihály (Michael Molnár) századáról

Forrás: OSZK Mikrofilmár.

Barátkozás orosz katonákkal, Tatár-hágó, 1916

Csoportkép orosz katonákkal, Tatár-hágó, 1916

Barátkozás a székely lakossággal, 1916

Gránáttölcsérben, Tatár-hágó, 1916

Pop Vilhelm és Papp László 1917-ben készült, sebesült honvédet ábrázoló műkőszobra a Hősök temetőjében

Hősök temetője, Békéscsaba. Az első világháborús áldozatok emlékére létesített temetőkerter Bischofka János 101-es főhadnagy terve alapján építették, és 1918-ban szentelték fel

Lábadozás a sebesülés után. Békéscsaba, 1918

Vitéz Molnár Mihály százados, 1924

A Cs. és Kir. 101. gyalogezred obeliszkje Békéscsabán. Az emlékoszlopot 1923-ban Bácsalmásy (Belenka) Mihály építőmester, 101-es tartalékos zászlós állíttatta saját költségén, alkotója testvére, Belenka Pál

Patay Judit, 1924

A gyulavári hősök emlékművének leleplezése 1930. szeptember 2-án. Az emlékbeszédet József kir. főherceg tartja balszáron dr. Vangyet Endre gyulai főszolgabíró. Forrás: Nemzeti Múzeum

Képeslap Bikáts Imre káplártól (tizedes), a 101-es Jagdkompanie volt szanitécétől, aki sebesülését követően ellátta Molnár Mihályt, 1931

A Békésmegyei Vitézi Szék ünnepe. Békéscsaba, 1925. szeptember 7. Középen József kir. főherceg

A Cs. és Kir. 101-es gyalogezredben szolgált veteránok tisztelgése Békéscsaba polgárai előtt,
1925. szeptember 7.

Molnár Mihály, felesége, Patay Judit karjában kisebb fiúkkal, Lászlóval; mellette testvérei, Patay Ilona és ifj. Patay András. A két gyermek: ifj. Molnár Mihály és unokatestvére, Patay Klára, 1927

Molnár Mihály és felesége, Patay Judit gyermekeikkel, Mihállyal és Lászlóval, 1928

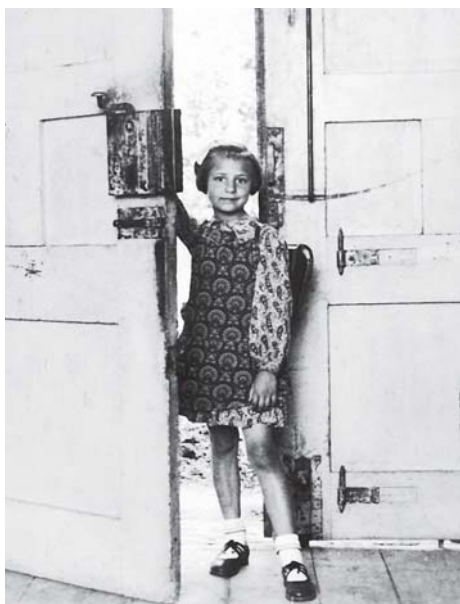
Molnár Mihály és felesége, Paray Judit gyermekeikkel, Mihállyal és Katalinnal, 1938

Molnár Katalin, 1948

Dr. Molnár Mihály, 1949

Molnár Katalin a ház és a haza „határán”, 1939

Árvíz, 1939. március

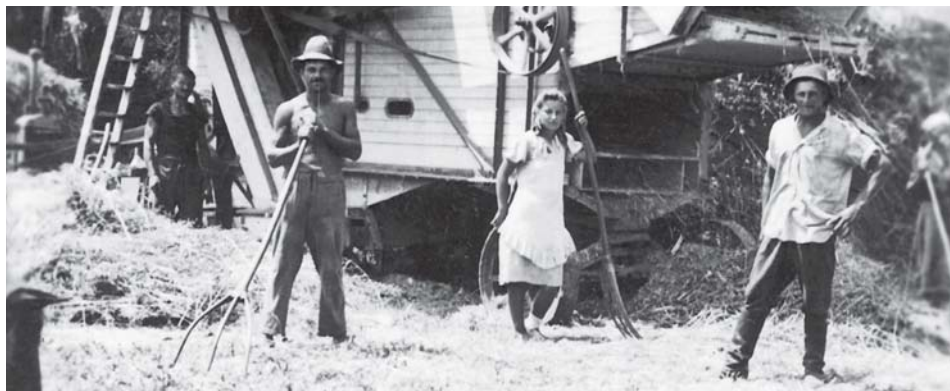

„Kapálóbrigád” 1941-ben. Molnár Mihály
gyermekével, Katalinnal és a kép jobbszélén álló
testvérével, Lászlóval

Méhkaptárak Molnár Mihály birtokán, 1941

„Cséplőbrigád”, 1942

Ifj. Molnár Mihály, 1942

Vadászat után. Molnár László,
Molnár Mihály öccse, 1942

Kikocsizás a Molnár-tanyáról, 1941

Molnár Mihály és lánya, Katalin, 1941

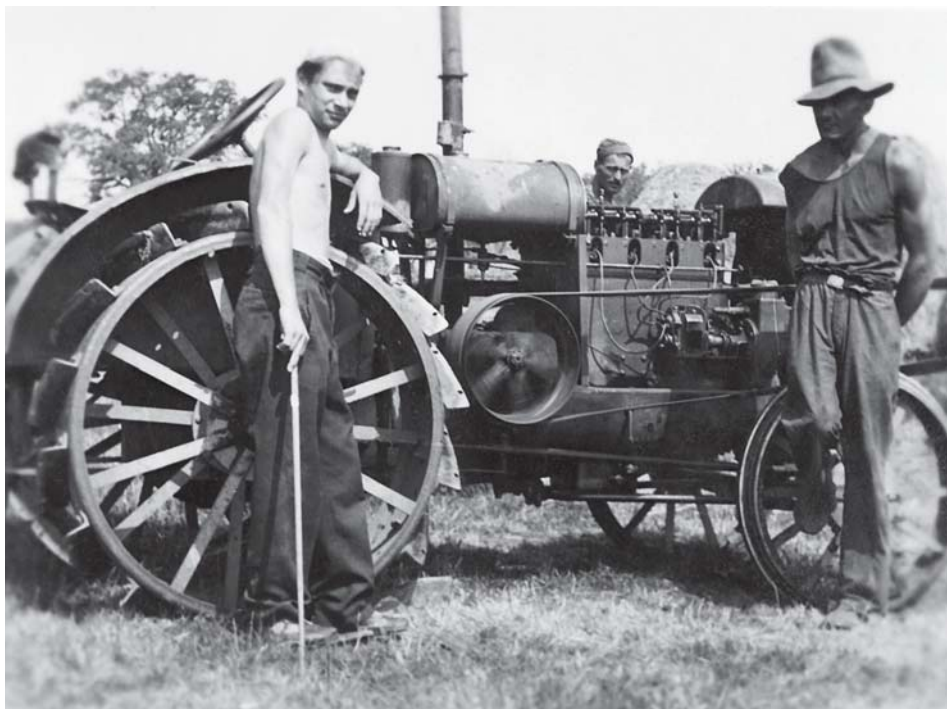

A gazdaasszony: Patay Judit, Molnár Mihály
felesége, 1941

A tanya, 1941

A tanyagazdák: Molnár Mihály és Patay Judit,
1941

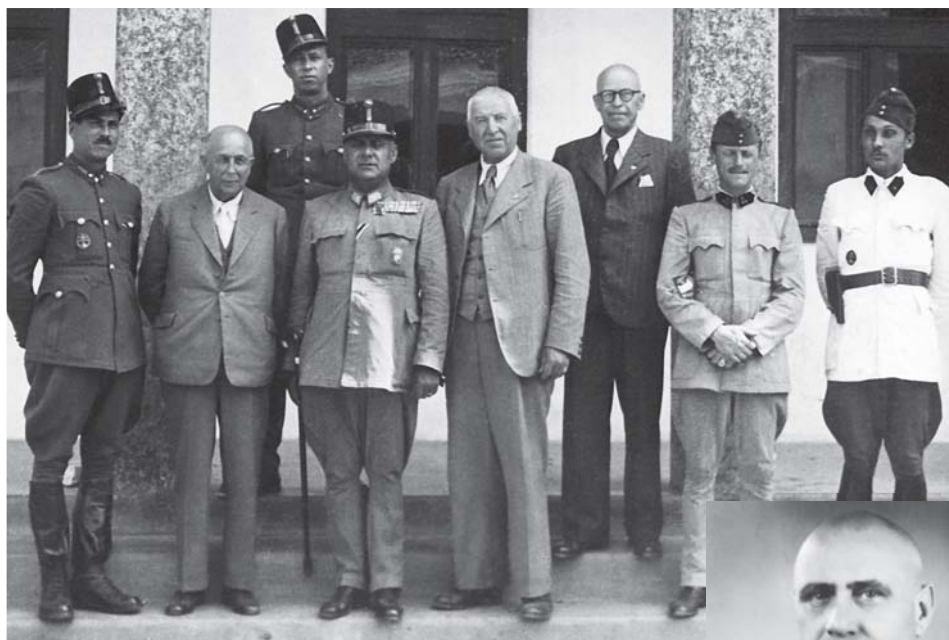

Ifj. Molnár Mihály és nagybátyja, Molnár László a McCormick traktorral, 1942

Termés-betakarítás, 1942

A sorozó-parancsnokság Homoródon 1943-ban. Az első sorban balról a harmadik Molnár Mihály őrnagy

Csoportkép besorozottakkal. Homoród, 1943.

Az első sorban balról a harmadik Molnár Mihály

Besorozott székely legények. Homoród, 1943

Folyamatszám	Időpont	Motorszám	Gépszám	Észrevétel	Ellenőrző aláírás	Tudomásul véttem
1.	1950. VII. 17.	118342	BB. 4762	Rendben tartott, pontosan kiépítve.	Sekeő Gyula	
2.	1950. VII. 22.	118342	BB. 4762	Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
3.	1950. VII. 21.	118342	BB. 4762	Az alkatrészeken 1% m. felületen megfigyelték a korróziót.	György István	
4.	1950. VII. 22.	118342	BB. 4762	Az alkatrészeken megfigyelték a korróziót.	Sekeő Gyula	
5.	1950. VII. 25.	118342	BB. 4762	Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
6.	1950. VII. 26.	118342	BB. 4762	Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
7.	1950. VII. 27.			Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
8.	1950. VII. 27.	118342	BB. 4762	Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
9.	1950. VII. 27.	118342	BB. 4762	Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
10.	1950. VII. 27.			Rendben tartott.	Sekeő Gyula	
11.	1950. VII. 27.			Rendben tartott.	Sekeő Gyula	

A kulák Molnár Mihály, 1950

Cséplőgép
ellenőrző könyv

Szobek András úrnak
Begyűjtési Miniszter

Budapest. -

Miniszter úr!

Re a bajtársi kapcsolatok megkövetelik mint régi 101. cikk között mindenkori fenntartott, s amely minden találkozásunk alkalmával is kifejezésre jutott, bátoni fel arra, hogy az alábbi körlevélnek forduljak Miniszter úrnak.

Gyulaváriban elfekvő városi Tökemét meg 1948-ban a járókban meg földművelési politikai célokra, az 1949-ben a magyar Föld. Forg. Bizottság által két ízben jegyzőkönyvileg elfogadott meg. 4 helyi képviselő által alkotott és az állam javára hangoztatott - 1950-ben Törs. tagozatának soron indokolás nélkül. vizsgálataik. Bár nében is nében több ízben is keltakotam eme eljárás ellen, eme jogorvoslat nem kaptam. Emellett elöl, az idő pontból kordol hangozta eddig, azonban hangozta oda nem fogadtam el. Panaszom fordultam a Földm. bír. is. Feljegyzésemre mindenkori seltakotam elöl határozat kaptam.

Tudomásul képeztünk, hogy a faluval nében a városban, a mulesan is jelenben is ngandyan, mint ott talha az egyetben.

Körlevélnek odairándul, hogy magam állomásán fograképe keltakotam, hogy fentebben rövidebb sávok kinyer a kaptak helyben Gyulaváriban eljárás indításuk ellenben nyugom kinyerálására, ahol is keltakotam orrmányosak is keltakotam igazsága nyugomban döntés nyugomban. Nem nyugom keltakotam elintézését kordem, hanem sapítását, ahogy hogy nyugomban keltakotam eljárás indításuk, ahol magyalkotam igazsága döntés alljon elöl.

Tekendő intél keltakotam keltakotam keltakotam.

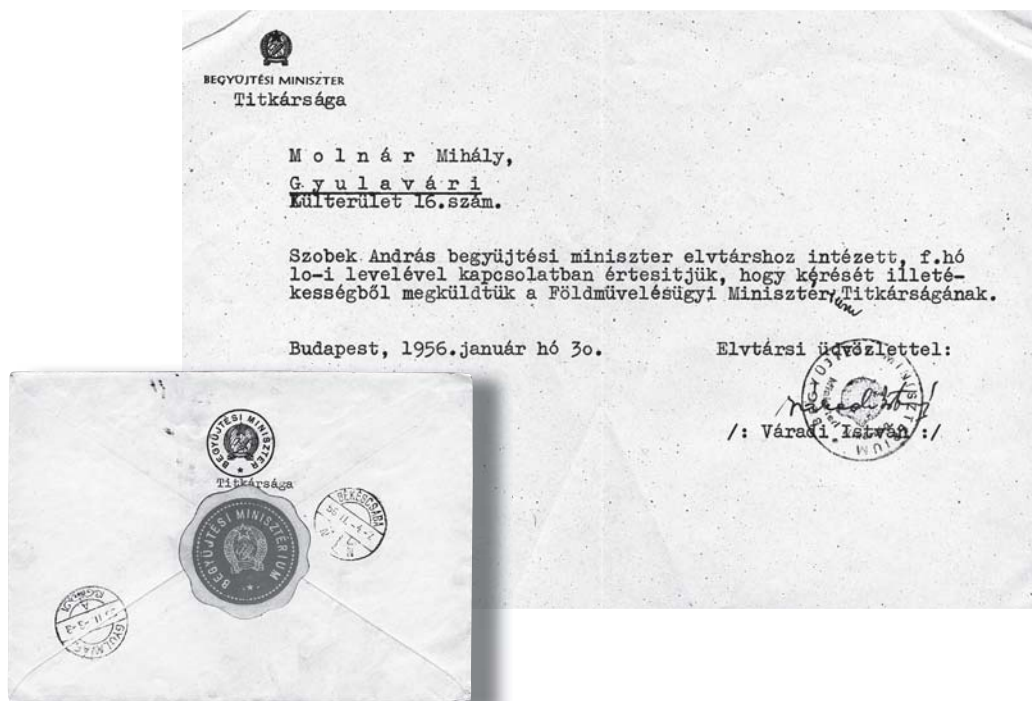
Fogadok Miniszter úr magyalkotam keltakotam keltakotam.

Gyulavári, 1956. január 10.

st. d.
hült. 16. nán.

A Szobek Andrásához írt levél másolata, 1956. január 10.

Tibori Theodosia Timea tulajdonában

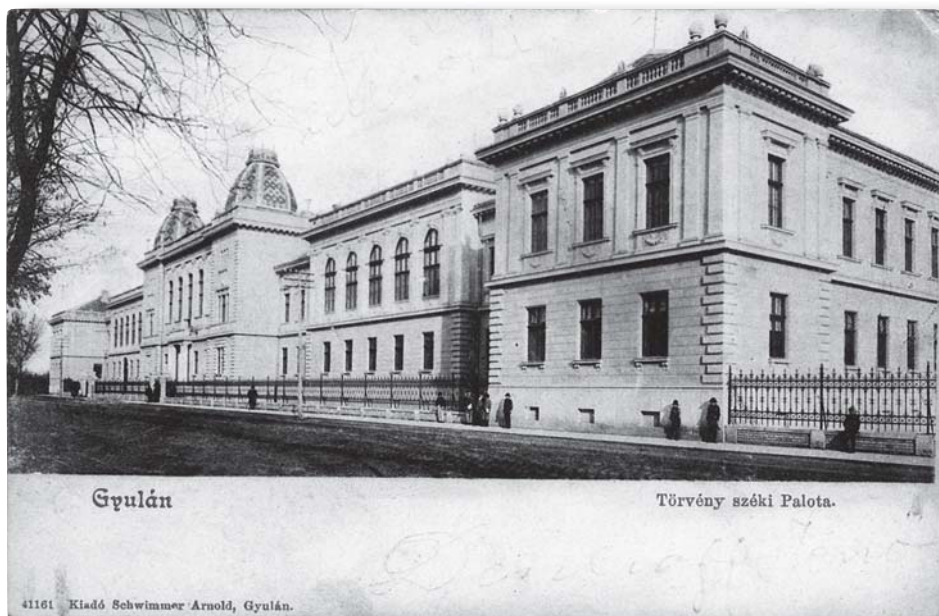
A Begyűjtési Minisztérium titkárságának válasza Molnár Mihálynak, 1956

Gyulavári felvonuló tüntetők Gyulán, 1956

Forrás: Erkel Ferenc Múzeum, TD.91.40.1.

Képeslap a Gyulai Törvényszéki Palotáról, ahol
Molnár Mihály és fia, ifj. dr. Molnár Mihály 1957-ben és 1958-ban együtt raboskodott

Az „ősi fészek”. Békéscsaba, Jókai utca 52. 1960

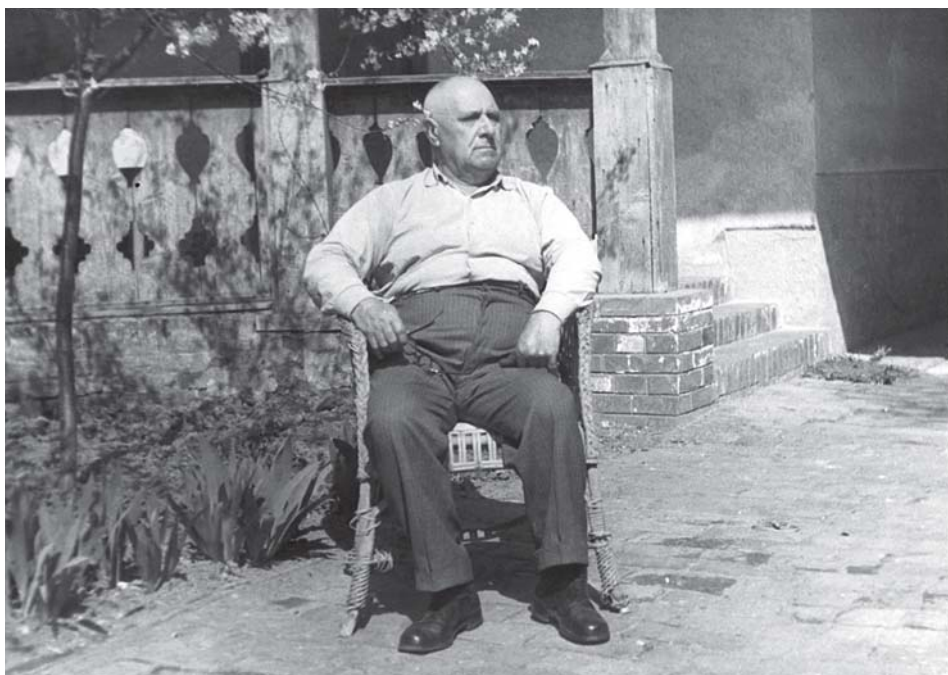
Molnár Mihály lányával, Molnár Katalinnal és unokájával, Tibori Theodosia Timeával, 1956

Molnár Mihály és felesége, Patay Judit unokájukkal, Tibori Theodosia Timeával, 1958

Tibori János lányával, Tibori Theodosia Timeával, 1960

Molnár Mihály, 1966

Folyószám: 258 / 19. 70	Megjegyzések és utólagos bejegyzések:*
Molnár Mihály	☒
(a halott családi és utóneve)	
Csorvás	☒
1895 év november 5 n született*	
éves, hónapos, napos,	☒
éjjeli ór	
békéscsabai	☒
Békéscsaba	
1970 év május 18 napján	☒
(Ezerkilencszázhetven	☒
május tizennyolc /	
(a halálozás ideje betűvel)	
meghalt.	
Szülei: Molnár Mihály	Kiállítottam a békéscsaba -i
Vasas Dorottya	anyakönyvi kerület halotti anyakönyvéből.
Családi állapota: nős	békéscsaba 19. 70. évi május 19.
Házastársa: Patay Judit	<i>Balogh Lajosné</i>
* Ide a halott születési helyét és idejét kell bejegyezni, amennyiben ez az anyakönyvből kitűnik, ha nem, a következő sorba a halott életkorát kell az anyakönyvből bejegyezni.	anyakönyvvezető

Molnár Mihály halotti anyakönyvi kivonata, 1970

AZ ELSŐ NAGY HÁBORÚ 1914–1918

Molnár Mihály fiatalon, alig 18 évesen egyéves önkéntes katonai szolgálatra vonult be 1913. október 1-jén a Cs. és Kir. 101. sz. gyalogezredhez, Nagyváradra. Az önkéntes tartalékos tiszti iskola elvégzése után, 1914 tavaszán Békéscsabára helyezték, a 101-es gyalogezred III. zászlóaljához, mint karpaszományos tizedest. Az első világháború tényleges szolgálata alatt tört ki. Mintegy 11 000 fős ezredével Szerbiába vonult, aztán a galíciai orosz fronton a 2. hadsereg kötelékében harcolt. Bátorságáért őrmesterré, majd zászlóssá léptették elő. 1914. augusztus 1-jétől 1915. május 23-ig szakaszparancsnok, 1915. november 14-től 1916. március 1-jéig vadász-szakaszparancsnok.¹

Részt vett az 1915 áprilisában zajló harcokban (kárpati húsvéti csata, április 2–13.), amelynek eredményeképpen az osztrák–magyar seregek kiszorították az orosz csapatokat Magyarország területéről – e csatározások részét képezték a Gusinai-magaslatért folyó harcok, ahol a 101-esek különösen kitüntették magukat. Részesen volt az 1915. május 2-án indított hadműveletnek is, amikor a németekkel kiegészült osztrák–magyar haderő Tarnów és Gorlice között 16 km szélességben és 4 km mélységben áttörte a frontot.²

1 A Monarchiának 1914 augusztusában már két hadserege (az 1. és a 4.) állomásozott az észak–déli irányban a Visztula és Bukovina között kialakuló galíciai front balszárnyán. Az osztrák–magyar csapatok augusztus 23-án a Visztula és a Bug közötti arcvonalszakaszon sikeres támadást indítottak Lublin és Chelm irányába, bevették Kraśnik és Komarov városát. A galíciai front jobbszárnyán kellett csoportosulnia a 3. és a Szerbiából frissen érkező 2. hadseregnek (ehhez tartozott a 101-es gyalogezred).

Az 1. és 4. osztrák–magyar hadsereggel szemben álló 3. és 8. orosz hadsereg azonban a vártnál hamarabb, szeptember elején ellentámadást indított, mélyen betört Galíciába, és Przemyśl ésemberg térségében vereséget mért az osztrák–magyar csapatokra, amelyek még a Szerbiából időközben beérkező 2. hadsereggel megerősítve sem tudták visszavetni az orosz támadást, visszavonulásra kényszerültek. Szeptember 11-ig a jobbszárny (a 2. és a 3. hadsereg) a Kárpátokig (Erdős-Kárpátok, Keleti-Beszkidék), a balszárny (az 1. és a 4. hadsereg) a Dunajec alsó folyásának vonaláig vonult vissza. Galícia túlnyomó többsége (a körülzárt Przemyśl kivételével) és Bukovina orosz kézre került.

2 1915 elején az osztrák–magyar hadsereg a kárpati téli csatában (1915. január 23.–február 27.) sikertelen kísérletet tett az oroszok által ostromolt Przemyśl felmentésére – az erődrendszer március 22-én kapitulált az oroszok előtt –, de Bukovina egy részét sikerült visszafoglalnia. Az áprilisi húsvéti csatában (1915. április 2–13.) azonban kiszorították az oroszokat az akkori Magyarország területéről, május 2-án Gorlicénél áttörték a frontot, s 150 km-t nyomultak előre, júniusban

Május végén, a Fw. Zygmuntowka elleni támadások idején magas lázzal megbetegedett és kolera gyanújával kórházba került.

Gyógyulása után, 1915 októberében visszatért az ezredéhez, amely november 29-től egészen 1916. március 15-ig tartalékban volt.

Közben 1915 nyarán Olaszországban is megkezdődtek a harcok, s az Isonzónál az osztrák–magyar csapatok egyre nehezebben verték vissza az olaszok támadásait. Az osztrák–magyar hadvezetőség április közepén kezdeményezte, hogy Dél-Tirolon át megtámadja az olaszokat és előretörésével hátába igyekszik jutni az isonzói olasz hadseregnek.³ 1916 májusában és júniusában a 3. hadsereg kötelékében vett részt az olaszországi fronton a dél-tiroli támadó hadműveletekben – mint hadnagy a vadászkülönítmény (Jagdzug) III. szakaszának parancsnoka volt. Harcolt Asiagónál, Fondinál és a Monte Busibollo elleni háromnapos véres küzdelemben. A katonai sikerek ellenére azonban az ezredet – mert az oroszok 1916. június 4-én Lucknál áttörték az osztrák–magyar frontvonalat – átvezényelték a Kárpátokba. A visszavonulás fedezésével a vadászkülönítmény egységeit bízták meg. A Molnár Mihály vezette szakasz négy raja azokon a helyeken fedezte a visszavonulást, ahol az ezredükkel korábban sikeres csatákat vívtak.

1916. július 13-án Matarellóban vagonírozták be őket, innen robogtak Inns-bruckon, Salzburgon, Bécsen, Pozsonyon és Budapesten át robogtak a 101-esek Máramarossziget felé, hogy július 17-én Körösmezőn kiszállva bekapcsolódjanak a Bruszilov-offenzíva feltartóztatásába. A frontnak ezen a legdélebbi szakaszán Erdélyt kellett megvédeni az oroszoktól (akik ekkorra már betörték Bukovinába, elfoglalták Czernowitzot, és egészen a Kárpátok vonaláig nyomultak előre), illetve az 1916. augusztus 27-én Magyarországnak hadat üzenő Romániától, amelynek Oroszország katonai segítségét ígért.⁴

visszafoglalták Przemyślt és Lemberget. Szeptember végére a keleti front megmerevedett: a Balti-tengertől Bukovináig állóháború alakult ki.

- 3 Olaszország 1915. május 23-án üzent hadat a Monarchiának (a világháború kitörésekor deklarálta fegyveres semlegességét és egyben bejelentette igényét Dél-Tirolra), miután az antant-kormányokkal folyó titkos londoni tárgyalások április 26-án megállapodással végződtek: eszerint az angol, francia és orosz kormány elismerte Olaszország jogát egész Dél-Tirolra a Brennerig, Triesztre és környékére, Goriziára, egész Isztriára a körülötte fekvő szigetekkel együtt, Dalmácia túlnyomó részére és a dalmát szigetekre, s elismerte Olaszország protekturátusát Albánia felett – mindezek nemcsak Ausztria–Magyarország meglévő, hanem Szerbia elérni kívánt hatalmi szféráját is érintették. Az olasz hadüzenet idején a Monarchiának 125 zászlóalja tartózkodott a határ szakaszán, s többnyire milícia jellegű alakulatok. A hadüzenet után a keleti hadszíntérről ide irányították a VII. hadtestet, ám az erőegyensúlyt ez sem biztosította: a hegyvidékeken még elegendő volt a védőállások tartására, de az Adria-tenger északi partvidékének sík terepén nem.

- 4 Románia hadba lépésétől már a Bruszilov-offenzíva kezdetén tartottak a magyar vezető körök. Románia – akárcsak Olaszország – a háború kezdetén deklarálta semlegességét, ám csak a ked-

Huszonegy évesen előléptették főhadnaggyá és századparancsnoki kinevezést kapott. Négy szakaszból álló vadászszázadot (Jagdkompanie) szervezett és az Erdős-Kárpátok tövében, a stratégiai fontosságú Tatár-hágónál, a Zolobi-magaslaton, az ún. 101-es kúpon állásokat építettek ki, ahol folyamatosan harcokra került sor. Az egyikről így írt Makkay (Machalek) Pál: „1916. December 5. A 101-es kúp 5 órán át ellenséges tüzérségi tűz alatt állott. A gránátok ezrei lepték el az állást. az ellenséges gyalogság megrohanta az állásokat, de a Jagdkompanie vezetői visszaverték a muszkákat. Mikor csend lett, derék katonáink a Himnuszot énekelték.”⁵

A 101-esek egy évet töltöttek jól kiépített Tatár-szorosi állásaikban, szüntelen állás-harcban (a támadó, eddigre kimerült orosz csapatok szintén beásták magukat), utolsó ütközetüket 1917. július 7-én vívták a 101-es kúpot támadó ellenséggel. Ezután indultak a kifulladás Kerenszkij-offenzívában részt vevő, visszavonuló orosz csapatok üldözésére, Czernowitz irányába. A bukovinai főváros bevétele (augusztus 2.) után ezredüket délre irányították, az oroszok megszállta Czardaki-magaslat ellen. A szeptember 3-i csata azonban véres öldöklésbe fordult – az orosz fronton ez volt a 101-esek utolsó, legszomorúbb ütközete.

vező pillanatot várta, amikor területi igényeit – Erdély, Bukovina és a Bánság egy része – gyorsan és kevés veszteséggel realizálhatja. 1916 nyarán, úgy tűnt, eljött a kedvező pillanat. Augusztus 17-én a bukaresti titkos szerződésben az antant-kormányok a háborúba lépés fejében (s ha nem köt különbékét) Romániának ígérték Bukovinát, a Bánság egy részét, Erdélyt (a Partiummal) és majdnem az egész Tiszántúlt, s a román kormányt biztosították arról is, hogy katonai segítséget kap Oroszországtól. A román kormány augusztus 27-én üzent hadat a Monarchiának, s az 1., 2. és 4. román hadsereg az osztrák–magyar határ egész vonalán még aznap betört Erdélybe, s mivel a Monarchia az erdélyi határok mögött nem rendelkezett összevont tartalékokkal, a román támadás gyorsan előrehaladt Erdélyben, szeptember közepéig egyes helyeken 60–80, általában 15–20 km mélységig hatolt előre. A sebtében ideirányított osztrák–magyar egységek csak lassítani tudták a támadást, a Monarchia itt is német segítségre szorult. Az erdélyi fronton a Falkenheyn parancsnoksága alatt megalakuló 9. német hadsereg szeptember végén–október elején visszavonulásra kényszerítette az 1. és 2. román hadsereget (nagyszebeni, persányi és brassói csata) és az egész Dél-Erdélyt megtisztította az ellenségtől, a 4. román hadsereget pedig az Arz Artúr tábornok vezetése alatt frissen felállított 1. osztrák–magyar hadsereg szorította ki az országból. (Dobrudzából az August von Mackensen vezette bolgár–német Duna-hadsereg nyomult Románia ellen.) December 6-án a német és az osztrák–magyar csapatok bevonultak a kiürített Bukarestbe (a román kormány a moldvai Iași-ba tette át a székhelyét).

- 5 Makkay (Machalek) Pál (1934): A volt császári és királyi 101-ik gyalogezred a világháborúban. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 43–91. p. Idézet 81. p.

AZ OLASZ FRONTON. DÉL-TIROL, ISONZÓ

A TÖRTÉNETTUDOMÁNY TÉNYEI SZERINT

Galántai József történész

„[...] az osztrák–magyar hadvezetés, miután 1916 elején Montenegró és Albánia túlnyomó részének elfoglalásával befejezte balkáni hadjáratát – függetlenül magától a német tervezéstől –, minden rendelkezésére álló erővel az olaszok elleni támadásra készült. Conrad⁶ Dél-Tirolból Pádua felé akart kitörni az északolasz síkságra, és így akarta hátba támadni az Isonzónál harcoló olasz hadseregeket. Conrad és a Monarchia vezetői a harci szellem erősítése érdekében a támadásban részt vevő XX. hadtest parancsnokává a trónörököst szemelték ki. Úgy vélték, hogy a várhatóan sikeres küzdelem tekintélyét is emeli. Május 15-én erős tűzérési előkészítés után megkezdődött a II. és a 3. hadsereg offenzívája, amelynek közvetlen célja Arsiero és Asiago városok elfoglalása volt. A támadók azonban az I. olasz hadsereg nem várt erejű ellenállására találtak, és egyre több erőt kellett áthozni a galíciai frontról, amíg végül is a hó végén Conrad a városokat sikeresen bevette. A támadás továbbfejlesztésére azonban nem volt lehetőség. Június elején megindult az orosz támadás, és Conrad, hogy azzal szemben helytállhasson, kénytelen volt az olasz fronton védelemre berendezkedni, és erőt átcsoportosítani a keleti hadszíntérre. Az osztrák–magyar támadás korlátozott sikere is jelentős zsákmányt eredményezett: 318 löveget és 191 gépfegyvert szereztek az ellenségtől, 45 000 foglyot ejtettek. Ugyanakkor a támadók is jelentős veszteséget szenvedtek, 44 000 emberük dőlt ki a sorból. Lényegében kudarcról kell beszélnünk, mert az isonzói olasz front hátulról való megközelítése helyett csak jelentéktelen helyi siker született.”⁷

A DÉL-TIROLI OFFENZÍVA, 1916. MÁJUS

Aggházy Kamil nyugalmazott ezredes és Stefán Valér nyugalmazott százados leírása alapján

„Az Isonzó-arcvonal szilárdan állott ugyan, de védelme rendkívül sok vérbe került. Felmerült tehát az a gondolat, hogy az olaszokat a síkságra szorítsák vissza és ott védekezzenek ellenünk, mert ez kedvezőbb. De Conrad még ennél is többet akart. Szerinte az olaszok helyzete, a messze előreugró félkör valóságával kihívta maga

6 Conrad von Hötzendorf, Franz (1852–1925) osztrák katonatiszt, császári és királyi tábornagy. 1906–1917 között az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének vezérkari főnöke. Az első világháborúban ő tervezte meg és irányította az osztrák–magyar hadsereg hadműveleteit, több javaslata azonban megbukott a német hadvezetés ellentétes érdekei. 1917 márciusában IV. Károly menesztette, 1918 júliusáig az olasz fronton a tiroli hadseregcsoport parancsnoka volt.

7 Galántai József (1988): *Az első világháború*. Budapest, Gondolat, 296. p.

ellen a Dél-tirolból, a félkör sarkából megindított támadást, amely az Isonzónál álló olasz főerők hátába törve, főerőket teljesen körülfogja és megsemmisíti. Azt remélte, hogy célját érélyes és gyors keresztülvitel esetén eléri és ezért elhatározta, hogy német segítség nélkül, a saját erejéből hajtja végre.

Áprilisban mindenfelől nagy erőket szedett össze és május elején Dél-tirolban megalakította a II. (Danki, és a +. (Kövess) hadsereget, összesen 15 hadosztálynyi erővel és azt a feladatot adta nekik, hogy támadjanak Velence irányába, az olaszok hátába.

A támadáshoz főleg osztrák-német hadosztályokat szedett össze, mert ezek a dél-tirol magasságokhoz jobban hozzá szoktak. Az előkészületeket, sőt a terv nagyrészt is, az olaszok az átszökött emberektől idejében megtudták. Cadorna⁸ a támadás hírére megerősítette Dél-tirol előtt álló csapatait és május 15-én, teljesen felkészülve várta a támadást.

E napon, 700 különböző lövegből adott pergőtűz után, csapataink támadásba indultak a több ezer méteres hegyek közt. Az olaszok az első rohamra elvesztették állásaikat és különösen a folgariai fensíkon súlyos vereséget szenvedtek. 19-én már az egész fensík kezünkben volt, és csak két hegyvonulatot kellett még elfoglalni, hogy a hadseregek a síkságra és ezzel az olaszok hátába jussanak.

Az olaszok, felismerve a támadás sorsdöntő mivoltát, mindenfelől újabb csapatokat szállítottak a veszélyes helyre. Már az első héten több, mint 100.000 ember erősítés érkezett be. Cadorna jól tudta, hogyha a támadás a síkságra lejut, seregei elvesztek.

A megerősödő olasz ellenében a támadás már nehezebben jutott előre. Május végén még elfoglalták az olaszok két nagyobb záróerődjét, Asiagot és Arsierot. Csapataink ennek is nekiindultak.

Ekkor, június 4-én, az oroszok Luczknál meglepetésszerűen áttörték az osztrák-magyar arcvonalat. Az ott álló csapatok nem tudták megállítani a hatalmas erővel támadó oroszokat és sürgős segítségre szorultak. Gyorsvonat sebességével robogó tehervonatokon száguldottak Arsieró és Asiagó alól kivont csapataink, hogy még idejében Galiciába érkezzenek. A nagy erőelvadás folytán a II. és 3. hadsereg annyira meggyöngült, hogy az utolsó lépésnél meg kellett állnia és a támadást be kellett szüntetnie.

Conrad szép terve felborult. Az olaszokra nem sikerült döntő csapást mérni.”⁹

8 Cadorna, Luigi (1850–1928) olasz hadseregtábornok, az első világháború idején az olasz csapatok főparancsnoka.

9 Vitéz Aggházy Kamill és Stepán Valér (1934): *A világháború (1914–1918)*. Budapest, Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya, 206–207. p. A könyvből vett részletet betűhíven közöljük.

A 101-ESEK AZ OLASZ HADSZÍNTÉREN 1916-BAN AZ ISONZÓ-FRONT

Makkay [Machalek] Pál százados munkája alapján

„[...] Hadvezetőségünk a tavasz folyamán kierőszakolta a németeknél, hogy április közepén saját erejéből Déltirolon át megtámadja az olaszokat és előtörésével hátába igyekszik jutni az isonzói olasz hadseregnek,¹⁰ hogy ezzel a háború sorsát eldöntse. E terv keresztülvitele óriási előkészületeinél fogva aligha maradhatott titokban a taliánok előtt és mégis, mint később látni fogjuk, számos meglepetésben volt részük.

Az Isonzó-front mögött nem sokáig maradtunk, mert már április 6.-án az előbb említett oknál fogva a délutáni órákban a vasútállomás felé meneteltünk. Utunkat változatossá tették az olasz repülők, kik fürge Caproni gépeiken fölöttünk kóvályogva kíváncsian követték menetelésünk irányát s időközönként egy-két bombával tiszteltek meg bennünket. Kárt nem tettek ugyan senkiben, tüzeink azonban egymásután lövöldözték feljüket a srappelleket és sikerült is visszatérésre bírniok a talján felderítőket.

A bevaganírozások éjjel történtek, hogy rendeltetési célunk lehetőleg minél tovább titokban maradjon. Mi, a csapatok, valóban nem tudtuk, merre visz utunk. Adelsberg, Laibach, Villach, Lienz, Franzensfeste-n át Bózen-be érkeztünk április 8.-án, és még aznap délután gyalogmenetben a gyönyörű Leifers községbe értünk. E vidéken még alig volt katonaság, mert a déltiroli front innen elég messze volt és maguk a hadtápcsapatok sem voltak még ezen a környéken láthatók, csupán az új hadsereg felvonulásával. A lakosság, mely tiszta német volt, lelkesedéssel fogadta a 101-eseket, hiszen a magyar katonák harci értékének híre messze elterjedt volt. A nagyszerű bortermővidék lakói katonáinkat borral vendégelték meg napokon át, de az egymást követő magyaros becspések arra indították az ezredparancsnokságot, hogy a polgári lakosságnak megtiltsa az »ingyen bor mérését«. Katonáink azonban a kifosztott Galiciában zsoldjukból igen szép összegeket takarítottak meg és az olcsón mért bor éppen úgy fogyott, mint az ingyen bor. Végre, amikor elfogyott a megtakarított garas, a bor élvezete is alábbhagyott. A derék német lakosságnak örömmel siettek bakáink segítségükre a tavaszi munkánál s a pihenők alatt az apró parcellájú szántóföldeken és szőlőkben alig mozgott egyetlen eke is, amelynek szarvát nem 101-es baka fogta. A derék tiroliak nem győzték eléggé dicsérni embe-reink munkakedvét és munkájuk alaposságát.

10 Az erőfölényben lévő olasz hadsereg már 1916. május végén támadást indított az Adriai-tenger északi partvidékén, átlépte a határt, s június 22-ig elérte, s át is lépte az Isonzó alsó folyását. Itt azonban eddigre a közben keletről ideirányított 5. hadsereggel és a Balkánról érkező két hadtesttel a Monarchia védelmi állása már kiépült. Az olasz hadsereg mindenképpen ki akarta erőszakolni a továbbtörést Görz és a tengerpart között (különös erővel a Doberdo-fennsíkon). A hadvezetés úgy tervezte, az Isonzó-vonal áttörésével egyrészt dél felé (Trieszt, Isztria), másrészt észak felé támad. Ezzel – június 23-án – kezdetét vette az Isonzó-csaták hosszú, véres sorozata.

A hegyek mögött óriási havazások és a zord időjárás következtében offenzívánk megindítása késett és így a hátralevő időt ezredünk, mint az Alföld fiaiból rekrutálódott csapat, arra használta fel, hogy hegyifelszerelésével gyakorlatokat végezzen a tiroli hegyek között. [...]

Említettem már, hogy az olaszok elleni támadás Déltirol felől hötzendorfi Conrad vezérezredesnek, vezérkarunk főnökének eszméje volt. Hosszú éveken át vezérkarunk főnöke volt és élete munkásságának nagy részét az olaszok elleni esetleges háború tanulmányozásának szentelte. Személyesen járta be annakidején Déltirolt és saját kijelölése alapján létesítette az ottani erődöünket. Nem férhet szó ahhoz, hogy nagy tudása és tevékenysége minden elismerést megérdemel, bár a Monarchiánk katonai dolgokban saját kárára mindenkor szűkmarkúnak bizonyult, erődöünket mégis nagyszerűen építette ki.

Leifersből május 16.-án mint a 3. hadsereg élezrede indultunk el, ugyanezen a napon kezdődött az offenzíva is. Pinzon, San Michele, Gardaló és Trienten át május 24.-én Vattaróba érkeztek a 101-esek. Utközben az olasz foglyok egész tömegével találkoztunk, s katonáink jól megnézték, miként néznek ki azok, kikkel hamarosan összemérik erejüket. Felsőbb parancs értelmében tisztjeinknek nem volt szabad a fogoly olasz tisztekkel szóbaállni, kezefogni.

Május 24.-én Vattaró-ban éjjeleztünk. Innen hallottuk ágyúink hatalmas tevékenységét, amint Assiagót bombázták. A híres sziklába vájt Fricca-úton, éjjeli menetben haladtunk dél felé és Carotte-be érkezve hallottuk, hogy az előttünk harcban álló csapataink támadásainak eddigi eredménye 25.000 fogoly és mintegy 250 különféle kaliberű ágyú és zsákmány! Május 28.-án San Pietro-ba értünk és az ottani gyógyszerár készleteiből hiányosnak mutatkozó egészségügyi felszerelésünket egészítettük ki, jó szimatú bakáink pedig egy elhagyott lakóházban egy csomó gramfonlemezrekviráltak, mely mind a milánói Scala művészeit dicsérte. A háború további folyamán ezek a lemezek sok kellemes órát szereztek és a talján énekművészek sok üdülőben pihenő katonáinknak keservét feledtették el.

Előnyomulásunk utolsó éjszakáján, május 29.-én az Assa-völgyben fárasztó hegymászás után egy ösvényszerű úton érkeztek fel katonáink a Hétközség fennsíkjára, Lefratta kis olasz községhez, a Ponta-Corbin olasz erőd környékére.

Május 30.-án reggel 5 órakor érte el az ezred a fennsík szegélyét és nemsokára támadáshoz felfejlődve a Lauingen tábornok csoportjának kötelékében megtámadta a Panega és Conca községeknél létesített olasz támpontokat, továbbá a Concától keletre elterülő kápolna-magaslatot, melyet estefelé szintén elfoglalt. E harcokban különösen a Fritsch Károly főhadnagy parancsnoksága alatt lévő 3. század tüntette ki magát erőteljes és akadályt nem ismerő lendületével. [...]

Másnap, azaz május 31.-én folytatták támadásunkat. A délelőtti órákban a hadosztályparancsnokság intézkedései elrendelték, hogy a mai támadás áttörési szakasza Fonditól nyugatra és a Treschetől délnyugatra található útelágazás között legyen. A tüzéség hatástüzelését délután 2 órakor kezdte meg, a gyalogsági rohamnak pedig délután 4 órakor kellett volna megtörténnie. De már 3 órakor délután

megtörtént az áttörés. A tűzvonalba vetett I. és ½ III. zászlóaljunk az olasz 1. és 2. gárdaezredtől védett Monte Belmonte hegyet foglalta el rohammal (6 órakor), jóllehet az olasz gárdisták a legkeményebb ellenállást fejtették ki. Vitézeink 600 gránátost ejtettek foglyul. Meg kell jegyeznem, hogy az olasz gránátosok egytől-egyig hatalmas, szálas emberek voltak, kiket egész Olaszország területéről válogattak össze, tehát a talján gyalogság színe-javát verték meg a 101-esek. [...] Saját veszteségeink igen mérsékelték voltak. Junius 1-ére virradó éjszakán az olaszok ellentámadásokat indítottak Fondi és Mga di Barchettó-i szakaszban és nagyban erőlködtek, hogy az eddigi csorbát kiköszörüljék. Katonáink hősie ellenállásán azonban minden támadásuk megtört. 13 halottat és mintegy 100 sebesültet veszítettünk. [...]

Junius 1-én [...] hadosztályunk a Mte Barcó és Mte Pannoció ellen tervezett támadást. E végezt I. és IV. zászlóaljunkat a 33-ok váltották fel, a III. és a tartalék zászlóalj pedig a 29. gyalogezrednek rendeltetett alá, hogy annak Monte Barcó elleni támadásában segítkezzenek, az I. és IV. zászlóaljunk pedig azt a parancsot kapta, hogy a Malga della Cavát foglalja el. Délután 4 óra 30 perckor esett el Monte Barco, míg junius 3-án erős küzdelem és nagyszerű bravurral végrehajtott egyetlen roham után 800 foglyot hátra hagyva, birtokunkba juttatták a taliánok a Mga dela Cavát is. E támadás alkalmával különösen a IV. sz. gépfegyverosztagunk derék legénysége tüntette ki magát: hatásos tüzelésével és nagyszerű kitartásával rajvonalunkat erőteljes támogatásban részesítette.

Hadosztályunk kötelékében junius 3-án a 68. gyalogdandár csapatai a Fondi-tól délkeletre elterülő háromszögű magaslat, továbbá Mte del Busibolló ellen indultak támadásra, úgyszintén a Mte Lemerle megtámadását is elrendelték, azonban ezen a napon sikert még nem könyvelhettünk el. A Mte Lemerle elfoglalására kirendelt 20. osztrák Landwehr ezred június 6-án elfoglalta ugyan a nevezett magaslatot, de súlyos küzdelmeiben annyira kimerült, hogy az est folyamán az I. és IV. zászlóaljunkat támogatás céljából az osztrákok rendelkezésére bocsátották, és zászlóaljaink egyes részeinek harcbevételével a magaslat birtokunkban is maradt. E fontos magaslat elvesztésébe Cadornáék belenyugodni nem tudván, junius 10-étől 12-ig szakadatlanul ellentámadásokat intéztek a 101-esek és az osztrák Landwehrek állásai ellen. Vitézeink azonban tisztában voltak Mte Lemerle fontosságával és minden erejüket és hősiességüket vetették latba, nehogy kudarcot valljanak. Az olaszok mindannyiszor véres fejjel rohantak vissza állásaink elől és kénytelenek voltak beletörödni a változtathatatlanba. E harcok mindenesetre 200 emberünkbe kerültek, kik túlnyomórészt megsebesültek. 12-én kivonták a 101-eseket állásaikból és Perghele-nél tartalékolták, azonban az éj folyamán C. Traversóba irányították őket. Junius 14-én a megérkezett XIX. menetzászlóaljat osztották fel a századok között, és 15-én Fondi-nál a III. zászlóalj mint hadosztály tartalék a Mte Busiboló-tól kissé északra nyert elhelyezést, hogy a másnapi nagyszabású támadásban részt vegyen.

Junius 15-én indult meg a Monte Busiboló elleni támadás [...]. Az első támadás nem sikerült: megakadt. A hadosztályparancsnokság erre a Fondinál tartalékban álló 101-eseket parancsolta előre és a támadás megismétlését rendelte el.

Ezredparancsnokságunk (különösen derék ezredsegédtisztünk, Pichler kapitány befolyása következtében) tiltakozott a támadás keresztülvitele ellen, hivatkozva arra, hogy az előkészületek – különösen a tüzérség munkája – igen hiányos, és az így végrehajtandó támadás csak hiábavaló áldozatokat követelne. Az I. hadtestparancsnokság, amelyhez hadosztályunk ezredünk tiltakozását továbbította, ragaszkodott a támadás azonnali feltétlen végrehajtásához és derék ezredünk ellenvetés nélkül megfogadva a parancsot, elindult kilátástalan útjára. Az eredmény előrelátható volt: kudarccal végződött. Veszteségeink meglehetősen nagyok voltak. [...] E támadás sikertelensége a hiányos tüzérségi előkészítésben rejtett, továbbá abban, hogy gyalogságunkat oldaltűz alá vette az ellenséges tüzérség. Saját hadosztályparancsnokságunk feljegyzései is igazolják, hogy a nehéz terepen csak nehézségek árán előre nyomuló gyalogságunkat saját tüzérségünk tüzelése is veszélyeztette. Ennek oka pedig az volt, hogy a tüzérségi megfigyelők nem a gyalogság rajvonalaiból, hanem jóval hátrábbról irányították az ágyúk tüzelését. III. zászlóaljunknak például sikerült az ellenséges árkokba benyomulni, de a nehéz küzdelmekkel kicsikart sikert saját tüzérségünk felületessége folytán fel kellett adnia, mert az közibük lőtt. A kavernákban elsáncolt olaszok saját tüzérségünk szünetelése alatt a nehéz terepen előnyomuló rajvonalkban igen nagy veszteségeket okoztak. Gyalogságunk elkeseredése tehát teljesen indokolt volt, az elkövetett hibákat most már a nagy áldozatok után a hadtestparancsnokság is belátta. [...]

Magasabb parancsnokságaink belátva, hogy e sziklás és nehezen járható terepen fokozottabb figyelmet kell fordítani a gyalogsági támadások előkészítésére, a 18-ára virradó éjjelen átcsoportosította tüzérségünket és nyomatékosan elrendelte, hogy gyalogságunk előterjesztése alapján a tüzérségi megfigyelők ezentúl feltétlenül a rajvonalakban helyezkedjenek el. Erlach őrnagy és Rainer János kapitányunk véleményét teljesen magáévá tették felettes parancsnokságaink és így minden kellék meg volt, hogy a támadás alapos előkészítése után a siker biztosítva legyen. A tüzérség romboló tüze a rövid megszakításokkal háromszor megismétlődve, alapos munkát végezve, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy gyalogságunk aránylag csekély veszteségekkel céljához ért. Az olaszok tüzérségünk cselvetésétől meglepetten kétségbeesetten védekeztek, de bátor bakáink rohamának ellenállni nem tudván, rendetlen tömegekben igyekeztek egérutat nyerni. A 850 embert kitevő foglyok közül egyedül a III. zászlóaljunk derék legénysége 500-at ejtett hatalmába és ezek között 1 ezredes és 14 egyéb tiszt esett fogságukba és 4 gépfegyvert zsákmányoltak. [...]

Junius 19-ére virradóan ezredünket felváltotta a 15. gyalogezred, mint a 30. hadosztály egyik csapatteste és ennek következtében az I. és IV. zászlóalj Mga dela Cavánál, a III. pedig a 29. gy. e. kötelékében Panega-nál helyzetetett el. Ezredünk előbb említett két zászlóalja ezzel be is fejezte az olasz hadszíntéren való aktív működését, a III. azonban még nem. Még aznap este Rainerék felváltották az egyik állásban levő osztrák lövészezredet a Mte Barcón és a Mte Panoccion, hol junius 24-ig maradtak. A Hétközség fensíkjának szélén álltak fiaink. Csak egy erőteljes lökés kellett még és derék bakáink az örökké mosolygó talján kék Ég alatt, a Pó síkságán

menetelnek. [...] De a sors nem így akarta, hanem a lucki áttöréssel széttepte vitéz katonáink reményeit és fel kellett adnunk mindazt, amit [...] súlyos küzdelmek árán megszereznünk sikerült. Ujra a magyar Haza határai voltak veszélyben és azokat megvédeni minden 101-esnek fontosabb volt a legszebb olaszországi sikereknél.”¹¹

A VADÁSZKÜLÖNÍTMÉNY

Molnár Mihály nyugalmazott százados visszaemlékezése tükrében

„Az ezred 1916 április hó 16-án Leifersben (Dél-Tirol) állította fel vadászszakaszait, az úgynevezett »Jagdzug«-okat. Minden zászlóalj egy szakaszt állított fel. A felállított szakaszok első parancsnokai Fischer, Molnár Mihály és Dobovszky Lajos hadnagyok lettek. Ugy a tiszték, mint a legénység, önként jelentkezőkből kerültek ki. Létszámuk állandóan és mindig felette állt egy század hadilétszámának.

A vázolandó események főleg a parságom [parancsnokságom] alatt álló III. szakasz történetével foglalkozik – miután csak erről vannak adataim –, de ténykedése csak ragyogóbbá tette a III. zlj. – melyből kiegészítődött – dicsőségét és büszkeséggel töltötte el annak derék parancsnokát, Rainer János kapitányt.

Hiszem, hogy minden egyes bajtársam csak 101-es büszkeséggel fogja olvasni eme sorokat, mellyel katonáim hősiességének maradandó emléket óhajtok szerény tehetségem szerint emelni. Nehezemre esik ez, mivel nem vagyok a toll embere, de megnyugtatómra szolgál az a biztatás, amelyet a 101-es emlékek kiváló szerkesztőjétől, Makkay (Machalek) őrnagy úrtól nyertem, valamint bajtársaim nagy táborá, akik tevékenységemet közvetlen közléről ismerik. Jelen írásom és megemlékezésem nem a vadászkülönítmény legénysége és az ezred tábori századainak a legénysége között kíván párhuzamot vonni, hanem csak a 101-es szellemet óhajta dokumentálni, és pedig azt a szellemet, melynek megtestesítői énekszóval, felvirágozott vonatokban indultak el a harctérre, hogy tanubizonyságot tegyenek a 101-es vitézségről.

A felállított szakaszok Leifersi tartózkodásuk alatt alaposan vették ki részüket a hegyesvidéken történt gyakorlatozásokból. A legénység az ezrednek színe-java volt és a Jagdzugok működéséhez fűzött reményeket a későbbi teljesítmények teljes mértékben igazolják. A folytonos nehéz harcokban megedzett ezredben, a hosszas pihenő, valamint Olaszország kétszínű magatartása magasra szította a harci kedvet. Május 16-án megindulva, nehéz éjszakai menetekkel, Glen, St.Michele, Gardolo,

11 Makkay (Machalek) Pál (1928): *A 101. cs. és kir. gy. ezred története (1883–1918)*. Békéscsaba, Körösvidék Nyomda és Lapkiadó Részvénytársaság, 95–108. p. A könyvből vett részleteket bethűhíven közöljük. Lásd továbbá a Történelmi Levéltárban található visszaemlékezéseket. Balgha Sándor: *A cs. és kir. 101. gyalogezred I. zászlóalj tartalék támadása Marcellinanál 1918. ápr. 21.* 856. sz.; Szobovits Sándor alezredes: *Szemtanúleírás. A cs. és kir. 101. gy. e. az orosz hadszíntéren 1916. szept. 4.-én.* 2.024. sz.; Szűts Lajos: *A cs. és kir. 101. gyalogezred 14. századának ténykedése a rohatyni ütközetben 1914. aug. 30.* 1.081. sz.

Wattaro és Ciechin át megérkezünk Le Fratteba. A már megindult támadás következtében előttünk az olaszoknak már csak a »Ponta Corbin« nevezetű páncélerődjük állott, ezt a 24-es magyar vadászok ostromolták. Az olaszok szívós ellenállásán az ostrom fennakadt, miért is a dandárparancsnokság úgy intézkedett, hogy a 29-es és 101-es vadászszakaszok Spor kapitány parancsnoksága alatt egyesítve s 6 géppuskával megerősítve, az erődítményt foglalják el.

Amikor a különítmény május 28-án este megérkezett Pedescale faluba, a harcra az a nem igen előforduló meglepetés várta, hogy a 24-esek vitéz parancsnoka, Tóth őrnagy a leváltás ellen tiltakozott s így az erődítményt másnap 10 órakor a derék 24-es vadászok saját erejükből elfoglalták.

Este a Jagdzugok egy ú. n. öszvérúton vonultak fel a hétközség fensíkjára. Az éjszaka koromsötét volt. Itt a III. szakasz azt a parancsot kapja, hogy a 24-esek és a 77-esek között levő ürt szállja meg. Kaptunk természetesen egy 77-es küldöncöt is, hogy az majd a felállási helyre vezet fel bennünket. Jóideig tapogatódzva haladtunk a nekünk teljesen ismeretlen terepen, amikor egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy derék küldöncünk eltűnt. No most mi lesz? Nem tehattunk egyebet, mint biztosítva magunkat, vártuk be a reggelt. Szerencse, hogy rendeltetési helyüinktől már nem voltunk messze, és a sziklás terep védelme alatt, a kora reggeli órákban megszálltuk azt, – Moska ☉ 968-tól délre – anélkül, hogy az ellenség megzavart volna bennünket. Az összeköttetést rögtön helyreállítottuk a 24-es és a 77-esekkel. Parancs sem az ezredtől, sem pedig a különítménytől nem érkezett. [Május] 31-én délután a szakasz arra lesz figyelmes, hogy a balszárnyon Conca és Fondi irányában, saját csapataink támadási előkészületeket tesznek és a balszárny később támadásba indul. Megmozdul az egész vonal. Mikor láttam, hogy utasításra hiába várok, kiadtam én is a támadási parancsot a ☉ 1216-ra való iránnyal. Ezalatt felvonul mögöttünk egy század 29-es is. Azonban az a harckészség, amely az újonnan felállított alakulat legénységét át, meg át fűtötte a támadás alatt, messze maga mögött hagyta ezeket és egyedül rohan az ellenséges állások felé. Amikor az ellenséges állásokat mintegy 100 lépésnyire megközelítettük, az erdő és sziklák védelme alatt egyszerre heves gyalogsági és gépfegyvertűz zúdult reánk. Féljebb egy nyeregszerű mélyedésből az olaszok oldalazó tűzzel védekeztek. Horváth András szakaszvezető, a podkamieni hadimészáros, (ebben az ütközetben puskatusával harcolva, egész ruhája csupa vér lett és ezért nevezte el őt így a szemtanú ezredparancsnok) azt a parancsot kapja, hogy 20 emberével igyekezzék a mélyedésbe észrevétlen behatolni és az olaszokat oldalbatámadva megrohamozni. A szakasz többi része addig is erős tűzzel leköti a szembenlevő ellenséget. Amennyiben Horváth próbálkozása sikerrel jár, úgy az ő rohama előtt leadandó gyorstüzelés lesz a jel, az egyszerre történő rohamra. Horváth feladatát kiválóan oldotta meg és a roham fényesen sikerült. Bár az ellenség ez ütközetben nem tanusított oly szívós ellenállást, mint a későbbi ütközetekben, mindamellett felemlítem, hogy a 70 emberből álló Jagdzug, a rohamban és a roham után kiküldött járőrei útján összesen 362 foglyot ejtett. És hozzá micsoda foglyok. A legkisebb 175 cm. magas. Az olasz királyné

gárdaezredéből. A királyné két gárdaezredét különben ezredünk eme és ezt követő ütközetben, teljesen megsemmisítette. Külön ki kell emelnem e helyen újólag is Horváth szakaszvezetőt, ki a sikerült roham után az ellenséget azonnal üldözőbe vette és még 62 emberrel és egy tiszttel, valamint Némedi őrzetetőt, járőrparancsnokot, ki szintén 40 olasszal szaporította a foglyok számát.

A másik két szakasz az ezred kötelékében, Conca és Fondi elleni támadásban tüntette ki magát.

A Jagdzug az elfoglalt helyen, Malga della Cavan beásta magát. Az ezredrel létrejött az összeköttetés. A pár napos állóharc megemlékezésreméltó eseménye a Belmontei kőbánya ágyúzása. Ez a pont fekvésénél fogva igen kellemetlen volt a völgyben elhúzódó állásainkra, amelyeket az I. zászlóalj tartott megszállva. Állandó gépfegyvertűzével minden mozgást megakadályozott és a zlj.-nak érzékeny veszteséget okozott. Magaslati állásából az olasz tartalék – az első vonal a Mte Belmonte oldalában húzódott egy kőfal mögött – szinte a hátába látott az első zlj.-nak, viszont a mi lövéseink nem sokat ártottak nekik. A Jagdzug magaslati állásánál fogva uralta az egész környéket. Kérésre összekapcsoltak a tüzerbrigáddal, ahonnan egy üteget bocsátottak rendelkezésemre. Én sem az üteget, sem pedig a munitiót nem sajnáltam, de meg is akartam mutatni, hogy a gyalogság miként képzei el a tüzéségi támogatást. A kőbányára magamat belőve, azt dobpergésszerű tűzzel tönkrevertem, – úgyhogy az a nemsokára bekövetkezett támadásnál – már komoly szerepet nem játszott. Az ellenséges tartalék, bakáink nagy öröme, – kik mintegy páholyból nézték végig az eseményt, – szanaszét szaladt. Hogy a dicsőséget teljesen kiélvezzem, a tüzéségi tüzet lassan előre hozattam a kőfal mögött meglapuló első vonalra. Mikor a lövedékek már az állásukba csapódtak, okulva a tartalék szomorú sorsán, az olaszok fehér kravátlíjukat kirángatva megadásuk jeléül lobogtatták, ész nélkül szaladtak át az első zászlóaljhoz. 240 ember adta meg magát.

A támadás 7-én a Mga Forcellára folytatódott. A Jagdzug a Malga della Caváról megindulva, a tüzéségi előkészítés után, rohammal azonnal betört az ellenséges állásba, s azt felgöngyölve, újabb 224 emberrel szaporította a foglyok számát. Ez ütközetben különösen Antal őrmester tüntette ki magát, ki félszakaszával az első között hatolt be az ellenséges állásba. A támadás befejeztével Lehoczky szakaszvezető járőrével egész a Mte Panoccioig hatolt előre és onnan 17 fogollyal tért vissza.

Közben, hogy írásaimat rendezem, eléem került egy harctéri cédula, egy ütött-kopott papír, a következő felírással: »Rgmtskomdo IR. No. 101. Elismervény. Alulírott ezennel elismerem, hogy a III. Jagdzugtól a mai napon 224 foglyot átvetem. Standort am 7. Juni. 1916. Kiss Lt.«

Az első ütközetben szinte sokallották a foglyokat s így, hogy a Jagdzug érdemeit senki se csorbíthassa, elrendeltem, hogy a foglyokat ezentúl csak elismervény ellenében szabad átadni. A mokány jagdzugbeli baka addig okvetetlenkedett, míg csak az elismervényt meg nem kapta, pedig valószínű, hogy a parancsnokságnál ütközet közben más dolog is volt.

A következő napokban, a szakaszt járőrbe küldték ki. Keresztülhatott a Panocción, a Belmonte déli nyúlványán, egészen a vasútig. Ellenséget azonban csak a Mte Pau-n észlelt. A járőr azonban a számítását így is megtalálta, mert az ellenség vasútmelletti raktárait alaposan megdézsmálta és a 7-én fogságba esett ellenséges zlj. sátortáborában levő teljes felszerelést is.

A legénység a zsákmány alatt roskadozva tért vissza, miközben még 3 olasz biciklistát is foglyul ejtett. Megérkezve, a többi századok is egész rajokat küldtek ki a raktárakhoz. Különösen Leimeter János masinistái vettek tevékeny részt az öröklésben, s jól emlékszem, még két láda orvosi műszert is behoztak.

Mikor a szakasszal visszatérőben a Panocción áthaladtam, egy 29-es zászlóst találtam egy félszázaddal felvonulóban. Kérdésemre jelentette, hogy parancsa van a hegyet a félszázaddal megszállni. Később ott húzódott el első vonalunk. Magam részéről először csodálkoztam, hogy ily feladatot egy félszázadnyi erővel, egy fiatal és most először harctérre került zászlósra bízna, de nem sokat töprengtem rajta, hanem tapasztalatlanságát látva, félszázadát elhelyeztem s neki a szükséges felvilágosításokat megadtam. S mi történik? A Panoccio elfoglalása és megszállása nem a mi ezredünk nevéhez fűződik, sőt a századparancsnok, ki a megszállást elrendelte, vaskoronarendet kap, holott a Jagdzug előbb volt ott, sőt mint előzőleg már említettem, ott foglyokat is ejtett.

A Jagdzug tartalékban marad, de járőrei állandóan kinn vannak az előtérben.

Július hó 7-én az olaszok a Mte Lemerlén a 20-as Landwehreket visszaverik. A 12. század a Jagdzuggal a jobbszárnyán ellentámadásra indul. A szétszaladt 20-asokkal több baj volt, mint az ellenséggel. Annyi saját halottat, az egész háborús szolgálatom alatt sem láttam, mint amennyi a Mte Lemerle lejtőit borította. Menekülés közben nyugodtan lőtték le őket az olaszok. Késő este érünk a tetőre, ahol a sötétben állást foglalunk. A 20-asokat az első vonalba helyezzük. Egy későbbi olasz tüzelés annyira megrémítette őket, hogy az erdőben szanaszét szaladtak. Legalább megszabadultunk tőlük és figyelmünket így kizárólag csak az ellenség kötötte le. Hogy a Jagdzug miként bánt el a gyáván viselkedő 20-asokkal, az papírra nem vehető, de a 12. század jobbszélső szakaszparancsnoka, (Grósz) Nagy zls. biztosan emlékszik rája, mert annakidején sokáig emlegette.

Másnap az ezred szállja meg a hegyet s a Jagdzug tartalékba kerül. Ugyanekkor kiadott kitüntetések sajnos, a legénységnek nagyrészt csupa bronzérmeket hoztak.

Július 15-én támadást rendeltek el a Mte Busibollóra. E napon a szakasz a támadásban nem vett részt, hanem zlj.-tartalék volt. A támadás kellő tűzérési előkészítés hiányában, nem járt sikerrel. A másnap megismételt támadásnál a szakasz támadásának iránya az olaszok ú. n. Stützpunkt-ja. A tűzérési előkészítés után, félszakasszal sikerült az ellenséges állásba behatolni, azonban az ütközet hevében, a szakasz a támponttól egy kicsit balra tolódott el. Jobbról és balról senki sem követ bennünket. Az oldalazó tüzelés következtében helyzetünk tarthatatlanná vált, miért is elrendeltem a gyors visszavonulást. Ez alkalommal a szakasznak több mint 20 fő vesztesége volt, sebesültekben és halottakban. Ilyen veszteség sem a szakasz,

sem pedig a később felállított század életében nem fordult elő. Bár beosztásunknál fogva mindig a legveszélyesebb helyeken voltunk, veszteségünk az eredményhez képest mindig csekély volt.

Kiváló legénységemből hősihalált halt Négyesi Péter káplár, Szekeres András őrvezető, Nátházi István és Nagy I. Imre közvitézek. Megsebesültek: Németh József őrvezető, Gyebnár István, Takács Sándor, Waszkó Miklós, Opauszki Mihály, Lehoczki József káplár, Balla Pál, Kacsala Mihály, Mucha György gyalogosok.

Harmadnap újabb támadás. Ezt azonban komoly támadásszámba venni nem is lehetett, mert már a kiindulás előtt megakadt. Egyik saját ütegünk állandóan csapatainkat ágyúzta és különösen I. zászlóaljunknál nagy veszteséget okozott. A Jagdzug szerencsére ettől meg volt kímélve. A tüzérségi tűz alatt előnyomultunk az ellenséges állásokhoz, de mikor láttam, hogy a helyzet reménytelen és támadásra nem alkalmas, azt meg sem kíséreltem. A legénység eddigi harcaiban gyors sikereket ért el – különösebb veszteség nélkül, – először szinte meglepődött, de látva azt a pusztítást, amelyet nemcsak az ellenség, hanem saját tüzérségünk is végez csapatainkban, végsőkéig elkeseredett. Derék fiúk! Látom őket, amint a sziklák tövében meghúzódva, bajtársuk elestén szomorkodnak, látszik arcukon a lehangoltság, de izmos kezük különös gonddal készíti elő a következő rohamra a kukoricagránátok tömegét, s szemükben a bosszú és megtorlás lángja lobog.

19-én a kora reggeli órákban, 10 perces tüzérségi előkészítés után, újabb támadást rendeltek el. Az előkészítésnél 30 és felesek is közreműködtek. A tüzérség ez alkalommal oly kiválóan jó volt, hogy minden lövése szinte meglepő pontossággal verte az ellenséges állásokat. A szakasz felszerelését lerakja és tetemes kézigránátjait kezeügyébe helyezve, feltűzött szuronnal – amennyire a tüzérségi tűz megengedi – megközelíti az ellenséges állásokat. Látva a pontos lövéseket, a pillanatot alkalmasnak találom a rohamra. A mellettem levő Horváth szakaszvezetővel az ágyútűz meghosszabbítására és zárótűz alkalmazását jelző rakétát lövtem ki. Bámulatos és szinte megmagyarázhatatlan az a figyelem és gyorsaság, mellyel a tüzérség a tüzet a következő pillanatban áthelyezte. Egy ugrásszerű roham és a szakasz, egy emberként az ellenséges állás mellvédjén terem. Az ellenség kiválóan bátor magatartást tanúsított ez ütközetben. Négynapos küzdelem után, amikor a szakaszom a mellvéden megjelent, az ellenséges csapat parancsnoka, egy olasz főhadnagy ugyanakkor ugrott az állásba, követve pár lépésnyire embereitől. Hogy a roham kimenetele milyen volt, elégségesnek tartom megemlíteni, hogy a Jagdzug egyik kiváló közvitéze: Strifler Ádám sváb fiú, két kézzel dobálja az ellenséghez a kézigránátokat, amelyeket úgy gyújtott be, hogy a gyújtózsínort a fogával tépte le. De a legénység többi része sem maradt mögötte. A roham után több mint ötven halott feküdt előttünk. A többi olasz megrémülve, észnélkül menekült előlünk és inkább a szomszéd századnál adta meg magát. Ütközet után Horváth azonnal járőrrel az előtérbe lett kiküldve. A nagy ágyútűz következtében megrémült és meglapult félszázadnyi olasz tartalék között nagy vérontást vitt véghez, olyannyira, hogy 34 olasz egymást taposva rohant a már elfoglalt álláson keresztül, egészen a 101-es ezredparancsnok-

ságig, ahol megadták magukat. A járőr nemsokára bevonul, élén parancsnokával, aki törött puskaaggal érkezik, mivel személyes afférja támadt az egyik olasszal és az ellentétet puskaaggal simította el. Miután a fiúk a harci dicsőségnek eleget tettek, a testi jólétről sem feledkeztek meg. A tartaléknál egy hordó bort találva, nagy erőlkedések és szuszogások között azt a hegyoldalán felgurították s nemsokára vígan koccintgattak a csajkákból. A következő óra a felváltást hozta részünkre és tartalékba kerültünk. Zászlóaljunk a Mte Barcoi állásokat szállotta meg, ahol egészen 24-ig voltunk mint tartalék. A társaság már előzőleg értesült a »kohóbefélből« a visszavonulást illetőleg. Sehogy sem tudták megérteni, hogy ilyen győzelmek után miért kellene visszavonulnunk, különösen akkor, amikor a jobbszárnyunk már a síkságra néz s előttünk pedig csak a Mte Pau áll.

A visszavonulás fedezésével, természetesen a Jagdzugot bízták meg. 24-én este 6 órakor a zászlóalj elhagyta állásait. A Jagdzug mozgó járőreivel állandóan végigjárja a zlj. elhagyott állásait s összeköttetést tartott fenn jobbra és balra, a szomszéd ezredek szintén visszahagyott és visszavonulást fedező osztagaival. Az összeköttetés azonban csak éjfél után 2 óráig tartott, amikor is a járőrök jelentették, hogy a szomszédok visszavonultak. A legénység tovább folytatja éber szolgálatát másnap délig és csak akkor adta fel őket, amikor helyzete, az előnyomuló olasz gyalogság miatt tarthatatlanná vált. Előnyomulásukat tűzzel zavarva, akadályozta őket a gyors előrejutásban. A szakasz mind a négy raja külön-külön dolgozott. Hol itt, hol ott bukkantak fel s közibe lőttek az előnyomuló ellenségnek, s azt fejlődtetve, hirtelen visszavonultak és újra egyesültek. Újabb parancs és megint előlről kezdődik a játék. Az ellenség így nem volt és nem lehetett tisztában a saját erőnkkel, ami az előnyomulását igen óvatossá és lassúvá tette. A szakasz végigvonult mindazokon a helyeken, ahol ők is, ezredünk is oly fényes és sikeres csatákat vívtak. Képzeltető, hogy micsoda érzés fogta el a derék legénységet. De hát az általános hadihelyzet ezt most is így parancsolta. Visszavonulásunk iránya Malga Forcellán és Malga della Cavan át vezetett. Mikor első ütközetünk színhelyére értünk a tehetetlen düh könnye csillogott a derék fiúk szemében. Parancsot sem várva, elfoglalják a régi állásaikat, erős tűzzel fogadják a Mte Barco és a Belmonte felől a völgyben előnyomuló ellenséget. A szakasz késő estig tartott ki, majd az éj leple alatt gyorsan visszavonult, hogy a fensíkről leereszkedve, zászlóaljunkhoz vonuljon be. Egész éjjel menetelve, reggel 8 óra felé beérkeztünk zászlóaljunkhoz Castelettóba, ahol nagy ovációval fogadnak bennünket. A legénység minden szó nélkül viselte a 48 órás megerőltető harcot és éber szolgálatot, de a kimerültségtől mintegy félholtan rogyott össze.

Zászlóaljunk később leváltotta a 28-as vadászokat a Pedescale előtti állásokban. A szakasz egy előretolt állást szállott meg. Ez az állás, a térkép szerint a Kaserne westlich Pedescale előtt, egy kiugró és fecskefészekszerű sziklán volt, melyen a szerpentinút is keresztül vezetett. A platóra még egy öszvérút is húzódott, közvetlenül előttünk. Egy 29-es géppuskásosztág és az ezred gyalogsági ágyúja, a Batterie Springer is be lett hozzánk osztva. Az előretolt állás mintegy ezer lépésnyire volt a főállástól. Igen fontos pont, mert magaslati fekvésénél fogva uralta az egész völgyet.

A zlj. megtámadása csak rajtunk keresztül történhetett. Az állás a két géppuskával így igen tekintélyes erőt képviselt. Az állásnak az úttól jobbraeső oldalát és kisebb részét 20 emberrel Horváth tartotta megszállva, míg a szakasz többi része a gépfegyverrel, az úttól balra foglalt helyet, az utat teljesen oldalazta. A gyalogsági ágyút Springer hadnagytól mondhatni teljesen elszedtük. Igen pompás szórakozást nyújtott a Padescaléba való lövöldözés. Igaz, hogy lőszerünk mindig elfogyott és szegény Springer állandóan kikapott a lőszerpazarlás miatt. Egy kora hajnalon az olaszok a völgy másik felében egy házcsoporthoz levő 29-es Feldwachét megtámadtak s azt széjjelugrasztva, állását elfoglalták. A betolakodókat a kis ágyúval vertük vissza. Garázdálkodásunkat az ellenség is megunt és megtorlásképpen erős ágyútűz alá vette az előretolt állást. Pontosan belőni nem tudta magát, tehát úgy segített a dolgon, hogy a sziklafalat ágyúzta s a lehulló sziklatörmelékkel árasztott el bennünket. De a kő még sem gránát!

Egy kora hajnalon, egy ellenséges század kísérli meg az előretörést a Feldwache ellen. A legénység ki lévén oktatva, az ellenséget egészen az állásáig engedte, s itt kézigránáttal verte vissza. A visszarohanó ellenséges század visszavonulását a géppuska tette lehetetlenné, mert az élébük lőtt. Lövései a sziklákon hosszú szikrákat vetettek s az olaszok ezt látva, visszarohanni nem mertek. Az olaszok nem adták meg magukat, hanem az állás előtti mélységbe ereszkedtek le, amire én számítani sem mertem, lévén az oly meredek. A legénység a változatosság kedvéért még kézigránátokat is hajigált utánuk. A halottakon kívül mindössze 4 ember esett foglyul, aki látva a helyzet reménytelen voltát, az állás előtt, a sziklák között meglapult, s mikor minden elcsendesült, megadta magát.

A Jagdzugnak ez alkalommal csak egy ember vesztesége volt. Sajnos, a legderekből vitéze, a már több ízben említett Horváth szakaszvezető, aki saját vakmerőségének lett áldozata. A Mte Busibollói ütközetben igen sok ú. n. tojásgránátot zsákmányoltunk. Mivel igen ügyesnek találtam, az egész szakaszt ezzel szereltem fel, illetve láttam el. Kicsi volt, nem nehéz és így sokat lehetett belőle vinni. Fakupakja volt és gyutaccsal gyújtott. A támadás visszaverése előtt katonáim meglapúlva várták az ellenséget. Kézigránátok közben, dobásra készen. Mikor a parancsot a dobásra Horváth kiadja, maga is a sziklához verve, begyűjtja a gránátot, azonban az nem füstöl. Hirtelen haragú ember létére, rögtön az olasz gyárost emlegeti, bizony nem a legválogatottabb szavakkal s a gránátot többször egymás után a sziklához veri. A gránát a kezében robban és jobbkéze 4 ujját és bal szemevilágát veszíti. Sebesülése nemcsak bennünket, hanem az ezred minden tisztjét és legénységét, akik őt közelről ismerték, igen lehangolta. Ismerettség és híre pedig igen nagy volt, mivel a mozgósítástól kezdve sebesüléséig, állandóan elsővonalbeli szolgálatot teljesített. Horváthot őrmesterré léptették elő s az olasz harctéren tanúsított magatartásáért az arany vitézségi éremmel tüntették ki. Az összes legénységi kitüntetéseknek a birtokában van, még pedig többszörösen.”¹²

12 Molnár Mihály (1934): A vadászkülönítmény. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K.*

AZ OROSZ FRONTON

A BRUSZILOV-OFFENZÍVA. HARCOK AZ ERDŐS-KÁRPÁTOKBAN
1916–1917

A TÖRTÉNETTUDOMÁNY TÉNYEI SZERINT

Galántai József történész

„A dél-tiroli osztrák–magyar támadás arra indította az olasz hadvezetőséget, hogy [1916.] május 19-én, majd május 23-án megsürgesse az orosz offenzíva megkezdését, az eredeti terv [az orosz támadást Vilnánál tervezték] módosításával: az offenzíva jelentős mértékben az osztrák–magyar vonalak ellen is irányuljon. Az olasz hadvezetőség ezt a tehermentesítő orosz támadást feltétlenül igényelte, mert az osztrák–magyar nyomás az Asiago-fronton ezzel csökken. [...]

Bruszilov¹³ – felismerve, hogy a vele szemben álló osztrák–magyar erők jelentősen meggyengültek az olaszországi támadásra elvont egységekkel – vállalkozott a délnyugati orosz fronton a támadásra. [...] Ebben a – Vilna elleni hadművelet előkészítésének szánt – támadásban Bruszilov Pinksztől a román határig húzódó délnyugati frontszakaszának volt a legfontosabb jelentősége. Bruszilov nagy hadsereggel, kb. 630 000 katonával rendelkezett. A vele szemben álló német és osztrák–magyar erők 475 000 főt számoltak. [...]

A Pripjatj folyótól délre a román határig húzódó arcvonalszakaszon június 4-én indult meg Bruszilov támadása. Az orosz délnyugati front négy hadseregének 40,5 hadosztálya indult támadásra, amely 168 nehéz- és 1770 könnyűlőveg támogatott. Mindkét szárnyon – Luck városánál és a román határ közelében, Bukovinánál – a támadó 8. és 9. hadsereg áttörte a frontot.

Az offenzíva sikere meglepetést okozott nemcsak a Monarchia számára – Conrad kénytelen volt leállítani a dél-tiroli offenzívát a nem várt orosz támadás miatt, és átirányítani a hadosztályokat –, hanem az orosz hadvezetés számára is, amely most, július 9-én az eredeti Vilna elleni támadás tervét feladta, átcsoportosított délre, hogy kiaknázza az itt elért sikert. Így aztán július végén egy újabb orosz támadó hullám következett, amelyet most már a front ezen szakaszán is megjelenő

101. Gy. e. *Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 152–159. p. A könyvből vett fejezetet bethíven közöljük.

13 Bruszilov, Alekszej Alekszejevics (1853–1926), az orosz cári haderő tisztje, lovassági tábornok, első világháborús hadvezér. Újszerű taktikai eljárásai a legsikeresebb orosz harctéri parancsnokká tették. 1916 márciusától a Délnyugati Front hadseregeinek főparancsnoka. Ő készítette elő és irányította az 1916. nyári nagy orosz támadást (Bruszilov-offenzíva), neve e hadművelet révén vált széleskörűen ismertté. 1917 májusától júliusig az orosz hadsereg legfelsőbb főparancsnoka, ekkor az Ideiglenes Kormány hadügyminisztere, Kerenszkij leváltotta.

német hadosztályok segítségével tudtak csak augusztus közepéig a központi hatalmak megállítani. Az orosz támadások szeptember 20-ig folytatódtak, de a központi hatalmak állásai most már megszilárdultak. Végeredményben 400 km széles arcvonalszakaszon 50–120 km mélységű áttörést ért el a támadás, amely az orosz hadsereg legnagyobb sikere volt a háború alatt. [...]”¹⁴

A LUCKI ÉS OKNAI (BRUSZILOV-) ÁTTÖRÉS

1916. JÚNIUS 1. – AUGUSZTUS 20.

Aggházy Kamil nyugalmazott ezredes és Stefán Valér nyugalmazott százados
leírása alapján

„Keleten [...] állásharc folyt.¹⁵ Csendes egyformasággal teltek a napok. A nyugalmat csak nagynéha zavarta meg járőrök vállalkozása és némely kisebb csetepaté. Nagy ritkán két-három kilométeres arcvonalra is kiterjedtek a lövöldözések és vállalkozások, főleg akkor, ha az ellenséges állásban gyanús mozgolódás volt észlelhető. Ilyenkor fontos volt annak a megállapítása, hogy mi a mozgolódás oka, nem történik-e felváltás? Ezért főleg fogolyszerzésre irányultak a harcok.

[...] Az idő legnagyobb része [...] békésen telt el. Az állásokban mentől kevesebb embert hagytak, a csapatok nagyrészét, különösen a kevésbé kiképzetteket, az arcvonal mögött kiképző táborba vitték, vagy gyakorlatokhoz egyesítették. Magában az állásban rendes, békejellegű napi élet alakult ki, az állásokat fényesen berendezték, sőt parkírozták, díszítették is. A hosszú, békés időszakban az emberek kipihenték ugyan magukat, de mozgás hiányában elkényelmesedtek és az ellenséggel szemben is könnyelműkké váltak. A hátrább fekvő magasabb parancsnokságok székhelyén úgy folyt az élet, mint a békehelyőrségekben. Itt a lakosság is csak újságokból tudta, hogy nem hadgyakorlat, hanem háború van [...]. Ez a megszokottság s ebből kifolyólag az óvatosság hiánya volt egyik oka a [...] luczki katasztrófának. [...]

Az oroszok tavasszal nagyobbára rendbeszedték magukat. Veszteségeiket pótolták, lőszerüket kiegészítették. Szibérián és az Északi Jegestenger kikötőin át az entente sok löveget és lőszert küldött segítségükre, hogy talpraállításukat és a közös nagy támadásban való részvételüket biztosítsa.

Alexejev [Alekszejev],¹⁶ az orosz vezérkar főnöke különben is attól tartott, hogy a központi hatalmak újból támadást kezdenek. Ezt úgy szándékozott elhárítani, hogy ellenfeleit megelőzve, maga támad. Ámde ott, ahol az oroszok főerői álltak:

¹⁴ Galántai (1988) i. m. 298–300. p.

¹⁵ A keleti front a Balti-tengertől Bukovináig már 1915 szeptemberében megmerevedett, a Riga–Dvinszk–Baranovicsi–Dubno–Tarnopol–Czernowitz vonalon állóháború alakult ki.

¹⁶ Alekszejev, Mihail Vasziljevics (1857–1918) orosz gyalogsági tábornok, 1915–1917 között a cári haderő vezérkari főnöke.

a Keleti tenger és a Rokitnó-[Pripjaty]-mocsarak közti arcvonalt parancsnokai, Kuropatkin és Ewerth [Evert],¹⁷ a velük szemben lévő német állásokat nem tartották áttörhetőnek. Bruszilow [Bruszilov] ellenben, aki a mocsarak és a román határ közti déli arcvonalt rész parancsnoka volt, úgy nyilatkozott, hogy az áttörést a maga arcvonaltán, az osztrák-magyar erők ellen lehetségesnek tartja. Erre április 23-án őt bízták meg az áttörés végrehajtásával, mely csak erők odavonását célozza. A főáttörést mégis északon, a németek ellen, Molodiecznó-Wilna irányában tervezték.

Bruszilow a mellékáttörést Luczk [Luck] irányában tervezte. Ennek időpontját csak később szándékoztak meghatározni, egyelőre csak a felkészülést rendelték el.

Ekkor hangzott el az olaszok segélykiáltása, kiket a déltiroli osztrák-magyar támadás már erősen szorongatott. Az orosz fővezérség erre elhatározta, hogy Luczknál június 4-én hajtja végre a mellékáttörést. Ezt június 10. vagy 11-én követi a németek ellen tervezett főáttörés.

Bruszilow négy hadseregével, négy különböző helyen tervezett áttörést: a 8. hadsereggel Luczknál, 11-el Tarnopolnál, a 7.-el az alsó Strypa-nál és a 9.-el Oknánál.¹⁸ A fővezérség sokáig nem egyezett bele a támadás elaprózásába, de végül is hozzájárult a tervhez, mely csaknem végzetessé vált a Monarchiára.

Az áttörni szándékoló arcvonalt részen, egyetlen német hadosztályon kívül, csak osztrák-magyar csapatok álltak. [...] Nem hallgathatjuk el azonban, hogy az osztrák-magyar védelem nem felelt meg az állásharc követelményeinek. Csupán egyetlen vonal védelmét tervezték s mögötte nem tartottak megfelelő tartalékokat. Az áttörőnek csak az említett – 2-3 egymásmögötti árokból álló – vonalat kellett áttörnie és máris szabad utat nyerhetett. A németek a nyugati harctéren már rájöttek, hogy a legerősebb vonal is áttörhető és a védelem súlya a mögötte álló tartalékokon van. Az osztrák-magyar védelem kezdetlegessége eddig megfelelt, de most, amikor a francia tapasztalatok alapján kiképzett oroszok indultak támadásra, megbosszulta magát.

Június 4-én reggel 4 órakor a Rokitnó-[Pripjaty]-mocsaraktól a román határig, az egész 400 kilométer hosszú arcvonalt rácsapott az oroszok tüze. Rádióállomásaink pedig tisztán hallhatták Bruszilow [Bruszilov] csapataihoz intézett üzenetét: »Eljött az ideje, hogy becsstelen ellenfeleinket elzavarjuk...«

A tűz csakhamar orkánná erősödött, amilyenre ezen az arcvonalt még nem volt példa s mely a legnagyobb heveséggel a Luczk előtt álló 70. és 37. hon-

17 Evert tábornok az orosz Északnyugati, Kuropatkin tábornok az orosz Nyugati Hadseregcsoporth parancsnoka volt a Bruszilov-offenzíva idején, mindketten a defenzív stratégiát támogatták.

18 A seregeket Bruszilov észak–dél irányban a következőképpen állította fel: a 8. orosz hadsereg Alekszej Kalegyin parancsnoksága alatt Luck –Kovel irányában támadt, a 11. hadsereg Vlagyimir Szaharov vezetésével Tarnopolon át Lemberg irányába tört előre, a 7. hadseregnek Dmitrij Scserbakov vezetése alatt a Szipra alsó folyását kellett elérnie, a Platon Lecsickij parancsnoksága alatt álló 9. hadseregnek pedig Oknán keresztül Sztaniszlaut.

védhadosztályra és a 2. közöshadosztályra irányult. A tűzforrás mögött Kaledin [Kalegyin]¹⁹ orosz tábornok 100 zászlóalja készülődött rohamra.

Az acélzivatar késő délutánig tartott. Ekkor erős orosz osztagok törtek előre felderítésre, de úgy ezeket, mint az éjjel támadókat a védők visszaverték.

A 11. orosz hadsereg június 4-én Tarnopol előtt ugyancsak megrohanta a Súdarmeehoz tartozó budapesti 32. (Willering) közöshadosztályt és Czebrownál úgy délelőtt, mint délután betört az állásába. A vitéz budapestiek véres kézitusával verték ki őket. Az ellenük támadó 16. és 4. orosz hadosztály 5000 embert hagyott a csatatéren, de a 32. közöshadosztály is 44 tisztet és 1800 embert veszített. A 19. közöshadosztály ellen Kazlowtól északra végrehajtott orosz támadás teljesen összeomlott.

Június 5-én Luck előtt, Olykánál Kaledin megindította a döntő támadást. Hajnalban pokoli tűz zúdult a 70. honvédhadosztályra, mely a 312., 313., 314. honvédezekből állott, valamint a 2. közöshadosztályra. A robbanások átláthatatlan, sűrű porfelhőt vertek fel, mely eltömte puskáink és géppuskáink závarzatát, az állások pedig teljesen beomlottak. A védők nem láttak semmit és nem is igen tudtak tüzelni. Ebben a rettentő helyzetben tört rá az orosz XXXX. Hadtest a 2. közös (Seller) hadosztály lengyel 40. és székely 82. ezredére. Utóbbinak harcosai az orosz roham idején legtöbbnyire bentrekedtek a szűk és beomlasztott kijáratú óvóhelyekben, melyekbe az oroszok kézigránátokat dobtak. A megmaradtak – 5330 emberből 718 – utolsó lehetetükig verekedtek, de a tízszeres túlerő elnyomta őket. A rzezowi 40. ezred részben megadta magát, részben megfutott. Egyes osztagai áruló módon átmentek az oroszokhoz [...].

[...] Az arcvonalon ekkor már kilométernyi rések tátongtak. Az apránként előresiető tartalékok nem tudták betölteni ezeket és 6-án ismét szomorú nap virradt a védőkre. Hajnalban az oroszok elemi erővel zúdultak rá a megfogyatkozott és holtfáradt 70. honvédhadosztálynak Bakorninál berendezett új állásaira [...].

[...] Az arcvonal 6-án estig 18 kilométeres mélységben és 50 kilométer szélességben volt áttörve. Mögötte, apró foltonként elszórva, harcoltak a még helyt álló védők, főleg Luck városa körül. 7-én a fáradhatatlanul előresiető oroszok, elsősorban a kozákok, ismét a védők nyakán voltak. A 11. honvéd lovashadosztály megkísérelte a kozákok feltartóztatását, de a beérkező orosz gyalogos tömegekkel már nem tudott megbirkózni és visszahúzódott. Poddubczy-nál eközben legázolták a 19. és a 13. lövészdandár csapatait. Vereségük az eddig minden támadást visszaverő 37. honvédhadosztályt is magával rántotta. A 4. hadsereg parancsnoksága teljesen elvesztette a fejét. Conrád értesülve erről, a szerencsétlenségért felelős József Ferdinánd főherceget²⁰ azonnal Terstyámszky [Tersztyánszky Károly] lovassági tábornokkal

19 Lásd a 18. lábjegyzetet.

20 József Ferdinánd, Habsburg–Toscanai, főhg. (1872–1942) cs. és kir. vezérezredes. 1914–16 között a 4. hadsereg parancsnoka a keleti fronton. A Bruszilov-offenzíva idején serege visszavonult Kalegyin 8. hadserege elől, lehetővé téve, hogy az orosz csapatok 50 km mélyen behatoljanak a

váltotta fel. A lavinát azonban már nem lehetett megállítani. Csakhamar a luczki hídfő is az ellenség kezébe került. A rés mind szélesebb lett és a hőiesen helytálló magyar és német csapatok kis szigeteit az oroszok tengerként fogták körül. 9-én a rés már 50 kilométer mély és 75 kilométer széles volt.

Az óriási áttörés láttán Conrad az olasz, Falkenhayn²¹ a nyugati és maczedóniai arcvonalról vont el hadosztályokat. De ezek beérkeztéig sok idő telt el. Az oroszok [június] 15-én már 100 kilométer mélyre törtek előre, mikor Linsingen²² végre megindíhatta az ellentámadást.

A felerészben osztrák-magyar, felerészben német csapatokból álló ellentámadó csoport 16-án indult meg Wladymir-Wolinski-től. Négy napi kemény küzdelem után, sikerült végre az oroszokat kissé visszaszorítani és megállásra bírni [...].

[...] a luczki és oknai áttörés, valamint a reá következő harcok egészen augusztus 20-ig tartottak. Hol itt, hol ott lángolt fel ismét a küzdelem, mely áterjedt a németek védte északi arcvonalra is. A németek elkeseredett küzdelemben verték vissza az oroszok Baranowiczinál (június 13.–július 9.), Szmorgonnál (július 2.–9.), Rigánál (július 16.–20.), majd ismét Baranowiczinál (július 25–30.) végrehajtott rendkívül kemény támadásait, mialatt az osztrák-magyar seregek is változatlan heveséssel küzdöttek az egész arcvonalon. A 7. hadsereg, a Südarmee és a 2. hadsereg mindinkább hátrább szorulnak, elvesztik Kolomeát, Brodyt, a 3. hadsereg Sztaniszlaut. Ekkor már egy török hadtestet is ide kellett szállítani. Csak augusztus utolsó napjain sikerült végre megállni és új, szilárd arcvonalat alkotni.

Az oroszok hatalmas támadása csaknem 550.000 emberükbe került, de nem volt sokkal kisebb a központi hatalmak vesztesége sem, mely elérte az 500.000-et (60.000 halott, 170.000 sebesült és 270.000 fogoly). Az osztrák-magyar hadsereg az összeomlás előtt állott. Az egész világháború alatt ez volt reá nézve a legkritikusabb időszak. Csak a déltiroli és verduini támadások beszüntetésével és az így összefogott német és osztrák-magyar erőkkkel sikerült megállítani a katasztrófát.²³

Monarchia vonalai mögé. A német hadvezetőség őt tette felelőssé a lucki áttörésért, a császár 1916. június 7-én leváltotta.

21 Falkenhayn, Erich von (1861–1922) német tábornok és katonapolitikus, 1913 és 1915 között a Német Birodalom hadügyminisztere. Az első világháború idején, 1914. szeptember–1916. augusztus között a császári német hadsereg vezérkari főnöke volt, irányítása alatt a központi hatalmak csapatai jelentős sikereket értek el az orosz fronton. 1916 augusztusától mint a 9. hadsereg parancsnoka a Románia elleni hadjárat egyik irányítója volt.

22 Linsingen, Alexander von (1850–1935) német tábornok. 1918 márciusában az ukrainai előretörés irányítója, júniustól Brandenburg tartomány katonai főparancsnoka.

23 Vitéz Aggházy Kamill és Stepan Valér (1934) i. m. 210–216. p.

A 101-ESEK ÁTCSOPORTOSÍTÁSA AZ OLASZ FRONTRÓL AZ OROSZ HADSZÍNTÉRRE

Makkay [Machalek] Pál nyugalmazott százados munkája alapján

„Harcok a Tatárhágón 1916

[...] Az Olaszország ellen indított támadóhadműveleteket természetesen abba kellett hagyni és ennek következtében ezredünk is gyors ütemben szágúldott a délnyugati harctérről keletre.

Julius 13-án Matarelló-ban bevaganírozva Innsbruck, Salzburg, Wien, Pozsony és Budapesten át robogtak a 101-esek Máramarosziget felé, hogy július 17-én Körösmezőn kiszállva, gátat vessenek a muszka áradatnak. [...] Július 17-én Körösmezőn a vonatból való kiszállás után csak sorakozásra volt idő és katonáink már is Havasalján át (Lasezcsina) a Tatárhágó felé meneteltek, hol 18-án estig mint a Brudermann²⁴ lovassági hadtest tartaléka szerepeltek. Július 19-én Dokonál ezredes csoportját váltották fel, amikor a 150-ik népfelkelő zászlóaljat felváltás közben váratlanul megtámadták az oroszok. A népfelkelők által eddig megszállva tartott 1270 m. magas Magurán a muszkák lettek az urak. Nemsokára a 11. századunknál a Magurczyk-on is zavargások támadtak, ami szükségessé tette a Magura visszafoglalását. Július 21-én a IV. zászlóaljunk a 29. gyalogezreddel együtt támadásba indult és a meredek és sűrű bozóttal borított őserdőszerű terepen nehéz küzdelemmel elzavarták az oroszokat a Maguráról. [...]

[...] Ellenfelünk a Magura elvesztésébe nem tudván belenyugodni, július 22-én újabb támadást indított visszafoglalására. A sűrű erdőben nagy tömegben törtettek elő a muszkák és véres szuronyharcok színhelye lett a rengeteg. Derék katonáink becsületesen védtek a rájuk bízott kezdetleges árkokat, de amint egy oroszral végeztek, mintha kettő lépett volna helyébe. A kimerülő védők engedni voltak kénytelenek és lépésről-lépésre hátrálva verekedtek a nyomukba siető muszkákkal. [...] A frontszakasz legfontosabb pontjának kiürítése után, felsőbb parancsnokságaink a tatárhágói gerincvonalra való visszahúzódást rendelték el hadosztályunknak és ott egyenlőre a teljes védelemre való berendezkedést rendelték el.

Némi aggodalommal foglalták el a 101-esek új állásaikat, mert a kijelölt védelmi szakasz nagysága, sehogyan sem állott arányban megfogható létszámukkal. Polonicza és a ☉ 1008 m. magas Jablonicza magaslat között terült el a védelmi szakaszunk, melynek kiterjedése nem kevesebb, mint 12,000 lépést tett ki. Egyik emberünk a másiktól 8, sőt helyenként 10 lépésre állott.

Ugyanekkor nemcsak az Erdőskárpátok, hanem a magyar országgyűlés háza is nagy viharoknak volt a színhelye. A fenyegető orosz betörés által okozott izgalmak nem egy szenvedélyes hangú interpellációban nyertek kifejezést, energikusan kö-

²⁴ Brudermann Rudolf (1851–1941) az első világháború elején a Galíciában harcoló 3. hadsereg parancsnoka volt, az oroszok elől visszavonulni kényszerült.

vetelve a hadvezetőségtől a magyar határok erélyesebb megvédését. Boldog emlékü miniszterelnökünk, gróf Tisza István²⁵ ekkor elhatározta, hogy személyesen fog meggyőződni a magyar határ védelméről. [...]

1916 augusztus 1.-én eddigi ezredparancsnokunkat, Koneczny Ottó ezredest ki-nevezték az Albániában működő egyik népfelkelő dandár parancsnokává és helyette Duskár 5. gy. ezredbeli ezredest bízták meg a 101. gy. e. parancsnokságával. Ennek bevonulásáig Erlach Jenő alezredes parancsnokolt ideiglenesen felettünk. Állásainktól jobbra, az időközben megérkezett Karpatenkorps Conta²⁶ tábornok vezetése alatt augusztus 2.-án támadásra indult. Augusztus 5.-én a 101-esek is kilépnek árkaikból és a Siemczuk magaslatot támadták meg. [...] Mire leszállt a nap, a 1091-es magaslat, a Siemczuk a 101-esek birtokában volt.

A Siemczuktól mintegy 1500 lépésnyire fekvő Poddelem ☉ 1079-es magaslatot már másnap, vagyis augusztus 6-án foglaltuk el, majd pedig augusztus 7-én a Körösmező-Delatyn-i műút mellett fekvő Jablonicza községet, jobb szárnyunk pedig a helységtől kissé délre fekvő Mikulinka magaslatot foglalta el. Augusztus 8-án újra támadásba mentünk át és elfoglaltuk az ☉ 1059-es és az ☉ 1049-es magaslatok között elterülő kopasz hegyhátat. [...] A Magurczyk magaslat birtokáért augusztus 9-én indult meg a harc [...] eredményt azonban a meg nem felelő tüzéségi előkészítés következtében elérni nem lehetett. Katonáink támadása semmi kívánni valót nem hagyott maga után, de a nehéz terepen, gyenge tüzéségi támogatás mellett 139 főnyi összeszerveség után kénytelen volt előbbi állásaiba visszavonulni.

A jobbra tőlünk küzdő 202. honvéddandárnál [...] sem volt rózsásabb a helyzet. Állományuk a mienkhez hasonlóan leapadt és a védelmi szakasz nagysága folytán hasonlóan nehéz feladatokat kellett megoldania. E honvédalakulatokat augusztus 14-én többszörös orosz túlerő támadta meg. Honvédeink vitéz és minden dicséretet megérdemlő hősiek védekezése ellenére a muszkáknak sikerült az egyik frontszakaszba benyomulniok, mire hadvezetőségünk a mi csoportunknak is a Tatárszorostól kissé északra fekvő eredeti állásainkba való visszavonulást rendelte el. Frontunk ilyen visszavonulása által, mintegy 6 km. mélységű terepet voltunk kénytelenek a muszkáknak átadni. [...]

[...] A tatárhágói állásokban a védők hősiek ellenállásán megtörték az orosz támadások. A kimerült muszka haderők lassanként felhagytak a hiábavaló előretörésekkel és hozzánk hasonlóan beásták magukat. Az itteni orosz csapatok támadásaikat egyéb okokból is kénytelenek voltak beszüntetni, és pedig azért, mert a központi hatalmak haderejének erős nyomása az oláh hadsereg ellen mindinkább éreztette hatását és annak ellensúlyozására az oroszok minden nélkülözhető erejü-

25 Tisza István, gr. (1861–1918) politikus, miniszterelnök, az MTA tagja. A nevéhez kapcsolódó két legismertebb esemény az Osztrák–Magyar Monarchia háborúba lépése, s az ellene elkövetett gyilkosság az ószirózsás forradalom napján.

26 Conta, Richard von (1856–1941) német gyalogsági tábornok.

ket Békás, Holló és Bélbor környékére szállították, hogy ott támadólag léphessenek fel és az oláh hadsereget a legsúlyosabb katasztrófától megmentse.

1916 október 3.-án nem mindennapi vendégeket üdvözöltek a 101-esek árkaiban. A Pester Lloyd (Gót[h] nevű) és a Berliner Tagblatt haditudósítói jelentek meg az ezredparancsnokságnál, hogy a Máramarosszigeten székelő hadseregparancsnokság által figyelmükbe ajánlott és épülés alatt álló nagyszerű állásainkat megtekintsék. [...]

[...] A Máramarosszigeten állomásozó 7. hadseregparancsnokságot 1916 október hó 22.-én köves[s]házi Kövess Hermann²⁷ vezérezredes vette át. Bár meglehetősen gyengén beszélt magyarul, hadvezéri tehetsége, eddig szerzett érdemei és hírneve biztos zálogát nyújtották annak, hogy katonáink bizalmát méltán megérdemli. A magyar csapatok iránt érzett szeretete és azok megbecsülése közismert volt és így jöttek őszintén örvendett mindenki.

Egész október hónap meglehetősen csendesesen mult el. Mindkét fél szorgalmasan építette állásait és minden jel arra mutatott, hogy ez a berendezkedés már a télnek szól és nagyobb hadműveletek itt tavasz előtt aligha kezdődhetnek. A tüzéség munkája is csupán a belövésekre és azoknak időnként való ellenőrzésére szorítkozott. Azonkívül néha az árkokon serényen munkálkodó gyalogság megzavarásában nyilvánult [meg]. A beállott csend következtében természetesen híryanagunk is csekély volt, miért is a hadseregparancsnokság elrendelte, hogy időközönként járőröket kell kiküldeni és ezek arra törekedjenek, hogy az egyes muszka állásokat meglepetésszerűen megrohanva, foglyokat ejtsenek, hogy ezek révén parancsnokságaink az ellenség esetleges terveiről tudomást szerezhessenek. Az ily vállalkozások keresztülvitelezésével rendszeren Molnár Mihály főhadnagy parancsnoksága alatt álló vadászkülönítményünket bízták meg, ki sokszor igen tréfás formában ejtett foglyokat. Egyszer pl. előretolt állásai elé egy hatalmas papírtáblát tétetett ki, melyre nagy betűkkel ráamázoltatta: »Opazno je van sze nagnuti« (kihajolni veszélyes), néhány emberét pedig lesállításban helyezte el. Természetesen a muszáknál is akadtak írástudó kíváncsi emberek, néhányan közeledtek is, hogy a kitett táblát elolvassák, azonban vesztükre, mert Molnár emberei foglyul ejtették őket. A hadosztályparancsnokság vadászkülönítményünk sikeres tevékenységét napiparancsban ismételten dicsérőleg emelte ki. [...]

[...] November 2.-án, halottaknapján a 101-es temetőben Hévey Gyula tábori papunk gyászistentiszteletet tartott. A tartalékok tisztjei és legénysége, továbbá minden századtól egy-egy küldöttség vett részt ezen a megható szertartáson. A sok csatában vívőül küzdött, félelmet nem ismerő harcosok a halk csengettyűszóra mély megilletődéssel, csendes alázattal, engedelmesen hajtottak térdet a láthatatlan hatalmasság előtt. Ájtatosan vetették magukra a keresztet és mindannyiok átszel-

27 Kövessházi Kövess Hermann (1854–1924) erdélyi német származású katonatiszt, hadmérnök, cs. és kir. tábornagy. 1918. november 3-tól az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erőinek utolsó főparancsnoka.

lemült arcán meglátszott, hogy lelkük egész melegével és szívük vérével valamiért és valakiért könnyörögnek a Mindenhatóhoz. És nem messze tőlük, csak néhány lépésnyire a nemzetiszínű határkö körül, elhullott bajtársaik örök álmukat aludták a csendes hantok alatt...

Az ősz beálltával, mikor a harcok is elcsendesültek, katonáink minden baját szívén viselő ezredsegédtisztünk a hágó közelében 50 ember befogadására képes üdülőtelepet létesített és azt kád és zuhanyfürdővel láttatta el, sőt egy könyvtárat is alapított. Ide jöttek katonáink néhány napi pihenőre, a tisztek pedig az ezredparancsnokságnál nyertek ellátást. Pichler [Nándor százados] eme emberbaráti gondoskodása igen jó hatást váltott ki.

November 21-én vettük a lesújtó hírt, hogy Ő Felsége I. Ferenc József királyunk este 9 órakor tüdőgyulladás következtében csendesen elhunyt. [...] Halála után bekövetkezett idők már csak hattyúdala volt a nagy monarchiának, de mi katonák ezt nem tudtuk és egy jobb jövő reményében harcoltunk tovább szent eskünkhöz híven.

November 28-án az ellenséges ágyúk dörgése közben tettük le eskünket azóta szerencsétlen véget ért, töviskoronás királyunknak, IV. Károly Ő Felségének [...]

A tatárhágói állásaink előtt két előállásunk volt és pedig a Jaszerviktől északra keletre mintegy 1500 lépésnyire fekvő Zolob és a Sumarem 1042-es magaslat előtt elterülő 101-es kúp (101-er Kuppe).

Minkét előállítás, miután az ellenséges állások közelében voltak és az oroszokat vállalkozásaikban akadályozták, méltán bosszantotta a muszkákat és így az ottani őrségeink gyakori zaklatásoknak voltak kitéve. Nem múlt el nap anélkül, hogy legalább az orosz tüzéség alaposan meg ne dolgozta volna az előállásainkban híven örökdő legényeinket. De a gyalogsági támadások sem voltak ritkák.

A zolobi előállásnak Tonka hadnagy volt a parancsnoka, míg a 101-es kúpot – hidegvéréről és vállalkozó szelleméről közismert – Molnár Mihály főhadnagy védte. E két állás igen jó szolgálatokat tett ezredünknek, mert fennállásuk ideje alatt zavartalanul folytak a lövészárki munkák, hiszen ők, a mi derék vartársaink fogtak fel minden muszka támadást.

Mindazon tiszteknek és bakáinknak, kik e két veszélyes helyen teljesítették kötelességüket vitézségük és önfeláldozó katonás magatartásuk előtt ezen sorokban is tisztelettel hajtjuk meg minden bajtársunkkal egyetemben az elismerés és a hála zászlaját. Hősök voltak ők valamennyien, nem egyszer állották ki a poklok minden tűzét, de páratlan vitézségükön megtört számtalan muszka támadás. [...]

[...] December 3-án újra éledt az oroszok vállalkozási kedve. Négy órán át lőtték egész ezredünk frontját, hogy támadásuk valódi szándékát leplezzék. Később azonban tüzéségi tűzüknek fűsúlyát felváltva a 101-es kúpra és a Jaszevnikra helyezték át és most már sejteni lehetett valódi szándékukat. A tüzéségi tűznek minden átmenet nélküli beszüntetése után, gyalogságuk megrohanta állásunk előbb említett két pontját, azonban éber bakáink mindkét helyen méltóképpen fogadták a muszka vállalkozást, melynek igyekvő résztvevői rövid harc után véres fejjel futottak vissza lövészárkukba. [...]

Állásaink előtt a muszkák úgylátszik mindenáron felmutatható sikereket akartak elérni, mert másnap, vagyis december 5-én 5 órán át szünet nélkül bombázták a 101-es kúpot. A legnehezebb ágyúkkal véghezvitt előkészítés a hátsóbb állásokban levő 101-eseket, sőt a magasabb parancsnokságokat is aggodalommal töltötte el, mert a 101-es kúp birtokához fontos érdekek fűződtek. [...]

A mi hőseink becsülettel állták ki e pokoli tüzet és amikor halottnak hittük őket, akkor érintetlen magyar becsülettel, példátlan hősiességgel vették fel a harcot az ellenséges gyalogsággal és megtartották a mi kis Sumaremünket, örök dicsőségére a 101-es vitézségnek. (Hős védők valamennyie megérdemelné, hogy arany betűkkel írnanék neveiket történelmünkbe.)

Két nap múlva, december 7-én újra öröm hírral lepett meg a sajtóhadiszállás esti jelentése. Bukarest elesett... E hír hallatára csodálkozva jegyezte meg az egyik kedélyes bakánk: »Hát még mindig vannak oláhok?« [...]

December 12-én ifjú királyunk békeszeretetének azzal adta tanujelét, hogy II. Vilmos német császárral egyetemben ellenségeinknek felajánlotta a békét. [...] Joggal reménykedtünk abban, hogy ajánlatunk megszívlelésre talál, hiszen seregeink mindenütt mélyen ellenséges földön álltak.

[...] Erős hidegben, nagy hóban köszöntött reánk az 1916-os esztendő karácsonyestje. A legénység fűtött fedezékeikben a karácsonyfa apró gyertyáinak meleg fénye sugárzott és pótolni igyekezett az elhagyott otthon szeretetét. Kisebb ajándékokat osztatott ki az ezredparancsnokság, hogy emlékeztetéské tegye minden katonájának azt a harctéri karácsonyestet, melyen reménykedve vártuk a felajánlott béke elfogadását. Az ezredparancsnokság közelében egy elhagyott barakkban az üdülőben pihenő tisztek és legénység tábori kápolnát rögtönzött, hol Hévey Gyula plébános éjféli misét celebrált [...].

Tatárhágó 1917

[...] Az új esztendő első napja az ellenségtől zavartalanul mult el, azonban telefonvonalainkon annál nagyobb volt a forgalom. Mindenki sietett jó bajtársának egy szebb és boldogabb új esztendőt kívánni és minden kívánságban ott rezgett a legforróbb vágy, Felséges Urunk által felajánlott béke sikere. De a sors, ez a kíméletlen és titokzatos hatalom, másként akarta.

A küzdő csapatoknak csak január 2.-án hirdették ki, hogy az Ő Felsége által felajánlott békét az entente hatalmak egyöntetűen visszautasították. [...] így nekünk nem maradt más hátra, mint kétszeres erővel megmarkolni puskánk agyát, minden irgalom nélkül lecsapni ellenségeinkre, kik azt hitték, hogy békeszándékunk mögött gyengeség rejtőzik. [...] ²⁸

28 II. Vilmos német császár (elsősorban a bécsi udvar sürgetésére) 1916. december 12-én konkrétumok nélküli, általános békefelhívást bocsátott ki, amelyet az antanthatalmak december 31-én visszautasítottak. 1917. január 6-án I. Károly osztrák császár (IV. Károly néven magyar király) és II. Vilmos közös parancsban jelentették be, hogy országaik a végső győzelemig folytatják a harcot.

Február 9.-én mérte a III. zászlóalj a Sumarem-en a legnagyobb hideget, mikor is a hőmérő –32 fokot mutatott.

Február 23.-án a nagy hideg aggodalommal töltötte el a hadseregpáncsnokunkat, József főherceg²⁹ Ő Fenségét, ki dacolva a viszontagságos idővel, hóviharban sietett ki megnézni katonáit. [...]

Másnap már mozgolódni kezdett a muszka. Az eddigi tétlenségét megszakítva, hatalmas tüzéségi előkészítés előzte meg a mai vállalkozását és pergőtűzzel lepte meg az ☉ 1064-es magaslaton elterülő »Kakasfej állást«, melyet a német gyalogság tartotta megszállva.

Az erdős terepen az orosz gránátok megszámlálhatatlan tömege valósággal leberetválta a fenyőfák zúzmarás ágait, sokan közülük derékon kettétört, hogy recsegve dültek árkaikba. A tüzéségi előkészítés alatt az árkok közelébe kúszott több vonalból álló muszka erők megrohanták a németeket és hosszabb szuronyharc után megszállták a Hannenkopfstellung-ot. A 101-esek szárnya ezáltal válságos helyzetbe jutott és így a csorbát mindenképpen ki kellett köszörsülni. Az I. zászlóaljunk egyes részeit ezredparancsnokságunk azonnali ellentámadásra rendelte és derék bakáink vitézsége csakhamar visszaszerezte azt, amit a német sógorék elvesztettek. Az imént árkaikba benyomult oroszok rendetlenül siettek eltűnni az erdő sűrűjében.

A muszkák azonban [...] már másnap, azaz február 25.-én még nagyobb heveséssel ismételték meg előző napi támadásukat. [...] Géppuskáink szapora munkája és ügyes katonáink jól célzott lövései és pergőtűzszerűen robbanó kézigránátjai csakhamar árkaikba kergették vissza a hiába támadó muszkákat. A Wyzna-Preluka környékén tehát újra beköszöntött a csend és ezzel hosszabb időre szünet állt be a kárpáti harcokban.

Az orosz forradalom

Az orosz hadseregnek egymást követő kudarcai II. Miklós cár kormányát jobb belátásra bírták. Felismerte a háború folytatását céltalanná tevő aggodalmas jelenségeket és komolyan kezdett foglalkozni a központi hatalmakkal felveendő különbéke-tárgyalások gondolatával. [...] 1917 március 9.-én³⁰ éhségzendülés tört ki Szentpéterváron [...]. A békekötést is mind hangosabban követelő tömeget a katonaságnak végre sikerült széjjelverni. [...] a Duma radikális elemei elérkezettnek látták az időt, hogy a hatalmat magukhoz ragadva, angol füttyre táncoljanak tovább. A Duma saját kebeléből alakított végrehajtóbizottsága elfogatta a cári kormány tagjait és magát ideiglenes kormánynak nyilvánította.

Moszkva, Odessza, Kazán [Kazany] és Karkov [Harkov] városok egymásután csatlakoztak a végrehajtóbizottsághoz, Kronstadt helyőrsége pedig rendelkezésre

29 József Ágost, Habsburg–Lotaringiai, főhg. (1872–1926) vezérezredes, 1916-tól 1918-ig a keleti front főparancsnoka.

30 Március 8-án, a Julianus-naptár szerint február 23-án.

bocsátotta magát az új hatalomnak. A hadsereg kötelékében is kezdtek megmutatkozni a bomlás jelei.

Miklós cár ezen események hatása alatt a főhadiszállásra sietett. Azt remélte, hogy katonái körében biztos menedéket talál. Ottani nyugalma azonban nem sokáig tartott, mert már március 16.-án oly fordulat állott be a politikai viszonyokban, hogy trónjáról erőszakos behatások következtében lemondani volt kénytelen. A cár lemondásával pedig az orosz alkotmány erőszakos megváltoztatása is ténnyé vált. Az új kormány [...] – miután a vereség nélküli békét óhajtott – tovább szándékozott folytatni a harcot, ami azonban a hadsereg újjászervezését tette szükségessé. Ennek azonban óriási akadály gördült útjába: a hadsereg soraiban megbomlott a fegyelem.³¹

Az Oroszországban bekövetkezett politikai események természetesen nagy meglepetést keltettek hadseregünkben és különösen az első hírek, melyek szerint az orosz kormány különbékekötés céljából tárgyalásokba kíván bocsátkozni, újra felélesztették a közeli békekötés iránti vágyakozást és reménykedést. Ezen időtől fogva, bár az ellenségeskedéseket nem szüntettük be, némi enyhülés állt be a hadviselés terén. [...]

Csak lassan, eleinte ketten-hárman merészkedtek az oroszok közül óvatosan felénk közeledni és érdeklődtek az Oroszországban történt események iránt. Hadvezetőségünk nevezetesen az első orosz forradalmi hírre megindította propagandáját az egész vonalon és úgyszólván naponként megjelenő cirilbetűs orosz újságokat és a propaganda iratok egész tömegét küldte ki a csapatokhoz, hogy azokat katonáink az oroszok által könnyen hozzáférhető helyekre tegyék ki. Minden zászlóaljhoz lehetőleg oroszul tudó propaganda tiszteket osztottak be, kiknek kötelezettségévé tétetett, hogy az oroszokkal szóbaelegyedve az ottani fegyelmi és katonai viszonyokról tájékozódást szerezzenek, továbbá, hogy az oroszok között minél szélesebb körben békekészségünk hírét terjesszék.

Ezen propagandának meg is volt a kellő hatása. Az oroszokkal megállapodtunk bizonyos helyekben, ahova naponként most már szinte tömegesen jártak találkára és első dolguk volt az újságokat kérni. A mindennapi találkozók következtében a barátkozások egész sorozata indult meg, úgy hogy hadvezetőségünk óvatosságra intette a csapatokat [...].

Julius 7.-én zajlott le az utolsó ütközet a tatárszorosi állásunkban. A 101-es kúp volt ismét a támadás célpontja. Derék katonáink a hosszabb fegyvernyugvás ellenére ébrek voltak és irgalmatlanul verték vissza a tisztjeik által nagy fáradsággal fellelke-

31 Az oroszországi események március 8-a után: március 10.-én Péterváron általános politikai sztrájk kezdődött; március 12.-én II. Miklós elrendelte a tehetetlenséggel vádolt Állami Duma feloszlatását, az azonban Ideiglenes Bizottságot alakítva együtt maradt; március 13.-án (a Julianus naptár szerint február 28.) a felkelők bevették a cári uralom szimbólumának számító Péter-Pál-erődöt, a hatalmat az Állami Duma Ideiglenes Bizottsága vette át; március 15.-én Miklós lemondott a trónról, G. J. Lvov herceg vezetésével megalakult az Ideiglenes Kormány.

sített muszkákat. A muzsikok lelkesedése azonban csak az első sárga paroli meglátásáig tartott, mert bakáink ellenállása után futva menekültek vissza állásaikba.

Egy egész esztendőn át derakas magyar vitézséggel állottak őrt a 101-esek az Erdőskárpátok tövében, a Tatárhágónál. Szívós ellenállásukon megtört az orosz támadások egész sorozata és hősiességük megóvta ezeréves hazánkat újabb ellenséges inváziótól. Ott fenn a hágón, ahol utolsót fordul a szerpentin-út, ott terül el a mi vadvirágos 101-es temetőnk, abban pihennek a mi hősi harcaink néma tanúi, Békés, Csanád és Csongrád vármegyék derék fiai, kik életüket lelkesedéssel áldozták mindnyájunk közös otthona, a magyar haza nyugalmaért.

Egy éven át emberi életet és holt anyagot nem kímélve, hanem pocsékolva rontottak reánk az oroszok, de minden tömegtámadásuk vérbefult, minden cselfogásuk kudarcot vallott a 101-esek hősiességén és éberségén. Különös dicséretet érdemelnek a vadászkülönítmény hős katonái, derék parancsnokukkal, Molnár Mihály főhadnaggyal egyetemben, kiknek oroszlánrésze volt a küzdelmekben és dicsőségben egyaránt. [...]

Támadó előnyomulásunk az Erdőskárpátokból Galícia és Bukovinán át az oláh határig

[...] A Bruszilov vezérlete alatt nagy erőkkkel megindított Kerenszky-féle offenzíva³² július 19.-én érte el tetőpontját. Ugyanakkor érkeztek be a nyugati hadszínterről a keletre vetett német hadosztályok és ezeknek Zlocov és Tarnopól irányában megindított ellentámadásai csakhamar éreztették hatásukat. [...]

[...] A zu Zadovától északra fekvő 391-es Lysa-Hora magaslaton a visszavonuló oroszok utóvédje foglalt állást. Az orosz állások közelébe ért csapatok, tekintettel a beállott sötétségre, a harcot csak másnap szándékoztak megkezdni. [...] Augusztus hó 1.-én támadáshoz fejlődött már ezredünk, de alighogy az első golyóváltások megtörténtek, az oroszok egymásután hagyták el utóvédállásukat és kele-

32 Az Ideiglenes Kormány 1917. május 1-jén jegyzékben deklarálta hogy a végső győzelemig kívánja folytatni a háborút. A pétervári és moszkvai tüntetések ellenére július 1-jén meginduló Kerenszkij-offenzíva (az utolsó jelentős támadó hadművelet a keleti fronton az első világháborúban) több ponton áttörte az osztrák–magyar arcvonalat, Sztaniszlounál 20 km-t haladtak előre, ám a támadás a hónap végére gyakorlatilag teljesen kifulladt. A német–osztrák–magyar csapatok ellentámadása 1917. július 19-én kezdődött meg. Augusztus közepére visszafoglalták az oroszoktól Kelet-Galíciát és Bukovinát: július 24-én bevették Tarnopolt, július 26-án Kolomeát, augusztus 2-án pedig Czernowizot.

Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics (1881–1970) orosz polgári politikus. 1912–17-ben az Állami Duma képviselője volt, az 1917-es februári forradalom győzelme után megalakult Ideiglenes Kormány igazságügy- (1917. március–május), majd hadügyminisztere (1917. május–november), illetve miniszterelnöke volt (1917. augusztus–november). E minőségében megpróbálta egyben tartani a széthulló Oroszországot, de nem sikerült. 1918 májusában elmenekült az országból, New Yorkban halt meg.

ti irányban folytatták a visszavonulást. Az orosz állásokon rajvonaltban áthaladva, zászlóaljaink a zu Zadovátlól kissé északra fekvő malomnál gyülekeztek, ahol is a délelőtti folyamán a 67. gyalogdandár parancsnokságától az előnyomulás folytatására vonatkozólag a következő parancsot vették:

Cs. És k. 67. gyalogdandár parancsnokság.
212/5 Op. Nr.

1917. VIII. 1. délelőtti 10 óra 30 perc.

1917. VIII. 1.-ére vonatkozó intézkedések.

1. Az üldözés folytatása.

a) Főoszlop. Elővéd: IV/101. zászlóalj az 1/22 ágyúsüteggel, parancsnoka Henzel őrnagy.

Főcsapat: Parancsnoka Erlach alezredes, a 1/2 14. és az egész 18. vadászzászlóalj, továbbá 2/22 ágyúsüteggel.

Északi oldalvéd: I/101. zászlóalj.

Déli oldalvéd: I/2 14. vadászzászlóalj, Kirsch őrnagy parancsnoksága alatt.

2. Menetvonal. Főoszlop ☉ 379-es magaslatról keletre fekvő malomtól vezető ösvényen (Saumweg) és karban nem tartott kocsúton át a zu Oberstanesti-i templomtól 500 lépésnyire délre fekvő útágazásáig, azután a karban nem tartott kocsútt, később talyigaúton át a zu Oberstanestie írás »O« betűjétől északra húzódó magaslatra. Innen a talyigaúton a ☉ 470-es magaslatra, hol egyúttal a pihenőhely is lesz.

Északi oldalvéd: ☉ 367-től a talyigaúton a 475-ös jelzésű kereszten át Obczynától nyugatra – △ 479 Obczyna – ☉ 450 és ☉ 454 magaslatoktól keletre a talyigaúton, majd pedig a műúton délkeleti irányban ☉ 400-as magaslatig s onnan a △ 480 Greczenova-Horára az ezredhez bevonulni.

Obczynán 2 óra pihenő.

Déli oldalvéd: A főcsapattal együtt menetel zu Zadováig, azután a nagy erdőcsapáson át a Kraichler úrlakig, továbbá a Komarestie-Slobodziai 423-as jelzésű templom mellett a ☉ 441-es magaslatról 1000 lépésnyire délkeletre fekvő házcsoportig, ahonnan a dandárhoz vonul be.

2 órás pihenőt a Kraicher úrlaknál tart.

3. A főoszlopnak a menetparancsot a pihenőhelytől a △ 480-as Greczenova Horán kijelölt éjjelezési körzetbe, a pihenő alatt adjuk ki.

4. A Rainer oszlop III/101. az 5/18-as ágyúsüteggel a főoszlopot követi, a hosszú pihenő után pedig a 379-es jelzésű hídhoz menetel és ott éjjelezik.

5. A 101-esek ezredparancsnoksága intézkedik, hogy a Molnár Mihály főhadnagy parancsnoksága alatt egyesített hírszerzőkülönítményből a vadászkülönítmény zu Kabestiie-től keletre fekvő ☉ 336-os magaslatra, a 1/2 14-es vadászszázad

pedig a Neubroskoutz-tól délre egészen az útig nyomuljon előre és állapítsák meg, hogy az út mentén az ellenség vajjon foglalt-e állást?

Kézbesítendő: a 14. és 18. vadászzászlóaljnak, a 101. gy. e-nek, a I/101. zászlóaljnak az ezredparancsnokság útján, Rainer kapitánynak és Funke tüzérszázadosnak.

A vonatok dandárparancsnokság által irányíttatnak a pihenőhelyekre.

Babich s. k. ezredes

[...] Augusztus 2-vel nagy nap virradt a 101-esekre. E napon vívta meg ezredünk egyik legnagyobb ütközetét, melyben magyar katonáink bravurja az összes magasabb parancsnokságainkat [...] valósággal meglepte.

A Komarestie-slobodziai állásaikkal a muszkák Czernovitzot, Bukovina fővárosát védték és könnyen elgondolható, hogy ezt a várost tisztán politikai okokból is körömszakadtáig védelmezni szándékoztak. [...]

Három, egymás mögött mintegy 2–3000 lépésnyire fekvő állása volt itt a muszkának. Az első vonal nagyjából a falutól északra fekvő 470-es magaslatról a 449 Perszy-Horbon át Komarestie-Slobodzia temploma körüli házak sorai között húzódott tovább dél felé. A második vonal a községtől 3000 lépésnyire elterülő 465, 441 és a 442-es jelzésű kápolna mellett vonult el. A harmadik vonal pedig a Storozynetz felé vezető műúton a 482-es magaslattól a 480 Greczenova-Hora és a mellette fekvő orosz templom közelében volt előre elkészítve.

Zászlóaljaink a kora reggeli órákban indultak el az éjjelezési helyről a mai napra elrendelt feladatuk megoldására és az erre szóló parancs abban csúcsosodott ki, hogy a falut és a felette húzódó magaslatokat feltétlenül el kell foglalni. [...]

A tüzérség beérkezése után, a déli órákban érkezett meg az általános támadási parancs. Tüzérségünk valamivel erősebb tüzelése után indult rajvonalunk. [...] katonáink [...] elkeseredve rontottak neki az orosz állásoknak [...]. Délután 3 óra után lehetett, amikor az orosz gyalogság első vonalain keresztülgázolva, az ágyúk közelebe ért rajvonalunk. Két díszruhába öltözött orosz tiszt egy-két emberrel az utolsó pillanatokban is szakadatlanul kezelte az ágyúkat és előidőzített (vortempierte) srappellekkel lőtték a viharszerűen felénk rontó katonákat. Derék legénységünk emberségét és humánus érzését tanúsítja, hogy bár áldozataink legnagyobb részét e két ágyúnak köszönhattük, mégis egy ujjal sem bántották a híven kitartó muszka tüzéreket, mikor az ágyúkat elfoglalták.

Az I. zászlóalj lendülete magával ragadta egész ezredünket. Az első vonal elfoglalása után, további parancsokat be sem várva, katonáink derék tisztjeiktől vezetve szinte futólépésben vetették magukat a menekülő oroszok után. [...]

[...] A második állásokat is elérték. A nagy hőségben legénységről és tisztokről egyformán patakozott a verejték. Lendületteljes támadásunknak ebben az állásban sem tudtak ellenállni az oroszok, a nap még magasan állt és a második vonalba már behatoltak a 101-es katonák.

Alig helyezkedtek el a második vonalban, jobban mondva ki sem fújták magukat, a harmadik orosz állás felől tüzeltek a muszkák. Néhány srapsnell robbant fel a fejünk felett és ez elegendő ok volt, hogy az egész rajvonalunk mintegy parancsszóra ugrott fel és mintha ma egész napon át pihent volna, a harmadik orosz vonal felé törtetett. [...] És mire a nap teljesen leáldozott, derék katonáink befejezték egyik legnagyobb hőstettüket, melynek nagy horderejéről csak másnap, József főherceg szavaiból szereztünk tudomást. [...]

Több száz foglyot ejtettünk az oroszok válogatott csapataiból és 2 ágyút, több gépfegyvert zsákmányoltunk. Meg kell említenem, hogy az oroszok visszavonulása alatt az utóvéd harcokat soraikból önként jelentkezett, tehát mindenre elszánt katonák vívták. 200 embernyi veszteségünk szomorú tanúbizonysága annak, hogy augusztus 2-iki győzelmünk nem könnyen hullott az ölünkbe, hanem azért becsületesen kellett megverekednünk a hazájuk tragikus sorsába belenyugodni nem tudó, derék orosz hazafiakkal. [...]

A visszavonult orosz haderők az osztrák–orosz és osztrák–oláh határon foglaltak állást. [...] Előnyomult dandárunk elővédjét a 18. vadászzászlóalj képezte, melynek iránya a Czardaki magaslaton át adatott meg. [...] Az orosz vonalakból különösen a Czadarki volt kellemetlen ránk nézve, mert magasságánál fogva uralta az egész tájat, tüzéségük az állásaink mögött húzódó műutat bármikor tűz alatt tarthatta és így utánpótlásunkat és az azon való közlekedést minduntalan megtorlatlanul zavarhatta. Czardakitól egészen Czernovitzig, tehát mintegy 20-km-nyire el lehetett látni és ebben a körzetben minden mozdulatot figyelemmel lehetett kísérni. Első vállalkozásunknál még nem voltunk sem mi, sem pedig hadvezetőségünk Czardaki fontosságával teljesen tisztában, illetve nem gondoltuk, hogy az oroszok oly szívósan fogják azt éppen fontosságáért védeni.

Augusztus 9-én reggel közölték velünk a Czardaki elfoglalását célzó első parancsot. [...] Az I. zászlóalj századai erélyes tüzelésükkel igyekeztek a III. zászlóaljbeli bajtársak előnyomulását elősegíteni, azonban a sokkal magasabb állásokban levő orosz gyalogság kényelmes helyzetéből valóságos vadászatot kezdett az előtörő rajvonalakra. [...] A muszkák fölényes helyzete tehát megakasztott minden igyekezetet és első kísérletünk dugába dőlt, támadásunk megakadt és estefelé a III. zászlóalj állásait helyenként kiigazítva, nagyjából az előző pozícióit foglalta el ismét. Ezredünk jelentéséből a magasabb parancsnokságok látták, hogy Czardaki elfoglalására komolyabban kell felkészülni, annak birtokbavétele alapos előkészítést és különösebb technikai felszerelést igényel, mint amilyenrel az első alkalommal rendelkeztünk. [...]

[...] Támadásunk beszüntetése után az állások gyors kiépítése rendeltetett el és minden erőnk megfeszítésével megindultak az erődítési munkálatok, melyeket megszakítás nélkül – csupán apróbb orosz felderítő osztagok és időközönként a muszka tüzéség zavart bennünket – szeptember 3-áig folytattunk. [...] Szeptemberig természetesen a muszkák is szorgalmasan építették állásaikat, mert jól tudták, hogy az augusztus 9-i támadásunkkal még nem tettünk pontot akcióink után. [...]

[...] Hadvezetőségünk Czardakit fontos pontnak tartva, alapos szemrevételezés után hadtestparancsnokságunk hadosztályunknak elrendelte annak újra való megtámadását. Hatalmas ágyúparkot, számszerint mintegy 70–80 ágyút, közte 2 drb. 30 és 1/2 mozsarat vontak össze a hadosztály frontja mögött és ennek az ágyútömegnek bevezetése után volt a gyalogság hivatva elvégezni befejező munkáját. Egy jóvátehetetlen hibát követtek azonban el, és pedig azt, hogy a hadosztályparancsnokság a gyalogság támadási időpontját nagyon későre, délután 6 órára állapította meg. [...]

[...]A tüzérségi előkészítés alatt a támadásra rendelt rohamszázadunk, továbbá az I. és IV. zászlóaljaink az orosz állások közelébe férkőztek és annak minden átmenet nélküli, hirtelen beszüntetése után berohantak az ellenséges állásokba, melyek valóságos romhalmazhoz hasonlítottak. Az állásokon átnyomulva a hegy túlsó lejtőjén foglaltak állást és igyekeztek a rohamosan közelgő sötétség beállta előtt az új állásban berendezkedni, hogy az esetleges orosz ellentámadás felkészülve találja őket.

És itt kezdődött a baj. Az I. zászlóalj bal szárnya nem állott összeköttetésben a szomszéd ezred jobb szárnyával és hiába való volt minden helyreállítási kísérlete. Szárnya mögött egy idegen ezredbeli tartalékszázlójának kellett lennie, továbbá ugyanazon ezred tűzvonalának kellett csatlakoznia. Éjjel az oroszok a szomszédoktól összegyűjtött tartalékokat magukhoz vonva, tüzérségüket megerősítve (mienk az éj folyamán rendeltetési helyére visszatért) 2 óraker ellentámadásba mentek át. Bal szárnyunktól balra húzódó és a szomszéd ezred frontja előtt levő mélységi vonalban gyülekeztek az oroszok. Első mozgolódásukra a Czardaki magaslat mögötti, tartalékban levő idegen ezred zászlóalja érthetetlen módon eltűnt, és így az összeköttetés nélkül maradt első zászlóalj oldal biztosítását ellátó osztagunkat az éj sötétjében felkoncolták a muszka tömegek és észrevétlenül az I. zászlóalj hátába kerültek. A megindított ellenséges lövöldözések derék katonáink háta mögött a koromsötét éjszakában a legkellemetlenebb pánikot idézte elő. Az oroszok és az elfoglalt árkok drótakadályai közé szorítva megindult a háború legvéresebb öldöklése. Vezetésről és parancsnoklásról szó sem lehetett, hiszen senki sem volt tájékoztatva a valóságos helyzetről. Alig vergődtek át megviselt idegzetű katonáink az ellenséges drótakadályokon, a régi állásainkba való visszavonulás útját megakadályozták a saját eredeti állásaink drótakadályai. A feldühödött orosz halálfejes légiók szörnyetegei halomra öldösték a kiutat kereső 101-eseket.

A hibát elkövető ezrednek – természetesen, hogy saját mulasztását a felsőbb parancsnokságok előtt leplezze – első kötelessége volt telefonon oda jelenteni, hogy a 101-esek frontját áttörték és azok visszavonulnak. [...]

E véres éjszaka halottakban, sebesültekben és eltűntekben 592 emberünkbe került. 7 tiszt és tisztjelölt elesett, 12 megsebesült, 1 eltűnt, a legénységi áldozatok pedig összesen 572 derék legényt tettek ki. Hősi halált halt tisztjeink közül Visaczký Tódor, Szulimán Ákos hadnagyok és Filipinyi Dezső, Wilim Tibor, Varga Gyula zászlósok nevét sikerült megállapítanom. Molnár Mihály főhadnagy, a vadászku-

lönítmény parancsnoka, pedig súlyosan megsebesült. [...] Ezredünk háborús történetében szeptember 3-a szerencsétlen napot jelentett. [...] Az orosz fronton ez volt az utolsó, de egyúttal a legszomorúbb ütközetünk is.

1917. november 8-án Oroszországban újabb forradalom ütött ki, mely Kerenszky bukását és a bolsevik néven ismert túlzó radikális-szocialista elemeket juttatta uralomra.³³ E politikai változás következtében az orosz hadseregben is valóságos felfordulás következett be és a fegyelem teljesen szétzüllött. A tisztek befolyása a csapatokra megszűnt, és az irányítást átvették a mindenható katonatanácsok. [...] és hiába rendelt el bármit is hadvezetőségük, ha az alsóbbrendű katonatanács nem járult hozzá, lehetetlenné volt téve a legfontosabb intézkedés is.”³⁴

A VADÁSZSZÁZAD

Molnár Mihály nyugalmazott százados visszaemlékezése alapján

„Az orosz harctérre, a Tatárhágóhoz érkezve a IV. Jagdzug a Zolob nevű és a fővonaltól mintegy 1500 lépésnyire levő magaslaton állított fel Feldwachét, míg a III. Jagdzug a Sumarem előtt levő szintén mintegy 1500 lépés távolságra eső magaslaton állította fel tábori őrsét. Ezt a magaslatot a 101-es Kup (101-es Kuppe) névre keresztelte el a parancsnokság. E két ponthoz a két Jagdzugot sok szép, de annál véresebb emlék fűzi.

1916 augusztus hó 5-én, amikor az ezred a Siemczuk-ot, Poddolem és Jablonicát támadta meg, a három Jagdzuggal az ezred balszárnyát biztosítva, az 1544 m. magas Zuckerhut ellen vonultam. A vett rendelkezés kivitele eleve sem bízott semmi jóval. Már a kiindulás pillanatában a közvetlen összeköttetés az ezreddel megszakadt, és a további előnyomulásunk folyamán több km.-re növekedett. Rontotta még a hangulatunkat, hogy ezredünk óriási frontszakaszon gyenge erővel, mondhatni tűzéség nélkül indult támadásnak. Ily körülmények között, folytonosan bár, de a legnagyobb óvatossággal haladt a század előre. A kiküldött összekötő járőrök, a tőlünk balra fekvő másik hadsereggel az összeköttetést helyreállítva (mink voltunk egyúttal a hadseregünk balszárnya is) jelentették, hogy az mintegy 10 km.-re van tőlünk. Előnyomulásunkban felérkeztünk a Pod Tomnatykiem nevű 1193 m. magaslatra, itt délkeletnek fordúlva, s a hegygerincen végighaladva, a völgybe ereszkedtünk le és itt újabb irányt véve, egyenesen, most már délnyugatról vonultunk a Zuckerhut ellen. Este már a csúcs lábánál állt az egyesített vadászkülönítmény és beásta magát. Balszárnyon a harmadik, míg attól jobbra, a hegy déli lejtőjén szét-

33 November 7-én (a Julianus-naptár szerint október 25-én) a bolsevikok szervezte katonai felkelés megbuktatta a Kerenszkij-kormányt, másnap Lenin elnökletével megalakult a bolsevik kormány, a Népbiztosok Tanácsa, amely dekrétumot bocsátott ki az annexió nélküli békéről és a földosztásról.

34 Machalek Pál (1928) i. m. 110–174. p.

szórtan az I. és IV. szakasz. Mindkét szárny begömbítve és még különálló járőrrel is biztosítva. Másnap az előterepet felderítettük, azonban közelben ellenséget csak a Zuckerhuton észleltünk. Hogy a csúcson levő ellenség erejéről meggyőződést szerezzek, este egy járőr színleges támadást hajtott végre. Az erre megindult gyalogsági és gépfegyvertűzből megállapítható volt, hogy bizony a megszállás igen erős és tűzérési előkészítés nélkül sikerre nem számíthatunk. Viszont rajtaütésszerű támadást a terep miatt sem lehetett volna véghezvinni, mivel a csúcs törmelékes szikladarabokkal volt borítva. Bár a vállalkozás különösebb és kézzelfogható eredményeket nem hozott, de a tőlünk jobbra levő ezredünk balszárnyát biztosítva, támadását zavartalanul végrehajthatta. Harmadnapra, mivel a támadás a várt eredményt nem hozta meg, az ezred a régi állásaiba húzódott vissza és a Jagdzugok újra elfoglalták állásaikat, a tábori-őrsökn.

A mozgóharcot állóharc váltotta fel. Csapataink beásták magukat, illetve állásaikat erősítették. Ugyanez volt a helyzet az ellenségnél is. A front kezdett megmerevedni. A harcok már csak egyes és az állás szempontjából fontos pontokért folytak. Itt kerültek a Zolobot és 101-es kúpot megszállva tartó Jagdzugok az oroszokkal összeütközésbe. Az oroszok tevékenységüket elsősorban és főképpen a Zolobra terjesztették ki, mivel az részükről könnyebben is volt megközelíthető. Támadásaikat a Jagdzug derék legénysége mindig visszaverte, azonban a folytonos ágyútűz, valamint a napról-napra megismétlődő erős és elkeseredett harcok végére is birtokukba juttatták a Zolobot. A megszálló legénység nagyrésze parancsnokukkal, kiválóan vitéz és bátor Tanka zászlóssal, végsőkig harcolva, hősihalált halt. Ellentámadással, amelyet Klein Simon zászlós hajtott végre, a Zolob újra birtokunkba került. Az állandó ágyúzás és támadás a nagy távolság miatt a főállásból kellő időben segítséget nem kaphatott, a Zolob mégis ki lett ürítve. Az oroszok azonnal a fővonalukat építették ott ki.

A 101-es kúp állandó ágyúzás alatt állott, azonban az ellene indított orosz támadásokat a III. Jagdzug legénysége mindig visszaverte. Gyalogsági támadás szempontjából helyzetünk kedvezőbb is volt, mert csak előttünk volt a völgyben az erdő s így kilövésünk minden oldalra megvolt. Az orosz tűzérés miatt helyzetünk addig, míg állásunk és két sínfedezékünk ki nem épült, igen kellemetlen volt.

A tábori-őrsöt egy félszakasz, mintegy 35 ember tartotta fenn, míg a másik fele pihenőben volt. A század megalakulásakor azonban a megszállás egyszakasz erősségű lett. A III. Jagdzug legénységének a névsorát az alábbiakban sorolom fel: őrmesterek: Antal György és Győri Antal. Zugsfőhíresek: Imbri Mihály, Kuk G., Pasek János. Káplárok: Némedi Sándor, Danicska Ferenc, Flender Mihály, Machon István, Bánfi Pál, Purtán Lőrinc. Gefreitersek: Kolompár János, Hrivnák István, Bánfi István, Hornyák Pál, Kovács Sándor, Sulyok István, Tandi László. Gyalogosok: Aftanác János, Ambrus Márton, Argyelán Ferenc, Almási József, Andor F., Bencsik Pál, Balla István, Bogár István, Budai Mihály, Csekő János, Csepregi Mihály, Cselédes Ádám, Csicsey János, Csankó István, Démuth János, Dávid István, Dudás Mihály, Elekes Mihály, Farkas Pál, F. Szőke Mihály, Gyaraki Antal, Gál Ferenc, Gyebnár

István, Hevesi Imre, Hablicsek József, Herceg János, Jankai János, Janicska János, Karpiák István, Kolop László, Kiszely Pál, Kis András, Karancs Imre, Kraszkó András, Kocsis Gergely, Kukla István, Kovács Gábor, Kovács M. János, Kovács Ferenc, Lehocki Ádám, Molnár J. Pál, Misota Mihály, Marsó István, Molnár Mihály, Makcsali Lajos, Márton János, Medvegy Mihály, Marcsó István, Nagy Mihály, Nagy József, Mucha György, Páskuj János, Podolszky Mihály, Szekula Ferenc, Szeredi István, Szabó Árpád, Striffler Ádám, Szimán Mihály, Szántó Imre, Szimonidesz Imre, Szabó Ferenc, Tóth Mihály, Tóth Pál, Tóth József, Ravai Gábor, Tomanicska István, Tóth Antal, Valastyán Pál, Wertheim Zoltán, Varga Mihály, Vigh György, Vanyó József. Szakaszparancsnok-helyettesként előzőleg a hősihalált halt Tanka zászlós mint kadett, később pedig Lengyel Mihály és Zsoldos Dénes hadnagyok voltak beosztva.

Egy esztendő alatt, amit ezredünkkel a Tatár-hágónál töltöttünk, a szakasz és később a század története egy egész kötetet töltene meg s így csak a fontosabb és érdekesebb eseményeket vázolom. Mielőtt a sikeres haditetteket elmondanám, nem szívesen bár, de a történeti hűség kedvéért, nem hallgathatom el, hogy egy alkalommal az oroszok hirtelen, heves ágyútűzzel árasztották el a 101-es kúpot s gyalogságunk oly bátran és meglepően rajtaütésszerű módon támadott, hogy a félszakasz 6 fő veszteséggel az állást feladta. A másik, pihenőben levő félszakasz ezt látva, minden parancs nélkül, rohamléptekkel futott bajtársai segítségére. Tüzérségünk már a betört muszkákat ágyúzta. A két félszakasz egyesülve, azonnal ellentámadásra indult és az oroszokat kiverte az állásból. Én akkor szabadságon voltam. Mikor onnan a szakaszhoz beérkeztem, különösnek találtam, hogy a máskor mindig víg legénység, ki jókedvét és humorát az ütközetek alatt is megtartotta, olyan különös módon viselkedik. Nélkülöztem részükről a viszontlátás örömét. Kiderült aztán, hogy mi okozza a zavart. De részleteket kiszedni belőlük, még harapófogóval sem lehetett volna. Lesütötték szemüket és csökönyösen hallgattak. Szégyelték magukat. Derék fiúk! A pillanatnyi balsiker, amit azonnal jóvátettek, még sokáig viszatartotta őket attól, hogy a szakasz körletét elhagyják, holott máskor állandóan mászkáltak a Sumaremi századoknál.

A 101-es kúp megszállásán kívül, kiváló teljesítményeket végzett a szakasz a két front közötti felderítéseknél. A kapott parancsokat mindig a legpontosabban, szinte szó szerint hajtották végre. Foglyok ejtését már üzletszerűleg üzték.

Az egyik ilyen vállalkozást, mely a Berliner Tageblattban is megjelent, az alábbiakban ismertetem.

A velünk szembenálló 3. kaukázusi hadseregénél, a II. és 12-ik divízió állítólag le lett váltva. Ennek megállapítására, foglyokra volna szükség. Kapom a parancsot, hogy foglyok mielőbb ejtendők. A 10-ik századunkkal szemben, a 101-es kúptól húzódó gerinc végén, még ebben az időben ellenséges Feldwache állott. Az epizód 1916 szeptember havában játszódik. Ez időben az oroszok is igen erős járőr tevékenységet fejtettek még ki. Járőreik erőssége egy szakasz volt, úgyhogy ettől az időponttól kezdve, mi is csak erős járőröket bocsátottunk ki. Délelőtt kaptam a parancsot,

amikor a legénység még pihent. A tábori őrsön a váltás ugyanis 24 óránként, a kora reggeli órákban történt. Hogy huzamosabb időt, esetleg napokat ne töltsék azzal, hogy egy ellenséges járőrt törbe csaljak, – a mi derék legénységünk pihenőidejének a rovására ment volna, – elhatároztam, hogy az ellenséges Feldwachét, az est folyamán megrohamozva elfoglalom, s így egyúttal foglyokat is ejtünk. Az ellenséges táboriőrs nagysága után ítélve, mintegy 20 fő erős lehet. Este 30 emberrel a kúpról kiindulva, a gerincen végighaladva, mintegy 40 lépésnyire megközelítettük az ellenséget. Az itt elhúzódó kerítés mellől, hirtelen gyors tüzet adtunk le, majd pedig élénk »Hurrá«-val berontottunk az erős állásba. Az oroszok a tüzet nem viszonozták, hanem ahogyan mi rohantunk, ők is ugyanúgy futottak. Úgyhogy mikor az állásba értünk, már csak a hült nyomukat találtuk. Bosszantó volt a dolog, hisz minden úgy ment, ahogyan én azt magamnak előre elgondoltam. Bevonulásunk után természetesen érdeklődtek az eredmény felől, restelkedve bár, de mégis kénytelen voltam jelenteni, hogy mi bizony üreskézzel jöttünk haza és a csendháborítás hiábavaló volt.

Elhatároztam, hogy a vállalkozást másnap megismétlem, a másik félszakasz legénységével, azzal a különbséggel, hogy mostan kizárólag csak a Feldwachéről akarunk foglyokat ejteni. Szándékomat a parancsnokságnál is bejelentettem, valamint bolygó hollandi létemre aznap éppen a 10. századot, Nagy Imre főhadnagyt látogattam meg s ott is nagy hangon jeleztem, hogy részükre estére panorámát rendezek.

A félszakasszal most nem a gerincen vonultunk előre, hanem arról lehúzódva, az oroszok felőli oldalon, pont a hátába kerültünk az ellenséges Feldwachénak. Hogy a sötétségben el ne menekülhessenek, a már eleve készen tartott világítópisztolyból rakétát lövettem ki és annak a világa mellett egy sortüzet leadva s pár kézigránátot a nyakuk közé hajítva, megrohantuk őket. Bár a megszállók zöme még így is elmenekült a beállt sötétségben, az eredmény mégis 3 halott és 3 fogoly lett. Mikor bevonultunk, Nagy Imre telefonon keresett és szidott mint a bokrot, a jól sikerült panorámáért, mert ő az egész századával leste a történendőket és tekintve, hogy mi az oroszok mögül tüzeltünk rájuk, bizony lövedékeink a nézők füle mellett süvítettek el. Baj azonban nem történt s azzal igyekeztem őt vigasztalni, hogy ez volt a beléptidő.

Főhadnaggyá előléptetve, az ezredparancsnokság parancsnokságom alatt egyesítette a három szakaszt. Megalakítottam a vadászszázadot, az ú. n. Jagdkompagniet. A három szakaszból, valamint új és önkéntes jelentkezőkből, négy szakaszt alakítottam. Az eredeti három szakaszból egy-egy rajt elvéve, felállítottam a II. szakaszt. Bár a régi legénységemnek sehogyan sem tetszett, hogy így megcsonkítottam őket, erre vonatkozó kérelmüknek semmi foganatja nem lett. Bár az önkéntes jelentkezés nagyon egyszerűen érthető, mégis bizonyos magyarázatot fűzök hozzá. Ütközetekben és csatákban úgy a legénység, mint az altisztek – amennyire erre alkalmuk adódott – különös figyelemmel kísérték a szomszéd század harcoló legénységét. S ha észrevették, hogy valamelyik legény kiváló magatartást tanúsít, úgy az rögtön előjegyzésbe került. Pihenőben, már látogatás ürügye alatt felkereste a századnál levő földije, hogy megkönyékezze. Századparancsnoka és sza-

kaszparancsnoka pedig igen csudálkozott, hogy a legközelebbi pótlásnál legdere-
kabb vitézeinek egyike-másika minden további nélkül a vadászkülönítményhez
jelentkezik. Amikor menetszárad érkezett, kapitány úr Pichler azonnal értesítést
adott. Törzsőrmesterré előlépett Imbri Mihály, a majd kétméteres [P]ávai Vajna
Béla őrmester, a kisasszonyképű Zugsführer Pasek János, valamennyi szálas legény,
a marcona képű Lehoczki szakaszvezető, a zömök, erőskötésű káplár Sulyok István,
nagy-, kisezüst, bronz vitézségi éremmel dekorálva, adjusztált ruhában (szabó min-
dig dolgozott), »Zeltlapból« készült lovaglófoltos sonkanadrágban, levonult az ez-
redparancsnoksághoz a pótlásért. Már külső megjelenésük csábította a legénységet.
Bizony előfordult többször, hogy válogattak a jelentkezők között, mivel egyik ré-
szét vissza kellett utasítani, annyian jelentkeztek. Bizonyítéka annak, hogy milyen
volt a harciszellem a 101-eseknél, a háború harmadik esztendejében. Mindenike
csupa merő fiatalság. Nős ember nem kellett, mert feleséget, családot, gondot
hagyott otthon. A század legénysége pedig érzékenységet és pardont nem ismert.
Mindamellet különös szeretettel emlékezem meg ama pár idősebb emberről, aki
saját külön kérelmére a századnál maradt s inkább választotta a mi veszélyesebb
életmódunkat, mint a rendes táboriszázad aránylagos nyugodtságát. Bogár István,
Makcsali Lajos, Balla István, Samu István, egyik-másik majd kétszer olyan idős
mint bármelyikünk. A többi 14 és 15-ös évfolyam. Mikor a század együtt állt, már
külső megjelenése is sejtette azt a harcértéket, amelyet képviselt. Érezte és tudta
ezt a kiváló legénység is. És ha valamelyik ezredtársa megkérdezte valamelyiktől,
hogy »Hé, komám, melyik századhoz tartozol!« – hetykén legényesen, félvállról
vágtá oda: »A 101-es Jagdbrigádhoz«. Szarva nőtt a fiúknak. De amikor kapitány úr
Rainer körükben megjelent, békebeli feszes tisztelgés után, megszűntek ők marco-
na harcosoknak lenni. Mosolygott az arcuk, ragyogott a szemük, a szeretett előljáró
láttára. Mindenkihez meg volt a maga szíves szava, duzzadó zsebeiből előszedte
a nekik hozott cigarettát. Csodálatos memóriával osztogatta szét a sorra jövők-
nek. S ha valamelyik betyár illetéktelenül kétszer egymásutáni alkalommal akart
az ajándék cigarettákban részesülni, rögtön észrevette s a huncutnak meghúzta a
fülit. Szerették a végletekig, mert az atyai gondoskodású előljárónak a mintaképe
volt. Ugyanilyen rajongással szerették az ezredsegédtisztet, kapitány úr Pichlert.
Igaz, hogy ő is kedvezett nekik, ahol csak lehetett. Mikor 17 telén a kukoricakását
kezdték mindgyakrabban a legénységnek főzögetni, a vadászkülönítmény suttyom-
ban minden egyes alkalommal egy-egy félszakasz konzervát kevert az étel közé,
mert »kása, Isten áldása, de csak ha hús van benne«, mondták ők. S a kapitány
úr Pichler, minden szó nélkül százsámra pótolta az emígy elhasznált tartalék-
adagokat. Bizony sokszor előfordult, hogy jóllakva más szemmel nézték a háborút,
mint a korgóhasú tábori századok.

S a tisztikar! A kiváló és mindig tettekre kész Szabó Imre hadnagy. Rövidebb ideig
a derék Mihály Gyula zászlós, a kis Rapcsán Vilmos zászlós, akit mint önkéntest
hoztam a 10. századtól. A harctérre elsőízben került és egyenesen a századhoz beosz-
tott kiváló magatartású Reiter (Rétey) János hadnagy, aki első ütközetben oly bá-

mulatos magatartást tanusított, mintha sok hónapi frontszolgálat lett volna mögötte. A minden tekintetben megbízható Bödő Pál hadnagy, aki egy betűvel sem tért el a kapott parancstól. A kedves jó cimbora, a századparancsnokhelyettes Lengyel Mihály hadnagy, az már öreg harctéri róka volt. Valamennyi fiatal gyerek, talán Bödő Pali a legidősebb 24 évével s a parancsnok, jó magam, erőteljesen 20 éves. Amikor itt róluk megemlékezem, megköszönöm nekik azt a gondosságot, amellyel a reájuk bízott legénységre vigyáztak, azt az erélyt és rátermettséget, amellyel őket a nehéz harcokban, vállalkozásokban, rajtaütésekben mindig diadalra vezették, azt a vitézséget, amellyel ők a kiváló legénységgel egyetemben a 101-es dicsőségnek koszorújába nem levelenként, de áganként hordták a babért.

Utoljára hagytam és külön említem a hősök hőseit, a kedves kis Varga Gyula zászlóst, ki gyógyszerész létére önként jelentkezett frontszolgálatra és itt is a vadászkülönítményhez vonult be. A derék bajtársat Kvasz István hadnagyot és az ezredben közismert Tanka zászlóst, kik hősihalált haltak a becsület mezején. Amikor az album lapjain az összes élő bajtársak nevében a kegyelet örök fáklyáját lángralobbantam, hódolok annak a kimagasló kötelességteljesítéssel párosult nagy vitézségnek, amelynek mindenkoron bizonyosságát adták. Tudom, érzem, amikor az élő bajtársak eme sorokat olvassák, előtörő könnyekkel adóznak szent emléküknék.

Az elsőszakasz az I. zászlóaljnál maradt, míg a három másik a Sumaremen lett elhelyezve mint tartalék. Járőrszolgálatot és vállalkozást kizárólag a különítmény hajtott végre. A század harcraterettsége és készsége oly nagy volt, hogy mindenmű ellenséges járőrtevékenységet megszüntetett. Ellenséges Feldwachénak csak addig volt létjogosultsága, míg a vadászszázad ki nem mozdult.

Ilyen előzmények és körülmények között kapja a század a parancsot, hogy foglyokat ejtsen. Járőr járőrt követ, azonban eredmény nincsen. Hiába küldöm a legderekabb járőrvezetőket: Paseket, a Bánfiakat, Sulyokot, Vicjánt, Tandit, Flendert, ellenséges járőrtevékenységnek a szó szoros értelmében, még a nyomát sem észlelik a havas terepen. Ekkor egy hóköpenyegből táblát készítettetek és arra szép kaligrafikus betűkkel rápingáljuk szénnel, hogy:

»Opasno je van se nagnuti!«

A tábla ott az éjszaka folyamán a két front között megfelelő helyen ki lett tűzve. Hát a kihajolás csakugyan veszélyes! Három kívácsi orosz – biztosan parancsra – a kora reggeli órákban óvatosan lopózik előre, hogy a táblát bevigye. A táblához érve, a készenlétben levő két vitézem hamarosan lefűleli őket. Örömről a három muszkálit táblával a vállukon kísérik be a parancsnoksághoz. Ugyanezen a napon szemléli meg az ezredet József kir. herceg Ő Fensége, ki az eseményen jót mulatva, a két vitézt a nagyezüst vitézségi éremmel tünteti ki.

[1917 f]ebruár hó 24-én az oroszok erős ágyútűz után betörnek a (Kikeriki) állásba. Ezt az állást a német gyalogság tartotta megszállva, ezredünk balszárnyán. Miáltal így szárnyunk válságos helyzetbe került, az I. zlj. egyes részeinek ellentámadásában résztvett az I. Jagdzug is, Mihály Gyula parancsnoksága alatt. Heves és rövid ideig tartó küzdelemben, a betolakodott muszkákat, 101-es bakáink mihamar ki-

verik. A szakasz az elsőik között hatolt az állásba. A harc hevesességét bizonyítja, hogy derék legénységem közül, a kiválóan vitéz és bátor magatartást tanúsító Ábrahám István káplár, Lénárt Sándor őrzetű, Csabai Gellért, Kiss György és Kovács Péter Pál gyalogosok hősihalált haltak, míg Jordán Bálint, Janecskó Mátyás és Márkus György gyalogosok megsebesültek. Az elesettek a nagyezüst vitézségi éremmel való kitüntetésre lettek betervezve, míg a sebesültek német kitüntetésben részesültek.

Az I/101. zlj. a 29-eseket váltotta fel s vele a Pentivkai tábori őrsöt örökölte. Ezt ezideig a 29-esek tartották megszállva. Mikor a táboriőrs átvételére a parancsot megkaptam, azt Bödő Pál hadnagy szakaszával szállottam meg. Most már két fontos állás védelmezése terhelte a vadászkülönítményt. Az oroszok a forradalmuk idején vérbefúlt offenzívájuk után még fokozottabb mértékben ágyúzták az előretolt állásokat, különösen a 101-es kúpot. Hála derék műszaki századunknak, az állás, különösen a két sínes fedezék, jól volt megépítve és így ami sebesülés történt, az mind a fiúk hetykeségére vezethető vissza. Legtöbbje azonban csak a »Hirsplatzig« jutott s nemsokára bevonult a századhoz. A kúpot védő legénység mindig pontosan kapta élelmezését, amit a pihenőben levő legénység közül kettő-kettő az ú. n. főzöládában szállított az őrsre. Ilyenkor, fényes délből, végighaladtak a Sumaremet és a kúpot összekötő gerincen, s ha netán a Zolobról az orosz figyelő reájuk lőtt, a kochkisznit letették s lekapva vállukról a karabélyt, visszalöve, nyugodtan bandukoltak tovább a menázssal. Bár ezt a veszélyes utat szigorúan eltiltottam, mégis azon jártak, azzal érvelve, hogy »Hát nehogy az oroszok azt higgyék, hogy félünk és hát, a főhadnagy úr is mindig ott jár«. Az ezredben közismert Fischer őrmester, ki egész katonai szolgálatát az ezredirodában töltötte, bizonyos nézeteltérések miatt önként frontszolgálatra, a vadászkülönítményhez jelentkezett. Április 4-én mentem az állásba, magammal víve Fischert, akit egyelőre, – tekintve, hogy fronttapasztalata már előző beosztásánál fogva sem lehetett – személyes küldöncnek osztottam be. A heves ágyúzásra való tekintettel felajánlottam, hogy a rendes századküldönc kíséretében megyek a kúpra, nehogy Fischer mindjárt ilyen erős tűzkeresztségben részesüljön. Fischer önérvetesen ragaszkodott nyert beosztásához. Menetközben több gyalogsági lövést is adtak le ránk a Zolobról. Bár észrevehető volt rajta, hogy igen egészségtelen dolognak tartja a háborút, bátran, katonásan lépkedett mellettem. Mikor a kúp közelébe értünk, srappellel lőttek reánk, s bizony szegény Fischer már az első lövés után véresen esett össze. Sebesülése súlyos lévén, bekötöztem s a kúp aljában kiállított figyelő árkában helyeztem el, magam pedig az állásba rohantam, ahol a fiúk viharos örömmel fogadtak.

Az orosz forradalom idején a muszkák élénk járőrtevékenységet fejtettek ki, azonban derék szakaszparancsnokaim csakhamar kedvüket vették az ilyen nem oroszoknak való vállalkozástól.

Egy alkalommal arra leszek figyelmes, hogy az egyik hatalmas, egész szakaszt befogadó fedezékből zenéhez hasonló hangok szűrődnek ki. A bezárt ajtót óvatosan benyomva, megállapítom a következőket: klarinét, síp, okarina, száj- és húzós harmonika, citera, duda, a század gramofonja, a konyha pléh és cintányéraival felsze-

rejt és zenei hajlamú bakatársaság, a soraikból kikerült karmester vezénylete alatt, próbát tart. A század borbélyja szakaszmosakodásra használt hatalmas és pokróccal leterített teknőjét, – a középén, – mint dobot, püfölte. Körülöttük a század egész legénysége, zsúfolásig megtöltve a helyiséget, fülig húzott szájjal és egymásnak dülve a különös műélvezettől és kacagástól. Oldalamat fogtam a nevetéstől, tértem vissza fedezékembe s vártam a folytatást. Egy csendes óra múlva, hallok, hogy kitódul a társaság a fedezékből, kis idő múlva a dob puffogni kezd és a banda vígan fújja a csárdáskirálynő melódiáit. Az éktelen ricsaj kicsalta a sumaremi összes szomszédainkat és katasztrófális röhögést okozott. A legénység kapitány úr Pichler jóvoltából bőségesen adagoltatott borporcióik mellett, élénk mulatozása kezdődött, egyikük-másikuk még táncra is kerekedett. Jól emlékszem most, hogy Winkler Karcsi, a III. zászlóalj kiváló segédtisztje majdnem halálra kacagta magát. Bár akkoriban sokat mulattunk a különös összeállítású zenekaron, jazz-szemmel nézve azonban a fiúk kiválót produkáltak. Ezt csak Pongrác Pista tudná eldönteni, mert ő sem tudott a messzireshalló hangzavar elől menekülni.

Április hó 7-én észrevesszük, hogy az oroszok régi Feldwachéjukat az éjszaka folyamán erősíteni kezdték, sőt már drótakadályokat is készítettek. A kiküldött járőr jelenti, hogy az állás nincsen nagyon megszállva, de ott tényleg egy előretolt állást akarnak az oroszok kiépíteni. Mivel erre tőlünk építési engedélyt nem nyertek, elhatároztam, hogy őket ebbeli tevékenységükben megakadályozom. Este egy félszázaddal, a gerincen felvonultam s a dolgozó oroszokon rajtaütve, azokat az erdős völgyben szórtuk széjjel. Egy pár foglyul esett, míg néhányan a saját drótakadályainknak lettek szorítva s a 10. századnál adták meg magukat. A sötétben üldözni őket nem is akartuk, de érthetetlen helyről egyszerre heves géppuskatűzet kaptunk. A gerincről gyorsan visszavonultunk. A foglyok vallomásából kitűnt, hogy egy egész műszaki század dolgozott az álláson, egy gépfegyver fedezete mellett. A másnapi nappali járőr, melyben én is résztvettem, az állást betemette, az akadályokat megsemmisítette, megállapította, hogy a gépfegyvertűz egy nem messze levő fán elhelyezett gépfegyvertől származott. A gépfegyver sajnos már nem volt ott, csak a deszkákból készített állása. A század vesztesége: Gonda Elek gyalogos megsebesült.

Július hó 5-én, már a kora reggeli órákban az ellenséges tűzértség ágyúzni kezdi a Pentiwkai táboriőrsöt és a 101-es kúpot. Különösen az utóbbi volt erős tűznek kitéve. A megszálló legénység az ellenséges ágyúlövéseket parancs értelmében mindig számlálta és így már délben 1600 lövést jelentettek. A tűz élénkülésével a számlálás lehetetlenné vált. Az ágyúk között még 24-es kaliberűek is voltak. Már a kora délutáni órákban megszaktak az összeköttetés az őrsrel, mivel a telefondrótok mind szét lettek löve, sőt a földben vezetett kábelt is kivágta a gránát. Késő délutáni órákban, – mint már előzetesen említettem, Bödő szabadságon volt – Fischer őrmester kíséretében kimentem az állásba. Előzőleg utasítottam Reiter hadnagyot, az őrsnek tartalékszakasszal való megerősítésére, valamit saját tartalékszakaszomnak is kiadtam a parancsot, hogy az est beálltával azonnal vonuljon a kúpra. Alig kezdett sötétedni, a szakasz már a kúp lábánál állott. Ekkor, mintha csak időt akarna nekik

adni, hogy az állásba beérjenek, az orosz tűzértség mintha levágták volna, beszünteti a tüzet. A legénység rohanást fut az állásba. Már az eleje benn is van, mikor a tűzértség újra megnyitja a tüzet. Az első lövések után azonnal 6 ember sebsült meg. Szántó Imre, Virág István, Lehocki Ádám, Dávid Mihály őrzetők, valamint Domokos Mihály és Csjernyik János gyalogosok. A tűz mindinkább fokozódik és egészen dobpergésszerűvé válik. A legénység összezsúfolódik a sínes fedezékben. Fullasztó a levegő és néma csend uralkodik. De csak pillanatokig. Egyszerre a sötét sarokban megszólal egy csendes dörögő hang:

»Ugyan mit hallgattok, nem lesz itt senkinek sem semmi baja, hiszen az orosz csak a freiterokat akarja kipusztítani.«

Célzás volt ez arra, hogy a négy őrzető megsebesült és pedig szerencsére csak könnyebben. A nyomasztó hangulatnak egyszeribe vége lett és a rossz tréfák özöne zúdult az ortlevő őrzetők felé.

Az ezredparancsnokság, miután a kábel elszakadt, a legnagyobb aggodalommal kísérté az eseményeket. Tűzérségünk alarmírozva, a töltött ágyúk mellett várta a jelt a beavatkozásra, azonban a Feldwache néma maradt. Negyedórás pergőtűz után, élénk orosz gyalogsági tűz. A megszálló legénység egymást taszigálva rohant a szűk fedezékből az állásbeli helyére és a következő pillanatban a kézigránatok gyors és monoton robbanása hallatszott a Feldwache körül. Felröppen a tűzérségnek szóló rakéta és a másik pillanatban zárótűz zúdul az őrs felé. Az árkon végigszaladva magam is elbámultam és csodálkoztam azon a nyugodtságon és hidegvéren, amellyel a kétoldalról támadó ellenséggel a harcot katonáim egy egész napi ágyúzás után felvették. Sőt egyikük-másikuk mikor észrevett, nagy kúrjantással dobta a kézigránatot az ellenség felé. A bekövetkezett orosz »urrá« és rohamra, fegyverükhöz nyúlva, azt élénk tűzzel már csírájában elfojtották. Nemsokára felröppent a rakéta, mely a tűzérségünknek »tüzet szüntesst« vezényel. Elcsendesül minden. A figyelők kiállanak a dróthoz, azonban a megszaladt ellenség menekülő neszen kívül semmi sem vehető észre. A mély és meredek völgyben felhangzó hangosabb neszre, egy-egy fegyvergránátot lövünk ki, mire minden elcsendesül s a fiúk ajkán felhangzik a magyar imádság, a »Hymnus«. A század telefonistái, amint az ellenséges tűzértség a tüzet beszüntette, a következő pillanatban, – karabéllyal a vállukon, kézigránatok a derékszíjra aggatva – húzták a drótot és javították a vonalat. Alig, hogy a »Hymnus« elhangzik, Karrancs Imre parancsnoksága alatt megjelenik a Csepregi Mihály, Kovács Gábor és Szalai Sándorból álló járőr és jelenti, hogy az összeköttetés helyre lett állítva és hívnak a telefonhoz. A kagylót felvéve, hogy jelentésemet leadjam, a kérdések özöne irányul felém, úgyhogy nagy időbe került, míg mindegyikre és mindenkinek válaszolni tudtam. Mivel a támadásnak a megismétlése nagyon valószínűtlennek látszott, a megszálló szakasznak, a drótakadályok rendbehozására a parancsot kiadva, a másik szakasszal a tartalékállásba bevonultam, ahova az események felett tréfálkozva és egymást ugratva ért be a derék legénység.

S mi történt a Pentiwkán? Az őrs egész napon tűz alatt állott és az oroszok egyformán, egyazon időben indultak támadásra, ugyanolyan elgondolás szerint, mint

a 101-es kúpra. A megszállók parancsnoka, Reiter János is ugyanazt a receptet használta, mint századparancsnoka és fellépésük következtében az oroszok véres fővel húzódtak vissza, még pedig oly gyors tempóban, hogy némelyikük felszerelését, illetve fegyverét is elhányta.

Másnap délelőtt az ezredparancsnokság, a hadtestparancsnokság alábbi telefonrendeletét közli:

»A 17. hadtestparancsnokság op. No.740/2. parancsa:

A 101. gy. e. mindkét vadászszakaszának, melyek Molnár Mihály főhadnagy és Reiter hadnagy parsága alatt július 4-éről 5-ére virradó éjjelen a leghevesebb ellenséges tűzérési behatás dacára egy túlerőben levő – két Tatárszorosi tábori őrs ellen indított – ellenséges támadást elhárították, vitéz kitartásukért köszönetemet és elismerésemet nyilvánítom. Külön dicséretet érdemel a tűzérőség is, mely idejében erőteljes beavatkozásával az eredményhez hozzájárult.

Lássák: A három csoportparság, a 34. tábori tűzér-dandár és a 34. hadosztály parság. Op. 189/5.«

Ez volt a vadászkülönítmény utolsó említésreméltó eseménye a Tatárhágónál. Nemsokára következett a bukovinai előnyomulás. Ha a század telefonistáiról megemlékeztem, nem feledkezhetem el derék szanítészeimről sem. Mivel a század kizárólag csak nagy járőrökkel dolgozott, bizony mindig kivonultak velük a szakaszhoz beosztott szanítészek is, úgyhogy a teljesítményük ugyanolyan értékű, sőt talán nagyobb is volt, mint a fegyveres legénységé. Teljesítményük és magatartásuk a kötelességteljesítés valódi mintaképe. A járőr tagjai: Bikádi Imre, Machán István káplárok; Dávid Mihály, Libus Péter, Valach I. János, Maróti János, Tót Benedek Lajos, Benke Károly, Bartoság József, Buzi Sándor, Gyarmati János, Balla István és Cibulya János.

És a manikulás? II. o. számvevő Bruncsák János, aki a legénységnek a zsoldot a táboriőrsön fizette s helyettese, Wertheim Zoltán, ki 19 hónapot töltött a harctéren a század kötelékében, az elsővonalban és csak akkor került eme beosztásba. Hát a kohók? Páskuj János, Jankai János, Szabó Ferenc, Koós Sándor éjt nappallá téve igyekeztek megfelelni és meg is feleltek kötelességüknek. A századot az adott körülményeknek megfelelően, mindig pontosan és a legjobban elkészített menázssal ellátták. Szakácsaink nem egyszer vettek részt önként a század vállalkozásaiban, ahol tanubizonyságot tettek arról, hogy nemcsak a főzőkanalat, hanem a fegyvert is jól tudják forgatni. Szerette is őket a legénység, és nem is részesítette őket azokban a csipkelődésekben, amelyeknek általában a szakácsok mindenütt ki voltak téve.

És hogy a századról teljes képet nyujtsak, nem feledkezem meg el a tisztikar gondviselőiről, a tisztiszolgákról sem. Megtermett legényem, Szimonidesz Imre, – aki a hátán vitt át a Cseremoszon, – a század állandó tréfacsinálója. Hatalmas málhájának egyrészt komái között szétosztva cipeltette, de a túlterhelést hatalmas adag sajtokkal és üveg borokkal enyhítette. Sebesülésemig mindig velem volt s utána egészen a forradalom utánig is hűségesen ápolt. Lakatos Lajos, Vasadi János a hűség és megbízhatóság kifejezői. Ezek sem maradtak el a szakácsok mögött, hanem fegy-

vert ragadva, sok alkalommal bizonyították be 101-es és különítménybeli mivoltukat. Különösen rákapott a társaság legényemre, ki a sikerült vállalkozásokból az orosz-lánrészt mindig magának követelte, sőt a sikert kizárólag az ő személyes jelenlétének tulajdonította. Visszafelé jövet fantasztikusan hangzó elbeszélő modorban ecsetelte magatartását, amivel a legénységet könnyekig kacagtatta. Befejezésül pedig mindig kijelentette, hogy »Úgy hívjatok ezután patrulba, hogyha eszem, a lelketeken szárad és visszajárok hozzátok kísérteni!« – ami újabb olaj volt a tűzre.

A század hírneve tetőpontján állott és a magasabb parancsnokságok is mint a »Molnár különítmény« jelöléssel illetik.

A bukovinai előnyomulás alatt a század üldöző különítmény. Zu Zadován és a Komarestie Slobodziától északra vezető úton a 336-os magaslat felé üldözi az ellenséget és deríti fel állásait. A század, felszerelését kocsira rakva, a kora délutáni órákban elérte a Zu Zadova felírásnál levő 400-as magaslattól délnyugatra fekvő magaslatot. A főcsapat elővédje több km.-rel volt mögöttünk. Észrevevesszük, hogy a menetiránytól féljobbra, mintegy 2 km.-re ellenséges mozgolódások – robbanások, autóbűgások stb. – vannak. Járőröket küldtem ki s a század felfejlődve nyomult előre. Az előllevő járőrök már tűz alá veszik az oroszokat, mikor a visszahagyott telefonisták és tisztiszolgák erős füttyszóval jelt adnak, és a menetirányba integetnek. Látsövemet felkapva, megállapítom, hogy erős ellenséges erők vonulnak az erdőben előre, nyilvánvaló szándékkal, hogy hátunkba kerüljenek. A későbbi felderítés folyamán kitűnt, hogy ez az ellenséges utóvéd zászlóalj volt, melynek elvonulását a gyors előnyomulásunk megakadályozta. A különítmény gyorsan visszahúzódik a kiindulási pontra és az erdőben állást vesz fel. Reiter János szakaszát erősen balra és előre küldöm az ellenség szándékának megállapítására és megzavarására. A szakasz megközelíti az erdőben megállapodott nagyszámú ellenséget és közibük puskázik. Az oroszok különösebb zavarba nem jönnek, hanem hirtelen felfejlődve, élénken viszonozzák a szakasz tűzét. Feladatát a szakasz teljesítve, visszahúzóódik. Közben erősen esteledni kezd. Előttünk mindenütt ellenséges mozgolódás. Felderítés céljából az egész századdal egy színleges támadást, minden szakasszal külön-külön és egymástól nagyobb távolságra hajtatok végre. Megállapítjuk, hogy az oroszok állást foglaltak és beásták magukat. A megindított tüzelést az oroszok több mint egy órán át a legélénkebben viszonozták, tűzérségük is bekapcsolódott, úgyhogy valóságos csatazaj támadt. Ezt megelőzőleg egy huszárrör élén jelent meg Hortwig vezérkari százados, aki magát a helyetről informáltatta. Később hátul a nagy harcizajra figyelmesek lettek és egy lovasküldönc által a főcsapathoz vonultattak be.

Másnap az ezred felvonult és felfejlődött, azonban az oroszok nem várták be a támadást, hanem állásaikat ellenállás nélkül ürítették ki.

A vadászkülönítmény, egy zászlós parancsnoksága alatti 14-es vadász fél századdal megerősítve folytatja az üldözést és pedig a Kraigher úrilakig együttesen, míg a század onnan a Zu Kabestietől keletre levő 336-os magaslat felé, a 14-es fél századnak Neubroschkoutz-tól délre az útig kellett előnyomulni. A Kraigher úrilak-

nál a vadászszd. eltért balra, míg a főszázadnak Komaresti–Slobodzián át kellett előnyomulni. A helyzet, bár ezideig egy elmaradt oroszon kívül ellenséget nem láttunk, gyanúsán csendes volt. Szinte érezni lehetett, hogy van valami a levegőben. A század északnak fordulva, folytatja előnyomulását az erdő szélén. Egyszerre erős lódobogás hallatszik. A század takarja magát és készenlétbe helyezkedik, abban a hiszemben, hogy ellenséges kozákok. Kitűnt, hogy egy 12 főből álló saját huszárrájőrünk robogott el az ellenkező irányból a dorongúton, anélkül, hogy a századot észrevette volna. A Kraigher úrilaknál azonban baj történt. A 14-es félszázad is figyelmes lesz a dobogásra és felkészülten várja a vélt kozákokat. Mikor a huszárok az erdőből nagy vágatva kibukkannak, a félszázad minden gondolkodás nélkül sortűzzel fogadja őket. Szerencse, hogy hamar észbekapnak és még nagyobb szerencse, hogy a kölcsönös ijedtségen kívül csak egy paripa leli hősi halálát.

Hogy csapataink előnyomulása és az üldözés mily gyors volt, misem bizonyítja jobban, minthogy az ellenség éppen akkor helyezkedett el a Komaresti–Slobodzia állásaiban, amikor a félszázad odaért. A század a 470-es magaslattig nyomult előre és ott kapta a parancsot az éjszakázásra, mint táboriőr.

A másnapi ütközet nemcsak az ezred, de egyúttal a vadászkülönítmény egyik legkimagaslóbb és kihatásaiban a legnagyobb fegyverténye. A század teljesítményét az alábbiakban adom.

A különítmény feladata volt az ezred balszárnyát, balra az I. zászlóaljtól biztosítani és összeköttetésben lenni a 29-ik gyalogezred jobbszárnyával. A támadás a visszavonulást fedező orosz csapattestek szívós ellenállása, de még inkább a gyenge tűzérségi támogatásunk következtében nehezen haladt előre. Délfelé az ezredparancsnokság kérdést intéz a támadás elővitelére vonatkozólag. Azt a javaslatot terjesztettem elő, hogy a balszárnyon leereszkedve majdnem a völgyig, az erdő védelme alatt arcvonallal a falura támadok és a szívósan védekező oroszokra vetem a századomat. Az e.-párság javaslatomat fenntartással fogadta, azonban a gyors siker elérését csak ilyen meglepő rajtaütéssel tudtam elképzelni. Az ezred aggálya nagyon is indokolt volt, mert esetleges balsiker esetén, nemcsak a szemben és faluban levő ellenség, hanem az így oldalba eső ellenséges vonal tüzeit is magunkra zúdítottuk volna és a háromoldali tűz bizony katasztrófális lehetett volna. Én bízva kiváló tisztjeimben és derék legénységemben, javaslatomat meg is ismételtam. Az ezredparancsnokság a javaslattal a Brigádhoz fordult, ahova telefonon engem is bekapcsoltak és oda újlagosan kellett jelentésemet megtennem. Bár a tervvel szemben itt is bizonyos fokú tartózkodással viselkedtek, mégis a támadásra az engedélyt megkaptam. A feladatot a század egész legénységével közölve és megértetve, lehúzódnak a völgyig, ott a század megteszi a félfordulatot a falu felé és félszázadokkal egymás mögött rajvonásban, gyorsan és erőlesen nyomul előre. A kitűnő legénység oly ügyesen használja ki a terepet, hogy az oroszok egyszerre csak azon veszik észre magukat, hogy a vadászkülönítmény a falu házai között áll. Ezredünk heves támadása által szorongatva, amit még fokoz a tűzérségünk által felgyújtott templom (orosz géppuska tüzelt onnan) és házak égése, valamint a vadászszázad meglepő

megjelenése, az oroszok szórványos kapkodó lövéseket adnak le, majd futásban keresnek menedéket. Így a támadás rohamig sem érkezett s az előllevő fél század néhány sortűzzel üldözi a menekülőket, míg a meglapulókat foglyul ejti. Hirtelen, – a már eleve kiadott parancs értelmében – a század felveszi az eredeti irányt, azaz balra fordul. Meginog az egész ellenséges vonal s saját csapataink is megmozdulnak. A század nem várja be a felzárkózást, hanem erős lendülettel tör a 441-es magaslat ellen. Egy nekirugaszkodás és a tetőn terem. A gyors, de még inkább veszteség nélküli siker, még jobban fokozza a harcikedvet, s a fiúk szokásos tréfálkozásaik és egymástugratva, rohamléptekkel haladnak előre. Csipkelődések özöne zúdul egymás felé. A hórihorgas [P]ávai Vajna őrmester vívja különösen élénk szóharcát ellenlábasával, a század szolgálatvezetőjével, alacsony termetű Kuk törzsőrmesterrel. Féltékenyen figyelik egymás magatartását s ha valamelyikük egy fellépéssel is véletlenül lemarad, a másik rögtön lecsap rá. »Talán fél, hogy maradozik! Ha né tán fogytán van a kurázszi, úgy húzódjon közelebb és itt majd pótolva lesz!« A két magasabbrangú altiszt csipkelődése élénk derűt kelt a környezetben.

Az oroszok »régi jó szokásuk szerint« egészen a tetőn vettek állást, mintegy 30-40 lépésnyi kilövéssel. Amikor a század ily hangulatban a tetőn megjelenik, érthető az a megrökönyödés, amikor soraik közé erős ösztűz zúdul és az erős ellenséges rajvonal, nagy »urrázással« megrohanja őket. Megtorpan a társaság. De a következő pillanatban felharsan a nekik olyannyira ismerős és megszokott vezényszó: »Jagdkompanie vorwärts!« Egetverő »Hurrá« és a következő percekben 67 orosz holtteste borítja a tetőt, míg 48 megadja magát. A többi? Eszeveszetten menekül az erdős völgyben.

A rohamban a század kiváló legénységéből Orbán András, Aradszki Pál és Petriják István hősihalált halnak, míg Váci Mihály, Kovács Miklós, Bihari Mátyás, Molnár F. Pál, Nagy Pál, Koszta Pál és Dinnyés József megsebesültek.

Ahogy a menekülő oroszok eltűnnek, egy előre elhelyezkedett géppuska a jobb-szárnytól heves tűzzel sepri végig a századot. A század fedezi magát, minden veszteség nélkül, de a lövések nadrágomat ronggyá tépik. Alig birom megnyugtadni a fiúkat, hogy nekem semmi bajom sem történt, mégis az egész században végigfut a híre sebesülésemnek, s nemsokára, ahogy zászlóaljunk felzárkózik, az egész ezredben. Az olasz harctérről már említett Lehocki szakaszvezető, embereivel az erdőben és mélyedésekben előrekúszik, a tüzelő géppuskát, mely csak kezelőlegénységével volt ott, megkerüli és a kezelőlegénységet puskaaggal agyonverve, a géppuskát zsákmányul ejti. Kisül, hogy egy saját és zsákmányolt géppuska volt. Azonnal megfordítják és a gépfegyver máris az oroszok felé szórja a halált. A puska azonban eldugul, de szerencsére ebben a pillanatban érkeznek be az I. zászlóalj masinistái, élén hősihalált halt bajtársunk, Mudlin Istvánnal, – ki a hóna alatt hozza a teljesen felszerelt egyik géppuskáját – s az a zavarból a fiúkat kíséri és a géppuskát kezelésbe veszi. A további előnyomulásnak misem állt már az útjában és zúdul az egész vonal előre a menekülő oroszok után. Mikor a legközelebbi házcsoportot elérjük, s látva, hogy a századra már különösebb szükség nincsen, azt a további ütközetből

kivonom és a legénységnek pihenőt rendelék el. Bár a fiúk igen ki voltak állva, azonban az nem akadályozta őket abban, hogy a házakba be ne nézzenek, ahonnan nemsokára egy kupa mézzel tértek vissza, és így a pihenés perceit csakugyan megédesítették. Itt talált ránk Hortwig kapitány, ki lóháton keresett, hogy a hírről megbizonyosodjék, vajjon megsebesültem-e. Luxardó³⁵ tábornok úr küldte ki, aki még a Tatár-hágónál igen megkedvelt.

Két zsákmányolt géppuskát az ezredparancsnokság jutalmul a századhoz osztott be, természetesen a megfelelő és kiképzett géppuskás legénységgel együtt. Bár a géppuskák, ágyúk, féltett kincsei voltak a parancsnokságoknak, azoktól mi mindig többet és többet kívántunk. Úgy szerettük volna, hogy a géppuska egyedül döntse el az ütközeteket. Mikor a fegyver a századhoz be lett osztva, azzal tréfálkoztam a többi gp. századparancsnokkal, hogy a már saját géppuskámra szuronyt szereltetek fel és az rohamozni fog a legelső támadásnál. Bár a szurony elmaradt, a géppuska a Czardaki ütközetben a rohamjárőrrel egyszerre ért az ellenséges állásba. A század erre is rányomta bélyegét.

Felsorolom a század legénységének névsorát, kik a Komarestie-Slobodziai ütközetben résztvettek. Felemlítem egyúttal a beosztott gp.-kezelő legénységet is.

I. szakasz: Parancsnok Bödő Pál hadnagy, Brlás István őrmester. Griecs Farkas András szakaszvezető. Zelenák Márton, Urbán Flórián káplárok. Aradszki János, Antal István, Dancsó Szilveszter, Kovács György, Gyebnár István, Kádár József örvezetők. Gyalogosok: Uhliár János, Betkó János, Kovács György, Váci Mihály, Lehocki György, Tenkes Lajos, Kovács Miklós, Csete István, Molnár Ferenc, Farkas Sándor, Gráb Frigyes, Zahorán Pál, Kállai György, Árdelán Tógyer, Kackó János, Irimiás György, Hudák György, Orodán Mihály, Lengyel Antal, Zsibrita Péter, Szász Dezső, Ujic Mihály, Bihari Mátyás, Juhász András, Mokos Károly, Barát Imre, Orbán András, Fábíán István, Szedlacsek János, Vitmann János, Kádár József, Balog Lajos, Marksteiner Ferenc, Samu István, Lakatos Lajos, Kós Sándor.

II. szakasz: Parancsnok Varga Gyula zászlós. Kolarik József őrmester. Bánfi Pál szakaszvezető. Vicján János, Hornyák Pál, Kolompár János, Zöld Mihály káplárok. Virág István, Bodnár István, Bingés Illés örvezetők. Gyalogosok: Apró Károly, Andor Flórián, Balogh P. János, Bozsik Mihály, Baranyi Dániel, P. Balogh Sándor, Démut János, Gál Ferenc, Galovics István, Hógye János, Kolompár Károly, Kalcsu György, Kiszely Pál, Kónya László, Kovács Károly, Keresztes Mihály, Makai Sándor, Magyar György, Marton János, Nagy Pál, Nagy Gábor, Podolszki Mihály, Pluhár Mihály, Parragi Mihály, Répás Vazul, Szekula Ferenc, Széll Vince, Szimán Mihály, Sarkadi Szabó Ferenc, Tóth István, Téli Imre, Vass János, Veszprémi József, Reszkess János, Csicsák János, Gergely Sándor, Kovács Mihály, Molnár F. Pál, Zjánik János, Márkus György, Csáki Sándor, Gera Sándor.

III. szakasz: Parancsnok Rapcsán Vilmos. Pasek János szakaszvezető. Tandi László, Sulyok István, Szilágyi Sándor, Veress Márton káplárok. Dávid István, Lévai János,

35 Luxardó Jenő vezérőrnagy, 101-es gyalogezred.

Szabó Ferenc, Almássy József örvezetők. Gyalogosok: Ambrus Márton, Dencsik István, Csekő Antal, Csapó Imre, Diós Márton, Farkas Pál, Gácsai Sándor, Hablicsek József, Járosi Pál, Kovács István, Kovács Ferenc, Kiss András, Kraszkó András, Kolop László, Karpiák István, Misota Mihály, Marsó István, Mucha György, Molnár Lajos, Medvegy Mihály, Pataki László, Ravai Gábor, Striffler Ádám, Szilágyi István, Szabó Ferenc, Szilágyi József, Szabó Árpád, Tóth Mihály, Tomanicska István, Valastyán Pál, Varga Imre, Varga Sándor, Vanyó József, Varchó Mihály, Vertheim Zoltán, Szimonidesz Imre, Szeredi István, Rück Mihály, Farkas Pál, Fabó János, Molnár Lajos, Bóné Bálint, Bettkó János, F. Szücs Mihály, Skoda István.

IV. szakasz: Parancsnok Reiter János hadnagy. Lehocki József szakaszvezető. Flender Mihály, Lóránt Ferenc, Prókai András káplárok. Takács István, Korcsok György, Seres János, Gyekicki András örvezetők és pávai Vajna Béla őrmester. Gyalogosok: Kackó János, Andraszki Pál, Varga Imre, Kócán András, Csészei Pál, Bacsa György, Farkas Pál, Farkas János, Gajdács János, Bikiszki János, Koszec István, Ladányi Gyula, Medvegy János, Petrovics János, Kiss Mihály, Simon Mihály, Ezruka János, Tarapcsik József, Bozsó András, Koszta Pál, Seres János, Szeles Mihály, Borsos Ferenc, Tóth C. János, Zemencsik Pál, Vince Sándor, Csiernik Pál, Kozák Mihály, Kiss János, Andó György, Dinya József, Petrilják István, Bede Mihály, Vasadi János, Hornok Gáspár, Kovács Gergely, Vass Sándor, Mrovcsák András, Valach János, Harangozó János, Ladányi Mihály, Dudás Mihály, Bogár István, Jardek András, Lapusnyik András.

Szanitészek, telefonisták, küldöncök és más beosztásúak: Bikádi Imre, Machán István, Libus Péter, Maróti János, Tóth Benedek Lajos, Benke Károly, Bartoság József, Buzi Sándor, Gyarmati János, Balla István, Cibulya János, Bruncsák János, Ludáj Szilárd, Paskuj János, Jankai István, Huszár János, Koós Sándor, Karrancs Imre, Csepregi Mihály, Kovács Gábor, Szalai Sándor, Kuk Grácián törzsőrmester, Juhos J., Birinyi Ferenc örvezető, Báthori Ferenc, Lustig Zsigmond.

Géppuska-szakasz: Laurinyec István, Megyeri János őrmesterek; Kovács József, Juhász György szakaszvezetők; Rozgonyi Ferenc, Valcsák Simon káplárok; Pataki Ferenc, Zsinóros Sz. Ferenc, Zámbo Sándor örvezetők. Kezelőlegénység: Izsák Pál, Bali Péter, Blaho András, Gajda Lajos, Zsoldi Lajos, Vidó Ferenc, Solti Sándor, Kepenyés Mihály, Berki Antal, Takács Gábor, Palinkó Vince, Bokor Imre, Szőke Mihály, Sinka János, Kovács József, Dávid Mátyás, Pacsika István, Szarvas Antal, Tárnyik Viktor, Pető Márton, Nikora Kamil, Kiss Sándor, Földházi Sándor, Diószegi Lajos, Varga János, Botta András, Harangozó István.

Franzthal-ba kerülve, a század tartalékba kerül. Az augusztus 9-iki Czardiki támadásban a század nem vett részt, hanem tartalékként vonult fel a III. zászlóalj mögé. Tüzérségi előkészítés híján a támadás sikerrel nem járt, sajnos, azonban sok véráldozatba került.

A század visszakerül Franzthal-ba. A legénység nyugalomban tölti napjait. Egy alkalommal kivonulunk Wolokába, ahol a Cardaki elleni támadásból, Luxardo

tábornok úr jelenlétében, úgymond – főpróbát tartunk. A támadás részleteinek megbeszélésénél a tábornok úr különösen kitüntetett. Egy alkalommal kapitány úr Pichler vesz igénybe még 20 embert a századtól, az ú. n. Sappéba. Ez oly közel volt az orosz álláshoz, hogy a drótakadályok szinte érintkeztek egymással. Az itteni oroszok oly bátor és kihívó magatartást tanúsítottak és kézigránáttal olyannyira kellemetlenkedtek, hogy a megszállásnak naponta 3-4 sebesültje volt. Eleinte állásaik is jobbak voltak, mert magasabban is feküdtek. Megbeszélés és a kiadott parancsok vétele után, az önként jelentkező 20 ember kivonul este a Sappéba. Kézigránátot ládászámra cipelnek magukkal. A legnagyobb csendben felváltják a megszálló legénységet, majd nagy zajjal helyezkednek el. Abban a pillanatban azonban már ott is van egy pár orosz handgránát [kézigránát]. Amikor ezek robbanása után a fiúk behúzott nyakukat kimeresztik, a szíves üdvözletre azonnal 20 kézigránáttal válaszolnak, s majd mikor csend áll be, még egy sortüzet is leadnak. A felhangzó ordítás jelzi, hogy a számításuk bevált és az orosz figyelőt sikerült megsebesíteni. Ez a kölcsönös szórakoztatás mintegy két órán át tartott, amikor a fiúk minden egyes gránátra 20-al válaszoltak. Mikor az oroszok látták, hogy ennek fele sem tréfa és hogy nem akármilyen legényekkel állanak szemben, bizony abbahagyták a nagy legénykedést. Az éjszaka további része minden lövés nélkül telt el.

A szeptember 3-iki támadás alkalmával a különítmény képezte a második vonalat, a rohamszázad mögött. Luxardo tábornok úr nevetve figyelmeztetett és tréfásan megfenyegetett, nehogy a század megelőzze a rohamosokat, hanem hagyjuk, hadd mutassák meg, hogy mit tanultak a tanfolyamon. Ez volt ugyanis az első szereplésük. A géppuskát beosztom az első rohamjárórhöz. Bár az ütközetben már részt nem vettem – mivel már előzőleg súlyosan megsebesültem, – de tudomást szereztem arról, hogy úgy derék legénységem, valamint géppuskáim első [között] léptek az ellenséges állásba.

Az ellenséges srapnell, mely megsebesített, szegény bajtársamnak és kiváló szakaszparancsnokomnak, Varga Gyula zászlósnak is a halálát okozta, valamint Prokai András tizedesem és egy közvitézem, kit névszerint megnevezni nem tudok, súlyosan megsebesültek.

A Czardaki ütközetben Szász Dezső hősihalált halt, míg Griecs Farkas András, Bánfi Pál szakaszvezető, Aradszki János őrvezető, Váci Mihály és Kovács Miklós megsebesültek.

Mikor magam részéről a vadászkülönítmény történetének a befejezéséhez érek, jóleső visszaemlékezés érzete tölti be egész valómat. Elémrajzolódott a század története mindazokban az eseményekben, amelyeket megírtam és mindazokban, amelyekről említést nem tettem. Eszembe jutott sok-sok kedves emlék és epizód, amelyre sajnos nem térhettem ki. Felvonult lelakiszeim előtt az egész század, nyalkán és délcegen, dübörgő léptekkel. Látlak Benneteket vitéz bajtársaim a Hét Község fensíkján és az orosz harctér véres csatáiban, mindent elsöprő rohamaitokban. Visszaidéződik emlékezetembe mindig mosolygó arcotok, állandó jókedvetek.

Látom az erély és elszántság tüztét szemetekben. Mikor így magam köré képzellek és érezlek Benneteket, magyar szívem teljes melegével köszöntelek Titeket, s mindnyájatoknak gondolatban megszorítom a kezét. Ha családotok körében, serdülő fiaitoktól körülveve lapozzátok a 101-es album lapjait és amikor a század történetéhez értek, meséljete el minden apróságot, ami ottan veletek történt s neveljétek őket úgy, hogy majdan Hozzátok hasonló hazafiak és a hazának olyan katonái legyenek, mint az édesapjuk volt. S most, hogy így elképzellek Benneteket körülöttem, átveszem a vezényszót Jagdkompanie! Hab acht! Azt a lelkesedést, mely Benneteket a véres csatákban előre vitt, s azt a tüzet, mely szemetekben égett, féltő gonddal ápoljátok és őrizzétek. És ha újra megszólal a kürt, mely csatasorba állít bennünket, törhetetlen hittel, lelkesedéssel és a mult 101-es dicsőségében gyökerező vitézséggel és bátorsággal induljunk el abba a küzdelembe, melynek nem lehet más vége, mint szent, Nagy-Magyarország!”³⁶

EMLEKEZÉS – MEMENTÓ

Az 1917. évi VIII. tc. elrendelte, hogy minden község és város anyagi erejének megfelelően méltó emléket állítson a háborúban hazájukért életüket áldozó katonái tiszteletére. Békés megye területén a háború után a települések túlnyomó többségében emlékműbizottságok alakultak, s az 1920-as évektől kezdve szinte kivétel nélkül valamennyi község és város felállította a maga hősi emlékművét.

A 101-es gyalogezrednek elsőként Békéscsabán emeltek emléket. Bácsalmásy (Belenka) Mihály építőmester, 101-es tartalékos zászlós, saját költségén állított emlékoszlopot hősi halált halt 963 bajtársa tiszteletére és emlékére. Testvére, Belenka Pál műkőből készített, majdnem dísztelen alkotása egyben tisztelgés volt az ezred kötelékében harcolt Békés, Csanád és Csongrád megyékből besorozottak hősiessége és családtagjaik helytállása előtt is. Az obeliszket 1923. augusztus 5-én avatta fel József Ágost főherceg.

Az 1920-as évek végén a gyulavári képviselőtestület nevében Erdődi Lajos bíró és Vertán Emil főjegyző 1929. április 30-án egy emlékmű elkészítésére kötött szerződést Homonnay Jenő (1883–2003) szobrászművésszel. Megállapodtak, hogy a szobor öt méter magas, bronzból és terméskőből készült alkotás lesz. A dupla figurális mű témája az „elesett népfölkelőt megvédő levente, amely az idegen határon át fenyeget”. A Hősök terén 1929 szeptemberében ún. „nivellálási” munkálatok kezdődtek. A lejtmerés után, melyet Uhrin János vízmester készített, a földdel való feltöltés következett, a tér körülkerítésére pedig Borsi Péter és Társa kapott megbízást. Homonnay Jenő szobrászművész alkotását 1930. augusztus 31-én leplezték le, ugyancsak József Ágost főherceg jelenlétében

36 Molnár Mihály (1934) i. m. 159–176. p.

„A megye fiai a híres békéscsabai 101-es gyalogezredben és a magyar kir. 4. honvéd gyalogezredbe beosztva vettek részt a világháborúban. Vitézül végigküzdötték az összes harctereket, Békésmegyének mindenütt dicsőséget és jó hírt szerezve. Nem a véletlen kegyetlen játéka, hanem hősiességüknek szomorú következménye, hogy az ország összes megyéi közül éppen megyénkben a legnagyobb a hősi halottak arányszáma. Számszerint 9969. A még ma is nyilvántartott hadirokkantak száma is eléri a 3045-öt...”³⁷

Makkay (Machalek) Pál 1928-ban kiadott könyvében még „csak” 26 elesett gyulavári férfi nevét tüntette fel. Név szerint: Bakonyi András, Bali Mihály, Bóné András, Borsi Sándor, K. Borsi Károly, Dandé Lajos, Dobra Károly, Dobra Lajos, Dobra Mátyás, Erdődi Lajos, Erdődi Sándor, Forgács István, Földesi András, Kovács Sándor, Kun István, Molnár László, Nagy Szabó Lajos, Szabó József, Szabó Mátyás, Széles Albert, Széles Sándor, Szilágyi Sándor, M. Szilágyi Lajos, Tasi István és B. Turi József.³⁸ A *Békés vármegye* című, 1936-ban megjelent monográfiában azonban Gyulavári „hősi halottjainak száma 98 lakos [...]. A nyilvántartott hadirokkantak száma [pedig] 54” volt.³⁹

37 Harsányi Margit (1936): Békés vármegye története. In *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő Márkus György. Budapest, Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala, 51–102. Idézet 100. p.

38 Makkay (Machalek) Pál (1928) i. m. 205. p.

39 *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő Márkus György. Budapest, 1936, Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala, 294. p. Egy másik kimutatas szerint „a község világháborús hősi halottainak száma 105. A nyilvántartott hadirokkantak száma 54.” Lásd Janecskó János (2002): *Gyulavári krónikája*. Gyula, Gyula Város Önkormányzata, 36. p.

AZ INVALIDUS-KOR

Molnár Mihály százada képezte a front második vonalát a czardaki ütközetben, ahol az 1917. szeptember 3-án kibontakozott harcok során súlyosan megsebesült, ágyúlövést kapott. Bajtársa, Pisky Zoltán főhadnagy így ír róla visszaemlékezésében: „A sebesültek száma egyre nő... A Jagdkompanie elvesztvén hőselelkű parancsnokát, jó vitéz Molnár Miskát, – úgyszólván lelkét veszelve kísérelte meg az ellenlökést, de hiába...–, akciójuk vérbe fullt.”¹ Sebesülésekor a bal lábán felső combtörést szenvedett, amelynek következtében lába öt és fél centiméterrel megrövidült, és 50–74 százalékos rokkanttá vált. 1917-ben főhadnagyi rangban leszerelt.

Az 1918-as októberi forradalom a békéscsabai kórházban érte. Az 1919-es proletárdiktatúra idején mankóval fennjáró és betegállományban levő főhadnagyként a Vörös Hadsereg tagja lett, és a békéscsabai kórházak élelmezési tisztjeként teljesített szolgálatot, illetve az összes kórházi alkalmazott főbizalmijaként érdekképviselőt látott el; ebben a tisztségben egészen a város román megszállásáig, 1919. április 26-ig megmaradt. A román csapatok távozásáig, 1920. március 20-ig Békéscsabán tartózkodott. A Nemzeti Hadsereg bevonulásakor szolgálatra jelentkezett és 1920. március 24-én állományba vették. 1920 októbere és 1924 között főhadnagyi rangban ezredvonat-parancsnok, posta- és távírda-ellenőri állomástiszt. A szegedi 3. munkásszázad parancsnokhelyettese.

Tibori János írta 1960-ban: „A proletár nemzetköziség eszméje hatotta át Békéscsaba háziezredének, a legendás hírű 101-es gyalogezrednek Békés, Csanád és Csongrád vármegyéből kikerülő agrárproletár és ipari munkás tagjait, akik 1916 augusztusában a Tatár-hágóhoz érkeztek, és mintaállásokat építettek ki. Ezekben a vonalakban egy esztendeig küzdöttek és szenvedtek, s itt döbbsentek rá arra, hogy a háború nem a nép érdekeit szolgálja. A cári katonák kezdtek barátkozni a magyarokkal és a németekkel a fronton. Az oroszok a Tatár-hágótól északra lévő Zlob-magaslatról jöttek át katonáinkhoz. E baráti látogatások az 1917. évi februári forradalom után egyre sűrűsödtek [...]. A csabai szlovák katonák jól megértették az oroszokat, akik széles körű felvilágosító munkát fejtettek ki a háború megszűnése érdekében. Hangoztatták, hogy belefáradtak a háború gyötrelmeibe és az önkényuralom bor-

1 Pisky Zoltán (1934): A 3/101. tábori század Czardaki-nál. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 192–200. p. Idézet 198. p.

zalmaiba [...]. Az orosz katonák átkozták a cárizmust, és éltették a proletárforradalmat és a demokratikus köztársaságot. Az elkeseredett beszélgetéseket sokszor váltotta fel a békés jövőbe vetett reménység vígsága, s ilyenkor borozgatás közepette, klarinét-, citera-, szájharmonika-kísérettel s közös dalolással, nemegyszer szilaj táncolással adtak kifejezést a mindnyájukban égő vágnak: a nemzetek békés együttélési lehetőségének. E kapcsolatok 1917 júliusában – amikor a Kerenszkij-kormány teljesen magához ragadta a hatalmat – megszakadtak...”²

1918-ra az Osztrák–Magyar Monarchia alapjaiban rendült meg. 1917-ben Magyarországon általános munkabeszüntetéssel és béketüntetésekkel ünnepelték május 1-jét, 1918. január második felében általános sztrájkhullám vonult végig Ausztrián és Magyarországon. A Monarchia szláv és más nemzetiségű emigráns politikusai 1918. április elején Rómában határozatot fogadtak el az önálló nemzetállamok megteremtéséről, s az antanthatalmak Legfőbb Tanácsa Versailles-ban már június 3-án háborús célként határozta meg a független Lengyelország, Csehszlovákia és Jugoszlávia megteremtését. Hiába hangzott el I. Károly császár (IV. Károly néven magyar király) kiáltványa 1918. október 16-án a Monarchia szövetségi állammá alakulásáról, a Csehszlovák Nemzeti Bizottság október 28-án deklarálta az Ausztriától független Csehszlovákia megalakulását, október 29-én a Monarchia délszláv népei megalkították a Szlovén–Horvát–Szerb Államot, amely november 24-én csatlakozott Szerbiához, december 1-jén pedig megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság.

Budapesten 1918. október 23-án megkezdődött az ún. őszirozsás forradalom. A Károlyi-palotában október 24-re virradóra megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, amely 26-án kiáltványban tudatta követeléseit: Magyarország teljes függetlenségét, a háború azonnali befejezését, a régi parlament és a kormány leváltását, mindemellett polgári szabadságjogokat és földosztást ígért. Október 31-én Károlyi Mihály³

2 Tibori János (1960): *Békéscsaba története. A Körös kultúra idejétől a felszabadulásig*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, 90–94. p. A szerző bizonyára a Kerenszkij-offenzívára gondolt; a Kerenszkij-kormány 1917. augusztusában alakult meg.

3 Károlyi Mihály, gr. (1875–1955) politikus, 1901–1918 között országgyűlési képviselő. 1915-ben rövid ideig önkéntesként a keleti fronton harcolt. 1917 júniusában az általános titkos választójog bevezetése, az annexió nélküli béke megteremtése mellett fellépő Választójogi Blokk elnöke lett. 1918. október 23-án az ő vezetésével alakult meg a Magyar Nemzeti Tanács (MNT). 1918. október 31-én József főherceg mint homo regius miniszterelnökké nevezte ki. Felesküdt a királyra, de másnap visszakérte az esküjét, s Hock János, az MNT elnöke előtt „Magyarországra és a magyar népre” esküdt fel. Mivel a padovai fegyverszüneti egyezmény (1918. november 3.) nem intézkedett a Magyarországot érintő kérdésekről, tárgyalást kezdeményezett az antant képviselőivel, és november 13-án aláírták a belgrádi katonai egyezményt, amely meghúzta a déli demarkációs vonalakat, de nem volt tekintettel sem a cseh és szlovák követelésekre, sem a Romániával 1916-ban megkötött bukaresti (titkos) szerződésre. 1919. január 11-én az 1918. november 16-án kikiáltott Magyar Népköztársaság ideiglenes elnöke lett, miniszterelnökké Berinkey Dénest nevezte ki. 1919. március 21-én a Vix-jegyzéket elutasítva lemondott, 1919. július 4-én elhagyta az országot.

vezetésével a Magyar Nemzeti Tanács pártjaiból polgári demokratikus kormány alakult, amely – az Ausztriától való elszakadást szimbolizálva – a Magyar Nemzeti Tanács előtt tette le esküjét 1918. november 1-jén.

Károlyi, aki egyben külügyminiszter is volt, nemzetközileg kedvezőtlen helyzetben, súlyos feltételek között vette kézbe a külpolitika irányítását. A balkáni front ekkorra összeomlott, az antant jelentős erőt képviselő keleti hadserege október végén már elérte a Drina, a Száva és a Duna vonalát, a szerbek november 1-jén elfoglalták Belgrádot. Az Osztrák–Magyar Monarchia ugyan október 27-én fegyverszünetet kért az antanttól, amelyet megbízottja, Victor Weber osztrák tábornok Padovában november 3-án alá is írt. Az egyezmény a Drávánál kijelölt demarkációs vonalig terjedő területek kiürítését írta elő (Magyarország északi hatáiról nem esett szó benne). Az azonban nem volt világos, mennyiben vonatkozik ez Magyarországra, ráadásul a padovai egyezmény az antant balkáni haderőinek mozgását nem szabályozta. Újabb fegyverszüneti megállapodás vált szükségessé. Károlyi maga tárgyalta Belgrádban Franchet d'Esperey-vel,⁴ a szövetségesek keleti hadseregeinek parancsnokával 1918. november 7-én. A belgrádi katonai egyezmény a Beszterce–Maros–Szeged–Szabadka–Baja–Pécs–Dráva vonal mentén jelölte ki a demarkációs vonalat, csaknem teljes leszerelést követelt, és biztosította az antantnak a stratégiai helységek megszállását. Az egyezményt 1918. november 13-án Linder Béla⁵ írta alá Belgrádban.

A volt Magyar Királyság területét azonban a köztársasági kormánynak⁶ minden erőfeszítése ellenére sem sikerült egyben tartania. 1918. november 8-án cseh katonai alakulatok vonultak be Nagyszombat–Trencsény térségébe, december 29-én elfoglalták Kassát (1919. január 1-jén bevonultak Pozsonyba). Ferdinand Vix,⁷ a Budapesten tartózkodó antant katonai misszió vezetője 1918. december 23-án jegyzékben követelte a magyar kormánytól a Felvidék kiürítését és átadását – a Duna és

4 Franchet d'Esperey, Louis-Félix-Marie-François (1856–1942) francia katonatiszt, 1918 májusától a szaloniki fronton harcoló vegyes nemzetiségű antanthaderő parancsnoka. 1918. szeptember 15-én áttörte a bolgár frontot, és szeptember 29-én fegyverszünetre kényszerítette Bulgáriát. Mint az antant keleti hadseregének parancsnoka, ő kötötte meg a Károlyi Mihály vezette magyar delegációval a belgrádi fegyverszüneti egyezményt.

5 Linder Béla (1871–1962) politikus, katonatiszt, az első világháborúban ezredes. Mint a Károlyi-kormány hadügyminisztere (1918. október 31.–1918. november 9.), a kabinet felhatalmazásával parancsot adott a frontokon még harcoló magyar csapatok fegyverletételére (november 1.), ez jelentősen felgyorsította a hadsereg bomlását. 1918. november 9.–december 12. között a belgrádi fegyverszüneti egyezmény előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter.

6 1918. november 16-án, az Országház előtt összegyűlt 200 ezres tömeg előtt deklarálták a köztársaság kikiáltását, Károlyi Mihály 1919. január 11-től lett ideiglenes köztársasági elnök.

7 Vix, Ferdinand (1876–1941) francia katonatiszt, 1918–19-ben a szövetséges hatalmak budapesti katonai missziójának vezetője. Neve a magyar történelemben összeforrt az antanthatalmaknak a párizsi békekonferencia 1919. február 26-i rendelkezéseit ismertető jegyzékével, amelyet 1919. március 20-án ő nyújtott át Károlyi Mihály köztársasági elnöknek.

az Ipoly mentén kijelölt demarkációs vonal tisztán magyarulakta területek átengedését jelentette. A szerb hadsereg 1918. november közepére megszállta a Szerémséget, Szlavóniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát, Dalmáciát, a Bácska és a Bánát nagy részét. A Román Nemzeti Tanács 1918. november 20-án kinyilvánította a románlakta területek Magyarországtól való elszakadását, a román hadsereg december 2-án bevonult Marosvásárhelyre és megkezdte a belgrádi fegyverszüneti egyezményben kijelölt demarkációs vonalig terjedő területek megszállását: 1919. január végéig egész Erdély román kézre került, egyedül a Kratochvil Károly⁸ ezredes által decemberben megszervezett Székely Hadosztály fejtett ki ellenállást.

1919. március 21-én az ország még magyar kézen maradt részében a kommunisták ragadták magukhoz a hatalmat.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttékor igencsak súlyos politikai helyzet alakult ki. Az események alakulását jelentősen befolyásolta a Vix-jegyzék, amelyet 1919. március 20-án Ferdinand Vix francia vezérkari ezredes, a budapesti antant katonai misszió vezetője adott át Károlyi Mihály köztársasági elnöknek. A jegyzék a párizsi békekonferencián megfogalmazott, a katonai szakértők és a győztes országok külügyminiszterei által február 26-án hozott határozatot tartalmazta, amelynek értelmében a magyar csapatoknak március 23-ig a Tisza vonaláig kell visszavonulniuk. A kiürített terület egy része – a Szatmárnémeti–Nagybánya–Nagyszalonta–Arad vonaltól keletre eső területek – román megszállás és közigazgatás alá kerül, ettől nyugatra pedig egy francia ellenőrzés alatt álló, 40–50 km-es semleges zónát kell létesíteni. A jegyzék szerint a zóna határa a Dévaványát, Gyomát és Orosházát összekötő vonaltól néhány kilométerre a nyugatra eső terület, amelybe beletartozott

8 Kratochvil Károly, szentkereszthegyi (a saját maga által alkalmazott írásmód szerint, más források említik Kratochwillként, Kratochvillként is) (1869–1946). 1914 végétől (alezredesként) a m. k. nagyvárad 4. gyalogezred parancsnoka, ezredével végigjárta mind a galíciai, mind az olasz hadszíntereket. Az isonzói csaták során ezrede a Görz (Gorizia) közelében található Monte San Michele-magaslat védelmében tüntette ki magát. 1917-től a 39. dandár (melynek része a 4. ezred) parancsnoka lett. 1918 végén, a háborús vereség után csapatait zárt katonai rendben vezette állomáshelyükre, Nagyváradra, ami a kor körülményei között (Linder Béla hírhedt kijelentése, a frontkatonák körében zajló agitáció) jelentős cselekedetnek számított. 1918 novemberében ki-nevezték az V. erdélyi katonai kerületi parancsnokság élére, Kolozsvárra. Ez (mivel az őszirózsás forradalomnak köszönhetően az alakulatok katonái szétszéledtek) tulajdonképpen csak adminisztratív tisztség volt, tényleges haderő nem állt rendelkezésére. 1918 decemberében – a románok erdélyi betörését látva – erőfeszítéseket tett a fegyveres ellenállás lehetőségeinek megteremtésére, nagy sietséggel szervezte a volt erdélyi ezredek feltöltésére irányuló toborzást. A toborzás alapozta meg a későbbi Székely Hadosztály létrejöttét.

Vásárosnamény, Debrecen, Békéscsaba, Orosháza és a franciák által már megszállt Szeged is. Mindez azzal járt, hogy a magyar csapatoknak a Tiszántúlon több mint 100 km széles fronton átlag 50–80 km-t kellett volna visszavonulniuk. A jegyzék elutasításával egyidejűleg lemondó polgári kormányzat helyére lépő Forradalmi Kormányzótanács⁹ úgy határozott, hogy ellenáll az antanthatalmak követelésének. Rendeletet hozott egy ütőképes hadsereg felállítására. Az ország területi integritását és határait március 21-én már csak egyetlen igazán hadra fogható magyar alakulat, a Székely Hadosztály védte, amely Erdélyben 1918 késő ősze óta harcban állt a románokkal.

Mivel már a Tanácsköztársaság kikiáltásakor egy Nagyvárad elleni erős francia vagy román támadásra lehetett számítani, szükségessé vált a Szeged–Békéscsaba–Gyula–Nagyvárad közötti vasútvonalon és a Békéscsaba–Arad vonalon a francia katonaszállítások feltartóztatása és a Fekete-Körösön átvezető hidak megszállása, erős őrzése. Az antanthatalmakat képviselő francia megszállók ellen Békéscsabán 1919. március 25-én katonai akcióra került sor. A visszaemlékezések az eredményes akciót a Vörös Hadsereg békéscsabai alakulatainak tulajdonítják. A Vörös Hadsereg fölállításáról szóló rendelet azonban 1919. március 24-én jelent meg, és több napot vett igénybe a jelentkezők állományba vétele is.¹⁰ Képtelenségek tűnik, hogy néhány óra alatt „vörös alakulat” szerveződjön. A megszállókkal szemben fellépő fegyveresek ezért legfeljebb és elsősorban a 101-es gyalogezred sebtében összeállt, harcedzett frontkatonáiból álló honvédek lehettek, akiket egy volt 101-es tiszt, bizonyos Wagner Gyula százados szervezett meg.

9 Az MSZDP és az 1918. november 4-én megalakult KMP egyesülésével március 20-án létrejött Magyarországi Szocialista Párt a proletárdiktatúra megteremtését tűzte ki célul. Március 21-én kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot, és megalakították legfelsőbb irányító szervét, a népbiztosokból álló Forradalmi Kormányzótanácsot, amelynek elnöke Garbai Sándor, tényleges vezetője azonban Kun Béla külügyi népbiztos volt.

10 „Március 24-én megjelent a Vörös Hadsereg szervezésére vonatkozó rendelet. [Hadtörténeti Intézet Levéltára, Magyar Tanácsköztársaság ir. 6. doboz. (Hadügyi népbiztosság 6. oszt/6.) 14. pall. 353-262. Közli: Békés megye 1918–1919-ben. Válogatott dokumentumok. Békéscsaba, 1968. 100. p.] Békéscsabán Andrássy városparancsnok, a központi utasítás szellemének megfelelően, felhívással fordult a város dolgozóihoz: Minden becsületes és megbízható szervezett munkás jelentkezzen az új forradalmi hadseregbe.

Szabó Ferenc e tárgyról írt tanulmányában megállapítja, hogy néhány nap alatt 1000 csabai munkás jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A hadseregbe való toborzást a Békés megyei direktórium által felállított központi toborzó bizottság végezte.” Francsovits György (1970): A magyar októberi forradalom és a Tanácsköztársaság Békéscsabán. In Kristó Gyula–Székely Lajos (szerk.): *Tanulmányok Békéscsaba történetéből*. Békéscsaba, Békéscsaba Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Kiadása, 245–284. Idézet 280. p. Továbbá Szabó Ferenc (1969): *A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban*. Békéscsaba, Békés Megyei Tanács Városi Bizottsága, MSZMP Békés Megyei Bizottsága, 231. p. Különnyomat A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. című könyvből.

Dr. Kelemen Béla,¹¹ aki a Tanácsköztársaság idején mindvégig Szegeden tartózkodott (az ellenforradalmi szervezkedés polgári irányítója volt) és részletes naplót vezetett, így írt az eseményről: „Március 25-én hajnalban a franciák egy teherautón, melyet Szeged-Rókus állomáson állítottak össze, egy 8 tisztből és 377 emberből álló különítményt indítottak útnak Aradra. Minthogy az arad–csanádi vasúton a forgalom szünetelt, az irányítás Békéscsabán át történt. Ekkor Békéscsabán székelte a Vörös Hadsereg kötelékébe beosztott néhai 23. hadosztály parancsnoksága. A parancsnokság kora reggel értesítést kapott, hogy a francia különvonat Szegedről elindult. Reggel hét órakor Békéscsabán riadót fújtak, s az összegyülekezett vörös csapatokat egy üres tehervonaton kivitték Nagygerendásra, ahova két páncélvontat is kiküldtek. A páncélvontatokat úgy állították fel, hogy a franciák vonatának közük kellett befutni. Amikor a francia vonat megérkezett, a franciákat Andrássy Gyula budapesti fegyvergyári munkásvezetőből lett békéscsabai városparancsnok és Székely Lajos ügyvéd, az ottani direktórium vezetője megadásra szólították fel. A francia tisztek tiltakoztak ugyan, de a két páncélvontat és a felállított gépfegyverek közt kelepcebén lévén, lefegyverezték őket. A letartóztatott franciákat Békéscsabán két napig tartották fogva, onnét Szolnokra vitték őket s onnét néhány nap múlva a budapesti antantbizottság fellépésére szállították el őket Aradra. Felszerelésük nagy része a békéscsabai vörösök kezén elkallódott.”¹²

Az eseményről sokkal részletesebben szól Tibori János.

„A proletárdiktatúra negyedik napján, 1919. március 25-én hajnalban az evangélikus kistemplom tornyából szokatlan harangkongatás riasztotta fel az alvó lakosságot. Ugyanakkor hosszasan és vésztijszóan búgott a városi villanytelep szirénája, ami a vörös őrsg riadója volt.

Hamarosan benépesültek az utcák, sokan siettek az állomás melletti katonai lak-tanyába, ahol puskával és kézigránáttal fegyverezték fel őket. A vörös őrsg zömét a MÉMOSZ-tagok alkották, de most csatlakoztak hozzájuk a diákok, valamint az 1918. október 31-én Erdélyből menekült 40 székely csendőr, akik néhány nap óta az állomáson táboroztak. Az összegyűlt 400–450 főt Wagner Gyula, volt 101-es gyalogezredbeli százados katonai sorokba rendezte és az állomásra vezette, ahol már várt rájuk egy előre elkészített hosszú vasúti szerelvény, amelyet a Kétegyházán székelő hadosztály-parancsnokság két páncélvontattal megerősített. A vörös őrsg tagjai különösen nagy harci kedvet mutattak, amikor megtudták, hogy a franciák ellen mennek, akiknek 377 főből álló gépfegyver-különítményét Szegedről az aradi csapattesthez irányították.

11 Közigazgatási szakember, hivatásos politikus, a királyi Magyarországon Csongrád vármegye és Szeged város főispánja.

12 *Vörös Könyv*. Garmadába gyűjtötte, időrendbe sorolta, a varratszövegeket írta és a képeket válogatta Gerencsér Miklós. Lakitelek, 1993, Antológiai Kiadó, 31. p. Lásd még Sass Ervin: A Tanácsköztársaság kikiáltása és első napjai Békéscsabán. *Békési Élet*, 1968. 1. sz. 35–41. p.

Ugyanis a franciák megszállották Szegedet és Aradot, a stratégiai szempontból fontos vasútvonalak biztosítása céljából, sőt az 1918. november 13-án Franchet d'Esperay-vel megkötött [belgrádi] fegyverszüneti szerződés szerint joguk volt a magyar vasútvonalakat katonaság szállítására is felhasználni. A franciák Szegedről való elindítását forgalmi jelzéssel közölték, s erre a Kétegyházaán lévő 23. hadosztály parancsnoksága elrendelte a franciák lefegyverzését.

A békéscsabai vöröskatonák reggel 7 óra körül érkeztek meg a gerendási állomásra, mely Békéscsabától 11 km-nyire van. Az állomástól körülbelül 100 méterre a vasúti töltés mindkét oldalán rajvonalba fejlődtek és beásták magukat, majd egyre fokozódó türelmetlenséggel várták a franciákat hozó vonatot, amely Szegedről hajnali 5 óra tájban indult el. Végre 10 óra után megérkezett a vonat. A vöröskatonák riasztólövéseket adtak le, mire a szerelvény a védjelzőtől fokozódó sebességgel robogott be az állomás 2. számú sínpárjára, amelynek békéscsabai kijáratát a vöröskatonaság vagonjai zárták el, míg az 1-es és 3-as számú sínpáron állandó ingajáratként mozgott egy-egy pánccélvonat az állomás hosszában. A franciák fel akarták fegyverezni katonáikat, de amikor látták, hogy vonatuk mellett két pánccélvonat tüzelésre készen mozog, ráébredtek, hogy kelepcebe kerültek, s támadásuk vagy ellenállásuk hiábavaló, sőt rájuk nézve végzetes volna, ezért inkább megadták magukat.

Wagner százados-parancsnok elrendelte, hogy a franciákat szállítsák át a békéscsabai vöröskatonaságot hozó vonatba, míg a franciák vagonjait a magyarok szállták meg. Így elhelyezkedve, megindultak a szerelvények Csaba felé: elől haladt egy pánccélvonat, utána a franciákat, majd a magyarokat vivő szerelvény, végül a második pánccélvonat. A vonatok 12 óra előtt futottak be a békéscsabai állomásra, ahol a direktórium nevében Nyilas András köszöntötte a győztes vöröskatonákat. A franciákat a vasúti kocsikból leszállítva körben felállították, és a helybeli leányiskola egyik tanárnője a direktórium felkérésére francia nyelven intézett hozzájuk beszédet.

A városban e nap délelőttjén éppen népgyűlést tartottak, s déltájban Czibor István direktor a városháza erkélyéről tudatta a nagyszámú hallgatósággal a franciákon aratott győzelmet, a foglyok számát és a hadizsákmány értékét. Befejező szavai ezek voltak: »Így sújtja le a proletárdiktatúra vasökle és ellenállhatatlan ereje azokat, akik elene mernek lázadni.« Ilyen győzelem nyitotta meg Békéscsabán a proletárdiktatúrát, amely városunkban 36 napig tartott. Igaz, az első sikert szertefoszlatták a Budapestről és Szegedről érkező parancsok, amelyeknek értelmében a lefegyverzett franciáknak másnap vissza kellett adniok a fegyvereiket.”¹³

TOBORZÁS A VÖRÖS HADSEREGBE

A tanácskormány úgy vélte, hogy három-négy hónap alatt lehetséges egy körülbelül 200 ezer fős hadsereg megszervezése. A Vörös Hadsereg fölállításáról szóló rendelet 1919. március 24-én jelent meg, s március 30-tól a fővárosi és vidéki

13 Tibori János (1960) i. m. 97–99. p.

toborzógyűléseken megkezdték a szervezését. Április 4-én Vörös Hadsereg főparancsnokává Böhm Vilmost¹⁴, vezérkari főnökévé Stromfeld Aurélt¹⁵ nevezték ki. „A Tanácsköztársaság vezetői tisztában voltak azzal, hogy a hivatásos tisztek túlnyomó többsége [nem szimpatizál] a proletárdiktatúrával. Nyilvánvalóvá vált azonban az is, hogy katonai specialisták nélkül egyaránt megoldhatatlan a hadsereg szervezése, valamint vezetése a harcban. A Forradalmi Kormányzótanács arra számított, hogy a tisztek hajlandók lesznek harcolni az imperialista hódító törekvésekkel szemben. A hivatásos tisztek többsége valóban nem ellenkezett, amikor felszólították, hogy teljesítsen szolgálatot a Vörös Hadseregben.”¹⁶ „A tisztek zömét nem a proletárhatalom fenntartás nélküli helyeslése vitte a Vörös Hadseregbe, hanem – különösen a hivatásosokat – annak kötelezővé tétele és a megélhetés, a kereseti lehetőség, amely a legénységi állományúak jelentős részénél is szerepet játszott. A leszerelés után hazakerült katonák súlyos munkanélküliséggel találták szemben magukat. A Vörös Hadsereg a toborzás során jelentkezők számára 450 korona havi zsoldot, továbbá családi pótlékot és számos járulékot biztosított.”¹⁷

14 Böhm Vilmos (1860–1949) politikus, szakszervezeti vezető. 1918–19-ben a Károlyi-kormány hadügyi államtitkára, 1919. január–március között a Berinkey-kormány külügyminisztere. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi népbiztos, 1919. április–június között a Tiszántúli Vörös Hadsereg parancsnoka, majd bécsi követ. A két világháború között emigrációban élt.

15 Stromfeld Aurél (1878–1927) katonai vezető. 1917-től ezredesi rangban hadtest-vezérkari főnök. A Károlyi-kormány idején a Ludovika Akadémia parancsnoka (1918. november–1919. január), 1919. január–márciusban hadügyi államtitkár. 1919 áprilisától a Keleti Hadsereg, 1919 májusától a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke, a győztes északi hadjárat irányítója. 1919. június végén megválik beosztásától. A proletárdiktatúra bukása után letartóztatták, 1920 júliusában 2 év 9 hónapi börtönrre ítélték, 1921. május 25-én amnesztiát kapott. A második világháború után posztumusz vezérezredessé nevezték ki.

16 Liptai Ervin (1965): *A Magyar Tanácsköztársaság*. Budapest, Kossuth, 177. p. A tanácskormány hadügyi népbiztossága erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy tiszteket képezzenek a Vörös Hadsereg számára. A Hadügyi Népbiztosság 1919. évi 7166/eln. 6. sz. rendelete értelmében parancsnokképző-tanfolyam indítására kötelezte a Ludovikát. Az első vörösparancsnok-képző tanfolyam bukása után a Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága felismerte, hogy a tanfolyamra összesen jelentkezett 51 akadémistával nem lehet a Vörös Hadsereg szakképzett parancsnokokban való hiányát megszüntetni, ezért június 8-án Katonai Főiskolai Tanfolyam felállítását rendelte el. A tanfolyam 1919. június 15-én kezdődött és november 30-án végződik, ha a Tanácsköztársaság nem bukott volna meg. Lásd *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Szerk. Dezséri Bachó László. Budapest, 1930, A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia Kiadása, 684., 688. p.

17 *A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban 1919. Dokumentumgyűjtemény*. Debrecen, 1959, MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága, 82. p.

A Békésmegyei Szocialista Párt hivatalos lapja, a *Békésmegyei Népszava*, amely hétfő kivételével naponta megjelent, „Eltársak! Be a Vörös Hadseregbe!” szalagcímmel fordult a lakossághoz. A k. u. k (kaiserlich und königlich, magyarul cs. és kir., császári és királyi) közös hadsereg volt katonatisztjei számára – mindenféle kényszerítés nélkül – kötelező volt a Vörös Hadseregbe történő jelentkezés. A kórházban lábadozó Molnár Mihály főhadnagy is jelentkezett. A békéscsabai kórházak élelmező tisztjeként teljesített szolgálatot, és a kórházi alkalmazottak főbizalmijaként érdekképviseletet látott el egészen a város román megszállásáig.

A *Békésmegyei Népszavában* egyre-másra jelentek meg a hirdetések és a híradások.

„Katonatisztek figyelmébe! Azok a volt tényleges tiszttek, akik még nem tagjai a Vörös Hadseregnek, továbbá azok a volt tényleges és tartalékos tiszttek, akik már beléptek a Vörös Hadseregbe, tartoznak ma, pénteken délután 3 órakor a 6-ik hadosztályparancsnokságnál (polgári fiúiskola) személyesen jelentkezni!”¹⁸

„Volt tiszttek belépése a Vörös Hadseregbe. A következő volt tiszttek és tisztjelöltek léptek be ma a Vörös Hadseregbe: Buday Dezső, Szeletke Károly, Schvarcz Károly, Varga László, Baumann János.”¹⁹

„Fogságból hazatérők a vörös hadseregben. Budapest, április 9. A hadügyi népbiztos elrendelte, hogy a fogságból hazatért 1896-98. évfolyambeli tisztteket fel kell szólítani a vörös hadseregbe való belépésre. Kényszeríteni azonban nem szabad őket.”²⁰

„Belépések a Vörös Hadseregbe. Ujabban a következő volt tiszttek léptek be ma a Vörös Hadseregbe: *Krizsán János*, Kovács Vilmos, Winkler Károly, *Sátory István*, Makó Frigyes, Strucsek Ferenc, *Gullán Pál* és Steiner Dezső.”²¹

„Eltűnik az aranyujtás és a kardbojt. A forradalmi kormányzótanács teljhatalmú csabai politikai meghatalmazottja elrendeli, hogy a tiszttek tartoznak levenni az aranyujtást és a bajonetttről az aranybojtot. Ezzel a régi katonai cafrangok utolsó maradványa is a múlt emlékévé válik.”²²

18 *Békésmegyei Népszava*, 1919. április 4. 4. p.

19 Uo.

20 *Békésmegyei Népszava*, 1919. április 10. 3. p.

21 *Békésmegyei Népszava*, 1919. április 12. 4. p. A kurzívval jelölt szereplők tisztjei voltak a 101-es gyalogezrednek. Forrás: *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy v. 101. gy. e. százados. Budapest, 1934, Pless Gy. Közlekedési nyomda. 282., 313., 387. p.

22 *Békésmegyei Népszava*, 1919. április 17. 4. p.

A ROMÁN KIRÁLYI HADSEREG TÁMADÁSA

1919. április 16-án a román királyi csapatok a február 26-án kijelölt demarkációs vonal teljes hosszában támadást indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen. A Forradalmi Kormányzótanács a harc felvételéről döntött, a Tiszántúli Vörös Hadsereg főparancsnoka Böhm Vilmos, az arcvonal mögötti területek teljhatalmú biztosa pedig Szamuely Tibor²³ lett. Az erőteljes támadást nem lehetett feltartóztatni, az ellenállás megkísérlésére csekély lehetőség nyílt. A gyors román előretörés miatt a bekerítéstől tartó Vörös Hadsereg katonái rendezetlen, felbomlott visszavonulásba kezdtek. A román hadsereg április 20-án bevonult Nagyváradra, április 22-én Gyulára, április 23-án Debrecenbe. Ugyanezen a napon egyik támadó oszlopa elfoglalta Nagyzerind–Feketegyarmat–Dénesmajor–Gyulavári–Gyulavarsánd területét. A hadműveletekbe a francia egységek is bekapcsolódtak. Gyulavári közelében mintegy 2000 főnyi francia katonát láttak.²⁴ Április 29-én a Keleti Front főparancsnoksága elrendelte a Tiszántúl kiürítését. Május 1-jén a románok elérték a Tisza vonalát, az egész Tiszántúl román megszállás alá került.

A Vörös Hadsereg kudarcát Szamuely Tibor az április 20-át követő napokban úgy értékelte, „hogyanem a fölszerelés hiánya, hanem elsősorban is a fegyelem és a vezetők hiánya miatt voltak kénytelenek visszavonulni [...]. Kényszeríteni fogjuk [...] a régi hadsereg tisztjeit, hogy a proletárállamot szolgálják. Működésük ellenőrzése a politikai megbízottaknak lesz a földadata. A katonák fegyelmezetlenségének oka jórészt az volt, hogy nem voltak megfelelő parancsnokok a fronton.”²⁵

Április 26-án támadásba lendültek a csehszlovák csapatok is: átlépték a demarkációs vonalat (április 28-án Csap és Ungvár között találkoztak a román hadsereggel), május 1-jéig a Miskolc–Ózd vonalig nyomultak előre, május 2-án bevonultak Miskolcra. Ugyanezen a napon Budapesten a Központi Munkástanács és a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte a munkásosztály általános mozgósítását és felfegyverzését. A következő napokban mintegy 44 ezren jelentkeztek a Vörös Hadseregbe, amely május 9-én a salgótarjáni arcvonalon ellentámadást indított a

23 Szamuely Tibor (1890–1919. augusztus) politikus. Rövid ideig magántisztviselő, majd újságíró.

1915 májusában orosz hadifogságba esett, 1918 márciusában az OK(b)P Magyar Csoportjának egyik alapítója, Kun Béla mellett vezetője. 1919 januárjában hazatért, a Tanácsköztársaság idején 1919. március–áprilisban hadügyi népbiztos-helyettes volt, 1919. április 21-től a front mögötti területek rendfenntartásának teljhatalmú megbízottjaként, 1919. június 20-tól a Frontmögötti Bizottság (azaz rögtönítélő törvényszék) elnökeként a vörösteror fő irányítója. 1919. augusztus 1-jén illegálisan próbált bejutni Ausztriába, az osztrák csendőrök elfogták, öngyilkos lett.

24 Gyula és Csaba megszállás előtt. Francia csapatok Gyula közelében. *Békésmegyei Népszava*, 1919. április 24.

25 Liptai Ervin (1965): *A Magyar Tanácsköztársaság*. Budapest, Kossuth, 277. p. A Székely Hadosztály nem volt hajlandó a Vörös Hadsereghez csatlakozni, április 16-án észak felé vonult vissza, majd megbízottai április 26-án aláírták a fegyverletételi szerződést a románokkal. Vörös Hadsereg főparancsnoksága május 7-én rendelte el a katonai forradalmi törvényszékek felállítását.

csehszlovák hadsereggel szemben. Május végéig visszafoglalták Miskolcot, Losoncot, az Ipolyságot és Szikszót. Május 30-án indult meg a Vörös Hadsereg Stromfeld Aurél vezette, június 24-ig tartó északi hadjárata, melynek során a magyar csapatok átlépték az Ipolyt, szétválasztották a román és a csehszlovák hadsereget, elfoglalták Lévát, Érsekújvárt, Kassát, Selmechányát, Bártfát, majd június 16-én Eperjest.

Such János volt 101-es²⁶ részt vett a harcokban. Elmondása szerint „1919. március 21-e után a csabai 101-esek egy része a cseh frontra vonult mint vöröskatona. Előretörtünk egészen Eperjesig. Eperjesen leváltottak bennünket a tűzvonalból, hogy pihenni hátravonuljunk. Így jutottunk el Abos községbe. Fáradtan érkeztünk a szállásokra. Hajnali 4 óra felé géppuska és fegyverropogás ébresztett bennünket. Amint a meglepetésből felocsúdtunk, azonnal átláttuk, hogy az éjszaka leple alatt a csehek a Hernád vonalán belopóztak a községbe, és körülfaltak bennünket. A meglepetésszerű támadás 460 halottat követelt tőlünk, de szerencsénkre segítségünkre jött a 33-as gyalogezred, akik hősiességükkel megmentettek bennünket a biztos haláltól.”²⁷

Még javában tartott az északi hadjárat, amikor Georges Clemanceau francia miniszterelnök, a párizsi békekonferencia elnöke június 7-én jegyzéket intézett a Forradalmi Kormányzótanácsnak, amelyben a hadjárat leállítását követelte, azzal az ígérettel, hogy a tanácskormány cserébe meghívást kaphat a párizsi békekonferenciára. A tanácskormány elutasította az ajánlatot, Clemanceau június 13-án küldött második jegyzékét azonban – amely kijelölte az ország lényegében a maival megegyező határait, a Felvidék kiürítése fejében a Tiszántúl román kiürítésére és átadására tett ajánlatot – június 19-én elfogadta. Június 20-án a felvidéki arcvonalon meg is kezdődött a csapatok visszavonása, ám a Tiszántúl román megszállás alatt maradt.²⁸

Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a román hadsereg diplomáciai úton nem kényseríthető a Tiszántúl kiürítésére, a vörös vezérkar július 10-én elkészítette a tiszántúli ellentámadás tervét. Július 20-án hajnalban, igen erőteljes tűzérségi előkészítést követően, megindult a Vörös Hadsereg támadása, amelyről Franchet d’Esperay tábornok július 21-i levelében a következőket írta Foch²⁹ marsallnak: „Meg vagyunk győződve, hogy a magyar offenzíva már kezdetben össze fog omlani [...]. Ha a magyar offenzíva megindul, visszavonulunk a demarkációs vonalig. A vonalra megérkezve fogjuk az ellentámadást megindítani. Két román brigád indul e napokban – Fertinau tábornok

26 A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma. Szerkesztette és kiadta: Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 1934, 417. p. Such Jánosról bővebben: Tibori János (1960) i. m. 160. p.

27 Tibori János (1960) i. m. 160. p.

28 A Forradalmi Kormányzótanácsnak a Felvidék kiürítésére vonatkozó döntése miatt a Vörös Hadseregben szolgáló hivatásos tisztek jó része kiábrándult, Stromfeld Aurél vezérkari főnök június 29-én lemondott tiszteréről. A Kormányzótanács Julier Ferencet nevezte ki helyette.

29 Foch, Ferdinand (1851–1929) francia katonatiszt, marsall.

ígérete szerint – Romániából a frontra. Láthatja tábornok úr, hogy a magyar hadsereg részéről nincs mitől tartanunk.”³⁰

A tábornoknak igaza lett. A túlerő meghátrálásra kényszerítette a vörös egységeket, amelyek július 27-én feladták a szolnoki hídfőt, s megkezdték a visszavonulást a főváros felé. A román hadsereg július 30-án Szolnoknál átkelt a Tiszán, és megindult Budapest irányába. A Forradalmi Kormányzótanács a helyzet reménytelenségét látva augusztus 1-jén lemondott, s az osztrák kormány menedékjogával élve különvonaton Ausztriába távozott. A román hadsereg 1919. augusztus 4-én bevonult Budapestre és megszállta a stratégiai pontokat.³¹

1919 őszére mind sürgetőbbé vált a magyarországi viszonyok konszolidációja – enélkül a párizsi békekonferencia munkáját sem lehetett lezárni. A konszolidáció feltétele a román csapatok kivonulása volt. A kérdés rendezésére – a román csapatok kivonásának és a kormányképes politikai erők összefogásának feladatával – a békekonferencia megbízásából október 23-án Budapestre érkezett George Russel Clerk angol diplomata. Közbenjárására a román csapatok november 14–16-án kivonultak Budapestről és a Duna–Tisza közéről. November 16-án Horthy Miklós³² a Nemzeti Hadsereg élén bevonult a fővárosba. A november 24-én Huszár Károly³³ vezetésével megalakult ideiglenes kormányt az antant elismerte, képviselőit meghívták a békekonferenciára.

Békéscsabát már 1919. április 26-án megszállta a román hadsereg,³⁴ amely semmilyen ellenállásba nem ütközött. „A románok az ország bolsevizálását ürügyül használták fel arra, hogy erős és jól felfegyverzett csapataikkal egyre beljebb hatol-

30 Borsányi György (1979): *Kun Béla*. Budapest, Kossuth, 190. p.

31 Augusztus 7-én József főherceg mint kormányzó átvette a legfőbb hatalmat, ideiglenes kormányt nevezett ki, augusztus 23-án azonban az antant felszólítására lemondott kormányzói tisztéről.

32 Horthy Miklós, vitéz nagybányai (1868–1957) haditengerésztiszt, politikus. A proletárdiktatúra idején 1919. június 6–12. között a Károlyi Gyula vezette első szegedi ellenkormány hadügyminisztere, június 6-i felhívása alapján kezdődött meg az új, tiszti alakulatokból álló Nemzeti Hadsereg létrehozása. 1919. július 15-én a hadsereg fővezére lett. A Tanácsköztársaság bukása után Siófokon rendezte be főhadiszállását. Az antant megbízottaival és a Friedrich-kormánnyal való egyeztetés után a magyar karhatalom átvette a fővárost a román hadseregtől, és Horthy 1919. november 16-án ünnepélyesen bevonult Budapestre. 1920. március 1-jén a nemzetgyűlés kormányzóvá választotta, tisztét csaknem 25 évig töltötte be.

33 Huszár Károly (1882–1941) politikus, miniszterelnök. 1910–18 között a Katolikus Néppárt országgyűlési képviselője. A proletárdiktatúra alatt rövid ideig fogságban volt, szabadulása után Bécsbe ment. 1919. november 24.–1920. március 15. között az antant által elismert, minden pártot tömörítő kormány élén helyreállította az ország alkotmányosságát.

34 Részletek a proletárdiktatúra utolsó napjainak eseményeit és a román királyi csapatok bevonulását megörökítő jegyzőkönyvből. In Bálint Ferenc–G. Vass István: *A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890–1944*. Békéscsaba, 1971, Békéscsaba Város Tanácsa, 77–78. p.

janak az országba és kirabolják. Egész vonatok gördültek kelet felé, rajtuk a felírással: »Zsákmányolt áru.«³⁵ Békés megyében »Az oláh megszállás alatt szenvedett anyagi károk pénzben kifejezett értéke, beleértve a községekén kívül a tanyákon szenvedett károkat is, meghaladja a 725 millió pengő értéket. (Adatok Oroszlány Gábor: Békésvármegye 10 éve.)»³⁶

Arról nem állnak rendelkezésre adatok, hogy Gyulaváriban milyen mértékben okoztak károkat a román megszállók,³⁷ ám a bekövetkezett pusztítás nagyságáról és módszereiről képet adhat Halmágyi Pál tanulmánya, amelyben részletesen és pontosan kimutatta azokat a károkat, melyeket a viszonylag nem távoli Makó városa a román megszállás (1919. június 17.–1920. március 29.) során elszenvedett. »A júniusi román bevonulás miatt a rekvirálások az állatállománnyal és a gépekkel, eszközökkel kezdődtek. A régi terményekből ekkor már alig voltak készletek, az új termést pedig csak aratás után, illetve az őszi betakarítás után lehetett rekvirálni. A június végi és július eleji állatrekvirálások után július 24-től 28-ig tartott a gazdasági eszközök, mezőgazdasági és ipari gépek, gőzgépek és kazánok, malmok és malomberendezések, szerszámok és bőrök rekvirálása. Mindennek eredményeképpen elrekvirálásra került: 285 db eke, 225 db borona, 7 db olló, 7 db nyíró, 210 db lóvakaró, 27 db lókefe, 41 db szelelőrosta, 69 db szecskavágó, 21 db répavágó, 4 db morzsoló-daráló: 63 db marhabőr és 212 kg kidolgozott marhabőr, 66 db juhbőr és 26 kg kidolgozott juhbőr, 12 db csikóbőr, 544 kg és 9 zsák gyapjú, 70 db varrógép és 41 db kerékpár. Rekvirálásra került továbbá 18 db cséplőgép-garnitúra, 50 db aratógép, 56 db vetőgép, 45 db morzsológép, 2 db mángorló, 2 db triőr (a búza vetőmag tisztításánál használták: kiválasztja a búzából a konkolyt és a tört, darab szemeket), egy teljes malom felszerelés, 150 pár hám és gyeplő, 15 db nyereg.

Augusztus 25-én reggel 8 órakor volt az esőköpenyek [!] rekvirálása. Mindazok, »akiknek esőköpeny van a birtokában, kötelesek a rendőrség udvarára bemutatás végett behozni« – mondta a felhívás. »A rend ellen vétők a törvény szigorával kerülnek szembe!« E kemény figyelmeztetés ellenére 2 nap múlva még egyszer hirdetni kellett, hogy »a még be nem mutatott, vagy bemutatásra felvitt, de meg nem szemlélt [!] s így visszaszállított (férfi) esőköpenyeket« tulajdonosaik ismét vigyék be.»³⁸

A térség és Békéscsaba román megszállása majdnem egy éven át tartott, mindaddig, amíg Trianonban el nem dőlt, hogy a város mégsem lesz Románia része. Kezdetben ugyanis minden jel erre mutatott. Még a román király és neje is ellátogatott a városba, megtekintve a katonai díszelgést, küldöttségeket fogadott a városházán. Az antant misszió 1920. március 20-án délután 3 órakor búcsúztatta a román csapatokat és átad-

35 Horthy Miklós (1990): *Emlékirataim*. Budapest, Európa–História, 120. p.

36 *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő: Márkus György. Budapest, 1936. Kiadja: Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala, 101. p.

37 Uo.

38 Halmágyi Pál (1985): *Makó város román megszállása 1919. június 17. – 1920. március 29.* Makó, Makói Múzeum Füzetek 43. 334. p.

ta a várost a polgári közigazgatás képviselőinek. Békéscsabára március 29-én bevonult a Nemzeti Hadsereg, amelynek megszervezését Horthy Miklós ellentengernagy még 1919. június 9-én, a szegedi ellenkormány hadügyminisztereként elrendelte.

Az 1920. június 4-én a versailles-i Nagy Trianon-palotában aláírt, a történelmi Magyarország széthullását törvényesítő békediktátum katonai rendelkezései alapvetően a kisantant-államok teljes katonai fölényét biztosították. Olyan hadsereg fenntartását engedélyezték Magyarországnak, amely nemcsak támadó hadműveletekre volt alkalmatlan, de az ország minimális védelmét sem volt képes ellátni. A békeokmány megszüntette az általános hadkötelezettséget, s csak önkéntes belépés és kiegészítés alapján álló, 35 ezer főt – ebből 1750 tiszt – meg nem haladó létszámú hadsereget engedélyezett. Ez a hadsereg csak a belső rend fenntartására és határrendőrszolgálatra volt hivatott. A szerződés megtiltotta minden, a háború előkészítésére és vezetésére hivatott szerv (vezérkar) létrehozását és fenntartását, az ezzel kapcsolatos intézkedések megtételét. A szerződésben foglaltak betartását a szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság 1927. március 31-ig ellenőrizte. Ezt követően megkezdődött a magyar hadsereg fejlesztése.

A HORTHY-RENDSZER

Molnár Mihály Békéscsabán tartózkodott, amikor a Nemzeti Hadsereg bevonult a városba. A Nemzeti Hadseregben 1924. szeptember végéig látott el katonai feladatokat. Ekkor századosi rangban, saját kérésére átmeneti viszonyba, majd – 36 hónap (ebből 34 első vonalbeli) frontszolgálatot maga mögött tudva – nyugdíjba vonult. Számos kitüntetésben részesült. Tulajdonosa a Vaskorona Rend III. oszt., a Katonai Érdemkereszt III. oszt., I. oszt., az Ezüst Vitézségi érem, II. oszt., az Ezüst Vitézségi Érem, Bronz Vitézségi Érem, Sebesülési Érem, Háborús Emlékérem, Károly Csapatkereszt, Német Vaskereszt II., Bronz Signum Laudis és Ezüst Signum Laudis kitüntetéseknek.

A frontokon történt helyállásainál és kapott kitüntetéseinél fogva, a magyar kormány 6650 É.M. számú rendelete értelmében 1922. október 15-én Budapesten vitézzé avatták, és 1925-ben a román határ mellett, Gyulaváriban, a Kótyásnak nevezett területen József főherceg birtokából kihalált 50 kat. hold vitézi telket kapott. Még ez év decemberében, hatalmas árvíz zúdult a térségre és Gyulavárra is, amely jelentős károkat okozott. A telkek juttatásában közrejátszhatott az a tény, hogy területet gyakorta előntötte a Fehér-Körös, és talán az a „honvédő historikus szemlélet” is, mely szerint a vitézi telkek gazdái honvédőként állnak majd helyt a „csonka Magyarország vártáján”. Az ismert adatok alapján „a megye lakosságának vitézzé ütött 418 tagja közül vitézi telket kapott 116 (összesen 1846 kat. hold terjedelmű telekkel.) egyén”.³⁹

39 *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő: Márkus György. Budapest, 1936. Kiadja: Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala, 101. p.

A Vitézi Rend 1920. szeptember elején, Horthy Miklós kezdeményezésére jött létre az első világ-

A Bedőszeg-pusztára kiköltözött Molnár Mihály téglából építette házat, birtokát gépesítette, gazdaságát szakmai önképzéssel, szisztematikusan fejlesztette. Korszerű gazdálkodási központot alakított ki. Az „Örnagy úr tanyája” az 1930-as évektől mintagazdaságnak számított Gyulaváriban. Különösen figyelemre méltó volt a tanya körül telepített gyümölcsös és a méhészet. A három-négy évenként ismétlődő árvíz elleni védekezésül védőtöltést emelt tanyája köré. Nagy tekintélynek örvendett a település lakosainak körében. A környék nagybirtokosai által nem alkalmazott, számos baloldali érzelmű gyulavári ember számára ő biztosította a megélhetést. Különösen segítette a rászorulókat az 1930-as évek gazdasági válsága idején. A gazdálkodás mellett közéleti szerepet is vállalt. Az 1932-es választások során megkapta „a Nép elnöke” címet, és mint ilyen vett részt az 1936-os választásokon is. 1936. január 8-tól tagja a községi képviselőtestületnek. A Számvizsgáló Bizottság elnöki teendőt látta el egészen 1942. április 24-ig. Tagja volt a megyebizottságnak, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának, elnöke a településen megszerveződött Mezőgazdasági Körnek. Szoros szakmai kapcsolatot ápolt a Magyar Néprajzi Társasággal. Szabadidejében szívesen vadászott.

Molnár Mihály 18 éves kora óta katona volt. Gazdálkodási és földművelési szakismeretekkel nem rendelkezett. „A földbirtokhoz jutott vitézek a békéscsabai m. kir. földműves iskolában gazdasági kiképzésben részesültek. A békésvármegyei Vitézi Szék minden évben, december 6-án, a Kormányzó Öföméltósága névnapján az összes megyebeli vitézek részvételével v i t é z i n a p o t tart, melyen kulturális, közgazdasági és szociálpolitikai előadások tartatnak [...]. A békésmegyei Vitézi Széknek grandiozus ünnepe volt 1925. szeptember 7-én, amikor J ó z s e f f ő h e r c e g Ö f e n s é g e személyesen iktatta be vitézi telkébe, a Fenséges Úr által adományozott vitézi telekbe, Gyulavári községben vitéz M o l n á r Mihály ny. századost, vitéz S z e l e s Ferenc törzsőrmestert és vitéz B á n y a i György földművest.”⁴⁰

Bányai György és Szeles Ferenc 25–25 holdat, Molnár Mihály 50 hold földet igényelt és kapott.

háború alatt „a magyar állam védelmében kitűnt feddhetetlen honfiak” jutalmazására. Elnöke és egyben főkapitánya Horthy lett. A vitézeket ünnepélyes külsőségek között avatták fel. A szervezet élén az Országos Vitézi Szék állt, az országot vitézi törzsszékekre osztották, A vármegyékben vitézi székek, a járásokban, városokban és a fővárosi kerületekben vitézi szakaszok, a községekben vitézi családok működtek. A vitézi telket és címet a legidősebb fiú örökölhette.

40 Oroszlányi Gábor: Békésvármegye tíz éve 1918–1928. Gyula (Békésmegye), 1929. január hó. *Orosházi Friss Újság*, 47. p.

1203. szám alatt nyilvántartott B) Tulajdoni lap szerint

Ssz.		Jegyzet
1.	<p>Vitéz Molnár Mihály nyug. áll. százados Juttatás alapján / :1932. március 19-én 3559-sz.a:/ Telekkönyvi Betétszerkesztő Bizottság Olvashatatlan aláírás Olvashatatlan aláírás Betétszerkesztő Betétszerkesztő Telekkönyvező bíró</p>	818.

1213. szám alatt nyilvántartott A) Birtoklap szerint

Ssz.	Helyrajzi szám	A birtokrészek külső ismertető jelei és jogi minősége	Kataszteri térmérték 1600 négyszögöles holdakban		Jegyzet
			hold	négyszögöl	
1.	3443/3	Szántó a Solymos dűlőben. Ártér	1	—	B.17.
2.	6156/1	Szántó a Gelvács dűlőben	2	1030	B.14.
3.	6008/1	Szántó a Váralján		1200	B.16.
4.	6038	Szántó a Váralján	9	1100	B.11.
5.	1206	Szántó a Pincehalom dűlőben. Ártér	3	1425	B.8.
6.	1243	Szántó a Hegyeshalom dűlőben. Ártér	14	556	B.9.
7. 8.	6401/14 6255	Szántó a Váralja dűlőben Csatorna és legelő a Váralja dűlőben	3 6	1421 289	B.5.
9.	6049	Szántó a Váralján	1	—	B.12.
10.	6050	Szántó a Váralján	4	—	B.13.
11.	6055	Csatorna és szántó a Váralján	5	—	B.5. B.15.
12.	6255/1	Szántó és csatorna a Váralja dűlőben	—	1200	B.10.
13.	625562	Szántó és csatorna a Váralja dűlőben	2	—	B.18.

Molnár Mihály Gyulaváriban történő letelepedésének első évében kiöntött a Fehér-Körös. A pusztításról Scherer Ferenc a következőket írta. „1925 karácsonyán a városra szakadt a trianoni árvíz. A december 18-án még 15 C° hideg december 21-re 9 C° megre változott, az előzően leesett nagymennyiségű, a hegyekben felgyűlt hó oladásnak indult és a meleg esővel együtt hatalmas árvizet eredményezett. A Fekete-Körös vize a szokatlanul gyors áradástól eltekintve rendesen folyt le. A Fehér-Körös román szakaszán és a Tőz patakon bekövetkezett gátszakadások következménye gyanánt azonban a víz alá jutott a magyar árterület [...]. A gátszakadás közvetlen oka az volt, hogy az árvíz a töltéskoronát áthágta, de okozója volt az a román rendszer is, amely féktelen erdőirtásával előidézte az árvíz gyors növekedését [...] Az elárasztott területeken belül feküdt Gyulavári község, amely szerencsére körgáttal volt körülvéve. Az elhanyagolt és minden útátjárónál átvágott töltést Gyula és Gyulavári közmunkaereje védelmezte. [...] Éjjel-nappali megfeszített munkával sikerült is a községet megmenteni. A gyulaiak abban bizakodtak, hogy a gyulavári-dénesmajori keskenyvágányú vasút töltése és a Pikógát feltartják majd a Gyulára zúduló víztömeget, de a szentestén az árvíz mind a kettőt áthágta és több helyen átszakította [...] a román gátszakadás következménye gyanánt árvíz alá került mintegy 16.000 kat. hold magyar termőföld (Gyula város határában 4082, Gyulavári határában 11.800 kat. hold), nagy uradalmak modern felszereléssel és közel 300 törpebirtokos tanyája [...] a víz alá került tanyák hajléktalanná lett lakosainak segélyezése érdekében megmozdult Gyula városa, majd a megye és az egész ország társadalma is [...] az elpusztult házak jórészét ingyen, a többit pedig kétharmadrész segéllyel és kamatmentes kölcsönnel építette fel Kovacsics Dezső főispán. Az új házak alapzata termésközből, faluk leginkább tiszta téglából épült, kivétel nélkül cseréppel fedve...”⁴¹

Molnár Mihály arra törekedett, hogy a gyermekei is részt vegyenek a gazdálkodásban. Lánya és fia is érzékelje, tapasztalja a napi megélhetést teremtő munka értékét. A fiú, dr. Molnár Mihály 1994-ben, egy vele készített interjúban így emlékezett vissza a gazdálkodásra és annak nehézségeire: „A szüleim azon a bizonyos 50 holdas vitézi telken gazdálkodtak. [...] Tulajdonképpen egy tanya volt ez, külterületi rész, egészen a román határ mentén. József főherceg⁴² birtokából volt kihalás. Volt akkor egy bizonyos kisméretű földreform. A Vitézi Rendben aki igényelt, kapott földet – nem mindenki igényelt. A tisztek, a tisztí vitézek nagyobb földdarabot kaptak, a legénység – azon a részen volt két legénységi vitéz is – kisebb földterületet kapott. A szüleim tehát ott gazdálkodtak, és én ennek folytán az iskoláimat Békéscsabán

41 Scherer Ferenc (1938): *Gyula város története. II. kötet. A rendezett tanácsú város*. Gyula M. város kiadása, 368., 369., 372. p.

42 József Ágost, Habsburg–Lotaringiai, főhg. (1872 – 1962) osztrák főherceg, magyar királyi herceg, honvéd tábornagy, felsőházi tag. 1918-ban a király teljhatalmú megbízottja (homo regius), 1919-ben kormányzó. A Horthy-korszak idején széles körű közéleti tevékenységet folytatott.

végeztem a négy elemi és a nyolc gimnáziumot is. Mindkettő evangélikus iskola volt. [...]

A föld termő volt, másban volt a baj. A tanya a Fekete-Körös közelében van, ott jön át a román határon a Fekete-Körös és a Fehér-Körös. A mi földünkhöz a Fekete-Körös esett közel. Abban az időben még nem épültek ki azok a gátak, amelyeket aztán később, a sorozatos árvizek nyomán megépítettek. A földünket többször előntötte a Körösök áradása. Most nem tudom megmondani, hányszor, van egy albumunk is fényképekkel, amiből össze lehet állítani, hogy mikor, hol, de többször volt. Ez annyit jelent, hogy abban az évben terméskiesés volt, sőt a következő évben is. [...] ezek az állandóan ismétlődő árvizek olyan helyzetbe hozták a szüleimet, hogy tulajdonképpen csak szerény körülmények között élhettek, tehát nem úgy, mint ahogy valaki gondolhatná [...]. Apám nem volt földművelő, de nagyon elsajátította. Kétségtelenül, én mindig csodáltam, hogy annyira érti a dolgokat. Akár az állattenyésztési, akár a növénytermelési részt jól tudta. Méhészkedett, és a méz kincs volt akkoriban, 1944–45-ben például az ebből szerzett pénz tette lehetővé, hogy részben pótolni tudjuk a román kifosztás eredményét. A tudását a gyakorlatban szerezhette meg, másoktól – akkoriban ispánokkal, uradalmiakkal volt kapcsolata, akik szakértett agrárszakemberek voltak. Ő azért a vízügyi csapások ellenére is felfejlesztette a gazdaságát. Volt például cséplőgépünk, saját traktorunk, amerikai traktor, McCormick gyártmány, példának okáért. Később volt – ma már muzeálisnak tűnő – kévekörtő, aratógép is, tehát a szántási, cséplési munkákat magunk végeztük. Voltak alkalmazottak is, egy béres, esetleg kettő, volt egy gépész és kisegítő, összesen legfeljebb öt személyről lehetett szó. Így aztán én is elsajátítottam a mezőgazdasági ismereteket, de sohasem kötődtem a mezőgazdasághoz, sohasem vonzott, noha volt egy időszak, amikor kisegítő családtag voltam [...]. Apám a gazdálkodásra koncentrált [...]. Ha mint gyerek annak idején nem is nagyon értettem, [...] ő bizonyos szempontból nagyon kritikus volt a Horthy-rendszerrel kapcsolatban. A rendszert gőgösnek tartotta. Mi abba a rétegbe estünk, amely távol volt a fennhéjázóktól. Úgyhogy ő ennek a családban hangot adott [...] rangkórság volt akkoriban, a tekintetes, nagyságos, méltóságos, kegyelmes stb. Külön tudomány volt, hogy kinek mi jár, mert nagy sértésnek számított valakinek nem megadni azt a titulust, amit ő vindikált magának...”⁴³

A településen 1936. január 8-án tisztújító közgyűlésre került sor. A képviselő-testület tagjai lettek azok is, akik a legnagyobb vagyonnal rendelkeztek, és így a legtöbb adót fizették. Az ilyen módon való köztisztületi tagság joga azonban évről évre változott, kiigazításra került. Az 1938. december 23-i közgyűlés jegyzőkönyve szerint⁴⁴ Gyulaváriban a legtöbb adót fizető húsz személy:

43 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

44 BéML V. 318. Közgyűlési jkv. 23–29. köt. Gyulavári nagyközség. 1938. december hó 23. 1. p.

1. gróf Pongrácz Jenőné; 2. gróf Woraczinczy Jánosné; 3. gróf Almásy Denise; 4. Inkey Zsigmondné; 5. Erős Pálné; 6. Najmann János; 7. vitéz Molnár Mihály; 8. Székely Zsolt; 9. Patay András; 10. Zsiliniszky János; 11. Erdődi Sándor; 12. Szilágyi János; 13. Erdődi Lajos; 14. Erdődi Ferenc; 15. Koperniczky Imre; 16. Kocsiss Jenő; 17. Szilágyi István; 18. Erdődi János; 19. özv. Török Lajosné; 20. Török István.

Molnár Mihály 1936. január 8-tól betöltött képviselő-testületi tagsága mellett a Számvizsgáló Bizottság elnöki teendőit is ellátta egészen a felmentéséig, 1942. április 24-ig.⁴⁵ Aktív szerepet vállalt a település fejlesztésében. Szorgalmazta Gyulavári villanyvilágításának megteremtését. Kiállt a Dénes-majori iskola megtartása mellett, amikor gróf Almásy Dénes uradalma öt részre szakadva szállt a jogutódokra, és azok nem akarták tovább működtetni az uradalmi magán elemi iskolát. Az intézményt – a tanítói lakással együtt – át kívánták adni a községnek. A községi előjáróság anyagi okokra hivatkozva elutasította az iskola átvételét. Azt javasolta, kérjenek iskolaszervezési mentesítést a kultuszminisztertől, a Dénes-majori iskolaköteleseket pedig a földtulajdonosok naponta szállítsák be a község állami elemi iskolába.

A testületi ülésen nagy vita bontakozott ki. A 1937. november 4-i ülés jegyzőkönyve szerint „Molnár Mihály képviselő testületi tag tiltakozik mint érdekelt is az ellen a megoldás ellen, mely szerint az iskolás gyermekeket a községbe kelljen beszállítani. A gyermekek nagy része a belterülettől 8-10 km távolságra lakik. Ezeknek a gyermekeknek a beszállítása legalább 2 órát venne igénybe. A rendes napi iskolai foglalkozáson kívül tehát a gyermekeknek naponta legalább 4 órát utazással kellene eltölteniük. Ez a téli időszakban már egészségi szempontból is lehetetlen. Azt javasolja, hogy a képviselő testület a kiadott véghatározatban foglaltakat vegye tudomásul, azonban a község súlyos anyagi helyzetére való tekintettel azt kérje a nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úrtól, hogy a községben levő 4 tanerős állami elemi iskolát 5 tanerős iskolára emelje fel, és ezzel elkerülhetővé válik az is, hogy a községben – ahol 4 tanerős állami és 4 tanerős református elemi iskola már van, – egy újabb jellegű egytanerős iskola szerveztessék. Nem kívánatos, hogy az iskoláknak ennyiféle jellege legyen. Amennyiben a nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úr az állam pénzügyi helyzete, vagy egyéb okok miatt az állami iskolává való átszervezést nem vállalhatja, arra az esetre azt kérjük, hogy érdekeltségi iskola megszervezését elrendelni méltóztassék. Ő, mint érdekelt, a maga részéről a hozzájárulás viselését szívesen vállalja.” Hasonló álláspont foglalt el egy másik képviselő-testületi tag is, Szabó István.⁴⁶

A főjegyző az 1938. július 22-i képviselő-testületi ülésen ismertette Békés vármegye közigazgatási bizottságának 3.952/1938. sz. válaszát, miszerint a kultuszminiszter a község kérését, hogy az uradalmi iskola helyett érdekeltségi iskola létesüljön, 62.022/1938. sz. rendeletével elutasította. A főjegyző ezért azt javasolta: „[M]ondja

45 BéML V. 318. Közgyűlési jkv. 23–29. köt. Gyulavári nagyközség. 1942. április hó 24. 5. p.

46 Uo. 1937. november hó 4. 15–17. p. Továbbá Janecskó János (2002): *Gyulavári krónikája*. Gyula, Gyula Város Önkormányzata, 63., 64., 65. p.

ki a képviselőtestület, hogy egy tanerős községi népiskolát szervez és az iskolát az uradalmak által Dénesmajorban átengedett tanteremben és tanítói lakásban helyezi el. Javasolja, hogy a képviselőtestület egyidejűleg a községi iskola ügyeinek intézése a községi iskolaszéket alakítsa meg, mely iskolaszék választott tagjainak számát a 44.246/1902. V. M. számú rendelet alapján 5-ben állapítsa meg. Mondja ki a képviselő-testület, hogy az iskola fenntartási költségeit az 1938. évre az 1937. évi közpénztári maradvány terhére engedélyezi, az 1939. évtől pedig a mindenkori költségvetésben biztosítja. Tekintettel azonban arra, hogy a község a felmerülő összes költségek viselésére képtelen, a tanítói fizetésnek államsegélyként utalványozását kérje a nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úrtól.” Megyesi Péter és Molnár Mihály képviselő-testületi tagok azt javasolták, képviselő-testületi tagokból álló küldöttség keresse meg személyesen a kultuszminisztert, kérve, „hogy a vállalt tehernél nagyobb megterhelést a község rendkívül súlyos háztartási helyzetére való tekintettel el nem bír, így a képviselőtestület ismételten kénytelen a felettes hatóságok és a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úr jóindulatát kérni”. A képviselő-testület három főből álló küldöttséget szavazott meg, Molnár Mihály, Megyesi Péter és ifj. Nagy Károly személyében. Az erőfeszítések eredménnyel jártak. „A községi képviselőtestület által a dénesmajori iskola államosítása ügyében hozott 62. kgy.1.250./1939. ikt. számú határozatot a törvényhatósági kisgyűlés 757. kisgy. ad 14.087/1939. ikt. számú véghatározatával, a nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úr pedig 91.878./1939. VI. ü. o. számú rendeletével jóváhagyta és Dénes majorban egy tanerős állami népiskolát szervezett.”⁴⁷

Molnár Mihály köztisztviselői tagként és érintettként egyaránt szorgalmazta a hatékonyabb árvízvédelmet. 1939. március 31-én is hatalmas árvíz öntötte el a térséget. A Fehér-Körös a román területen fekvő székudvari erdőknél átszakította a gátat, s az ott kiömlő árvíz a Fehér- és Fekete-Körös között elterülő egész területet elöntötte. Az árvizet a trianoni határ mentén épített úgynevezett lokalizáló töltéssel sikerült felfogni úgy, hogy az árvíz Gyulavári község területéből csak a Galvács nevű határ részen öntött el mintegy 1200 hold szántóföldet, 230 hold legelőt és 350 hold erdőt.

Az 1939. augusztus 17-én tartott rendkívüli képviselő-testületi ülésen támogatta Bálint János képviselő-testületi tag beadványát. Felszólalásában hangsúlyozta, hogy a „közgyűlés [...] az árvízkárosultak ügyét magévá teszi és minden rendelkezésre álló eszközt felhasznál, hogy az árvízkárosultak megfelelően kártalaníttassanak”. Ugyanakkor indítványozta, hogy a közgyűlés szavazzon jegyzőkönyvi köszönetet „vitéz Ricsóy-Uhlarik Béla ömértóságának, szeretve tisztelt volt főispánunknak azért az erélyes, határozott és eredményes közreműködésért, amellyel az árvíz katasztrófa nagyobb kiterjedésének megakadályozását sikerült elérni”.⁴⁸

47 BÉML V. 318 a Közgyűlési jkv. 23–29. köt. Gyulavári nagyközség. 1939. szeptember hó 7. 13. p.

Továbbá uo. 1940. március hó 19. 1. p.

48 Uo. 1939. augusztus hó 17. 2. p.

A MÁSODIK NAGY HÁBORÚ ÉS AZT KÖVETŐ ÉVEK

Molnár Mihály a vitézzé avatását követően rendes katonai beosztása mellett járási vitézi hadnagyi megbízatást kapott, 1936-tól 1938 nyaráig mint megyei széktartó látott el feladatokat. 1937-ben őrnagyi címet kapott.¹

1939–42 között fegyvergyakorlat címen négy alkalommal hívták be tényleges katonai szolgálatra, általában másfél hónapra. 1938. szeptember 20-tól 1939. január 20-ig a Gyula Járási Katonai Parancsnokságon, majd 1939. szeptember 1-jétől október 31-ig, 1940. július 1-től december 20-ig és 1941. szeptember 23-tól 1942. február 15-ig a Mezőkovácsházai Katonai Parancsnokságon látott el katonai szolgálatot mint munkavezető törzsparancsnok. Szerette volna, ha fia érettségi után a katonai pályát választja. Mihály fia 1940-ben jelentkezett is a Ludovika Akadémiára, de nem vették fel. Felvételt nyert viszont a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol jogi tanulmányokba kezdett.

Dr. Molnár Mihály: „Hogy én jogász lettem, tulajdonképpen az egy véletlenen múlt. Az apám természetesen szerette volna, hogy katonatiszt legyek, mivel ő nem volt hivatásos, hanem tartalékos tiszt volt, aki rokkantsági nyugdíjat kapott és amellet volt a földje. Szerette volna, hogy katonatiszt legyek az érettségi után, ami 1940-ben volt a békéscsabai Rudolf Reál gimnáziumban [...]. Én nem mutattam semmiféle érdeklődést a katonai pálya iránt, de nem ellenkeztem. Azzal győztek meg, hogy az akadémia elvégzése után hamar keresethez jut az ember, s mint vitézi leszármazottnak talán valami előnyöm lesz, tehát be tudok jutni. Nem így lett. A Ludovika Akadémián Pesten volt a felvételi 1940-ben, a nyár során bizonyos kiegészítő tárgyakat kellett tanulnom. És valamikor ősszel sor került a felvételre a Ludovika Akadémián. Emlékszem, ott aludtunk bent. Nem tetszett nekem ez a katonai drill. Egészen távol állt tőlem. Egy más világ volt. [...] Az érettségi után tehát a Ludovikán volt a felvételi, és tulajdonképpen megbuktam a felvételin. Azt is megmondom, hogy miből: tornából. Leütöttem a lécet, meg nem ugrottam annyit távol, mint amennyi a követelmény lett volna... [...] akinek hatékony támogatója volt, valami főrangú stb., azt azért ennek ellenére bevették. Én nem is bántam.

1 Az 1920. szeptember 1-jén alapított Országos Vitézi Szék szervezete katonai mintára épült fel: az országban összesen nyolc vitézi törzsszék létezett, az egy járásban lakók vitézi szakaszokat, a vármegyék vitézi székeket alkottak. Lásd még Az invalidus-kor című fejezet 39. lábjegyzetét.

Nem vettek fel, kész. Gyorsan kellett dönteni, hogy évet ne veszítsek. Mi legyen? Akkor a jogra jelentkeztem, ott felvettek...”²

A HÁBORÚ ÉVEI

Molnár Mihályt 1942. február 15-től visszaténylegesítették. Századosként, címzetes őrnagyi rendfokozattal, majd 1942. augusztus 1-jétől kinevezett őrnagyként 1945. május 2-ig a 14. kiegészítő parancsnokságon, parancsnokhelyettesként, szakszolgálatos tisztként végzett irodai, illetve sorozómunkát. 1942–43-ban a Székelyföldön (Homoród), majd a Vajdaságban sorozott.³ A parancsnokság Szegeden volt, aztán – a szovjet hadsereg előrenyomulása következtében – fokozatosan nyugat felé húzódott: előbb Kaposvárra, majd Egeraljára és Alsó-Szölnökre települt (Szegedet 1944. október 11-én, Kaposvárt 1944. december 2-án foglalták el a szovjet csapatok), s Vashidegkúton átlépve a határt végül Ausztriában, többek között a Villach melletti Neissenssemben nyert elhelyezést. Molnár Mihály 1945. május 8-án Weissenteinben angol hadifogságba esett, de amint lehetett, az első turnussal hazatért. 1945. október hó 4-én érkezett Kaposvárra, ahol a Magyar Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának Elhárító Alosztálya 1945. október 12-én kihallgatta, és „szerepének tisztázásáig lakhelyén rendőri felügyelet alá való helyezését javasolta”. Molnár Mihály Békéscsabára utazott. Hivatalosan is bejelentkezett, és a szegedi hadtest nyilvántartásába vette. A Honvédelmi Minisztérium állandó igazoló bizottsága a 631/ig.biz.1947. szám alatt igazolta. A HM 1946. korm. rendelete értelmében végelbánás alá esett, és az 5680/ME rendelet 2. § 2. sz. pontja

2 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

3 A trianoni békeszerződés (1920. június 4.) katonai rendelkezései szerint Magyarországnak csupán 35 000 fős (ebből 1750 tiszt), önkéntes jelentkezés alapján kiállított zsoldos hadserege lehetett, ami a tartalékok képzését lehetetlenné tette. A rendelkezések betartását egy Magyarországra küldött katonai ellenőrző bizottság felügyelte. A közvetlen katonai ellenőrzés megszűnte (1927. március 31.) után, 1927. december 23-án a Koronatanács határozatot hozott a rejtett haderőfejlesztésről (a cél egy korszerű hadsereg megszervezése, egy a békeszerződés határozatainak is eleget tevő, hatékony kiegészítési és kiképzési rendszer kidolgozása volt. Miután az 1938. augusztus 29-én aláírt bledi egyezményben a kisantant államok elismerték Magyarország „fegyverkezési egyenjogúságát”, az országgyűlés 1939. március 11-én törvényt hozott a honvédelemről (1939. II. tc.), amely egyebek mellett visszaállította a hadkötelezettséget, és a kiegészítő parancsnokságok felállításáról is rendelkezett (noha ezek tényleges felállítása már elkezdődött). A törvény alapján a honvédelmi miniszter rendeletben szabályozta az ország területének hadkiegészítő beosztását: az országot katonai kerületekre, ezeket pedig honvédkiegészítő kerületekre osztotta, amelyek több sorozójárást foglaltak magukban. A honvédelmi miniszter 1939. augusztus 1-jétől 72 kiegészítő parancsnokságot állított fel, amelyek kiegészítési ügyekben a hadtestparancsnokságoknak voltak alárendelve.

alapján a végleges szolgálatból minden igény nélkül elbocsátották. „Az őrnagyi rendfokozatát a néphadsereg tartalékos tiszti állományában is megtartotta egészen a korhátár betöltéséig, vagyis 1955. július 12-ig.”⁴

Dr. Molnár Mihály: „1944. október 6-án ez a keleti rész, akkori szóhasználattal, felszabadult. Nyugodtan mondom, hogy felszabadult, mert akkor a Szálasi-rendszer volt. A nemzetnevelő testvér uralkodott. Horthyt kikapcsolták és ettől kezdve tulajdonképpen Quisling-rendszer volt. Mi azonban ebbe már nem estünk bele. Békéscsaba, Gyula október 6-án szabadult fel.⁵ Következett egy szovjet katonai igazgatási időszak [...]. A rekvirálók a román részről jöttek. Terepszemlét tartottak. Az apám nem volt ott, mint említettem, az apám Székelyföldön sorozott, aztán a mostani Vajdaságban sorozott. Mikor vonultak vissza, akkor ő is vonult, ahová parancsolták. Tehát nem volt otthon, csak anyám, az apám öccse és a személyzet volt otthon. A románok a következő nap egy nagy kifosztást csináltak az én jelenlétemben. Állatokat, lovakat, marhákat, disznókat hajtottak el. Szekrényből dolgokat, ételneműt vittek el. A fiókot kihúzták, évekig emlékeztetett a fiók-hiány.

4 A gyulai megyei bíróságtól, B. 727/1957-17. sz. 13. p.; A gyulai megyei bíróságtól. B. 727/1957-18. sz. 2. p.

5 A szovjet 2. és 3. Ukrán Front 1944. augusztus 20-án indította meg román területen, Iași–Kisinyov térségében nagyszabású hadműveletét, melynek célja a román–német csapatokból álló Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz szétverése volt. A hadművelettel párhuzamosan I. Mihály román király parancsára augusztus 3-án letartóztatták Antonescu marsallt, az uralkodó este a rádióban bejelentette a román haderő csatlakozását a Vörös Hadsereghez, egyúttal Észak-Erdély elfoglalására is parancsot adott. (Szeptember 7-én Románia formálisan is hadat üzent Magyarországnak, csapatai szeptember 6-án a 2. Ukrán Front hadműveleti alárendeltségébe kerültek.) A román csapatok már 1944. augusztus 24-én országszerte támadásokat intéztek a németek ellen, a 2. Ukrán Front egységei pedig augusztus 26-án az Úz völgyében átlépték a korabeli magyar határt, megkezdtek a bevonulást Dél-Erdélybe és a Székelyföldre.

A 2. Ukrán Front egységei nem egészen két hónap múlva, 1944. október 6-án a Délkelet-Alföldön indítottak általános támadást. Hajnalban áttörték a magyar 20. honvéd gyaloghadosztály kb. 40 km széles arcvonalat, s a csapatok erőkifejtése a Békéscsaba–Békés terepszakaszokon keresztül északnyugati irányban bontakozott ki. Heszlényi József altábornagy, az újonnan felállított 3. hadsereg parancsnoka elrendelte a visszavonulást a Tisza vonaláig, a 20. gyaloghadosztály megmaradt egységeit pedig a szolnoki hídfő védelmére küldte. A szovjet csapatok 9 órakor már Békéscsaba bevételéért harcoltak. Dél tájban elérték az Orosháza–Békéscsaba vasútvonalat.

1944. október 15-én délelőtt Horthy az utolsó Koronatanácson bejelentette, hogy fegyverszünetet kér (Faragho Gábor már október 11-én aláírta Moszkvában az előzetes fegyverszüneti egyezményt), s tájékoztatja Veessenmayert kiugrási szándékáról, majd a rádióban elhangzott Horthy fegyverszüneti proklamációja. Délután a németek – előkészített terv szerint – megszállták a főváros stratégiai pontjait, majd a nyilasokkal együtt elfoglalták a Magyar Rádiót, ahol 21.40-kor hangzott el Szálasi Ferenc kiáltványa a hatalom átvételéről és a háború folytatásáról.

Távcsövet, fényképezőgépet, valamint a hangszeremet vitték el, szóval, ami tetszett nekik, azt mind pakolták és vitték. [...] Nem tudom, hogy valaki feldolgozta-e azt, ami itt ment, hogy annak idején nemcsak Észak-Erdélyben, hanem itt a hátsávban a román csoportos fosztogatások mit végeztek [...] A nagyszülőknek volt 101 holdjuk itt, egy nagy területű föld és azon gazdálkodtak. Az éjszakát nem mertem otthon tölteni, hanem oda mentem át. A románok megfenyegettek, hogy elvisznek. Én elszaladtam. Ők nem lőttek utánam. Ezután úgy döntöttünk, hogy Békéscsabára megyek, mert ott nagyobb embertömeg van, oda már a románok sem merészkednek. Az anyám és egy talpraesett szolgálólány elment az oroszokhoz. A szlovák nyelv kicsit segített [...] és segítséget kértek a román betörések ellen. A szomszédban volt egy major, a Dénes-major, ahol volt uradalmi cselédek éltek. Ott is raboltak. Az oroszok kiküldtek egy patrult.

Emlékszem, hogy volt egy orosz, egy lógós, aki leszakadt a kötelékétől, a saját szakállára zabrált. Nem teketóriáztak, az orosz lógóst egyszerűen lepuffantották. Egy darabig ott volt eltemetve. De tulajdonképpen ezzel az őrráattal megállították a román betörést, mert hiszen a rendért akkor a szovjet hadsereg volt a felelős, hiszen magyar kormány azon a részen nem volt. Én meg viszont Békéscsabára kerültem. [...] Közben itt jöttek az újabb orosz csapatok, mert azok erre vonultak. Szolnoknál volt valami csata, Mezőtúr–Szolnok, arrafelé, és átvonultak Békéscsabán. De azok már foglaltak. Dörömböltek, nem volt pardon. [...] Nekünk szerencsénk lett annyiban, hogy egy orosz műhelycsapat költözködött be, kocsijuk volt, reggel elmentek, valahol dolgoztak, este jöttek. [...] A két utcai szobából az egyik rendelkezésükre volt bocsátva, ahol hatalmas dárídókat csináltak.

Olykor összeszedtek libákat, a nagymamát bábuskának nevezték, a nagyapát gyéduskának oroszul, hozták kocsijukkal a libákat, azokat valaki siratta, hogy vágja le, csinálja meg. [...] Bennünket is meghívtak. [...] Meg kell mondanom, hogy a nagyapát kellő tisztelettel, mint időset a főhelyre ültették, és amit ők ettek ott, kínáltak bennünket. [...] Bort hoztak valahonnan, akkor ment a nagy mulatozás [...] Így telt 44-ben a negyedik nyegyedév, amikor ezt a csoportot elvezényelték, tulajdonképpen mi megsajnáltuk őket, mert ki tudja, hogy megmaradnak-e. [...] Utána, azt hiszem, voltak szórványosan, hogy bejöttek. Bizony azok rámostak, elvittek ezt-azt, szóval nagyon kellett vigyázni [...] azt csináltak, amit akartak. Örülhetett az ember, ha nem erőszakoskodtak és megúsza kisebb tolvajlásokkal.”⁶

6 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

KULÁKKÉNT A „TERMELÉS FRONTJÁN”

1947–1956

Az angol hadifogságból hazatért Molnár Mihály Gyulaváriban folytatni próbálta a gazdálkodást. A szovjet felszabadítás után és a román katonaság rekvirálásai következtében bekövetkezett károk hatalmas veszteséget okoztak a gazdaságban. Felismerve a valóságot és a bekövetkező politikai változásokat, megpróbált lépni. Vitézi „birtokát” 1948 nyarán, majd 1949 februárjában – még a jogállamiság létezésének reményében – 12 hold kivételével felajánlotta a földműves-szövetkezet részére, jóllehet katonanyugdíját megvonták azon a címen, hogy földje és háza van.⁷

Dr. Molnár Mihály: „A nagyszüleim még emlékeztek a 19-es kommünre. Emlékszem, hogy nagyapa [Patay András] akkor, amikor már itt megváltozott a rendszer, akkor csitítani kellett, mert ő 19-re emlékezett. Őt, azt hiszem, túsznak vették akkor, mint gazdát, tehát rossz emlékei voltak és ennek hangot adott. Persze csak családi körben [...]. Benne az egész Horthy-rendszer megmaradt és már idősebb lévén, nem tudta magát átállítani, hogy most amit eddig szidtunk, azt most, holnaptól kezdve dicsérni kell.”⁸

7 Noha az 1945. október 7-i budapesti törvényhatósági, illetve a november 4-i nemzetgyűlési választásokat egyaránt az FKgP nyerte (a szavazatok 57%-át szerezte meg), az 1945. november 15-én megalakult koalíciós kormányban a kommunista párt befolyása igen erős volt: nemcsak a belügyi tárcát szerezte meg, hanem – a gazdasági csúcsminisztériumként működő Gazdasági Főtanács révén – a gazdaság fölötti ellenőrzés lehetőségét is. A Baloldali Blokk (MKP, NPP, SZDP) megalakulásával (1946. március 15.) megkezdődött a kiscgazdapárt felmorzsolása, s az 1947. augusztus 31-én tartott választáson 22,3%-os aránnyal az MKP szerezte meg a győzelmet (a választást a kommunisták kék cédulás csalásai tette hírhedtté). A győzelem 1948 júniusában a két munkáspárt „egyesülésével” lett teljes, az MDP megalakításával formálisan is létrejött a proletárdiktatúra (az 1949-es választáson a lakosság már csak a Népfront, azaz a kommunisták jelöltjeire szavazhatott).

Az egész országra kiterjedő termelőszövetkezeti mozgalmat, a mezőgazdaság kollektivizálását 1948 nyarán hirdette meg a kormány – ezt követően az adminisztratív, nemritkán fizikai erőszakot is alkalmazó módszerekkel történő szervezés vált általánossá. (A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezéséről és működéséről szóló kormányrendelet 1948. december 15-én jelent meg.)

8 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

FELAJÁNLÁS, 1949. FEBRUÁR 17.⁹

„Békés Vármegye Ingatlanforgalmi Bizottsága
GYULA

1./ Alulírott Molnár Mihály gazdálkodó Gyulavár-i lakos önkéntes elhatározásból és a falu socializálása előbbrevitele szükségessége iránti meggyőződésből az alábbi nyilatkozatot teszem.

A telekkönyvi tulajdonomat képező Gyulavári község határában fekvő 50 k[ataszteri] hold 194 négyszögöl terület nagyságú földterületet 12 k. hold 800 négyszögöl terület leszámításával ezennel a Gyulavári Földművelésügyi Hivatal részére kívánom ellenszolgáltatás nélkül juttatni. Az előbb jelzett visszatartani kívánt 12 k. hold 800 négyszögöl terület magába foglalná Gyulavári Külterület 68. szám alatti lakóházamat a hozzátartozó gazdasági épületekkel, kerttel és gazdasági udvarral együtt. A határ pontos kijelölését a Gyulavári Földművelésügyi Hivatal és a magam közreműködése mellett a Megyei Földhivatal döntésére bocsájtom, figyelemmel az előző mondatban foglalt kikötésre – azzal, hogy az okszerű gazdálkodásra tekintettel egy tagban hasítassék ki a magam részére visszatartani kívánt terület.

Fent jelzett juttatni szándékolt szántóterületbe vetőmagban és szántásban eszközölt beruházások címén 2000.–, azaz Kettőezer Ft-ot kérek juttatott által juttatás elfogadásakor megtéríttetni. A Gyulavári Földművelésügyi Hivatalon keresztül a juttatott szántóterületbe fektetett műtrágya értékének megtérítése ugyancsak juttatottára hárul.

A fentebb jelzett juttatott földterület közterhei és az azt terhelő közellátási kötelezettségek 1948. december 31.-ig általam rendezettek. A juttatott földterület telekkönyvileg terhelő magánjogi terhek rendezését magam eszközölöm.

A juttatott szántóterületbe eső út, árok, part a rajtuk levő fákkal egyetemben a földterület kimérésének megfelelően száll át a Gyulavári Földművelésügyi Hivatalra.

2./ Alulírott Molnár Mihály gazdálkodó Gyulavári lakos az 1./ pont alatt jelzett megokolás alapján önkéntes elhatározásból az alábbi nyilatkozatot teszem:

A Molnár Katalin kiskorú, tanuló foglalkozású, Békéscsaba-i lakos leánygyermekem birtokában levő és jelenleg tulajdonátháramlás alatt álló 13. k. hold 561 négyszögöl Gyulavári község határában levő és kezelésem alatt álló földterületet ezennel teljes egészében a

Gyulavári Földművelésügyi Hivatal részére kívánom ellenszolgáltatás nélkül juttatni – feltéve, hogy a szóban forgó terület ezidőszaki telekkönyvben jelzett tulajdonosai, Patay András és neje Békéscsaba-i lakosok e területre bekebelezni kívánt haszonélvezeti jogukkal élni nem kívánnak egyrészt, az illetékes gyámhatóság pedig hozzájárulását az átruházáshoz

9 A birtok Molnár Mihály és két gyermekének a tulajdonában volt. A kérelmet Molnár Mihály jogot végzett fia fogalmazta meg. A dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

megadja másrészt. Megítélésem szerint a folyamatban levő tulajdonáramlás nem szolgálja kiskorú gyermekem érdekeit egyrészt a kollektivizációra, másrészt pedig saját tanulmányai

folytatására és jövőbeni elhelyezkedésére tekintettel, s éppen ezért érdekében állónak tekintem fenti elhatározásomat.

Fent jelzett juttatni szándékolt szántóterületbe vetőmagban és szántásban eszközölt beruházások címén 800.-, azaz Nyolcszáz Ft-ot kérek juttatott által juttatás elfogadásakor megtérítenni. A Gyulavári Földművesszövetkezeten keresztül a juttatott szántóterületbe fektetett műtrágya értékének megtérítése ugyancsak juttatottra hárul.

A fentebb jelzett juttatott földterület közterhei és az azt terhelő közellátási kötelezettségek 1948. december 31.-ig általam rendezettek. E földterületet magánjogi kiegyenlítetlen tartozás nem terheli.

A juttatott szántóterületbe eső út, árok, part a rajtuk levő fákkal egyetemben a földterülettel száll át a Gyulavári Földművesszövetkezetre.

3./ Alulírott D r. M o l n á r M i h á l y gazdálkodó Gyulavári lakos az 1./ alatt jelzett megokolás alapján önkéntes elhatározásból az alábbi nyilatkozatot teszem:

A birtokomban levő és jelenleg tulajdonáramlás alatt álló 13. k[ataszteri] hold 588 négyszögöl, Gyulavári község határában levő földterületet ezennel teljes egészében a Gyulavári Földművesszövetkezet részére kívánom ellenszolgáltatás nélkül juttatni – feltéve, hogy a szóbanforgó terület ezidőszerinti telekkönyvben jelzett tulajdonosai, Patay András és neje Békéscsaba-i lakosok e területre bekebelezni kívánt haszonélvezeti jogokkal élni nem kívánnak.

Fent jelzett juttatni szándékolt szántóterületbe vetőmagban és szántásban eszközölt beruházások címén 700.-, azaz Hétszáz Ft-ot kérek juttatott által juttatás elfogadásakor megtérítenni. A Gyulavári Földművesszövetkezeten keresztül a juttatott szántóterületbe fektetett műtrágya értékének megtérítése ugyancsak juttatottra hárul.

A fentebb jelzett juttatott földterület közterhei és az azt terhelő közellátási kötelezettségek 1948. december 31.-ig általam rendezettek. E földterületet magánjogi kiegyenlítetlen tartozás nem terheli.

A juttatott szántóterületbe eső út, árok, part a rajtuk levő fákkal egyetemben a földterülettel száll át a Gyulavári Földművesszövetkezetre.

ad 1./, 2./, 3./

Alulírottak fent 1./, 2./, 3./ pontok alatt jelzett juttatási szándékunkhoz azt kívánjuk hozzátenni, miszerint – tekintettel ama körülményre, hogy juttatott földterületek hozadéka a folyó 48/49-es gazdasági évben már juttatottat illetné meg, – a közterheknek alulírottakra a folyó évi január 1.-i vagyonállapot alapján történő megállapítása nem csupán gazdasági, de egyenesen existenciális lehetetlenülésünket jelentené, ami – megítélésünk szerint nem lehet népi demokratikus köztársaságunk célja. Ezekre figyelemmel kérjük Címet, fenti előterjesztésünkben olyképpen döntene-

ni szíveskedjék, hogy a fentiek méltánylásával, folyó évi közteherviselési kötelezettségünkre tekintettel történjék az 1./, 2./, 3./ pontok alatt jelzett juttatások elfogadása.

Alulírott Molnár Mihály továbbá az 1949. évre 1 k. hold lucernaföld és 3 k. hold búzával bevetett terület visszahagyását kérem a szövetkezetnek juttatott területekből, s ennek megfelelően a részemre visszatartott kihasított 12 k. hold 800 négyszögöl területből 4 k. hold egyéb terménnyel bevetett területet adok át a következő 49/50. gazdasági évig. Az 1 k. hold lucerna és 3 k. hold búza terület, valamint a cserébe átadandó 4 k. hold terület kijelölését és megállapítását juttatás elfogadása után Földművesszövetkezettel egyetértésben kívánnám eszközölni.

Alulírottak az átírással és az átruházással kapcsolatos illetékeket és minden felmerülő egyéb eljárási költségeket a juttatottakra kívánunk hárítani.

Végezetül alulírottak kérjük úgy soronkívüli tárgyalás alá vételét a közelgő tavaszi mezőgazdasági munkálati időre tekintettel.

Kelt Gyulavári, 1949. évi február hó 17. napján.

Dr. Molnár Mihály

Molnár Mihály”

MEGBÉLYEGEZVE¹⁰

Molnár Mihály felajánlását elutasították. Hasonlóképpen járt apósa, Patay András. Ő is felajánlotta 96 hold földjét az államnak, amit 1949. október 1-jén át is vettek tőle, de a következő évben visszaadták, mintegy 25 helyen kimérve. A tsz-földeket úgy terelték egy tagba, hogy a tsz-be nem lépők és főként a nagygazdák („kulákok”) földjét a határ távolabbi, gyengébb részein mérték ki. Molnár Mihály földjét is széttagosították, „a szélrőzsa minden irányában dirib-darab földekből kiadták az 50 holdat, amit gyakorlatilag meg se lehetett művelni. Jóformán bejárni sem lehetett [...]. A tagosított földdarabokat aztán az apám próbálkozott [...] bérbe adni, kiadni, mert ő csak valamennyit, ami közel volt, tudott vállalni.”¹¹

10 A „zsírosparasztok”, azaz a kulákok elleni represszív intézkedések már 1948-ban megkezdődtek. 1949. június 26-án kormányrendelet (4113/1949.) határozott arról, ki minősül kuláknak: a 25 kataszteri hold feletti, illetve a 350 aranykorona értékű földbirtokkal rendelkező gazdálkodó. Ám a „kulák” gyakorlatilag politikai kategória lett, a listára bárki felkerülhetett, aki az államhatalom helyi képviselőivel ellentétbe került, és nem jelentett menedéket az értékhatáron felüli vagyonról való lemondás sem. Az anyagi függetlensége révén a kollektivizálással szemben álló falusi lakos-ságot minden elképzelhető módszerrel, adminisztratív eszközzel megpróbálták ellehetetleníteni: mértéktelen adókkal, teljesíthetetlen beszolgáltatási kötelezettséggel, hatósági zaklatással, megfélemlítő, koncepció eljárásokkal. A „kulákok” üldözése 1953-tól, Nagy Imre miniszterelnöksége alatt mérséklődött, a kuláklistát 1954-ben szüntették meg.

11 Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.

Dr. Molnár Mihály naplójából: „[...] Miként sejtettem előre, a földátadásból nem lett semmi. Ez most már nyilvánvalóvá vált, az ember azonban – mint mondani szokás! – még a lehetetlent is megkísérli. Aki azonban szelet vet, feltétlenül vihart arat, s aki erőnek erejével kiélezett »osztályharcot« produkál, az [...] frontot kovácsol össze maga ellen... A szükségesen, bár nem éppen szakszerűen kiélezett »osztályharc« egyik vulgáris produktuma volt azon förmedvény, amely az Alföld c. szennylapban egy M. L. szignatúrájú bértollnoktól Dénes-majorról megjelent, amely a közismert módon célba veszi Molnár őrnagyot, annak László öccsét [és] Patay [András] kulákokat...”¹²

Idézet az *Alföld* 1949. március 15-i számában a Dénes-majorról megjelent vezércikkből.

„[...] *Harcban a régi világgal* – ez a mondat fejezi ki legjobban a Dénes-major történetét.

A kis település központja láthatólag az egykori intézőlak. Amint esteledik, egyre többen nyitják ki a szövetkezeti üzlet ajtaját. Ez a bolt sokat jelent a település életében: Gyulavári a legközelebbi falu, 8 kilométerre van a Dénes-majortól és az út sokszor szinte járhatatlan. A külvilág hírei nehezen jutnak ide: itt a boltban, de főleg a szomszédos párhelyiségben megtartott gyűléseken ütköznek meg a múlt és a jelen erői.

Mert a múlt él a Dénes-majorban, nemcsak az emberek szokásaiban, az elszigeteltségben – de a valóságban is. Mert mik lennének vajjon Molnár »őrnagy«, »vitéz« Bányai és »vitéz« Szeles, az itteni 60-70 holdas »vitézi« telkek tulajdonosai, meg a 100 holdas Patai [Patay András] kulák, ha nem a múlt megtestesült képviselői?

Ők voltak azok, akik elszórták a kételyeket az emberek szívében akkor, amikor az ország segítségükre sietett: felajánlották számukra az építési kölcsönt. – Ne vegyék fel a kölcsönt, aki tartozik, az nem »szabad ember« – sutogták ők, akik pedig
a szabadság esküdt ellenségei.

És úgy látszott, hogy győz is a múlt, az újjazdák nem vették fel a kölcsönt, mígcsak Nagy Károly, az MDP képviselője jött ki hozzájuk, hogy megmagyarázza: éppen akkor lesztek szabadok, ha elfogadjátok a segítő kezét. Csak akkor lesztek szabadok, ha szabadultok a cselédházak nyomorától. – És az építkezés megindult.

De a harc folyik most is, amikor már állnak a házak, amelyeket tavaly aratás után kezdtek építeni. Az újjazdák az építkezés során az összefogás erejét is megismerték: hárman-négyen összefogva építették meg házaikat. Így tudtak csak elkészülni a fagy beállta előtt, de kevesebbe is került. Most pedig a szövetkezés gondolata motoszkál az emberek fejében. – De az ellenség is támadásba indult. Molnár »őrnagy« vagy 50 hold földön »termelőszövetkezetet« akart létesíteni – persze ő lett volna a vezetője. – Nem akar az dolgozni, csak parancsolgatna nekünk

12 Kivonat dr. Molnár Mihály 1949. március 14.–1949. március 20. közötti időszakra vonatkozó naplófeljegyzéseiből. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

és a hasznot zsebelné be! – ez volt az újgazdák véleménye. Persze, ha belementek volna az ilyen »szövetkezésbe«, örökre elment volna a kedvük a közös termeléstől. És most, hogy ez a kulákfurfang megghiúsult, már nyíltan rágalmazták a szövetkezést. Főleg Molnár László, az »örnagy« öccse hordja a régen elcsépelt hazugságokat, a csajkameséket. Az újgazdák azonban már nem ülnek fel a rémhíreknek – nem a »vitézekre«, hanem a hívó csengettyűszóra hallgatnak, mely ezen az estén is a Pártba szólítja őket...”

A kommunista párt politikai nyomása és gazdaságpolitikája következtében 1947-től, majd 1948–49-től, a „fordulat évétől” – amelynek „bevezetője” a két munkáspárt, az MKP és az MSZDP 1947. júniusi egyesülése volt –, akárcsak az ország valamennyi településén, Gyulaváriban is mind kíméletlenebbé vált a terménybeszolgáltatás és felerősödött a „kulákozás”.¹³ A község azonban kezdett lemaradni – az előírt mennyiségnél kevesebbet szolgáltatott be –, ezért 1949. szeptember 17-én a képviselő-testület rendkívüli közgyűlést tartott, ahol kiszámították, hogy az aratás után kicsépett gabonából hány mázsa „felesleg” található még a település gazdáinál. A közgyűlés akkor úgy határozott: „Meg kell győznünk a lakosságot, hogy önként ajánlják fel az államnak megvételre ezt a felesleget.”¹⁴ A testületi határozat ellenére – mint az egész országban – Gyulaváriban sem javult lényegesen az előírt (gabona-, zsír-, tej- stb) beszolgáltatás teljesítése. Amennyiben nem ment a terménybeadás, elővették a kulákokat. Példa erre Békés megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1951-ben összeállított útmutatója. A járási és községi tanácsoknak elküldött VB 5200-64/20/1951. sz. tájékoztató azt tartalmazta, hogyan kell a kulákokat a rendőrségen szakszerűen feljelenteni.

13 A beszolgáltatás rendszere még a világháború időszakában alakult ki, s közvetlenül a háború után is létezett. Célja az volt, hogy az élelmiszer- és mezőgazdasági nyersanyagokból fellépő hiányt az állam készletgazdálkodásból fedezze. Eltörlése ugyan szerepelt a kommunista párt választási ígéretei között, az MDP azonban az ígéretek ellenére fenntartotta a rendszert. A begyűjtés mértéke 1946–52 között megnégyszereződött. Az 1950. május 17-én kibocsátott minisztertanácsi határozat (142/1950.) két részre – kenyérgabona- és takarmánybeadás – osztotta a beadási kötelezettséget, a következő évi, az Elnöki Tanács 1951. 10. sz. törvényrendelete már háromra: termény- és állatbeadás; baromfi- és tojásbeadás; tejbeadás. A beadási kötelezettség a földterület nagyságával progresszívan emelkedett, és kiemelten sújtotta a kuláknak minősített gazdálkodókat. A beadási kötelezettség immár az osztályharc fegyverévé, az ellenség leleplezésének eszközévé vált: a cél a kulákság megsemmisítése és a kollektivizálás felgyorsítása volt. Az állam nagy propagandát fejtett ki körülötte: a *Viharsarok Népe* című Békés megyei lapban például egyre-másra jelentek meg a beszolgáltatást túlteljesítőkről szóló híradások, mint ahogy a nem teljesítők elítéléséről is bőven cikkeztek az újságírók. Az ötvenes évek végére a beszolgáltatás kényszerjellegét fokozatosan beszűntették.

14 Képviselőtestületi jegyzőkönyv, 1949. szeptember 17. Közli Janecskó János (2002): *Gyulavári krónikája*, Gyula, Gyula Város Önkormányzata, 84. p.

„[...] nem elég néhány szóval megemlíteni azt, hogy ez és ez a kulák szabotálja a tavaszi munkákat vagy az aratást, hanem meg kell írni, hogy miben nyilvánul meg ez a szabotázs.

A feljelentések minden esetben pontosan tartalmazzák a gyanúsított osztályhelyzetét [...]. Legyen rögzítve a gyanúsított szüleinek vagyoni helyzete is, valamint felesége és felesége szüleinek vagyoni helyzete. Rajta van-e a kuláklistán stb.

[...] Különösen a begyűjtési mulasztások miatt tett feljelentéseknél kell alaposan kiválogatni azokat, akiket a tanács szükségesnek és kívánatosnak tart megbüntetni.

Kulák ügyeknél a kiszabandó vagyonekobbzás mérvének megállapítása szempontjából szükséges annak ismerete, hogy a községben a tsz fel tud-e venni elkobbzásra kerülő kulák birtokot. Ezt bizalmas átiratban közölje a tanács, valamint azt, ha az ingatlan vagyonekobbzása a tszcs fejlesztése szempontjából kívánatosnak látszik.

A feljelentések tartalmazzák a bizonyítékokat. Pl.: cukorrépa helytelen túlfejelése miatti feljelentésnél nagyobb mennyiségű répafej minta stb.

Fontos a tanúk megjelölése.”¹⁵

„Gyulavári »kulákjai«, Molnár Mihály és apósa, Pata[y]j András, továbbá Erdődi Károly, Erdődi János, B. Erdődi Sándor, Török Imre, Szeles Ferenc, Nadabán Mózes, Szabó Mihály és ifj. Horváth András ellen számos rendőrségi feljelentés történt, végrehajtásra is sor került.”

A községi tanács vb-titkára, Sinkovicz Mihály „1951. október 9-én például feljelentette Erdődi Károlyt anyakocájának meghízalalásáért és a búzavetés határidejének elodázásáért, Szabó Mihályt, Erdődi Ferencet és Nadabán Mózesné, Korbuly Józsefet és Szeles Ferencet a búzavetés határidejének elmulasztásáért. Molnár Mihály »kuláknál« békekölcsön- és adóhátralék miatt végrehajtásra került sor, ezért két lovát lefoglalták.” „Ugyancsak végrehajtást rendeltek el Nadabán Mózes kuláknál békekölcsön-tartozás miatt. Adóhátralék behajtása céljából Pata[y]j András kuláknál azért, mert 100 kat. hold földjét kisemberek haszonbérletben művelték, de nem fizették meg a haszonbért, így vált fizetőképtelen adózóvá Pata[y]j.”¹⁶

A „tszcs fejlesztése szempontjából” Molnár Mihálynak 1950 szeptemberében gazdálkodása centrumának számító tanyájáról is ki kellett költöznie. Így írt erről naplójában fia, dr. Molnár Mihály: „1950. szeptember 18.–1950. szeptember 24. Hétfőn délben éppen kifelé indultunk Jancsival mit sem sejtve. Csak [Gyula] Váriban, Szabó Károly kocsmájában értesültünk arról, hogy atyám s Pasó [Patay Pál] bent járnak s lakásokat bérelnék ki. S ezzel kezdetét vette egy davaj hét. Ugyanis határidőt kaptak költözésre – úgymond – péntekkel bezáróan. Négy nap alatt egy egész, jól felszerelt tanyát elköltöztetni nem kis dolog. Pláne, esett minden éjjel az eső, az út süppedős volt, ragadós és

15 Képviselőtestületi jegyzőkönyv, 1949. szeptember 17. Közli Janecskó János (2002): *Gyulavári krónikája*, Gyula, Gyula Város Önkormányzata, 88. p.

16 Uo. 88., 90., 91. p.

csúszós váltakozva. Jó szomszédaink kitettek magukért. Az első napon 8 vári fuvaros ment, a másodikon 6, a harmadikon 6, a negyediken 2. Jancsi, Bányai, Tót-Vad, Poór, Santa, Zsilinszky J. fogatok gördültek [...] kifelé. A lakóépület szépen kiürült, a facsomók eltűntek, a széna elfogyott, az állatállomány elvándorolt – kiürült a tanya rövid néhány nap leforgása alatt. De nem is volt megállás! Főzni már nem volt ki főzön, lévén hogy Anyu már az első napon [Gyula]Váriba költözik atyámmal együtt, fekvőalkalmatosság is csak szükségmegoldás volt. Mint a vadonbeliek, úgy éltünk ott a tagosítás eme frontszakán. Önkéntelenül is az 1944. október 6. utáni hetek szörnyű élményei jutottak eszembe, az oláh fosztogatások idejéből. Péntek este már [Gyula]Váriban feküdtem le, a Petőfi S. utca 17. szám alatt, egy zsúpfedeles, beomlás, kamrás, alacsony, repedező falú ház szobájában.”¹⁷

Molnár Mihály 1951-ben ismét felajánlotta földjét az államnak, amiért cserébe már semmiféle ellenszolgáltatást nem kért. A kuláknak minősített „horthysta katonatiszt” kezdeményezését elutasították. A megpróbáltatásokat elviselni már nem tudó anyósa, az idős és beteg Hanó Judit 1951-ben, apósa, Patay András 1952-ben meghalt, a gyermekek lemondtak az öröklés jogáról, s a földeket az állam a maga javára bekebelezte.

A széttagosított földek megműveléséről és a beszolgáltatás teljesítéséről továbbra is Molnár Mihálynak kellett gondoskodnia. Az elviselhetetlenné vált terhek következtében Gyulaváriból, a Petőfi Sándor u. 17. számú házból kiköltözött a Pikó-tanyára. Innen írt végső kétségbeesésében 1956. január 10-én levelet volt bajtársának, a 101-es gyalogezredben harcolt Szobek András begyűjtési miniszternek. A minisztériumból Gyulavári, Küllerület 16. szám alá érkezett levél nem tartalmazott érdemi választ. 1956 tavaszán az Új Élet Tsz tagja lett, ahová a földjét is magával vitte. A téesz a forradalom során feloszlott. 1957 februárjában belépett a Felszabadítók Hagyatéka Tsz-be, ahol méhészként és pénztárosként dolgozott, innen azonban októberben mint osztályidegent kizárták. A tsz-ből való kizárása után beköltözött Békéscsabára, és megmaradt 2 hold földjén próbált gazdálkodni.

„A kulákprést alkalmazták vele szemben – emlékszik veje, Tibori János 1994-ben –, úgyhogy gyapotot termeltettek és így tovább, valamint a mezőgazdasági eszközöket is elvitték [...] egy vetőgépet is be kellett vinni a termelészövetkezetbe, s mivel az a vetőgép színben állt, amikor bevitték, arra kötelezték, hogy ponyvát szerezzen rá. Hogy ez a ponyvaszerzés mit jelentett fél országon keresztül, az egy külön regény [...]. A vitézi telket addig nem tagosították, amíg teljesen tönkre nem tették. Mind az eszközök elhurcolásával, mind a különböző kölcsönök jegyzésével. És mindaddig nem engedték elköltözni onnan, amíg a kulákprést lehetett csavarni.”¹⁸ Majd így folytatja:

17 Kivonat dr. Molnár Mihály 1950. szeptember 18.–1950. szeptember 24. közötti időszakra vonatkozó naplófeljegyzéseiből. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

18 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 589. sz.

„Én akkor vettem el 1950-ben feleségül Molnár Kata nevű, hetedik gimnáziumot végzett tanítványomat, amikor a szüleit egy napon egy utazókosárral egy szomszédjuk egy szekérrel hazaszállította Békéscsabára Váraljáról. Ez Gyulától olyan nyolc kilométerre van, a Fekete-Körös melletti területen. Hát ez engem nem zavart egyáltalán. [...] a szülőket nagyon megrendítette az esemény, de odáig jutottunk, hogy egy aktatáskával és egy fehér kosztümben kötöttünk házasságot. Még külsőségekről sem lehetett szó [...]. Ez az egyik dolog. A másik az, hogy én, mint református lelkész diplomával rendelkező, az egyházi törvények szerint csak reformátust vehettem volna feleségül. Azonban én ezzel nem törődtem [...]. Persze megvoltak a különböző nehézségek. Itt volt az első, hogy az került rólam a köztudatba, hogy az egyházi és a militáris társadalom szövetsége ímé megszületett. Hát én ezt vállaltam [...]. Igaz ugyan, egy alkalommal, amikor szaporodott az ősi ház alatt a szalma, még több hazaköltöztetett rokonnal, akkor megkísértem lakást igényelni [...] akkor a lakáshivatal vezetője azt mondta, hogy költözzek be a templomba. Mondtam, hogy szívesen beköltöznék, de csak egyetlenegy hajója van a templomnak, így hát nem alkalmas arra, hogy ott tartózkodjunk [...]. Egy alkalommal a művelődési osztályra citáltak. Elbeszélgettünk, hogyan élek stb., és megkérdezték – tudták nagyon jól, hogy ott élnek a nagyszülők –, hogy beszéllek-e a feleségem szüleivel. Mondtam, együtt élünk, de ez még nem elégséges ahhoz, hogy beszéljünk egymással, mondtam: közös háztartásban élünk. És hát ezen nagyon meglepődtek. Mondtam, nem kell ezen meglepődni, mert a nagyszülők semmiféle anyagi alappal, támogatással nem rendelkeznek, ez az egyetlen mód arra, hogy éljenek.”¹⁹

PRÓBÁLKOZÁSOK, KÉRELMEK, FELSZÓLÍTÁSOK

AZ MDP GYULAI VEZETŐSÉGÉNEK ÍRT LEVÉL, 1951. JANUÁR²⁰

„Magyar Dolgozók Pártja
vezetőségének

GYULA

Alulírott Molnár Mihály, Gyulavári, Petőfi S. u. 17. szám alatti lakos kérem a Pártvezetőséget, hogy alábbi kérelmemet elbírálni és az elbírálás eredményeképpen a szükséges lépéseket folyamatba tenni szíveskedjék.

19 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 589. sz..

20 A levélvázlat Tibori Theodosia Timea tulajdona. A könyvbe illesztett hivatalos iratokat, bírósági dokumentumokat minden esetben betűhíven közöljük.

A Küllerület 68. szám alatt volt 50 kholdas birtokomat már 1948 nyarán, ugyanezen év őszén, valamint 1949. februárjában a földművesszövetkezet részére 12 hold kivételével felajánlottam. 1949 augusztusában – mivel előző felajánlásaim nem lettek elfogadva – felajánlásomat az akkor megjelent Korm. Rendeletek ismeretében az állam részére ajánlottam fel, minden ellenszolgáltatás nélkül. Ezt az ügyet támogató Ny. Forg. Bizottság jkönyvileg el is fogadta.

1949 októberétől már csak 10 kh szántón gazdálkodtam. 1950 augusztusában említett Ny. Forg. Bizottság arról értesített, hogy a már fentiek szerint elintéztett ügyet nem veheti érdemi tárgyalás alá, és az egész földemről magam tartozom gondoskodni, dacára annak, hogy már egy éve csak 10 kh szántón gazdálkodtam és földem többi része ki lett osztva.

A tagosítás során az így visszaállított helyzet következtében 50 kh 56 nöl területi tanyás ingatlan helyett 48 kh 800 nöl területen 10 holdon levő tanya nélküli csereingatlant kaptam.

Tagosítás után az így juttatott csereingatlant azonnal felajánlottam az állam részére minden feltétel nélkül. Kérelmem el lett utasítva. A tanács megalakulása után a tanács engedélyével újfent előterjesztettem kérelmemet, azonban ezen kérelmem 1951. év január hó 27. én kelt 9.8131/I/3-20/1951. számú véghatározattal a Bmegyei Tanács Mezőgazdasági Osztály Földbirtokrendezési Csoportja szintén elutasította.

Kérelmemet termelési érdekből terjesztettem elő, egyrészt mind a terület nagysága, korom és hadi rokkantságom folytán annak a megművelését ugyanis lehetlenné teszi, másrészt egyéni megélhetésem szempontjából is mind a fent említett terület részleges birtoklása kizár részemre minden munkalehetőség vállalását.

Midőn fenti ügyemben a pártvezetőség tárgyilagos és igazságos elbírálását kérem, szíveskedjenek figyelembe venni, nemcsak a felszabadulás utáni termelő tevékenységemet és egyéni, valamint családi körülményeimet és magatartásomat, hanem úgy múltbeli, 1924-től eredő általános magatartásomat is, amellyel mindenkor a dolgozók érdekében fejtettem ki tevékenységemet az akkori lehetőségek szerint, és amelynek köszönhetem, hogy a kulák minősítésemnek ez idáig még erkölcsi tekintetben semmi hátrányát nem látta senki.

M. M.”

SZÓRÓLAP. A GYULAVÁRI TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK FELHÍVÁSA, 1951²¹

„F e l h í v á s

Az 1951. évi adóívek kiadása alkalmából felhívja a helyi tanács a figyelmét a következőkre:

1. Az adóív hátlapján található tudnivalókat feltétlen olvassa el.

21 A dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

2. az adóív első sorában található összeg (1950 évről fennálló hátralék) és a folyó évi előírás első fele már esedékessé vált, miért is ezt haladéktalanul rendezni kell, a f. évi
3. előírás második fele ez év július 1-től hat havi egyenlő részletben minden hó 15-ig adópótlék mentesen fizethető.
4. Búzafeldadó és mg. fejl. járulék 1951. évi előírás [szerint] f. év szeptember 30-ig fizethető
kamatmentesen, ellenkező esetben ezen időpont utáni fizetés esetében a késedelmi kamat július 1-től lesz felszámolva.
5. Minden mezőgazdasági dolgozónak, akinek búzaadó tartozása van, saját érdeke, hogy búzafeldadó tartozása erejéig terményeit (búza, rozs, kétszeres, árpa, zab, tengeri) elsősorban
»Á« vételi jegyre adja be, mert az »Á« vételi jegyre beadott termény a beszolgáltatásba is beszámít
és ezzel dolgozó parasztságunk két igen komoly kötelezettségének tett egyszerre eleget, mert amikor búzafeldadóját rendezte, ugyanakkor terménybeadási kötelezettségét is a már beadott termény kg-nak megfelelően teljesítette.
6. Az esetleg »B« vagy »C« vételi jegyre történt terménybeadás mellett – ha még »adó« búza tartozása rendezetlenül maradt – további terményeiből még a beszolgáltatási kötelezettségén felül azt terményben kell elsősorban rendeznie, vagy ha ez nem lenne, úgy 60.- Ft-os búzaár helyett 80.- Ft-os árban kell búzaadóját rendeznie.

Az adófizetés, a terménybegyűjtés állampolgári kötelesség! Annak teljesítése harci feladat, amellyel erősítjük a BÉKE nagy táborát és ugyanakkor kemény csapást mérünk a háborúra uszító imperialistákra.

A takarékos gazda terményét már a cséplőgéptől viszi be a begyűjtő helyre!
Előre a kenyércsata végső győzelméig!”

MEGISMÉTELT FELAJÁNLÁS, 1951. JANUÁR 15²²

„J e g y z ő k ö n y v

Készült Gyulavári, 1951. január 15 napján a Községi Tanács V. B.-nál.

Jelen vannak alulírottak:

Idézés nélkül megjelenik Molnár Mihály helybeli, Petőfi s. út 17. sz. alatti lakos, aki előadja a következőket:

22 A dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

A 1091/1949 Korm. Sz. rendelet alapján felajánlom az Állam részére tulajdonjoggal ellenszolgáltatás nélkül a Gyulavári 1213 tkvi betét alatt felvett: 3443/3, 6156/1, 6003/1, 6038, 1206, 1243, 6255, 6049, 6050 és 6055 hrsz. u. és összesen 48 kh. 800 n. öl területű, és 547.40 Korona kat. t. jövedelmű mezőgazdasági ingatlanaimat, melyek művelési ága a következőképpen oszlik meg: szántó: 42 kh 511 n. öl, míg csatorna és legelő: 6 kh. 289 n. öl.

A felajánlott ingatlan 10 tagban fekszik.

Bejelentem, hogy a most felajánlott ingatlanok a B. megyei Ing. Bizottság G. 8131/1/1-16/. 1950 számú véghatározatával kishaszonbérletben vannak, és a jelenlegi haszonbérlők a következők:

László István	Gyulavári,	Alkotmány út	Beleznai Mihály	Gyula,	Hegyeshalom
B. Nagy Ferencz ifj.	„	Dénes	Bogár István	„	Farkashalom
Stir András	„	Lenin út	Vencz József	„	„
Szabó András	„	„	Biró Ferencz	„	Csatorna út 4
Erdei Mária	„	Dénes	Varga István	„	Farkashalom
Ravasz Mihály	„	Sztálin út	ifj. Portörő György	„	Sándorhegy
Biró Lajos	„	Pikó tanya			
Pataj Pál	„	Pikó tanya			
Lénárt Géza	„	Sztálin út			

A felajánlott mezőgazdasági ingatlanon lakó- és gazdasági épület nincs, valamint élő és holt mezőgazdasági felszerelési tárgyak sincsennek.

A most felajánlott ingatlanaimon kívül sem mezőgazdasági, sem ház ingatlanom nincs.

A felajánlással kapcsolatosan a következőket adom elő: megművelésre képtelen vagyon, miért is termelési érdek, hogy az Állam a saját kezelésébe vegye.

A felajánlásomhoz csatolom a következő okmányokat:

1. A felajánlott ingatlan telekkönyvi szemléjét,
2. Adó, és érték bizonyítványát,
3. Adóbizonylatot
4. Két drb. Községi igazolást.

Kmft.

Sinkovicz Mihály
V.B. Titkár

.....
felajánló

Kimpián Mária
Jegyzőkönyvvezető”

KÖZLEMÉNY. VIHARSAROK NÉPE, 1952. JANUÁR 15.

„Mit kell tudni az új begyűjtési rendeletről?

Kulákok beadási kötelezettsége

Kulákoknál a terménybeadási norma az egyes kat. Csoportok szerint kat. Holdanként az idén így alakul:

Birtok csoport kat. hold	I. kat. csoport	II. kat. csoport	III. kat. csoport	IV. kat. csoport	V. kat. csoport	VI. kat. csoport	VII. kat. csoport	VIII. kat. csoport
b ú z a k i l o g r a m m								
25 hold vagy annál nagyobb	153	225	297	369	442	514	586	658

A kulákok sertésbeadási kötelezettsége a következő:

Szántó, rét, legelő együttes területe:	Sertésbeadás élősúly kg-ban összesen:
25–27 holdig	330
27–30 holdig	360
30–35 holdig	420
35–40	470
40–45 holdig	520
45–50 holdig	570
50–60 holdig	640
60–70 holdig	720
70–80 holdig	800
80 hold felett minden további 10 kat. Hold után: 125	

A kulákok szarvasmarhabeadási kötelezettsége kat. Holdanként 12 kilogramm.”²³

23 Mit kell tudni az új begyűjtési rendeletről? *Viharsarok Népe*, 1952. január 15.

LEVÉL ÉS VÁLASZLEVÉL²⁴

„Szobek András Úrnak!
Begyűjtési Miniszter

Budapest

Miniszter Úr!

Az a bajtársi kapcsolat mely közöttünk mint régi 101-esek között mindenkoron fennállott, s amely minden találkozásunk alkalmával is kifejezésre jutott, bátorít fel arra, hogy az alábbi kérelemmel forduljak Miniszter Úrhoz!

Gyulaváriban elfekvő vitézi telkemet még 1948-ban ajánlottam fel földbirtok politikai célokra, s az 1949-ben a megyei Ing. Forg. Bizottság által két ízben jegyzőkönyvileg elfogadást nyert. A helyi Népfront által átvétetett és az állam javára hasznosítottatott – 1950-ben Tszcs. Tagosítás során indoklás nélkül visszajuttatták. Bár szóban és írásban több ízben is tiltakoztam ezen eljárás ellen, erre jogorvoslást nem kaptam. Ezen földemet ettől az időponttól kezdve haszonbérletbe adtam, azonban haszonbért soha nem fogadtam el. Panasszal fordultam a Füm-hoz [Földművelési Minisztérium] is. Felterjesztéseimre mindenkoron sablonos elutasító határozatot kaptam.

Tudomásul bejelentem, hogy a faluval szemben a viszonyom a múltban és jelenben is ugyanolyan, mint volt valaha az ezredben.

Kérelmem odairányul, hogy magas állásánál fogva tegye lehetővé, hogy fentiekben röviden vázolt tények alapján helyben, Gyulaváriban eljárás indíttassék ellenem ügyemben kivizsgálására, ahol is sérelmeim okmányokkal is tanúkkal igazolva ügyemben döntést nyerhessek. Nem ügyem kedvező elintézését kérem, hanem segítséget, ahhoz, hogy ügyemben bizottsági eljárás indíttassék, ahol meghallgatva igazságos döntés álljon elő.

Teendő intézkedését hálásan köszönve, Fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésem megnyilvánulását.

Gyulavári, 1956. január 10.

M. M.
Kült. 16. szám”

24 Mindkét dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

„BEGYŰJTÉSI MINISZTER

Titkársága

M o l n á r M i h á l y,

G y u l a v á r i

Külterület 16. szám

Szobek András begyűjtési miniszter elvtárshoz intézett, f. hó 10-i levelével kapcsolatban értesítjük, hogy kérését illetékességből megküldtük a Földművelésügyi Minisztérium Titkárságának.

Budapest, 1956. január hó 30.

Elvtársi üdvözlettel:

/: Váradi István :/”

APA ÉS FIA A FORRADALOMBAN 1956

Molnár Mihály Gyulaváriból 1956-ban – felesége, Patay Judit már korábban – beköltözött Békéscsabára, az apósa, Patay András tulajdonában lévő, Jókai u. 52. sz. alatti házba, ahol a négy szobában akkor már hatan laktak: a felesége, Katalin lánya férjével, Tibori Jánossal és kislányukkal, Tibori Theodosia Timeával, fia, dr. Molnár Mihály, és sógornője, Patay Ilona. A forradalom Békéscsabán érte. Am régi, egykor nála dolgozó és még az első világháborúban a 101-es gyalogezredben szolgált bajtársai érte jöttek. Gyulaváriban ugyanis 1956. október 27-én forradalmi bizottság alakult, Petrás János elnökletével. Molnár Mihály tagja lett 36 főből álló testületnek. Két nap múlva az időközben megalakított szűkebb körű intézőbizottság leváltotta Petrás Jánost, és Molnár Mihályt választotta meg az új települési hatalmi szerv, a forradalmi bizottság elnökének. A testület a község közigazgatásáért volt felelős. Mint oly sok embert, őt is számos sérelem érte az elmúlt nehéz években, de – annak ellenére, hogy a forradalom idején ő lett a község „első embere” – senkitől nem kívánt elégtételt venni, személyes érzelmek nem vezették. Ellenkezőleg: fékezni próbálta az indulatokat, a rend törvényes megtartására törekedett. Amikor például a községi tanács vb-titkárát, Kovács Lajost, aki egyben a községi pártszervezet titkára volt, a lakásáról a tanácsházára hurcolták az emberek, megvédte az atrocitástól. Két rendőrrel hazakísértette és őriztette, hogy semmi bántódása ne essen. Arra kérte, hogy saját testi épsége érdekében kerülje az utcán tartózkodást. Molnár Mihály, a gyulavári forradalmi bizottság elnökeként együttműködött a helyi tanács azon tisztviselőivel, akik segítették megakadályozni, hogy ne kerüljön sor semmiféle szélsőséges cselekményre vagy bosszúra a településen. A november 4-i szovjet katonai bevonulást követően is bátran kiállt Máty Erzsébet és társai mellett, akiknek ügyében Békéscsabán 1957. január 10-én elrettentő ítéletet hozott a katonai rögtönítélő tanács. Többször is beidézték a rendőrségre. 1957. december első hetében néhány napig fogva tartották. Bizonyítja ezt lányának 1957. december 3-án írt értesítése, amelyben élelmiszert és tisztasági csomagot kért. Hosszabb ideig 1958. január hó 20-tól március hó 14. napjáig volt letartóztatásban. A „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetésével” vádat emeltek ellene. A gyulai megyei bíróság a Gyulán, 1958. augusztus 25-én tartott nyilvános tárgyaláson az ellene felhozott vádat bizonyítékok hiányában ejtette. Azon kevés forradalmi vezetők egyike volt, akiket a kádári megtorlást végrehajtó bíróság is felmentett. A családi emlékezet szerint Molnár Mihály testvérbátyja, Molnár László is fontos szerepet vállalt a békéscsabai forradalomban.

Fiát, dr. Molnár Mihályt, akit 1956. október 28-án a Békéscsabai Kézműipari Vállalat ideiglenes munkástanácsának elnökévé, majd november 3-án a Békéscsaba város Nemzeti Tanácsának egyik elnökhelyettesévé választottak, ugyancsak „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetével” vádoltak meg. 1957. február 16-án – „a békéscsabai Szent Bertalan éjszakáján”, ahogyan később nevezték ezt a napot – letartóztatták. Kistarcsára internálták, közbiztonsági őrizetbe helyezték. Innen – mint előzetest – Békéscsabára, majd Gyulára szállították.

Apa és fia egy ideig együtt raboskodott a Gyulai Megyei Börtönben (a börtönben nem találkoztak, csak hallomásból tudtak egymásról). Dr. Molnár Mihály, a gyulai megyei bíróság 1958. január 16-án hozott ítélete alapján a pálhalmi (Hangospusztai) munkatáborba került, ahonnan 1958. október 11-én, a Legfelsőbb Bíróság ítéletét követő napon szabadult. Szabadulása után semmiféle elégtételben, kárpótlásban nem részesült, a hatalom nem kért elnézést egyéves előzetes fogva tartásáért.

Molnár Mihályt a következő évben további súlyos csapás érte. Lánya, Tibori Jánosné Molnár Katalin súlyosan megbetegedett és 1959. október 5-én meghalt. A tévesztés az „Örnagy úr tanyájából”, mintagazdaságából, gyümölcsöséből még megmaradt részeket az 1960-as években végképp elpusztította. A tanya annyira rossz állapotba került, hogy lebontották. A gyümölcsfákat traktorokkal húzták ki gyökerestől.

A FORRADALOM NAPJAI

A forradalmi hangulat Gyulaváriban 1956. október 23-án volt először érzékelhető, amikor Nagy Károly országgyűlési képviselő tájékoztatást tartott a község lakóinak. A nagygyűlésen mintegy 1200 ember gyűlt össze, s az elhangzott előadáshoz – amelyben a képviselő a begyűjtési terhek és a méltánytalanul nagy adók miatt Rákosiékat hibáztatta – többen is hozzászóltak.¹

¹ 1956 őszén már országszerte tapintható volt a politikai feszültség. Rákosi Mátyás 1952-es totális hatalomkoncentrációját (egy személyben ő volt az MDP főtitkára, a Honvédelmi Bizottság elnöke, miniszterelnök, e minőségében irányítása alá került az ÁVH is) 1953-ban megtörte a Sztálin halála (1953. március 15.) után az egész keleti blokkban nyilvánvalóvá vált válsághelyzet, amely az egyoldalú iparosításra alapozó elhibázott gazdaságpolitika, az életszínvonal drasztikus csökkenése és a társadalmat sújtó terror következményeként bontakozott ki. 1953 júniusában az SZKP vezetése Moszkvába rendelte a magyar pártvezetőket – Rákosi és Gerő mellett Nagy Imrét is –, a magyar pártfőtitkárt kemény kritikával illette, s Nagy Imrét javasolta miniszterelnöknek. A párt első titkára Rákosi maradt (a főtitkári címet eltörölték), s Nagy Imre július 4-én a parlamentben meghirdette az „új szakasz” politikáját, amelyben a fő hangsúly a gazdaságpolitika kiigazítására (az erőltetett iparosítás és kollektivizálás megfékezésére) esett, s amelyből értelemszerűen következett a parasztság szinte elviselhetetlen terheinek könnyítése (eltörölték a kuláklistát, csökkentették az egyéni gazdák – és a téeszek – beszolgáltatási és adókötelezettségeit, engedélyezték a téeszek

„Nagy László állt fel elsőként és elővett egy előre elkészített papírlapot – írja az 1957-ben Gyulán kiadott Fehér Könyv. – Előterjesztem a nép követeléseit – mondta, és felolvasta az »általa elkészített« 14 pontot. Lényegében a pesti diákok követeléseivel hasonló pontok szerepeltek benne. Erről és a pesti eseményekről öccse, József tájékoztatta, aki magával hozta ezeket a követeléseket, és éppen ezekben az órákban érkezett haza gépkocsival Budapestről. Nagy tetszést aratott felszólalása, mert követelte a begyűjtés eltörlését, a nemzeti függetlenséget, a Szovjetunióval való kapcsolat felülvizsgálatát stb. Utána mindjárt apja állt fel, idős Nagy László. Őneki jutott osztályrészül, hogy az eljövendő forradalmi bizottság elnökét, vitéz Molnár Mihály horthysta őrnagyot népszerűsítse.

– Ilyen rendes embert tönkretettek, kifosztották mindenéből, pedig a falu legrendesebb emberei közé tartozott – dicsérte a volt valamikori 50 holdas földbirtokost, aki annak idején vitézi érdemeiért jutott hozzá ehhez a földbirtokhoz.”²

Október 26-án a gyulaváriak leszerelték a pártházról a szovjet mintájú címet és a táblát, és előszedték a Kossuth-címeres régi zászlót (a korona nélküli, Kossuth-címeres zászló 1946–49 között volt hivatalos nemzeti jelkép). Még aznap értesülhettek róla, hogy a szomszédos Gyulán 26-án délután összegyűlt tüntető tömeg a szovjet emlékműről és több állami épületről leverte a vörös csillagot, este ideiglenes forradalmi bizottság alakult, s a börtönből – ügyészi közreműködéssel – szabadon engedték a politikai foglyokat. Október 27-én az újabb gyulai felvonulásra toborozták az embereket: a városban mintegy nyolcezeres tömeg gyűlt össze a városháza előtt,

felosztatását, a magán- és kiskereskedelmet). Nagy Imre ugyanilyen fontosnak tartotta a törvényesség helyreállítását (megszüntették az internálótáborokat, a kitelepítést, a rögtönbíráskodást, megkezdődött a politikai elítéltek szabadon bocsátása és rehabilitációja). Rákosi azonban csak átmeneti állapotnak tekintette lefokozását, s – a pártfunkcionáriusok többségét maga mögött tudva – szinte az első perctől támadta és gátolta a miniszterelnök reformpolitikáját. (Ha el is törlik a kuláklisztát, mondta egy héttel a Nagy Imre-beszéd után, a kulák kulák marad; decemberben pedig már „jobboldali veszélyről” beszélt az MDP KV ülésén.) 1955. április 14-én Nagy Imrét kizárták a PB-ből és a KV-ből, április 18-án eltávolították miniszterelnöki tisztségéből (december 3-án kizárták a pártból). Rákosi ugyan nyomban kísérletet tett a visszarendezésre (1955. július 8-án minisztertanácsi rendelet szigorítja meg a beszolgáltatást, szabályozzák a kenyérgabona árát és gátolják szabad értékesítését), ám az SZKP XX. kongresszusa (1956. február 14–15.) olyan politikai átrendeződést indított el a Szovjetunióban, amelyhez a magyar pártvezetés is kénytelen volt alkalmazkodni. Ám hiába a május 18-i sportcsarnoki aktívaértekezlet, ahol Rákosi elismerte a törvénytelenégeket és személyes felelősségét, július közepén a Budapestre érkezett Mikojan, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyettese lemondatta tisztségéről, helyette Gerő Ernőt választották első titkárnak, a miniszterelnök Hegedüs András lett.

Gerő azonban alkalmatlan volt a feladatra: hiába tett felemás engedményeket, képtelennek bizonyult rá, hogy feltartóztassa az ellenzéki tevékenység, a lázadás növekvő áradatát.

2 Fehér Könyv. *Ellenforradalmi események a Gyulai járásban*. Kiadja A Magyar Szocialista Munkáspárt Városi és Járási Végrehajtó Bizottsága, Gyula, 1957, 94. p.

amelynek erkélyéről immár a régi, megbecsült szociáldemokrata Nádházi János szolt az emberekhez (délután öt választották meg a forradalmi bizottság elnökének). Gyulaváriból mintegy 1300 ember vonult át Gyulára a délelőtti tüntetésre. Nádházi beszédének elhangzása után – aki méltatta a forradalom eddigi vívmányait, nyugalomra, egységre és a törvényesség betartására intette az egybegyűlteket – hangszórón át felszólították a gyulaváriból érkezőket, hogy néhány embert küldjenek a városi forradalmi tanács épületébe. A jelenlévők ki is jelöltek maguk közül három embert, Gyöngyösi Károlyt, Petrás Jánost és ifj. Horváth Andrást, majd Nádházi kérésére még egyet, a tanácselnök-helyettes Lengyel Imrét is, akiket Nádházi János arra bízott, hogy Gyulaváriban is alakítsanak forradalmi tanácsot. A gyűlésről hazatérők a hősök emlékművéhez vonultak. Közben közülük néhányan – id. Horváth András vezetésével – rátámadtak Szilágyi István tanácselnökre. Idősebb Horváth – akit kulákként „árurejtegetésért”, azaz a beszolgáltatás elől elrejtett élelmiszercikkek miatt korábban súlyosan elítéltek – megütötte a tanácselnököt. További atrocitásra azonban nem került sor, mert többen is közbeléptek és megakadályozták a verekedést. Az első világháborús hősök tiszteletére emelt emlékműnél Turzai János református lelkész és Novák Gyula katolikus plébános tartott miseszerű beszédet. A beszédek közben ismét sor került egy kisebb incidensre. Erdődi Miklós, gyulavári lakos vezetésével többen inzultálni kezdték Kovács Lajos községi párttitkárt. A beszédek befejeztével Petrás János közölte a tömeggel, hogy este 6 órakor a tanácsházán forradalmi tanácsot fognak választani.

Este a gyulavári tanácsháza udvarán összegyűlt tömeg 36 tagú (a Petrás János és társa ügyében ítéletet hirdető bírósági dokumentuma szerint 30 fő)³ forradalmi bizottságot választott, köztük Adamcsik Jánost, Bálint Andrást, Gyöngyösi Károlyt, ifj. Horváth Andrást, ifj. Megyesi Lajost, Molnár Mihályt, Petrás Jánost, Zsótér Bélát. A bizottság elnöke Petrás János kertész lett.

A forradalom spontán választott önzagazgatási szervei – a helyi közigazgatás, a tanácsok helyébe lépő forradalmi bizottságok – általában október 24–27. között jöttek létre. A forradalmi erjedés ekkor már az egész országra kiterjedt: nemcsak a városokban, a kisebb településeken is felvonulások, tüntetések zajlottak, követeléseik lényegében azonosak voltak a fővárosi tüntetőkével, amelyeket helyi kívánalmakkal egészítettek ki. Becslések szerint a települések 85–90 százalékában jöttek létre új helyi hatalmi szervek. „A forradalmi bizottságok egyik csoportja változtatásokkal ugyan, de tovább engedte működni a pártállami tanács végrehajtó bizottságát, a régi apparátust – írja Ständeisky Éva az 1956-os társadalmi önszerveződés kérdéseit középpontba állító könyvében –, a másik teljes egészében átvette a település irányítását, meghagyva természetesen azokat a tisztviselőket, akik nyíltan a forradalom

3 *Békés megye 1956-ban II/2. Források.* Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2007, Békés Megyei Levéltár, 754. p. Novák Mátyás vb-elnök 1957. március 21-i beszámolójában 31 tagú forradalmi bizottságról tesz említést. Uo. 585. p

mellé álltak vagy megbízhatónak bizonyultak. A pártállami képviselőtestület, a szélesebb értelemben vett tanács a forradalom alatt gyakorlatilag nem funkcionált, de egyes tanácsstagok bekerülhettek a forradalmi bizottságokba, amelyek maguk közül választották ki az irányító apparátus új tagjait (vagy hagyták jóvá a régiek közül a számukra elfogadhatókat).⁴

Október 28-án Gyulaváriban a községi MDP vezetősége gyűlést hirdetett a párttagok számára, majd vezetőségi ülést tartottak. A tanácskozáson részt vett a forradalmi bizottság néhány tagja is. Egység és egyetértés azonban nem jöhetett létre. Az ellenszenv táplálta növekvő indulatok veszélyeztetni kezdték Kovács Lajos, az MDP párttitkárának testi épségét is. Molnár Mihály figyelmeztette, hogy „saját testi épsége megóvása érdekében jobb, ha önkéntes száműzetésbe megy”.⁵ Tibori János: „A forradalmi tanács, elsősorban Molnár nagyapa kíséretet adott mellé és hazakísértette, s azt tanácsolta neki, amíg ilyen forró a hangulat, ne jöjjön elő, maradjon otthon. Na hát, ez a hiteles történet. Hát persze, mint ekkor annyi történet, ez is a visszájára fordult, olyannyira, hogy már arról is terjesztettek hírt, hogy a forradalmi tanács azért kísértette, hogy agyonlőjék.”⁶

A forradalmi bizottság megalakulása után két nappal új elnököt választott. Petrás Jánost „nem találták alkalmasnak továbbra az ellenforradalmi bizottság elnöki teendői ellátására és ezért 1956. október 29-én du. 2 óra tájban megtartott ellenforradalmi bizottsági ülésen új elnökül Molnár Mihály volt örnagyot választotta meg. Ezt követően egy szűkebb körű bizottság – amelynek tagjai voltak: Molnár Mihály, Lengyel Imre, Bátonyi István és Kubicza [Béla] – intézte a községvezetési teendőket” – olvasható a Petrás János és társa ügyében hozott bírósági ítéletben.⁷ A forradalmi bizottság elnökének leváltása nem járt következmények nélkül. A településen nagy tiszteletnek és népszerűségnek örvendő, meggondoltan cselekvő, demokratikus érzelmű Molnár Mihály és az indulatos, magát egyébként is sértve érző Petrás János, illetve testvére, Petrás László között gyakran támadtak feszültségek; a konfliktusokat ez utóbbiak kezdeményezték.

A személycseré korántsem volt véletlen – írja dolgozatában Görgényi Ernő. – „[M]egértéséhez tudni kell, hogy míg Gyulán a lakosság összetételében a köztisztvisélők, hivatalnoki réteg volt a meghatározó, addig Gyulaváriban nagy rétegű agrárproletár réteg élt, akik közül sokan az itt még 1945-ig meglévő grófi birtokon, vagy nagygazdáknál dolgoztak. Ebből következőleg itt erős volt a baloldali erők szavazóbázisa. Az 1945-ös választásokon az országos 17%-os átlaggal szemben

4 Ständeisky Éva (2010): *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony–Budapest, Kalligram–1956-os Intézet, 83. p.

5 Fehér Könyv. *Ellenforradalmi események a Gyulai járásban*. I. m. 98. p.

6 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 589. sz.

7 *Békés megye 1956-ban II/2. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2007, Békés Megyei Levéltár, 754. p.

Gyulaváriban 50–55%-ot szerzett az MKP, s ez a politikai beállítottság később is érvényesült. Ezért a szocializmust ellenzők nem örvendtek nagy népszerűségnek a faluban, s ezek közé tartozott Petrás János is. Ellenben vitéz Molnár Mihály, bár a Horthy-rendszerben tartalékos tiszt volt, szélesebb körben nyert támogatást, hiszen vitézi birtokán annak idején kedvező feltételekkel alkalmazta a nincsteleket.”⁸

„A két világháború között a község határa 13 377 kat. hold – olvasható Maday Pál Békés megye történetét feldolgozó monográfiájában. – Ebből szántó 7509, kert 143, rét 283, szőlő 56, legelő 1429, erdő 3161, nádas 6 és terméketlen terület 836 kat. hold. Az 1935-ös statisztikai adatok alapján 9176 kat. hold volt főúri birtokokosok kezén [...]. Gyulavári községnek 303 kat. hold földje volt. A fennmaradó 3878 kat. hold földterület törpe- és kisbirtokosok között oszlott meg. Akadt köztük néhány középbirtokos, de ezek száma elenyésző volt.”⁹ Nem véletlen, hogy az agrárlakosság lelkesen fogadta az Ideiglenes Nemzeti Kormány által 1945. március 15-én elrendelt – ám az akkor földművelésügyi miniszter, Nagy Imre személye révén az MKP-hoz kötött – földosztást. Gyulaváriban már március 16-án földosztó bizottság alakult:

„A kiosztott földek egyharmadát azok kapták, akiknek semmiféle földjük nem volt, kétharmad része pedig a törpebirtokosoknak jutott. A földosztást a Dénes-majori részen kezdték: itt a volt uradalmi cselédek kaptak földet. A földosztás nagy

8 Görgényi Ernő: *Forradalmi események Gyulán és Gyulaváriban 1956-ban*. OKTV 1993–94. Pályamunka. 16. p. A térség politikai színezeete nem került el a korabeli bíróság figyelmét sem. A dobozi Domokos László és társai ügyében hozott ítélet kapcsán írja Erdmann Gyula: „Dr. Kádár Béla tanácsvezető bíró [...] bizonyos fokú megértést mutatott a vádlottakkal szemben. Kiemelte pl., hogy Gyulavári és Doboz a megye legbaloldaliabb, a kommunista párt által a legjobban mozgósítható települései voltak, melyekből számos »régi káder« került ki. A baloldaliságot főként az idézte elő, hogy mindkét falu határában a földosztásig hatalmas nagybirtokok terpeszkedtek, s a zömmel uradalmi cselédként, napszámosként dolgozó lakosokban óriási volt a föld utáni vágy s így a földosztás utáni lelkesedés. Éppen ezért viszont az MDP vezetésének hibái, a helyi kiskirályok túlkapásai – áll az ítéletben – azt idézték elő, hogy a forradalmi eseményekre a lakosság »erősebben reagált.«” Lásd *Békés megye 1956-ban III/1. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2007, Békés Megyei Levéltár, 194. p.

A középbirtokos Molnár Mihályt kezdettől megbecsülés övezte a faluban. Erre utal az a sok évtized elteltével, 2012. július 30-án készült interjú is, amelyben a gyulavári születésű Pongrácz Lajos (1931.január 30., Gyulavári, Horgász u. 4. sz.) kiemelt tisztelettel emlékszik Molnár Mihályra: számos baloldali érzelmű és politikai beállítottságú embert foglalkoztatott az 1945 előtti években, szinte egyedül ő biztosította ezeknek a gyakorta többgyermekes családoknak a megélhetését. „Az Örnagy úr a nevünkön szólított bennünket és mindig kaptunk tőle ezt-azt, valami hazavinnivalót” – említette. Pongrácz Lajossal T. Kiss Tamás beszélgetett.

9 Maday Pál (1960): *Békés megye története*. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, 211. p.

változást hozott Gyulavári társadalmában. Jelentősen növekedett az önálló birtokosok száma. Míg 1941-ben a mezőgazdaságban dolgozók 37%-át adták, 1949-ben már 59,8% volt az arányuk.”¹⁰

A statisztika tükrében – ha a számokat bizonyos fenntartásokkal kell is kezelnünk – a baloldali érzelműek 1945-ben még valóban jelentős erőt képviseltek a községben. Gyulaváriban 1944–45-ben két párt tudott megalakulni, helyi szervezetet létrehozni, a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Nemzeti Parasztpárt (NPP). A kimutatók szerint 1945. márciusban az MKP-nek 450, júliusban 636, szeptemberben már 800 tagja volt. Az NPP 1945. márciusban 200, júliusban 260, szeptemberben 220 taggal rendelkezett. Vagyis összesen 1020 ember vállalta valamelyik párthoz való tartozást. Az 1945. évi országgyűlési választásokon a szavazásra jogosultak száma 2507 fő volt, közülük 2365-en le is adták a szavazatukat. A legtöbb szavazatot a Magyar Kommunista Párt kapta (1456), utána következett a Nemzeti Parasztpárt (659), majd a Független Kisgazdapárt (158); a Szociáldemokrata Párt mindössze 80, a Polgári Demokrata Párt pedig 12 szavazatot kapott.¹¹

1949-től azonban, különösen az ötvenes évek első felében a sztálinista parasztpolitika (beszolgáltatás, kulákküldözés, tagosítás, erőszakos, szovjet mintájú kollektivizálás), számos ember meghurcolása miatt folyamatosan és rohamosan csökkent a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésével megalakult Magyar Dolgozók Pártja (MDP) népszerűsége. Mint Janecskó János helytörténeti munkájában olvasható:

„A falu lakosságának többsége bizalmatlanul fogadta a szövetkezeti gondolatok megvalósítását, a kolhozosítást. Nehezen indult az újonnan földhöz jutottak körében a létbiztonságot jelentő föld feláldozása. 1949 augusztusa végén 63 ember vállalta a tsz-be való belépést, az alapítással járó kötelezettségeket.

A kommunista párt az 1950-es években a téészesítést és a terménybegyűjtést összekötötte az osztályharcral. Gyulaváriban 1950. október 30-án alakult meg a községi tanács, amely a központi hatalom helyi szerveként, direkt módszerekkel törekedett a termelés befolyásolására. A megyei vezetés által elkészített terménybeszolgáltatási tervet lebontották járásokra és községekre. Gyulavári népessége 1944-től mérsékelten fogyott. 1941-ben 4389, 1949-ben 4197. A csökkenést a háborús veszteségeken túl a születések számának visszaesése és a téészesítés okozta elvándorlás idézte elő. A legnagyobb csökkenés az ország iparosítása idején mutatkozott. A tervgazdálkodás központilag megszabta, hogy hány embernek kell elmenni Gyulavárból, hogy valamely újonnan létesülő ipari üzemben »tegyék hasznossá« magukat. 1951-ben 22

10 Janecskó János (2002): *Gyulavári krónikája*. Gyula, Gyula Város Önkormányzata, 81. p.

11 G. Vass István (1975): A Szociáldemokrata Párt, a Parasztpárt, a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt tevékenysége 1944–45-ben és az 1945-ös választások Békés megyében. In *Békés megye 1944–1945-ben. Tanulmányok*. Szerk. Dér László–Szabó Ferenc. Békéscsaba, MSZMP Békés Megyei Bizottsága, Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, 307., 310., 314. p.

férfi és 20 nő volt a tervszám. A mezőgazdaság átszervezése, a téeszítés azt eredményezte, hogy számos parasztember elhagyta a falut. Az 1950-es években 22,4%-al csökkent a mezőgazdasági népesség.”¹²

Számos Békés megyei családot aláztak meg a hatalom helyi képviselői, amikor 1950-ben ledöntették és elásatták a Békéscsaba „házi ezrede”, a 101-esek tiszteletére emelt emlékoszlopot. Az 1950-es évek közepére a szunnyadó, hamu alatt parázsló sérelmek és sebek felizzottak. Alig akadt család, amelyet ne ért volna sérelem Rákosi Mátyás regnálásának éve alatt, amelyek tagjai vagy barátai-ismerősei közül ne vitt volna el valakit az ÁVH¹³ – egyesek soha, többen pedig testben-lélekben megnyomorítva kerültek elő.

Hogy milyen nagy köztiszteletnek örvendett a gyulavári forradalmi bizottság elnöke, Molnár Mihály, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1956. november 20-án – a november 4-i szovjet katonai intervenciót és a Kádár-kormány megalakulását követően – a Gyulai Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága 1956. november 20-án délelőtt 9 órai kezdettel tartott ülésén (a 157/15-1956. sz. vb-határozata értelmében) „a községi forradalmi bizottság javaslatára, a községi tanács vb határozata figyelembevételével, megbízta Gyulavári községben a községi tanács vb-elnöki teendők ellátásával f. évi november hó 16-i hatállyal és besorolta a 191/b kulcsszám szerint 1400 forint alapfizetéssel. E határozat azonnal végrehajtandó. E határozat végrehajtásáért felelős Süle József vb-elnök.”¹⁴

A fiú, dr. Molnár Mihály is aktívan bekapcsolódott a forradalmi eseményekbe. Olyannyira, hogy 1956. október 28-án a Békéscsabai Kézműipari Vállalat ideiglenes munkástanácsának elnökévé, majd november 3-án Békéscsaba város Nemzeti

¹² Janecska János (2002) i. m. 80. p.

¹³ Az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) 1948 szeptemberében, a Belügyminisztérium (BM) alá rendelt hatóságként alakult. Feladata kezdetben a fasizmus maradványainak felszámolása volt, ami hamarosan „a külső és belső reakció elleni harc” jelszavával bővült ki. Döntő szerepe volt a koncepciók perек előkészítésében és az ítéletek végrehajtásában. Hatalma csúcán – 1949. december–1953 nyara – a Minisztertanács alá rendelt főhatóságként működött, szervezeti keretébe tartozott a határőrség („zöld ávosok”) és nagy létszámú saját karhatalmi erővel rendelkezett (Belső Karhatalom). Nagy Imre első kormánya a testületet visszahelyezte a BM felügyelete alá, 1956. október 28-án feloszlatták. A Kádár-kormány ugyan november 9-én ismételten bejelentette az ÁVH feloszlását, ám a Belügyminisztériumon belül december 8-án felállított államvédelmi főcsoportfőnökséget a közvélekedés az ÁVH jogfolytonos utódként tartotta számon.

¹⁴ *Békés megye 1956-ban III/2. Források.* Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2007, Békés Megyei Levéltár, 788. p. A Kádár-kormány november 9-én rendeletileg (1/1956.) állította vissza az államigazgatási szervek (minisztériumok, főhatóságok, tanácsok) október 23-a előtti jogállását. A megyei tanácsok végrehajtó bizottságai mellé kormányösszekötőket neveztek ki, a forradalmi bizottságokat megfosztották intézkedési joguktól, csak „tanácsadó” szervként engedélyezték működésüket. A forradalmi bizottságokat és más hasonló elnevezésű szerveket 1956. december 8-án kormányhatározattal (17/1956.) oszlatták fel.

Tanácsának egyik alelnökévé választották. Az utóbbiról a Békés megyei, november 1-jén alapított napilap, a *Független Újság* 1956. november 4-i száma tudósított (a pártbizottság lapját, *Viharsarok Népet* október 28-án békéscsabai forradalmi tanács betiltotta). A lapot kinyomtatták ugyan, de a Békéscsabát megszálló szovjet haderő katonai parancsnoksága nem engedte terjeszteni.

„Megalakították Békéscsaba város nemzeti tanácsát

A Rákosi rémuralom leáldozásától fogva egyazon forradalmi tanács foglalkozott mind a város, mind a megye ügyeivel Békéscsabán. Noha voltak eredményei – ezek közül a legfontosabb, hogy a válságos időben mindvégig megőrizte a megye nyugalma –, e szerv nem tudott hivatásának megfelelni. Már összetételénél fogva sem. A 16 tagú elnökség intézkedése közben gyakran ütötte fel fejét az anarchia. Mindez veszélyessé tette a forradalmi vívmányok megvédését és továbbfejlesztését. A tanács ezért elhatározta, hogy lemond, s helyét egy egészségesebb összetételű városi és megyei nemzeti tanácsnak adja át.

A városi nemzeti tanács megválasztására szombaton délután került sor a városháza nagytermében, a munkástanácsok küldötteinek részvételével és Fekete Pál elnöklétével.

Ezt az aktust megelőzően Gócs László alhadnagy ismertette az Észak- és Kelet-Magyarország Nemzeti Tanácsának programját, majd a megváltozott étellel összefüggő több kérdésről beszélt.

A városi nemzeti tanács választását óriási érdeklődés kísérte végig. Nagyrészt Fekete Pál javaslatára szavazták meg elnöknek Kaskötő Istvánt (a Jókai Színházról), elnökhelyettesnek dr. Molnár Mihályt (jogászt), Zsíros Andrást, Köcze Lajost (a MÁV-tól), Komjáti Ferencet (a kenyérgyártól), Flender Mihályt (a téglagyártól), titkárnak Ozvári Tibort (a városi tanácstól), és a titkárságra beosztottnak Vízvári Júliát (a Jókai Színházról). A későbbiek során kerül sor még két paraszt és egy diák elnökhelyettes megválasztására. A városi tanács különböző szakosztályai mellé biztosokat választottak a munkástanácsok küldöttei.

A választás után Fekete Pál tájékoztatta a jelenlévőket a Békéscsaba határában állomásozó szovjet páncélos egységgel folytatott tárgyalásokról.¹⁵

15 Megalakították Békéscsaba város nemzeti tanácsát. *Független Újság*, 1956. november 4.

A SZOVJET KATONAI INTERVENCIÓT KÖVETŐ HÓNAPOK¹⁶

Dr. Molnár Mihály naplójában érzékletes leírást adott a békéscsabai belváros szovjet agressziót követő állapotáról. „Kidöntött fák, széttaposott útszegélyek mutatják a tankok száguldásának nyomait, járdákat borító »üvegcserep-szönyegek« tanúskodnak a gépfegyverek és golyószórók »sikeres munkálkodásáról«. A középületektől övezett főtereket szovjet lövegek, harckocsik, rohamsisakos katonák uralják. A városháza, a belügyi főosztály és a megyei tanács épületei összefüggő. A főutcáról leágazó Irányi és Munkácsy utcáknál tüzelésre kész tankok, a színház és a belvárosi iskolák előtt ugyanez a helyzetkép.”¹⁷

1956. december 6-án, az asszonyok, lányok néma, tüntető felvonulást készültek szervezni Gyulán.¹⁸ A hír hallatán Petrás László, a gyulavári forradalmi bizottság korábbi elnökének testvére bement a gyulavári tanácsházára, és azt javasolta az ott tartózkodó Lengyel Imrének, Molnár Mihálynak és Kovács Lajosnak, hogy a for-

16 1956. november 4-én hajnalban a szovjet csapatok általános támadást hajtottak végre a főváros és a vidéki városok ellen. A honvédség (központi utasítás híján) hagyta magát lefegyverezni, ám Budapesten és több vidéki városban csak heves harcok árán tudták letörni a fegyveres ellenállást. Kádár november 7-én érkezett Budapestre, kormánya ezen a napon tette le az esküt az Elnöki Tanács elnöke előtt (a Nagy Imre-kormányt csak november 12-én mentették fel). 1956. december elején az új hatalom ellenforradalomnak nyilvánította az októberi eseményeket (az okok: a Rákosi-Gerő-klikk helytelen politikája, a Nagy Imre és Losoncy Géza vezette pártellenes csoport tevékenysége, a hazai „tőkés-földesúri reakció” és a nemzetközi imperializmus). Megkezdődött a megtorlás. November 11-én bevezették a rögtönítélő bíraskodást (hatáskörét 1957 januárjában kiterjesztették a népi demokratikus államrend elleni cselekményekre is), illetve a közbiztonsági őrizetet, az internálást. Rendeletet hoztak a büntetőeljárás egyszerűsítéséről: tettenérés és „azonnali bizonyíthatóság” esetén a vádlott vádirat nélkül is bíróság elé állítható. November 9-től kezdődően a rend helyreállítására megszervezték a Magyar Forradalmi Honvéd Karhatalmat („pufajkások”), 1957. január 15-én hatályba lépett a gyorsított büntetőeljárás (1957. évi 4. sz. tvr.), április 6-án felállították a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsát az államrend és a közbiztonság ellen elkövetett bűnügyek tárgyalására (1957. évi 25. tvr.), az 1957. évi 34. tvr. minden megyei bíróságon és a Legfelsőbb Bíróságon is elrendelte a népbírói tanácsok felállítását, a korábban már bevezetett gyorsított eljárás fenntartása mellett. Az Elnöki Tanács 1957. november 17-én megszüntette a munkástanácsokat (1957. évi 63. tvr.), 1958. február 16-án a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa megkezdte Nagy Imre és társai perének tárgyalását.

17 Kivonat dr. Molnár Mihály naplójának 1956. november 4-re vonatkozó feljegyzéséből. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

18 Budapesten 1956. december 4-én több ezer nő vonult némán, egy szál virággal a Hősök terére: a tüntetést a szovjet megszállás egy hónapos évfordulójára időzítették, és az elesettek emlékének szentelték. A példát több nagyvárosban követték.

radalom vívmányainak megvédése érdekében a helyiek is vegyenek részt a gyulai tüntetésen. A gyulaváriak részvételét azonban a jelenlévők – Molnár Mihály sem – nem támogatták. Lengyel Imre mindenesetre tájékozódás céljából Petrás Jánossal együtt bement Gyulára, ahol Petrás közölte Nádházival, hogy Gyulavári lakossága nem vesz részt a tüntetésen. A döntéssel Nádházi nem értett egyet, mire Petrás János megígérte, hogy jönni fognak a gyulaváriak is. Gyulaváriban időközben elhatározták – a Petrás János és Molnár Mihály közti feszültséget mérséklendő –, hogy a gyulaváriak közül azok vegyenek részt a tüntetésen, akik akarnak. „Petrás László II. r. vádlott Molnár Mihály utasítására közölte Kós Gyula harangozóval – olvasható a megyei bíróság Petrás János és társa ügyében folytatott tárgyalásának jegyzőkönyvében –, hogy verje félre a harangokat, hogy a nép összegyűljön a Gyulára történő felvonulásra. Nevezett ezután a harangokat félre is verte, mire egy nagyobb tömeg gyűlt össze. Ekkor Gyuláról visszaérkezett Petrás János is, aki közölte, hogy bemennek Gyulára, azonban a tömeg egy része erre hajlandó nem volt, s így az összegyűltek egy része indult el I. r. vádlottal [Petrás Jánossal] Gyulára, ahol a nők tartottak ellenforradalmi jellegű tüntető felvonulást. [...] miután [a tüntetők] visszatértek Gyulaváriba, a tömeggel Molnár Mihály, az ellenforradalmi bizottság elnöke közölte, hogy másnap koszorúzási ünnepséget tartanak.”¹⁹

Az első világháborúban elesett gyulaváriak emlékművének megkoszorúzása után nagyobb tömeg gyűlt össze a helyi MDP épülete előtt. Különféle követelések hangzottak el, többek között: égessek el a káderlapokat, hogy személyesen jelenjen meg Kovács Lajos, a községi párttitkár is, aki Molnár Mihály tanácsára többnyire az otthonában tartózkodott. Petrás János néhányadmagával elment Kovács Lajoshoz, kérték, hogy jöjjön velük a pártházhoz. A tömeg aztán Kovács Lajossal különböző iratokat hordatott ki az épület elé. Molnár Mihály nem engedte, hogy minden iratot kivigyenek, a káderlapokkal azonban kivételt tett. Az indulatok kezdtek elfajulni: Kovácstól néhányan azt követelték, hogy mondjon el egy Hiszekegyet. A kihordott iratokat vele gyűjtették meg.²⁰

Sőt: „[...] egyesek bántalmazni akartak, akkor Molnár volt az, aki fékezte a tömeget és megakadályozta azt, hogy komolyabb baj történhessen” – mondta a bíróság előtt Kovács Lajos.²¹ „Vitéz Molnár Mihály nem engedett meg semmilyen erőszakos cselekedetet a faluban” – nyilatkozta Szántó Mihály is.²²

19 *Békés megye 1956-ban III/2. Források.* Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2007, Békés Megyei Levéltár, 754. p.

20 A Megyei Bíróság a gyulavári Petrás János és társa ügyében folytatott tárgyalásának jegyzőkönyvéből: „[...] Kovács Lajos tanú szerint Petrás azt felelte [...], hogy ne csináljunk cirkuszt. Én mellettem kiállt az I. rendű vádlott [Petrás] és Molnár is.” Uo. 749. p.

21 A Megyei Bíróság tárgyalási jegyzőkönyve a gyulavári Molnár Mihály és társa ügyében. Uo. 782. p.

22 Görgényi Ernő: *Forradalmi események Gyulán és Gyulaváriban 1956-ban.* OKTV 1993–94. Pályamunka. 55. p.

BÉKÉS MEGYÉBEN
A FORRADALOM SZIMBÓLUMÁVÁ VÁLT A 101-ES OBELISZK

Az első világháborúban hősi halált halt katonák tiszteletére emelt obeliszkre számos békés megyei, békéscsabai és gyulavári család úgy tekintett, mint elhunyt szeretteire emlékeztető köztéri-közösségi mementóra. A békéscsabai 101-es gyalogezred obeliszkjét a második világháború után a város első tanácselnöke, Bartolák Andrásné (Klenk Ilona) ledöntötte, traktorral egy előre megásott árokba húzatta és leföldeltette, hatalmas erkölcsi és lelki tehertétel viselésére kényszerítve azt, aki ezt az utasítást végrehajtani kényszerült. Ez az értelmetlen, durva intézkedés annyira megalázta a békés megyeieket – különösen az érintett családokat –, hogy az emberek a forradalom kitörésekor szinte azonnal zsigeri választ adtak rá. Az október 26-án a megyei pártbizottság előtt összegyűlt tömeg követelései között ott volt az emlékmű kihantolása és felállítása is. 1956. október 27-én Fekete Pál tanár, az aznap megalakult forradalmi tanács elnöke vezetésével az ifjúság – esővel, sárral dacolva – közös erővel kihantolta a két méter mélyre temetett, három darabra tört 101-es obeliszket. A Megyei Tanács Ifjúsági Parlamentje sokszorosított röplapon követelte (többek között), hogy „a Megyei Tanács Népművelési Osztálya biztosítsa a városi népművelési csoportnak a szükséges fedezetet a 101-es szobor azonnali felépítéséhez”.²³

A felállítására akkor gondolni sem lehetett, de így is jelképe lett a sírba döntött nemzet talpra állításának.

Amikor az obeliszket kihantolták, „[a]z emlékmű csúcsáról letört az acélsisak, s azt a rendőrségi klub előtti virágágyban helyezték el. Mind az obeliszket, mind az acélsisakot sok virággal, koszorúkkal borították be, és gyertyákat gyújtottak. Amikor a város polgárai, a honvédség, a rendőrség, az üzemek és vállalatok forradalmi munkástanácsai, felnőttek és diákok, civilek és egyenruhások kegyelettel adóztak az ősök emlékének, gondolatban a főváros ifjú szabadsághősei előtt is tisztelegtek.”²⁴

A gyásznappá nyilvánított mindenszentek napján – november 1-jén – folyamatosan áramlott, zárandokolt a tömeg a békéscsabai 101-es gyalogezred emlékrét hirdető obeliszkhez.

A kihantolt emlékmű és helyszíne Békéscsaba forradalmi centrumának számított, jöllehet soha nem volt veszélytelen terület, mert ott székelt a városi és a megyei rendőrkapitányság. A forradalom centruma maradt még akkor is, amikor november 4-től a Vörös Hadsereg egyik megszálló egysége tartotta ellenőrzése alatt a teret. A katonai jelenlét ellenére a tömeg 1956. december 6-án itt gyűlt össze. A hetenként kétszer, ekkor már illegálisan megjelenő *Független Újság* 1956. december 9-i számában a következő tudósítást látott napvilágot a békéscsabai tüntetésről:

23 Tibori János (1991): *Békéscsaba krónikája*. Debrecen, 67. p. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

24 Uo. 107. p.

„Csütörtökön reggel pontosan nyolc órakor a gyárak szirénáinak bűgása és a mozdonysípjának visító fűtyülése adott jelt a városi munkástanács által szerdán este elhatározott tüntetés megkezdésére. Megállt a munka és felvonulásra gyülekeztek a dolgozók. Alig egy óra múlva már indultak a kisebb-nagyobb csoportok a város minden részéből, s nemsokára ezek a kis csermelyek a főutcán hatalmas folyamdá dagadtak. Az egybehangzó vélemények szerint a felvonulók száma meghaladta a harmincezeret. A felvonulás megindulása utáni percekben a tömegben áramütésként futott végig a döbbenet: szovjet tankok és harckocsik álltak be a Szabadság-térre...

– Kik rendelték oda őket?

– Miért hívták őket?

szakadtak ki az izgalomtól fűtött, riadt kérdések. De félelem s pillanatnyi megállás nélkül vonult a nép tovább. S nemsokára nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjet egységek felvonulása sem hiába történt: meggyőződhetek arról, hogy nem fasiszta csőcselékkel állnak szemben, hanem békés szándékú üzemi, vállalati és értelmiségi dolgozókkal. S leszűrheték magukban – hiszen bennük is van emberség –, ha a nemzeti Himnusz tönkretett szemmel éneklő tömeget bántanák, a magyar munkás ellen vétene... A legpéldásabb rendben, fegyelmezetten zajlott tovább, több órán keresztül, a munkásság erejét és egységét demonstráló felvonulás. A vasútállomás felől, a főutcán jöttek, koszorúkat és virágcsokrokat helyeztek el a hazáért és a szabadságért elesett hősök emlékének adózva, a 101-esek emlékműve előtt.”²⁵ Tibori János írta: „Zászlókkal, emberoszlopok vonultak a 101-es szobor felé. A 30–35 ezres felvonuló tömeg virágosznyeggel borította be a még mindig futóárrokba döntött 101-es obeliszket. Az emlékmű mögött két szovjet páncélaút és négy tank éberén őrködött, hogy a »szimbólum« fel ne támadjon.”²⁶

A MOLNÁR FAMILIA ELLENI TÁMADÁS

A Gyulavári Forradalmi Bizottság és kimondatlanul Molnár Mihály ellen is, 1956. december 4-én burkolt támadás kezdődött. Az MSZMP Békés megyei Intéző Bizottságának napilapja, az 1956. november 5-én indult *Békés Megyei Népszav* első oldalán „Vállalják-e a felelősséget is?” címen –BALKUS– (Balkus Imre) szignóval írás jelent meg:

„Az utóbbi hetekben, a felkelés forró napjaiban, falvakban és városokban egymásután alakultak a forradalmi tanácsok. Sok helyen nem éppen a legbecsületesebb szándékú és jellemű emberek is befurakodtak ezekbe a bizottságokba. A megye több községében a forradalom nevében vették kezükbe a hatalmat volt csendőrök, a kulá-

25 Acélnál is szilárdabb erő... Tudósítás a békéscsabai tüntetésről. *Független Újság*, 1956. december 9.

26 Tibori János (1991): *Békéscsaba krónikája*. Debrecen, 206. p. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

kok, sőt bűnözők... Jó néhány községben elzavarták a tanács törvényes vezetőit, és ők nevezték ki az új tanácselnököt és másokat – többségében persze olyan emberek-ből, akiket ők legalkalmasabbnak vélték... Dobozon, *Gyulaváriban* és Eleken – a gyulai járás e három községében – is hasonlóan a forradalmi tanácsok nevezték ki tanácselnököket és más vezetőket [...]. Úgy véljük, elérkezett az ideje annak, hogy ez most már megszűnjön [...]. A törvényes rend helyreállítása megköveteli, hogy most már vége legyen ennek a kettős hatalomnak [...].

De van még egy fontos kérdés, amit nem lehet elhallgatni: a felelősség. Úgy véljük, egy község gazdasági, politikai és kulturális életét irányítani felelősség nélkül eddig sem lehetett, és ezután sem lehet. De különösen nem lehet olyan embereknek, mint Dobozon, Gyulaváriban és Endrődön – ahol a felsőbb szervek jóváhagyása nélkül, a saját fejük szerint működnek.”²⁷

Molnár Mihály és fia, valamint feleségének szülei, a Patay család elleni nyílt és nevesített politikai támadás azonban 1956. december 8-án vette kezdetét.

A *Békés Megyei Népszó* 1956. december 8-i száma, „Lássunk tisztán!” címmel közölt vezércikket.

„[...] Csütörtökön Békéscsabán az életet adó munkások ismét letették a szerszámot. A lassan kialakult nyugalmas, békés élet újból megbolydult, és megint kevesebb lett az üzletekben a kenyér. Ismét órák hosszat váraкоztak a sokcsaládос anyák, 1 nappal megint tovább húzódoott a Bánszky utcai 38 új lakás befejezése. Nem tudjuk, hány ezer téglával, cseréppel és egyéb iparcikkal lett ismét kevesebb. És több ezer munkáscsalád elesett a keresettől.

Vajon miért? Elhihető az, amit egyesek mondanak, hogy ezt a munkások érdeke kívánta meg? Hát elhihető, hogy a kevesebb kenyér, a későbbben elkészülő lakás, a kevesebb kereset a munkások érdeke? Ezt senki nem hiszi el. Elgondolkoztató: akkor miért történhetett meg ilyen eset? Már az is kicsit furcsán hat, hogy éppen december 6-án, Horthy nevenapján, akinek fia az október 23-i események után gyorsan akcióba kezdett, s maga az agg Horthy is felélénkült és készült fehér lovon belovagolni Magyarországra. Vagy Eszterházy gróf, akinek birtokában volt Magyarország földterületének majdnem egynegyede, megjelent Budapesten és készült a kormányba való belépésre. Eszterházyt nem azért említjük, mintha »druszája« lenne Horthynak, csupán azért, mert »egy végből való«. Aki persze őket szolgálta szívvel-lélekkel, annak nem furcsa a dolog, az bizonyára elégedetten dörzsölgeti kezét. Mert lényegében miről van szó? Egyes emberek, akiknek sehogy sincs ínyükre, hogy mégsem sikerült a munkás-paraszt hatalmat megdönteni, most azon törnek a fejüket, hogy tévesszék meg a becsületes embereket, hogyan hergeljék őket a kormány ellen. Vajon elképzelhető-e, hogy a békéscsabai Dr. Molnár, akinek az apja horthysta őrnagy, a munkások érdekeit képviseli? Kicsit nehéz elképzelni. Jól lehet, hogy de-

27 –BALKUS– [Balkus Imre]: Vállalják-e a felelősséget is? *Békés Megyei Népszó*, 1956. december 4.

mokratikus jelszavakat mond, s így beférkőzik a munkásküldöttségekbe is, de alig hihető, hogy tűz a vízzel összeférjen [...] a Békéscsabai Magasépítő Vállalatnál, amikor a jóérzésű emberek csütörtökön dolgozni akartak, egyesek azt mondták: nem kell dolgozni. Hiába hivatkoztak a művezetők arra, hogy így sok anyag megy tönkre. De csodálatos-e, amikor a vállalati munkástanács elnökhelyettese egy Pataj nevű horthysta százados?”²⁸

Az aláírás nélküli cikk megjelenését követően (kiderült, hogy az írás Cserei Páltól, a lap főszerkesztőjétől származott) dr. Molnár Mihály kijelentette, hogy nem akarja személyével kompromittálni a testületet, lemond. A Városi Nemzeti Tanács tagjai azonban kiálltak mellette. A *Népújság* szerkesztősége a másnapi számban – ha kényszeredetten is – helyesbített. „Lapunk 1956. december 8-i számának vezércikkében szereplő személyekről (Dr. Molnár, Pataj) a szerkesztő bizottság téves információt kapott. Így kerültek a vezércikkbe. A jövőben a szerkesztő bizottság közlés előtt alaposabb ellenőrzést fog végezni.”²⁹

Gyulán 1956. december 17-én a korabeli szóhasználat szerint „pufajkások”,³⁰ karhatalmisták jelentek meg és egy szovjet tank kíséretében elfoglalták a rendőrséget. Megrettentésként összevissza lövöldöztek a Béke sugárúton. Az események hatására Mány Erzsébet és Bakos Ferenc, akikhez Farkas Mihály, egy frissen leszerelt tiszthelyettes csatlakozott, Gyulaváriba mentek, hogy majd a határőrsön fegyvert szereznek, és ellenállnak a karhatalmistáknak. A gyulavári pártház előtt összegyűlt tömeget arról tájékoztatták, hogy a „pufajkások” eljönnek a településre is, és össze

28 Lássunk tisztán! *Békés Megyei Népújság*, 1956. december 8. A cikkben említett „Pataj nevű százados” a valóságban Patay András műköves volt. Érettségizett, ezért karpaszományosként, tartalékos őrmesterként szerelt le, később léptették elő tartalékos zászlóssá. 1941-ben behívták és hivatásos főhadnagy, majd százados lett. Nem azonos Molnár Mihály őrnagy apósával, illetve annak fiával, Patay Andrással, a 101-es gyalogezred tartalékos hadnagyával. A Patay név elírásával egyébként számos helyen lehet találkozni, többek között a Makkay (Machalek) Pál szerkesztette *A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma* (Budapest, 1934, Közlekedési nyomda) című könyvben is, ahol id. Patai [helyesen Patay] András név alatt szerepel András nevű fia is, aki három évet szolgált a 101-es gyalogezredben, és mint hadnagy szerelt le. 371. p.

29 A szerkesztő bizottság nyilatkozata. *Békés Megyei Népújság*, 1956. december 9.

30 Az MSZMP irányítása alatt álló fegyveres testület, a Magyar Forradalmi Honvéd Karhatalom – közkeletű elnevezésük szovjet mintájú vattakabátjuk nyomán: pufajkások – szervezését 1956. november 9-én kezdték meg Budapesten. A testületet a hatalom helyreállítására hozta létre a Kádár-kormány; Budapesten három katonai körzetben három ezredet állítottak fel. A karhatalmi alakulatokat sorra megszervezték a megyékben is, az állomány létszáma november 30-án a fővárosban 5500, vidéken 5000 volt, december elején a rendőrségen belül is megszervezték egy 2000 fős egységet. A karhatalmisták (kezdetben szovjet segítséggel) jelentős szerepet játszottak az utóvédharcok letörésében, a tüntetések felosztatásában és a sztrájkok felszámolásában. A lakosság megfélemlítését szolgálták az általuk vezényelt sortűzek, a tömeges letartóztatások, kínvallatások.

fogják szedni a nekik nem tetsző embereket. Mintegy 100–120 ember csatlakozott hozzájuk, valamennyien kimentek a határőrsre, hogy fegyvert szerezzenek. Az őrsön két katona és egy tiszt, Kertész István tartózkodott. A katonák megpróbálták lebeszélni az akcióról a követelőket, de jó néhányukat – köztük Mány Erzsébetet, Boros Ferencet, Farkas Mihályt és Sebestyén Sándort – nem lehetett eltéríteni a szándékuktól. Végül 17–18 ember – géppisztolyokkal és két golyósóróval felszerelve – tüzelőállást foglalt el a Gyulavárit Gyulával összekötő Fehér-Körös híd két oldalán, majd a folyó gátján járőröztek egy ideig. Miután a karhatalmisták nem jöttek, a lakosok közül is sokan próbálták lebeszélni őket az ellenállásról, végül Lengyel Imre, forradalmi bizottság tagja határozott fellépésére a fegyvereket visszavitték az őrsre. Az egyik résztvevő, Szilágyi István később így emlékezett (az interjú Görgényi Ernő dolgozatának mellékletében olvasható):

„Reggel a forradalmi tanács elnöke, vitéz Molnár Mihály [...] azt mondta Kertésznek [a határőrség parancsnokának]: nem kell a tegnapi történeteket jelenteni sehova, nem történt semmi, a fegyverek visszakerültek [...] majd mi helyettük mindent elintézünk. De Kertész akkorára már telefonált Orosházára...”³¹ Másnap, december 18-án, illetve 19-én éjjel megérkeztek Gyulaváriba a „pufajkások” és az ellenállásra buzdítókat a békéscsabai laktanyába vitték. Mivel a fegyveres ellenállási kísérlet a december 11-én kihirdetett statárium időszakába esett, a brutális kihallgatást követően rövid időn belül valamennyi résztvevő bíróság elé került.

A Kecskeméti Katonai Bíróság kihelyezett rögtönítélő tanácsa³² 1957. január 10-én Mátyás Miklós hadbíró őrnagy elnökletével, aki később is több forradalmárt ítelt halálra, elrettentő ítéletet hozott. A békéscsabai tanácsháza nagytermében tartott „pernek” az összegyűlt tömeg, az utcán elhelyezett hangszórók segítségével fültanúja lehetett. A rögtönítélő bíróság egyetlen nap alatt kétszer is tárgyalta az ügyet.

A délelőtti tartott ülésen Mány Erzsébetet, Farkas Mihályt és Szilágyi Istvánt golyó általi halálra, a további kilenc perbe fogott vádlottat 5–12 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. „A nyílt [...] tárgyalás után vitéz Molnár Mihály vezetésével bejöttek Csabára a gyulavári hozzátartozók és mások, azt kérték, hogy tartsanak egy újabb tárgyalást, mert sok minden nem úgy történt, ahogy azt beállították...”³³ Az elítéltek hozzátartozói és a jelen lévő tömeg hangos tiltakozására ismét összeült a bíróság, és Szilágyi István büntetését 15 évre változtatta. A karhatalmi-rendőri vallatások során félholtra vert húszéves Mány Erzsébet és a huszonhat éves Farkas Mihály esetében azonban megmaradt a halálbüntetés. Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke

31 Görgényi Ernő: *Forradalmi események Gyulán és Gyulaváriban 1956-ban*. OKTV 1993–94. Pályamunka. 59–60. p.

32 A rögtönbíráskodást az 1956. december 11-én hatályba lépő 1956. évi 28. tvr. és a 6/1956/XII. 11. korm. sz. rendelet vezette be.

33 Görgényi Ernő: *Forradalmi események Gyulán és Gyulaváriban 1956-ban*. OKTV 1993–94. Pályamunka. 61. p.

nem adott kegyelmet. Az ítéletet 1957. február 2-án este 6 órakor Békéscsabán, a Kazinczy utcai laktanya udvarán végrehajtották. A sorkatonák nem vállalták a lövést, karhatalmisták sorozata végzett a két gyulavári fiatalal. A Berényi úti temető szélén, a szemét lerakására kijelölt helyen földelték el őket.

Janecskó János: „Hogy miért pont Mány Erzsébetet ítélték halálra, erre az egykori forradalmi tanács elnöke, Petrás János adta a választ. »Mert bátor, nagyhangú lány volt, aki mindig kimondta azt, amit gondolt [...]. Farkas Mihály leszerelt katona volt, egyenes jellemű ember. Neki azért kellett meghalnia, hogy példát statuáljanak a hóhérok. Az Erzsit meg Mihályt is egy sírba lökték, jeltelen sírba. A Mány lány anyja pénzt adott a sírásóknak, hogy megtudja, hol temették el a lányát...»

A többi fiataalt is elfogták a karhatalmisták, összeverték, megkínózták, majd a »bűnözőket« elítélték. Köztük volt Berár János, Szilágyi István, Boros Ferenc, Szántó Mihály, Székely Mihály, Erdős László, Erdős András, Erdős Sándor. Több éves börtönbüntetést kaptak.

A gyulaváriak közül az említetteken kívül Petrás János, Petrás László, Horváth András és Molnár Mihály ellen indult eljárás...”³⁴

A MEGTORLÁS

Vád: „A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette”

„Ötvenhat főszereplői megközelítésében a forradalmi szervek spontán választott vezetői, akik felnőttek a nemritkán kényszerű válláláshoz, s példát mutattak önzetlenségből, szolidaritásból és humánumból. Az esetek többségében mérsékeltek voltak – és mérséklők. Zömük közömbös volt a kapitalizmus léte vagy nemléte iránt, mint ahogy a szocializmus problematikája sem igen foglalkoztatta őket: az önirányítás lakóhelyükre szabott formáit igyekeztek megteremteni.

Kádár és politikustársai hatalmuk megszilárdítása után láttak hozzá a helyi társadalom szisztematikus szétveréséhez és behódoltatásához: rájöttek arra, hogy a fegyveres felkelőknél, az egyes nagyüzemekben országos politikai feladatokat vállaló munkásoknál, »lázító« értelmiségieknél is sokkal veszélyesebbek azok a helyi vezetők, akik a település lakóinak bizalma folytán kerültek az élre. A politikai rendőrség a főváros minden kerületében, minden megyében, minden járásban, minden faluban nyilvántartásba vette a forradalom szereplőit: egyénileg, csoportosan büntette, megfélemlítette őket, statisztikákat, értékeléseket készíttetett róluk, életükben-holtukban számon tartotta őket” – írja a történész, Ständeisky Éva.³⁵

³⁴ Janecskó János (2002) i. m. 103–104. p.

³⁵ Ständeisky Éva (2008) i. m. 542. p.

Dr. Molnár Mihály így emlékezett *601 nap. Politikai fogságom története 1957. február 16. – 1958. október 11.* című írásában: „Apám, Molnár Mihály 1958. január 20-tól szervezkedés vádjával előzetesként ugyancsak a gyulai Megyei Börtönben volt: egyszer sem találkozhattam vele, még csak nem is láthattam: bentlétéről füles révén szereztem tudomást. – Egy alkalommal tévedésből engem vezettek át az ő tárgyalására az épület bírósági szárnyába, ahol zsúfolt tárgyalóteremben láthattam. Mikor 1958. március 14-én apám szabadult, Tarsoly törzsőrmester kihívott a 19-es zárka elé és átadta az apám által részemre ott hagyott csomagocskát.”³⁶

„MEGYEI BÍRÓSÁGI TÁRGYALÁSI JEGYZŐKÖNYV A GYULAVÁRI
MOLNÁR MIHÁLY ÉS TÁRSA ÜGYÉBEN.

J e g y z ő k ö n y v

Készült a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt Molnár Mihály és társa ellen indított bűnügyben a megyei bíróságnál Gyulán, 1958. évi augusztus hó 25. napján megtartott nyilvános tárgyalásról.

Jelen vannak:

Horváth Lajos

mb. tanácsvezető, a tanács elnöke

Igricz Péterné,

Stefanik János

ülnökök

I. r. Molnár Mihály vádlott,

II. r. [ifj.] Horváth András vádlott,

I. r. vádlottért kirendelés,

II. r. vádlottért a csatolt meghatalmazás alapján:

dr. Sal István ügyvéd

és a később megnevezett tanúk

Dr. Nagy György

mb. fogalmazó, jkv. vezető

Harangi János

ügyész

Elnök a tárgyalást az ügy rövid megjelölésével megnyitja, megállapítja, hogy az erre az időpontra idézettek megjelentek.

Ezután a tanúk távollétében a személyi adataikra vonatkozóan az alábbiak szerint hallgatja meg:

I. r. Molnár Mihály vádlott 1895. november hó 5. napján született Csorváson, Békéscsaba, Jókai u. 52. szám alatti lakos, magyar állampolgár, magyar anyanyelvű, nős Patay Judittal, 2 felnőtt korú, önálló gyermeke van, a 26 éves lánya eltartása

36 Molnár Mihály: *601 nap. Politikai fogságom története 1957. február 16. – 1958. október 11.* 55–56. p. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

alatt él, van 2 kat. hold földje s így havi 5-600 Ft jövedelemmel rendelkezik, felső kereskedelmet végzett, a felszabadulást megelőzően honvéd őrnagy volt, 1 tanyával és 50 kat. hold vitézi telekkel rendelkezett, apja: néhai Molnár Mihály, anyja: néhai Vasas Dorottya, büntetlen előéletű.

Előzetes letartóztatásban volt: 1958. január hó 20-tól március hó 14. napjáig.

II. r. Horváth András vádlott, 1924. augusztus hó 24. napján Gyulaváriban született, Újvári, Part u. 10. szám alatti lakos (ideiglenes lakása: Várpalota, Felsőmajor), magyar állampolgár, magyar anyanyelvű, nő Dobra Erzsébettel, 2 gyermeke van (10 és 3 éves), akiknek az eltartásáról gondoskodik, jelenleg vajúrfoglalkozású a Várpalotai Szénbányászati Trösztnél, havi 2500 Ft keresettel, 1300 n. öl föld vagyona van, 4 polgárit végzett, a felszabadulást megelőzően tanuló volt, vagyontalan, apja: Horváth András, anyja: n. Kovács Rozália, büntetve volt 1951-ben a gyulai megyei bíróság által közellátás érdekét veszélyeztető bűntett miatt 7 év börtönbüntetésre, melyet 2/3 részben kitöltött, míg 1/3-ad kegyelem alá esett.

Közbiztonsági őrizetben volt: 1957. február hó 26-tól november hó 28-ig. Előzetes letartóztatásban volt: 1958. január hó 25-től március hó 14-ig.

Elnök ismerteti a Békés Megyei Ügyészség B.10 013/1958-3. számú vádiratának indítványi részét, valamint vádlottak erkölcsi és vagyoni bizonyítványát. Ezután I. r. Molnár Mihály vádlott részletes meghallgatása során a később kihallgatandó vádlott-társa távollétében az alábbiak szerint nyilatkozik:

A vádat megértettem, nem érzem magam bűnösnek.

Személyi viszonyaira történő bővebb meghallgatása során előadja még, hogy apja gazdasági cseléd volt, majd MÁV-hordár lett, vagyontalanok voltak. Az iskolai elvégzése után önkéntes katonai szolgálatra vonult be 1913-ban, majd a világháború kitörése után harctérre került, itt volt 36 hónapig, mint főhadnagy, 8 vitézségi érmet szerzett, majd a harcok során 1917-ben megsebesült, 74 %-os rokkant lett, majd 1924-ben századosi rangban, mint rokkantat nyugdíjazták, amikor is 50 kat. hold vitézségi telket kapott. A második világháború kitörése alkalmával, mint szakszolgálatost Szegedre hívták be, itt volt őrnagyi rangban a kiegészítő parancsnokság parancsnoka, a hadműveletek közben kitelepítés során Ausztriába távozott, ahonnan 1945-ben tért vissza, amikor is Gyulaváriba ment, ott a földjén gazdálkodott 1948-ig, ekkor a földjét felajánlotta a földműves-szövetkezetnek, így 1949-ben már csak 9 kat. hold földje volt, 1950-ben az egész földterületet visszaadták, ekkor bérbe adta, majd a tsz-ek fejlődése során tagosítás alá esett, ezután földműveléssel foglalkozott, majd 1956-ban az Új Élet Tsz tagja lett, ez a tsz az ellenforradalom során felbomlott, amikor is a Felszabadítók Hagyatéka Tsz-be lépett, ott méhészként és pénztárosként dolgozott, innen azonban kizárták. Ezt követően Békéscsabára távozott a lányához s annak háztartásában él és a jelenleg meglévő 2 kat. hold földjén gazdálkodik.

Az ellenforradalmi eseményeket megelőzően osztályhelyezetemből kiindulva visszavonult életet éltem, politikai dolgokba nem avatkoztam bele. Láttam azt,

hogy 1956. október 27-én mozgolódás, felvonulás volt a faluban, ezeken azonban nem vettem részt, csak majd este a gyűlés alkalmával jelentem meg. Ekkor azért mentem el a gyűlésre, mert úgy gondoltam, hogy népszerűségemet felhasználom arra, hogy a községben a rendet és a nyugalmat biztosítsam. Ezen a gyűlésen, bár nem szóltam semmit sem, a jelölőbizottság mégis megválasztott [így] forradalmi tanácstagnak.

Másnap, október 28-án nem mentem sehová, nem csináltam semmit. Majd október 29-én mentem be a tanácsházára, ekkor került sor ugyanis a forradalmi bizottság vezetőségének megválasztására. A választás során engem egyhangúlag megválasztottak elnöknek. A választás után volt egy gyűlés, melyet a Gyuláról jött Nádházi János tartott, de semmi különösebb nem történt. Határozatot a forradalmi bizottság nem hozott. Megjegyzem, én úgy vállaltam csak el a vezetést, ha a községben fegyelem és rend lesz. Nem volt szó arról sem, hogy mi lesz a forradalmi bizottság feladata.

A községi forradalmi bizottság a községi tanács vezetőinek ügyével, azok elbocsátásával soha nem foglalkozott.

Az viszont kétségtelen, hogy Szilágyi Istvánra, a tanácselnökre a tagosítás során elszenvedett vélt vagy jogos sérelmek miatt sokan haragudtak, és éppen ezért a lakosság körében nem volt népszerű ember. Nekem az a véleményem, hogy ő, a hangulatot ismerve önként félreállt, vagy valaki egyéni kezdeményezésre félreállította. A forradalmi tanács, és a forradalmi tanács nevében őt soha nem szólította fel senki, hogy munkahelyét nem foglalhatja el. Hogy mennyire nem volt népszerű ember, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a későbbiek során a járási tanács is ejtette őt s nem is került ma sem vissza, mint tanácselnök. A többi távolmaradt tanácsi vezető is, így Rozek János és Kubicza Béla azért maradtak távol, mert az akkori események között nem vállalkoztak arra, hogy a községet vezessék.

A megválasztott forradalmi bizottság elnökhelyettese a jelenlegi tanácselnökhelyettes, Lengyel Imre lett. Ő abban az időben is tanácstag volt, így az egyes sürgős elintézni való kérdéseket vele együtt beszéltük meg. Az első napokban én még rendszeresen, szinte naponta bejártam a tanácsházára megnézni, hogy rendben megy-e minden.

A későbbiek során, amikor már a járási tanácstól is kint jártak, engem hivatalosan is kineveztek tanácselnöknek, ugyanekkor Lengyelt meghagyták helyettesnek. Én ezt a jelenlévő Durkó, Erdős, Mucsi és Süle járási tanácsi vezetők előtt nem akartam vállalni, arra hivatkozva, hogy az én kinevezésem nem egészen törvényes. Javasoltam rendes, megbízható embereket helyettem, a választás mégis reám esett. A járási tanács részéről arra hivatkoztak, hogy mivel én vagyok a legnépszerűbb ember a faluban, kell, aki az eseményeket békésen levezesse. A kinevezésemről később a járási tanács részéről hivatalos írást is kaptam.

Nézetem szerint a forradalmi tanács semmiféle ellenséges tevékenységet nem fejtett ki az én vezetésem alatt. Mindössze 2 ülés volt, melyen részt vettek a vb-tagok is.

Én a régi tanácsi vezetők felé elbocsátó nyilatkozatot soha nem tettem, ellenben Kubicza Béla visszakerülése ügyében gyűlést hívtam össze, mégsem sikerült őt azonban visszahozni. Én úgy tudom, hogy a tanácsi dolgozók felé Petrás [János] tette azt a kijelentést, hogy ne jöjjenek be a hivatalukba. Én a későbbiek során, november 9-én sem mondtam azt, hogy a régi tanácsi vezetők ne foglalják el hivatalukat. Ebben az ügyben Kubicza beszélt velem, akkor azt mondta: „a falu hangulatára való tekintettel állásomat nem foglalom el”. Én erre azt válaszoltam: „ha te úgy gondolod, akkor maradjon így még a dolog”. S erre Kubicza minden további nélkül eltávozott.³⁷ November 9-én egyébként abban állapodtunk meg az elmaradt dolgozókkal, hogy másnap, a kormányhatározatnak megfelelően valamennyien bejönnek dolgozni. Ezen a megbeszélésen jelen volt Kovács Lajos párttitkár is. Ennek ellenére a vezetők az ellenséges hangulattól tartva, csak nem jöttek be dolgozni.

Az ellenforradalmi események ideje alatt én voltam az, aki mondtam Szilágyi István volt tanácselnöknek, hogy abban az esetben, ha baj van, jöjjön a lakásomra, és a feleségét megnyugtattam.

Én a nemzetőrséget nem szerveztem, a Petrásék csinálták. Az igaz, hogy Diriczi Sándort én küldtem [a] nemzetőrséghez, aki tsz-elnök volt, azzal, hogy onnan a gyerekeket zavarja el. Rendőrségi megbízott csak egy volt a faluban, az tartotta a kapcsolatot a gyulai rendőrséggel, éspedig Tóth fhdg.-gyal, valamint egy Tukán nevezetű rendőrrel. A nemzetőrség egyébként nem követett el semmilyen ellenforradalmi tevékenységet. A községben mindvégig rend volt.

Az MDP vezetőségi ülésén nem voltam jelen, így az ott történetekről nincs tudomásom.

Egyébként Kovács párttitkárral az egész forradalom ideje alatt tartottam a kapcsolatot, őt mindenről informáltam, és kikértem sok esetben a véleményét.

A december 6-i, illetve 7-i pártiroda előtti égetésnél jelen voltam. Ezt az egész akciót Petrás [János] csinálta. Én mindvégig tiltakoztam a tüntetés megtartása ellen, amikor ez mégis megtörtént, odasiettem azzal, hogy ami menthető, azt mentem. Úgy történt azután, amikor a tömeg hangulata a Kovács párttitkár személye ellen fordult, akkor én voltam az, aki a tömeget visszatartottam, és az ő testi épségét megmentettem. Itt a II. r. vádlottnak nem volt semmi szerepe.

Tudomásom szerint II. r. vádlottat október 27-én a járáshoz választották meg összekötőnek s a feladata az lett volna, hogy a járási forradalmi bizottság ülésein részt vegyen s informálódjon az ott történetekről. Egyben az ellenőrzési feladatot is ellátta a tanács felett. Semmi közelebbit nem tudok azonban a munkájáról.

A vádlott egyebet előadni nem kíván.

37 A Kádár-kormány 1956. november 9-én állította vissza a tanácsok korábbi jogállását. Lásd még a 14. lábjegyzetet.

A bíróság vádlott kihallgatását egyelőre befejezettnek nyilvánítja és őt észrevételezési jogára figyelmezteti.

II. ifj. Horváth András részletes meghallatása során lényegében az alábbiak szerint nyilatkozik:

A vádat megértettem, nem érzem magam bűnösnek, és pedig azért nem, mert nem vettem részt olyan cselekményekben, amely a törvénybe ütköző lenne [így].

Személyi viszonyaira történő bővebb meghallgatása során előadja, hogy apjának a felszabadulást megelőzően, illetve 1948-ig egy fűszer- és egy korcsma üzlete volt. Vádlott az iskolai elvégzése után hentestanuló lett, majd később, a nősülése után átvette apja fűszerüzletének vezetését. Az üzlet államosítása után árurejtegetés büntette miatt 1951-ben őt 7 évi, apját pedig 8 évi börtönbüntetésre ítélték. A kiszabadulását követően a gyulai háztartási boltban helyezkedett el, később a járási földműves-szövetkezethez került, innen racionalizálás folytán átkerült a kelet-békés megyei népbolthoz, majd közbiztonsági őrizetbe került, mikor is onnan szabadulva bányásznak ment és jelenleg is bányásként dolgozik a Várpalotai Szénbányászati Trösztnél. Szüleinek az üzleteken kívül volt egy házuk és 5 kat. hold földjük.

Az ellenforradalmi események első napjaiban Gyulán, a munkahelyemen, a háztartási boltban dolgoztam. Itt néztem végig az első tüntetést, majd később a Gyulaváriból együttesen bevonult tüntetőkhez csatlakoztam, részt vettem a gyulai nagygyűlésen, ahol Nádházi János beszélt. A gyulavári tüntetők ekkor javaslatot tettek arra, hogy engem is válasszanak be a forradalmi bizottságba, majd Nádházi javaslatot tett arra vonatkozóan, hogyan kell Gyulaváriban a forradalmi tanácsot megválasztani. Ez alkalommal történt az a sajnálatos eset, hogy a felvonulás során apám Szilágyi Istvánt [Gyulavári tanácselnöke] megütötte. Engem ez a dolog bántott, és amikor visszaérkeztünk a községbe, ott, a szobor előtt rögtönzött gyűlésen mindjárt szólásra is emelkedtem és mondtam, hogy »én a megbékélést keresem, bocsássanak meg mindenkinek, és ha valakinek sérelme van, azt törvényes formában kell elintézni«.

Még aznap este Gyulaváriban forradalmi bizottság választására került sor, engem is megválasztottak. E nap a megválasztottak a tanácsházán ülést is tartottak és megválasztották Petrást elnöknek. I. r. vádlott ekkor még nem volt sehol, mivel nem volt jelen ekkor a teljes tagság, így másnap, 29-én új választásra került sor, amikor is a tagok egyhangúlag I. r. vádlottat választották meg elnöknek. Ekkor engem is beválasztottak a járás felé.

Én nem küldtem el egy tanácsi dolgozót sem, és nem tudom, hogy mi volt az oka annak, hogy Szilágyi, Kubicza és Rozek másnap mégsem jöttek be dolgozni. Nem hallottam azt, hogy ezeket a személyeket valaki is elküldte volna. Távolmaradásuknak talán az volt az oka, hogy nem voltak népszerűek s a haragosaiktól való félelmükben távol maradtak a munkahelyüktől. Később, november 9-én arról volt szó, hogy ez a három személy bejön dolgozni, de ekkor sem jelentek meg.

Részt vettem az október 28-án vagy 29-én megtartott párttaggyűlésen, oda későn érkeztem meg, így nem tudom, hogy előzőleg miről volt szó. Nekem nem volt célom a párt működését megakadályozni, csupán azt elleneztem és amiatt szóltam fel, hogy a jelenlegi körülmények között nem időszerű széles nyilvánosság előtt pártgyűlés tartása, tekintettel arra, hogy csak egy rendőr volt a faluban, aki a rendet biztosította volna. Amit mondtam, én a saját nevemben mondtam, ez a következő volt: »Nem tartom időszerűnek ilyen gyűlés összehívását, s különben is úgy tudom, hogy az MDP október 27-én megszűnt«. ³⁸

Sajnálom, hogy ezt a kijelentésemet félreértették, pedig én ezt jóindulatúlag mondtam. Mást nem mondtam. [...]

[...] Szilágyi István, 38 éves, gyulavári születésű és lakos, fmszöv. ügyvezető, érdektelen.

Úgy I. r., mint II. r. vádlottat jól ismerem. Az I. r. vádlottal az ellenforradalmi események első napjaiban, így október 27-én még nem találkoztam. Tudom azonban jól azt, hogy később, talán már másnap vagy hétfőn, megválasztották őt a gyulai [helyesen: gyulavári] forradalmi bizottság vezetőjének.

Amikor október 27-én, szombaton szóba került az, hogy mi, tanácsi vezetők megmaradunk-e továbbra is munkahelyünkön, akkor a II. r. vádlott volt az, aki társaival együtt azt mondotta nekünk, hogy menjünk csak hétfőn be, ott majd meglátjuk a továbbiakat. Amikor hétfőn én is bementem a munkahelyemre, ott II. r. vádlott azt a kijelentést tette felém, hogy »maradjunk a helyünkön, dolgozzunk tovább, de náluk nélkül, mármint a forradalmi bizottság nélkül, nem csinálhatunk semmit sem«.

Ezután azonban az ez alkalommal jelen lévő Petrás [János] és Gyöngyösi Károly határozottan kijelentették előttünk, hogy »nincs ránk szükség és a munkahelyünket nem foglalhatjuk el, mert II. r. vádlott nem hajlandó velünk dolgozni«.

Én Molnár Mihály I. r. vádlottal ezután találkoztam még, ő azonban nem mondott semmit sem, amikor is a felszólításuk után az egyik tanácsi dolgozónak átadtam a tanácsháza irodájának kulcsát.

Ezt követően a kormányfelhívás után, november 9-én, mint ahogy már korábban megbeszéltük, bementem volna a munkahelyemre dolgozni, tekintettel azonban arra, hogy Molnár Mihály ült a helyemen és ő nem volt hajlandó onnan önként elmenni, csupán annyit mondott, hogy ő akkor távozik el onnét a tanácsházáról, ha azt a forradalmi bizottság is úgy akarja. Ennek a kérdésnek rendezése végett kint járt a községben a járási tanács néhány vezetője, Erdős, dr. Durkó, Süle, akik közül dr. Durkó azt mondotta, hogy egyelőre Molnár Mihály maradjon a helyén és a további dolgokat majd a járás elintézi.

38 A Magyar Dolgozók Pártját 1956. október 30-án oszlatták fel.

II. r. vádlott tevékenységével kapcsolatosan még azt tudom elmondani, hogy amikor Gyulaváriban az első alkalommal gyűlés volt, ő volt az, aki a jelenlévők előtt hangosan kijelentette, hogy igaz ugyan, hogy a legnagyobb sérelem őt érte a múltban, azt azonban nem itt kell elintézni, majd ő megtalálja a módját az elintézésnek.

A munkámmal, illetve a munkahelyemmel kapcsolatosan a továbbiak során az lett a helyzet, hogy a forradalmi bizottság felmondott, majd pedig amikor később ez ellen tiltakoztam, a járási tanács, mint felettes szerv visszahívott.

Részt vettem azon a párttaggyűlésen, október 28-án, ahol II. r. vádlott is megjelent, s amikor a tsz-ek ügyéről volt szó, ott azt a kijelentést tette, »az Új Élet Tsz ősi föld és ők majd gondoskodnak arról, hogy azt azok, akiket az megillet, visszakapják«. Kihangsúlyozta azt is, hogy ő a maga részéről a tsz-eket nem ismeri el. Beszélt arról is II. r. vádlott, hogy ő a párttaggyűlés létrehozását ellenzi, és nem ajánlja, éppen ezért a párttaggyűlés el is maradt.

Elnök tanú elé tárja nyomozati vallomását.

A nyomozati vallomás elétárása után tanú kijelenti: így van, ahogy a nyomozat során elmondottam, beszélt II. r. vádlott a hatalom átvételéről és több esetben kihangsúlyozta azt, hogy ő a Kádár-kormányt nem ismeri el.

Elnök tanú elé tárja nyomozati vallomását.

A nyomozati vallomás elétárása után tanú: megfelel a valóságnak az, hogy miután II. r. vádlott, illetve Petrás [János] közölte velünk, hogy nem állhatunk munkába, akkor Molnár Mihály is mondotta ezt nekünk.

Ügyészi kérdésre előadja: Molnár Mihály diplomatikusan dolgozott és csak akkor, amikor a mi visszamenetelünkről volt szó, akkor is ő ezt személy szerint ugyan nem ellenezte, de arra hivatkozott, hogy ebben a kérdésben is a forradalmi bizottságnak kell döntenie.

Az kétségtelen, hogy Molnár Mihály ténykedése abban az időben fékezőleg hatott a tömegre, az egyes cselekményeket nem vitte túlzásba és ő a tsz fenntartása mellett volt.

Védői kérdésre előadja: az megfelel a valóságnak, hogy apámmal közölte Molnár Mihály azt, hogy amennyiben baj van, akkor menjünk őhozá.

Tanúnak I. r. vádlottal történő szembesítése az elbocsátásra, illetve annak közlésére való kijelentésre vonatkozóan eredménytelen.

Tanúnak II. r. vádlottal történő szembesítése az elbocsátásra, illetve annak közlésére való kijelentésre vonatkozóan eredménytelen.

Tanú egyebet előadni nem tud. Költséget nem igényel.

Rozek János, 36 éves, gyulavári születésű és lakos, tsz-tag, érdektelen:

Mindkét vádlottat régebb idő óta ismerem, I. r. vádlottal kapcsolatosan azt tu-

dom elmondani, hogy neki köszönhető az, hogy Gyulavári községben az ellenforradalom ideje alatt nem történt semmi különösebb baj.

Mi, tanácsi vezetők az októberi események első napjaiban úgy láttuk, hogy a létrejött forradalmi bizottsággal nem tudunk együtt dolgozni, így az adott körülmények között nem mentünk be munkahelyünkre. Mikor Molnár Mihálynak én ezt szóvá tettem, akkor ő azt mondta, hogy helyes, hogy ezekkel a csőcselékekkel nem dolgozunk, ezek úgysem tudnák a mi álláspontunkat megérteni. Így történt azután, hogy a munkahelyemre nem mentem be, hanem elmentem az erdőbe a fakitermeléshez.

Gyulaváriban az ellenforradalom ideje alatt Petrás [János] és II. r. Horváth András vádlott voltak a fő hangadók. II. r. vádlott volt az, aki mint összekötő a gyulai forradalmi bizottsággal tartotta a kapcsolatot.

Jelen voltam azon alkalommal, amikor Horváth II. r. vádlott a Gyulaváriban első alkalommal megtartott gyűlés alkalmával, a szobor előtt azt a kijelentést tette, hogy »most nem csinálunk azokkal szemben semmit, akik elítéltettek, de majd a mi bíróságunk ítélezni fog felettük«.

Már I. r. vádlott egészen másképp látta a dolgokat, mint Horváth András, ő velünk, tanácsi vezetőkkel szemben soha nem volt ellenséges, ahol arra volt szükség, védett bennünket és ragaszkodott is hozzánk. Én annak idején Molnár Mihály gazdaságában dolgoztam a felszabadulást megelőzően, akkor is jól bánt velünk, szerette a munkásembereket, s a munkások körében akkor is és most is népszerű.

Nekem Szilágyi [István] volt tanácselnök szólt, hogy hétfőn menjünk be dolgozni, de amikor bementem, láttam, hogy olyan a hangulat, hogy ott nem lehet együttműködni a forradalmi bizottsággal, így hiába kérlett Molnár [Mihály] bennünket, hogy maradjunk ott, mi, látva a hangulatot, mégis önként eltávoztunk haza.

Amikor a tanácsházán bent jártam, találkoztam II. r. vádlottal is, aki engem meglátva, ellenséges hangon megjegyezte, hogy »téged, ha most nem is, de 30 éven belül úgyis kivégeztetlek«. Ilyen hangulat közepette kértük meg Molnár Mihályt arra, hogy a forradalmi bizottságon belül és általában a községben a huligán, ellenséges elemekkel szemben erélyesen lépjen fel és csináljon rendet.

Amikor a kormányfelhívás alapján, november 9-én azzal a szándékkal mentünk be a tanácsházára, hogy elfoglaljuk munkahelyünket, ott bent a forradalmi bizottsági tagok ordítottak, köztük II. r. vádlott is, hogy így, meg úgy, nem ismerik el a Kádár-kormányt, nem ismerik el a pártot sem, így a megmutatkozó ellenséges hangulat következtében nem tudtuk elfoglalni helyünket. Ekkor történt az, hogy a járási tanácstól is kint jártak, és hogy I. r. vádlott figyelmeztetőleg és jóhiszeműleg azt mondta nekünk, hogy »olyan a csőcselék hangulata, hogy lehetőleg tartózkodjunk a nyilvánosságtól«. [...]

[...] Ügyészi kérdésre előadja: mi I. r. vádlottat arra kértük, hogy maradjon köztünk, és mi saját magunk mondtuk fel az állásunkat, nekem Szilágyi mondta, hogy le kell mondanunk. II. r. vádlottnak velem szemben kijelentése nem volt, én ővele nem tárgyaltam.

I. r. vádlott megjegyzi: Így volt, ahogy a tanú elmondotta. [...]

[...] Kovács Lajos 34 éves, gyulavári születésű és lakos, a Hazafias Népfront járási titkára, érdektelen, II. r. vádlott az unokatestvére, akivel haragban van és úgy érzi, hogy elfogult vele szemben, előadja:

Az ellenforradalmi események első napjaiban hallottam II. r. vádlottat egy gyűlés alkalmával felszólalni, amikor is mondotta, hogy »engem nem a bosszúállás vezet, most majd azok, akik velem szemben törvénysértést követtek el, felelni fognak, azokra is sor kerül, s felelősségre fogom azokat vonatni«.

Ezenfelül még a rendről, a nyugalomról beszélt s arra intett.

Az október 28-i pártbizottsági ülésen jelen voltam, amikor arról volt szó, hogy okt. 28-án párttaggyűlést fogunk tartani, ezt azonban nem engedélyezték. Volt szó még a Gyuláról hozott röplapok tartalmáról is, mikor az egyes pontokat vitattuk, akkor jött meg II. r. vádlott oda és felszólalásszerűen azt a kijelentést tette, hogy a tsz-ek kérdéséről ne foglalkozunk [így], az később fog rendeződni, arról viszont nem lehet szó, hogy a Nyilasi tsz továbbra is tsz maradjon.

Az ez alkalommal jelen levő Gyöngyösi [Károly], Petrás [János], II. r. vádlott és még egy személy együttes véleménye volt az, hogy »nem tartják alkalmasnak az időpontot párttaggyűlés tartására«. Nem tudom, hogy közölte-e azt valaki, hogy a forradalmi bizottság nem ért ezzel egyet.

Az október 29-i eset alkalmával nem voltam jelen, így a történetekről nincs személyes tudomásom.

November 9-én jelen voltam a tanácsházán, mikor is az ott lévő tanácsi vezetőknek az volt az álláspontja, hogy másnap munkába állnak, másnap azonban mégis visszaléptek. Nekem Szilágyi [István] mondotta, hogy nem tartják helyesnek, hogy még dolgozzanak. Az ő visszajövetelüket nem ellenezte Molnár [Mihály] sem, és az ott kialakult hangulat sem volt nagyon ellenséges. Ezen a tanácskozásfélén végig nem voltam jelen.

A december 6-i iratételéssel kapcsolatosan azt tudom előadni, hogy az égetést megelőzően volt egy felvonulás, melyet Petrás [János] szervezett, s amit Molnár Mihály ellenezett. Majd amikor a felvonulást követően egyes huligán elemek nekem támadtak, egyesek bántalmazni akartak, akkor Molnár volt az, aki fékezte a tömeget és megakadályozta azt, hogy komolyabb baj történhessen. Az ellenforradalmárok ekkor egy csomó iratot elégettek s engem kényszerítettek arra, hogy azokat meggyújtsam.

Elnök tanú elé tárja nyomozati vallomását.

A nyomozati vallomás elétárása után a tanú: úgy van, ahogyan a nyomozat során elmondottam. I. r. vádlott az események ideje alatt tartotta velem a kapcsolatot, többször kikérte a véleményem, így a tsz vonatkozásában is.

Ügyészi kérdésre előadja: nem hallottam I. r. vádlottól soha olyan kijelentést, hogy nem ismeri el a Kádár-kormányt. Én úgy láttam, hogy igyekezett a rendet fenntartani, a járási tanács utasításait végrehajtani. I. r. vádlott ellenséges megnyi-

latkozásáról nem tudok. Álláspontja az volt, hogy a kormány intézkedéseit végre kell hajtani. [...]

[...] A megyei bíróság zárt ülésben meghozta, elnök nyilvánosan kihirdette a külön íven szövegezett ítéletet: [...]

[...] Horváth Lajos
a tanács elnöke

Nagy György
jkv. vezető

Tisztázat, eredeti, s.k. aláírásokkal. – BéML – B. 1037/1957.”³⁹

AZ ÍTÉLET

„A gyulai megyei bíróság⁴⁰
B 1037/1958-7 szám.

A N é p k ö z t á r s a s á g N e v é b e n !

A gyulai megyei bíróság Gyulán 1958. évi augusztus 25 napján megtartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

i t é l e t e t :

H o r v á t h A n d r á s II. r. vádlott, aki 1924. augusztus 24 napján Gyulaváriban született, Ujvári Part 10 sz. a. lakos, magyar állampolgár, nős Dobra Erzsébettel, két kiskorú gyermeke van eltartása alatt, vájár a Várpalotai Szénbányászati Tröszt alkalmazásában havi 2500 Ft keresettel, 1300 n. öl földje van, egyébként vagyontalan, 4 polgárit végzett, 1945 előtt hentestanuló volt és vagyontalan, apja Horváth András, anyja néh. Kovács Rozália, büntetlen előéletűnek nem tekinthető.

Bűnös:

1 rb. A népi demokratikus államrend elleni izgatás büntetében. A megyei bíróság ezért Horváth András vádlottat 10 /tíz/ hónapi börtönbüntetésre, mint főbüntetésre, ezenkívül 600 /hatszáz/ forint értékű vagyona elkobzására, mint mellékbüntetésre ítéli.

A megyei bíróság a vádlott által 1957 február 26 napjától november 28 napjáig közbiztonsági őrizetben és 1958 január 25 napjától március 14 napjáig előzetes le-tartóztatásban töltött időt a vele szemben kiszabott börtönbüntetésbe beszámítja, illetve ezzel az idővel a kiszabott börtönbüntetést kiállottnak tekinti.

Kötelezi a megyei bíróság vádlottat, hogy az addig esetleg felmerült és az ezután netán felmerülő bűnügyi költséget az állam részére térítse meg.

39 *Békés megye 1956-ban I. Források.* Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2006, Békés Megyei Levéltár, 774–782. p.

40 A dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

M o l n á r M i h á l y I. r. vádlottat, aki 1895 november 5 napján Csorváson született, Békéscsaba Jókai u 52 sz. a. lakos, magyar állampolgár, nős Patay Judittal, 2 felnőtt korú gyermeke van eltartásán kívül, földműves, 2 kat. Hold földjén gazdálkodik, havi jövedelme 5-600 Ft, egyébként vagyontalan, iskolai végzettsége felsőkereskedelmi, 1945 előtt hivatásos honvéd őrnagy volt, 50 kat. Hold földje és egy tanya vagyona volt, apja néh. Molnár Mihály, anyja néhai Vas[as] Dorottya, büntetlen előéletű,

Az ellene népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt emelt vád alól bizonyítékok hiánya okából felmenti.

I n d o k l á s:

A megyei bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján a következő tényállást állapította meg:

II. r. ifj. Horváth András vádlott középparaszti családból származik. Szüleinek 1945 előtt 5 kat. Hold földjük és egy kocsmájuk volt. Vádlott 1945 előtt a szülei eltartásában élt, majd 1945 után a szülei szatócsüzletében dolgozott. 1948-ban történt államosítás után a gyulai háztartási boltban, később pedig a járási földművesszövetkezetenél dolgozott, illetve a Keletbékésmegyei népboltnál dolgozott, mint eladósegéd, jelen ügyben történt közbiztonsági őrizetbevételéig. Jelenleg a várpalotai Szénbányászati Trösztnél dolgozik, mint bányász. 1951 évben árurejtegetés büntette miatt hét évi börtönbüntetésre lett elítélve.

Gyulán 1956. október 27. napján megtartott ellenforradalmi nagygyűlésen II. r. ifj. Horváth András vádlottat a gyulavári ú.n. »forradalmi tanács« és a gyulai »forradalmi tanácsok« közötti összekötőnek választották meg.

Ugyanezen a napon Gyulaváriban is nagygyűlést tartottak, ahol ez alkalommal megalakították a »forradalmi tanácsot«. Ezen a gyűlésen II. r. ifj. Horváth András vádlott is felszólalt és többek között olyan kijelentést tett a községi tanács vezetőivel szemben, »hogy most nem csinálunk magukkal semmit, akik engem elítéltek, azokat a mi bíróságunk fogja felelősségre vonni«.

II. r. ifj. Horváth András vádlott 1956. október 28. napján több ellenforradalmi vezető társaságában megjelent az MDP gyulavári község pártszervezetének vezetői ülésén, ahol a II. r. vádlott többek között olyan kijelentést tett, hogy nem tartja szükségesnek és időszerűnek a párttaggyűlés összehívását. Mikor pedig a tsz-ek védelméről esett szó, vádlott a következőket mondta: »az Új Élet tsz ősi föld, mi gondoskodni fogunk arról, hogy akiket az megillet, az ottani földjüket visszakapják. Ha a tsz gazdálkodni akar, vásároljon földet, de a jelenlegi földterületen nem fognak gazdálkodni.« A pártszervezet vezetői ezt követően eltávoztak a helyszínről.

A megyei bíróság ezt a tényállást vádlottak nyilatkozata, a kihallgatott tanúk vallomása és az iratok egyéb tartalma alapján állapította meg és fogadta el bizonyítottnak.

II. r. ifj. Horváth András vádlott úgy a cselekmény elkövetését, mint a bűnöségét tagadta. Védekezésében arra hivatkozott, hogy a tényállásban megállapított

kijelentéseket nem tette meg. A megyei bíróság azonban vádlott védekezését nem fogadta el, mert a kihallgatott Szilágyi István, Rozek János, Kubicza Béla, Dandó József és Kovács Lajos érdektelen tanú határozottan állították, hogy a vádlott részéről a tényállásban megállapított kijelentések elhangzottak.

II. r. ifj. Horváth András vádlottnak a tényállásban megállapított kijelentései megvalósították a BHÖ. 2. pont b/ alpontjában foglalt és a BHÖ. 11. pont /2/ bekezdés szerint minősülő népi demokratikus államrend elleni izgatás büntettét.

A vádlott kijelentései ugyanis alkalmasak voltak arra, hogy a népi demokratikus államrend ellen gyűlöletet keltsenek.

A gyulai megyei ügyészség vádlottal szemben a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékenység részvétel büntette miatt emelt vádat a tényállásban megállapítottakon kívül még azért is, hogy a vádlott 1956. október 29-én az akkori vb-elnökkel közölte, hogy ők a hatalmat átvették s az ő tudtuk nélkül semmit sem tehetnek. Később pedig a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulása után Rozek János akkori tanácsi funkcionárius előtt és mások jelenlétében olyan kijelentést tett, hogy nem foglalhatják vissza munkahelyeiket, mert ők nem ismerik el a Kádár-kormányt, sem annak rendelkezéseit.

II. r. vádlott e kijelentések megtételét tagadta. Vele szemben pedig csupán Szilágyi István tanú állította, hogy vádlott részéről ez a kijelentés megtörtént. A kérdéses alkalommal jelenlévő és kihallgatott tanúk viszont határozottan állították, hogy a vádlott ilyen kijelentéseket nem tett.

A bíróság ilyen körülmények között nem látta bizonyítottnak a kijelentések megtételét II. r. vádlott részéről, ezért a bűnösségi körét a már felhozott indokok alapján a tényállásban megállapítottakra szűkítette le.

A megyei bíróság azért tért el az ügyési minősítéstől, mert álláspontja szerint a vádlott magatartása, illetve az általa tett kijelentések a népi demokratikus államrend elleni izgatás büntettének kereteit nem haladta [így] meg.

A megyei bíróság a büntetés kiszabásánál enyhítő körülménynek vette II. r. vádlott nő, családosi állapotát, míg súlyosbító körülményt nem észlelt.

E bűnösségi körülményekre való tekintettel a bíróság vádlottal szemben alkalmazhatónak tartotta a Btá. 51. § /2/ bekezdés d./ pontjában írt enyhítő rendelkezést s ennek alapján a már felhívott törvényszakaszokra tekintettel a rendelkező rész szerinti büntetést szabja ki, mert alkalmasnak tartotta arra, hogy vádlottat a jövőben hasonló eseményektől hatásosan visszatartsa.

A megyei bíróság a BHÖ [helyesen: BHÖ] 11. pont /5/ bekezdése alapján vádlottal szemben vagyonelkobzást is alkalmazott.

A vádlottal szemben kiszabott börtönbüntetésbe a bíróság a Btá. 54. § /1/ bekezdése alapján teljes egészébe[n] beszámította a vádlott által közbiztonsági őrizetben és előzetes fogvatartásában töltött időt.

A gyulai megyei ügyészség I. r. Molnár Mihály vádlottal szemben ugyancsak a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékenység részvétel büntette miatt emelt vádat, mert mint a gyulavári »forradalmi tanács« el-

nőke a tanács akkori vb-titkára előtt olyan kijelentést tett, hogy nem dolgozhatnak tovább és figyelmeztette őket, hogy még csak az uccán sem járkáljanak, mert az rájuk nézve veszélyes lehet. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívása után is megakadályozta, hogy a tanács vezetői hivatalukat elfoglalják. A megyei ügyészség képviselője a tárgyaláson I. r. vádlottal szemben emelt vádat elejtette.

A megyei bíróság ezzel a vádejtéssel a legteljesebb mértékben egyetért, mert a kihallgatott tanúk valamennyien azt vallották, hogy I. r. vádlott részéről ilyen kijelentéseket sohasem hallottak, sőt I. r. vádlott volt az, aki a vb-vezetőket ebben a válságos időben segítette és védte, valamint nagyrészt vádlottnak köszönhető az, hogy az ellenforradalmi események Gyulavári községben aránylag békésen zajlottak le.

A megyei ügyészség egyébként a vádat I. r. vádlottal szemben több tanúnak a nyomozati eljárás során tett tanúvallomására alapította. E tanúk azonban kivétel nélkül azt adták elő, hogy a nyomozati jegyzőkönyvben foglalt vallomásuk nem mindenben felel meg a valóságnak s ez különösen vonatkozik az I. r. vádlottal szemben tett vallomásokra.

Minthogy a tanúk egységes előadása az volt, hogy a nyomozati jegyzőkönyvekben szereplő vallomások nem a valóságnak megfelelően lettek felvéve, azért a bíróság azokat teljesen figyelmen kívül hagyta és az ítéletét a kihallgatott tanúknak a bizonyítási eljárás során tette tanúvallomására alapította.

A kifejtettekre való tekintettel a megyei bíróság nem látta bizonyítottnak, hogy az I. r. vádlott a vádiratban szereplő tevékenységet kifejtette volna, ezért az ellene népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt emelt vád alól bizonyítékok hiánya okából a Bp 180 §. a/ pontja alapján felmentette.

II. r. ifj. Horváth András vádlottnak a bűnügyi költség megfizetésére történt kötelezése a Bp. 44. §-án alapszik.

Gyula, 1958. augusztus 25. napján

Horváth Lajos sk mb tanácsvezető, a tanács elnöke

Igricz Péterné sk

Stefanik János sk
ülnök tanácsstag

P.H.

A kiadmány hitelül
Pintérné sk
Irodavezető

Megyei Bíróság
Gyula

V é g z é s

A fenti ítélet mindkét vádlott vonatkozásában jogerős és II. r. vádlottal szemben a vagyonelkobzás és a bünyügyi költség vonatkozásában végrehajtható.

G y u l a , 1958. augusztus 25. napján
Horváth Lajos sk mb tan. Vezető

A kiadmány hitelül
Pintérné sk
Irodavezető

P.H.
Megyei Bíróság
Gyula”

A Molnár Mihály ellen emelt vádat tehát ejtette a bíróság. Az ítélet szemléletesen jelzi az ügyészi vádak részbeni alaptalanságát.

Az 1958-as év másról is nevezetes volt. Molnár Mihály megszűnt kuláknak lenni. A vitézi birtok az állam – a Felszabadítók Tsz – tulajdonába került. Az érintett erről a következő hivatalos iratot kapta:

„Járási Tanács V.B. Mezőgazdasági Osztály,
G y u l a , Dózsa György tér 2.⁴¹

Ügyszám: 1607/2./1958.

Tárgy: Ingatlanok állami tulajdonba vétele Gyulavári községben.

A Járási Tanács V. B. Mezőgazdasági Osztály az 1957. évi 52. sz. tvr. és 3/1958. F.M. sz. rendelet alapján a1607/1958. számú határozatra figyelemmel az alábbi

H a t á r o z a t

kivonatot adja ki. A Gyulavári községben Felszabadítók Tsz. kezelésében lévő és MOLNÁR MIHÁLY tulajdonát képező 48 kh. 658 n. öl. területű ingatlant állami tulajdonba vettnek nyilvánítom.

A határozat ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezéssel lehet élni. A fellebbezést a Megyei Tanács V.B. Mezőgazdasági Osztályához címezve a járási mezőgazdasági osztálynál lehet benyújtani.

Indoklás

A rendelkező rész szerint kellett határozni, miután a rendelkező részben szereplő ingatlant a tulajdonos elhagyta, azt a Községi Tanács V. B. az 1957. évi 52. sz. tvr.

41 A dokumentum Tibori Theodosia Timea tulajdona.

és a 3/1958. F. M. sz. rendelet alapján az eljárást lefolytatta és az állami tulajdonba vételre a javaslatot megtette.

G y u l a, 1958. jún. hó 9.-én.

A kiadmány hiteles:
kiadó

Szeli Mihályné s.k.
osztályvezető

Erről értesítést kapnak:

1./ Molnár Mihály, Bcsaba, Jókai u. 52.”

Molnár Mihály azonban a hatalom szemében 1956-után is csak egy „horthysta ellenforradalmár” volt és maradt – a felmentő ítélet ellenére. Hollós Ervin és Lajtai Vera 1980-ban megjelent, *Köztársaság tér 1956* című könyvükben a következőket írták: „Békés megye Gyulavári községében október 27-én forradalmi tanácsot választottak, amelynek elnöke egyszerű parasztember lett. De már másnap leváltották, és helyébe egy *egykori horthysta őrnagyot* tettek. Azután egy csoport behatolt a községi pártszervezet helyiségébe, elégették a pártszervezet iratait, a párttitkárt megtámadták, az összegyűlt tömeg egy része azonban megvédte.”⁴² De nemcsak a pártállami propaganda-anyagok ismert szerzője, az 1989–90 előtti időszak történészei is mint a gyulavári 1956-os eseményekben részt vett „horthysta őrnagyot” és/vagy „vitézi telek-tulajdonos századost” említették Molnár Mihályt.⁴³

42 Hollós Ervin–Lajtai Vera (1980): *Köztársaság tér 1956*. Budapest, 1980, Kossuth, 300. p. Továbbá: „Gyulavári. Október 27-én este nagygyűlésen 30 tagú »forradalmi tanácsot« választottak. Elnöke, Petrás János, a múltban községbíró volt. Mivel Petrás egyszerű parasztember volt, másnap leváltották és helyére vitéz Molnár Mihály horthysta őrnagyot tették, akinek 50 kh földje volt” – olvasható az *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* című kiadványban. Budapest, é. n. Kiadja a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala, 26. p. „Dr. Molnár Mihály apja uradalmi cselédsorból emelkedett ki és lett 1944 előtt vitéz és tartalékos őrnagy: e rendfokozatát a néphadseregben is megtarthatta (mint demokratikus gondolkozású) egészen 1955-ig, a korhatár betöltéséig. Ennyit a »horthysta őrnagy«-ról” – írja Erdmann Gyula 2006-ban. *Békés megye 1956-ban I. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2006, Békés Megyei Levéltár, 220. p.

43 Gyula a fordulat évétől az 1970-es évtizedig. Szerk. Szabó Ferenc. Gyula, 1987, Városi Tanács, 213. p. A Kádár-korszak 1956 utáni évtizedeiben honos – a történetírásban is „kötelező érvénnyel bíró” –, hivatalos álláspont erőteljesen hangsúlyozta a „horthysta katonatisztek ellenforradalmi” szerepét – annál is inkább, mert az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 2–5. között zajló helyzetelemző ülésén az „ellenforradalom” egyik okaként a „Horthy-fasiszta” erők aktivizálódását jelölték meg. Kádárt „zavarta”, hogy az „ellenforradalomban” számos munkás, paraszt, kétkézi dolgozó vállalt aktív szerepet. Igazolni (és a bíróságok által igazoltatni) akarta, hogy „az ellenforradalom lényege a régi rend visszaállítására történő kísérlet” volt. A korszak

A rendszerváltás után az 1956-os forradalmárok táborában sokdimenziós repedések támadtak. Az a látszat keletkezett, mintha arról folyna az értekezés, vajon kik számítanak valóban forradalmárnak. Sokan a sztálinisták és „a baloldali ellenzék” – többnyire az MKP-ből és MDP-ből kizárt vagy meghasonlott kommunisták, volt szociáldemokraták – között „igyekeztek meghúzni a forradalmi törésvonalat”. Az 1990-es évektől megjelent visszaemlékezések és a publicisztikák között szép számmal akadnak ilyen művek. Az egyébként igen színvonalas és rangos Békés megyei helytörténeti kutatásokból is hiányzik a nem baloldali beállítottságú személyek, volt horthysta katonatisztek 1956-os szerepének tárgyilagos bemutatása.⁴⁴

„tudományos álláspontját” Berecz János (1957 júniusától rendőr alezredesként a „belső reakció elhárításával” foglalkozó BM III/5. osztályának helyettes vezetője, 1961-től a BM III/III. osztályának vezetője volt) foglalta össze: „A belső ellenséges szervezkedések közül legfontosabb a *katonai, fegyveres, diverziós vonal*. Bázisukat a volt horthysta katonatisztek, csendőrök, rendőrök és nyilasok alkották, de soraikba tartoztak volt horthysta közalkalmazottak és kulákok is.” Berecz János (1981): *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956*. Budapest, [1969], 1981, Kossuth, 41., 73., 87., 120. p.

A rendszerváltás 1989–90 – utáni tényfeltáró kutatások alapján: „Békés megyében, még kissé korrigálható számításaim szerint is – írja Erdmann Gyula – összesen 688 bírósági ítélet született ’56 okán. A 688 elítéltből 176 volt munkás, iparos, 155 napszámos, földműves, 118 kisparaszt, 100 értelmiségi. »Kulák« mindössze 18, volt horthysta tiszt 12, egykori csendőr szintén 12 található közöttük. Ugyanakkor elítéltek 30 hivatásos katonatisztet és rendőrt, akik a forradalom mellé álltak. Ennyit a fasiszta, horthysta ellenforradalomról...” *Békés megye 1956-ban I. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2006, Békés Megyei Levéltár, 43. p.

- 44 Örsi Tóth László (újságíró, a *Viharsarok Népe*, majd a forradalom idején alapított *Független Újság* munkatársa, maga is elszenvedője a megtorlásnak) „Pártszervezés statárium védelme alatt” című, a *Vasárnapi Délkelet* 1992. augusztus 2-i számában megjelent írásában idéz a *Békés Megyei Népújságban* 1956. december 8-án napvilágot látott „Lássunk tisztán!” című cikkből, amely elsősorban a Molnár família (Molnár Mihály és fia, dr. Molnár Mihály) lejáratását célozta meg. A cikk írója őket személyesen is nevesítette. Örsi azonban róluk nem tesz említést, csupán az „egy Pataj nevű horthysta tisztéről” írottakat idézi. Egy másik, „Szent Bertalan-éj Békéscsabán” címmel megjelent írásában (*Délmagyarország*, 1992. január 6.) olvasható: „[A] gyulaváriak minden követ megmozgattak, hogy a halálraítélteknek kieszközöljék a kegyelmet...” A cikk írója elfelejtette megemlíteni, hogy mindez Molnár Mihály kezdeményezésére és vezetésével történt. Az 1956-os Intézet Oral History programja keretében kutatásra került sor. Az Intézet által kiadott évkönyvek tartalmazták azok nevét, akikkel a forradalomban történt szerepvállalásuk miatt életútinterjú készült. Az Intézet 1993 és 1997 között kiadott évkönyveiben feltüntetett interjúalanyok között nem volt fellelhető horthysta katonatiszt neve. Ugyanakkor olyan forradalmárral is készült interjú, akiről idővel kiderült, hogy hazudozott, sőt besúgó volt a Kádár-korszakban. Példa erre Mikes Tamás. (*Évkönyv III*. 1994. Budapest, 1956-os Intézet, 269. p.) Andor Mihály (2011): *Szegény Micsinay*. Pécs, Jelenkor Kiadó.

A történetírók számára az „őrnagy úr” – ahogyan még 2012-ben is nevezték Molnár Mihályt – személye különösen problematikus volt. Szülei cselédek voltak. A családi háttér ellenére felső kereskedelmi érettségit szerzett. Karpaszománys tizedesként került ki a frontra. Az első világháborúban, a lövészárokból, Békés megyei katonái előtt tanúsított bátorságával, vezetői képességeivel és emberi magatartásával egészen a főhadnagyi rendfokozatig jutott. Súlyosan megsebesült. Tagja lett a Vörös Hadseregnek. A Horthy-korszakban vitézi címet kapott, századossá, majd őrnaggyá léptették elő. Őrnagyi rendfokozatát a néphadsereg tartalékos tiszt állományában is megtartotta egészen a korhatár betöltéséig, vagyis 1955. július 12-ig. A két világháború közti időszakban felkarolta és segítette a rászorulókat, 50 kat. holdas vitézi birtokán alkalmazta azokat az embereket, akik baloldali nézeteik miatt máshol nem kaptak munkát. A Rákosi-korszakban kuláknak minősítették, megalázták és meghurcolták. A gyulaváriak kérésére vezető szerepet vállalt az 1956-os forradalomban. Az események utáni megtorlás őt is érintette, a község lakói azonban kiálltak mellette, megvédte a gyulavári lakosság szolidaritása. Azon kevés forradalmi vezetők közé tartozott, akiket Kádár János bírósága felmentett. Ám a rendszerváltást követő években az 1956-os forradalom gyulavári eseményeit alakító forradalmárok közül jószerint csupán a néhány napig regnáló, egyébként a forradalom időszakában igen dinamikusan tevékenykedő Petrás János került előtérbe, az ő személye „fémjelezte”, visszaemlékezése „foglalta keretbe” a gyulavári forradalmi eseményeket.⁴⁵ A községben zajlott történések hiteles „mozaikképét” azonban nem lehet megrajzolni Molnár Mihály „tisztességes személyének és demokratikus érzelmű tevékenységének a bemutatása” nélkül.⁴⁶

Molnár Mihály fia, dr. Molnár Mihály, aki lándzsát tört a földreform mellett,⁴⁷ baloldali nézetei ellenére osztályellenségnek minősült – korántsem apja származása, hanem az első világháborúban tanúsított hősiek magatartása jutalmául kapott 50 hold vitézi birtoka miatt. 1949-ben kizárták az MDP-ből, a Zala vármegyei főjegyzői állásából pedig távozni kényszerült. Élete az „odaalakulás” lelkesedését felváltó „visszaalakulás” drámája. Hogy megéljen, előbb apja „már romokban

45 Dányi László (2006): *A Kazinczy utcai fiúk. Forradalom és megtorlás Békés megyében – 1956*. Békéscsaba, 150–151. p. Fekete Pál is „elfeledkezett” Molnár Mihály nevének megemlékezéséről a „Halálautó. Mátyás Erzsébet és Farkas Mihály mártírhála” című írásában. Fekete Pál (2003): *Az utolsó szó jogán. Elsüllyedt világ – Békéscsaba, 1956*. Budapest, Püski, 153–163. p.

46 Erdmann Gyula: 1956 Gyulán. *Gyulai Hírlap*, 2006. november 3. és *Békés megye 1956-ban III/2. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, Békés Megyei Levéltár, 2007, 782–783. p. Lengyel Sándor (Gyulavári, 1936. 10. 30.) nyugalmazott tanító (Gyula, Hajnal u. 36. sz.) a 2012. augusztus 28-án folytatott beszélgetés alkalmával gyakorta említette Molnár Mihály demokratikus magatartását. Lengyel Sándorral Tibori Theodosia Timea és T. Kiss Tamás beszélgetett.

47 Dr. Molnár Mihály, vm. jegyző, főispáni titkár: A földreform mérlege Békésmegyében. *Békésmegyei Naptár*, 1948. Szerkesztette és összeállította: Békés vármegye szabadművelődési felügyelője és munkaközössége. Kiadja: Békés vármegye Szabadművelődési Tanácsa, 50–54. p.

heverő gazdaságában”, aztán a Gyulaváriban bérelt földön próbált gazdálkodni, több-kevesebb sikerrel. Jogászi végzettségét nem tudta kamatoztatni, ám szigorú önképzéssel kitanulta a könyvelést. Az 1950-es évek második felétől a Békéscsabai Kézműipari Vállalat főkönyvelőjeként dolgozott. Erős igazságérzete a forradalom mellé állította, forradalmi közéleti szerepvállalása miatt 1957. február 16-án „*a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette*” vádjával 1957. február 16-án letartóztatták. „Patay László unokatestvéremtől a beszélőkön kaptam tájékoztatást sógorom, dr. Tibori János kiszabadításom érdekében kifejtett fáradozásairól. Unokatestvéremhez intézett 1957. május 20-i leveléből kitűnik, hogy az internálásokban, azok meghosszabbításában, vagy a szabadlábra helyezésekben a Párt, a Tanács, a Rendőrség vezetői döntenek és az ügyvédek nem tehetnek semmit” – írja *601 nap. Politikai fogságom története 1957. február 16. – 1958. október 11.* című visszaemlékezésében.⁴⁸

Bírósági tárgyalására 1958. január 16-án került sor. Egyévi előzetes fogva tartása után első fokon (!) három év börtönbüntetésre ítélték.

48 Molnár Mihály: *601 nap. Politikai fogságom története 1957. február 16. – 1958. október 11.* 14. p. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

Részlet Tibori János sógorának, Patay Lászlónak küldött leveléből. „Kedves Lacikám! [...] az ügyészség halljában csüggedt emberek üldögéltek, s hamarosan azt is megtudtam, hogy miért? Az őrizetbe vetek ügyében senkit sem fogadtak! Így hát én a barátomat kerestem, akivel sikerült is beszélnem. A következőket mondotta el:

Minden őrizetbevett iratait visszahelyezték a területileg illetékes megyei, illetve járási ügyészséghez, ahol hat hónap eltelté előtt a helyi tanács, párt és rendőrség bevonásával felülvizsgálják, s megállapítják, hogy kiket kell továbbra is ott tartani, ugyanis a rendőri felügyelet alá helyezést elrendelő törvénycikket értelmileg alkalmazzák, s így még kétszer hat hónapra a jelenlegi őrizetbe vétel meghosszabbítható [...]. Felvilágosított arról is, hogy ügyvéd ez esetben nem tud tenni semmit, egyedül csak az itteni szervek segíthetnek. S ezen viszont – azt hiszem – Te is nagyon elgondolkodol. Reményemet még így sem vesztettem el, de a hazaérkezésem utáni napon újabb várakozásra készítő ok torpantott meg. Fekete [Pál] felesége elhozta hozzám Pali vádiratát, ugyanis 14-én volt nyilvános tárgyalása Csabán. A vádirat első pontja, hogy Pali a tanács elnöke volt. A többit nem részletezem, csak annyit, hogy beterjesztett dokumentjeim akceptálták, s így a tárgyaláson ítélethozatalra nem került sor, kb. három hétre elnapolták. Mivel Misut elnökhelyettesnek bélyegezték, ezért várnunk kell, hogy mi lesz az elnökkel [...]. Békéscsaba, 1957. május hó 20-án.” Az írógéppel írt levél másolata Tibori Theodosia Timea tulajdona.

ELSŐ FOKON: HÁROM ÉV

„A gyulai megyei bíróságtól

B. 727/1957-18. szám⁴⁹

A N É P K Ö Z T Á R S A S Á G N E V É B E N !

A gyulai megyei bíróság Gyulán 1958. évi január hó 16. napján megtartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

í t é l e t e t:

Az 1957. február hó 16-tól augusztus 2-ig közbiztonsági őrizetben, azóta előzetes letartóztatásban levő:

D r. M o l n á r M i h á l y, aki Békéscsabán 1922. november hó 6. napján született, Békéscsaba, Jókai utca 52. sz. alatti lakos, magyar anyanyelvű magyar állampolgár, nőtlen, beszél németül, angolul, franciául, olaszul, szlovákul és oroszul, vezető könyvelő volt a békéscsabai Kézműipari Vállalatnál havi 1.200.- forint keresettel, jogtudományi egyetemet végzett, katona volt, apja: Molnár Mihály, anyja Patai [Patay] Judit, vagyonatlan, büntetlen előéletű vádlott,

b ű n ö s:

a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban történt tevékeny részvétellel elkövetett büntettségben.

A megyei bíróság ezért:

Dr. Molnár Mihály vádlottat a vonatkozó törvényhely alapján az enyhítő szakasz alkalmazásával 3 /három/ évi börtönre, mint főbüntetésre, ezenkívül 500 /Ötszáz/ forint erejéig ingó vagyonának az elkobzására és 3 év időtartamra egyes politikai jogai gyakorlásától való eltiltásra, mint mellékbüntetésre ítéli.

Az 1957. február 16. óta fogvatartásban eltöltött idő minden napját a kiszabott börtönbüntetésbe beszámítja.

Vádlott köteles az eddig felmerült 860.60 forint, valamint az ezután esetleg felmerülő eljárási költséget az államnak megfizetni.

Elrendeli, hogy az ítélet jogerőre emelkedése után, a megyei ügyészséggel köztessék.

I n d o k l á s:

A megyei bíróság az eljárás adatai alapján az alábbi

t é n y á l l á s t állapította meg:

Vádlott 1944.-ben végezte el a jogtudományi egyetemet, 1945. tavaszán önként katonai szolgálatra jelentkezett a fasizmus elleni harcra és Hajmáskér táborból 1945. június 20-án szerelt le.

49 A dokumentum Tibori Theodosi Timea tulajdona.

Még 1945-ben belépett az MKP-be és Békés vármegye közigazgatásában tevékenykedett, utóbb már mint főispáni titkár.

A vádlott Békés megyei működése alatt igazoló bizottsági elnökként is működött, a Magyar Kommunista Párttól pártmunkási igazolást is kapott és az 1945. évi választások idején pártfunkcionárius is volt, úgy hogy amikor 1948 nyarán Békés megyéből Zala megyébe vármegyei főjegyzői minőségében áthelyezték, az akkori Békés megyei vezető kommunista egyéniségek, mint Keresztes Mihály földművelésügyi minisztériumi államtitkár, Hollósi Mihály UFOSZ, megyei titkár, Papp Sándor főispán és még mások elismerésüket fejezték ki a vádlottnak az itteni végzett jó munkájáért.

Vádlottat azonban Zala megyében a két munkáspárt egyesülése után kizárták az MDP-ből, osztályidegen származása miatt, ugyanis az édesapja a felszabadulás előtt őrnagy volt, vitézzé avatták és 50 hold vitézi föld juttatásban részesült és azon gazdálkodott.

Vádlott édesapjának az apja urasági cseléd, pontosabban gazdasági éves kocsis volt és az apa a fasiszta hadseregben elért rendfokozata dacára demokratikus gondolkodású személy, mert őrnagyi rendfokozatát a népi hadsereg tartalékos tiszt állományában is megtartotta egészen a korhatár betöltéséig, vagyis 1955. július hó 12-ig és jelenleg is termelőszövetkezeti tag.

Vádlott az MDP-ből történt kizárása után lemondott a vármegyei főjegyzői állásáról, kb. 3 éven át 3 kat. Hold kishaszonbérletben gazdálkodott, azután pedig könyvelői beosztásban dolgozott legutóbb a békéscsabai Kézműipari Vállalatnál, onnan tartóztatták le 1957. február hó 16. napján.

Vádlott személyében mindig bérből, illetve munkája után élt és őt a bíróság dolgozó osztályhelyzetűnek tekintette, ugyanis a katonai, vagy tőkés családból származás kivételképpen nem jelent mindig osztályellenséget is, hisz pl. Kolontai [Kollontaj] asszony, aki éveken át a Szovjetunió stockholmi nagykövete volt, egy cári tábornoknak volt a leánya, vagy Alexej [Alekszej] Tolsztoj világhírű szovjet regényíró, földbirtokos, gróf és emigráns volt megelőzőleg, vagy a közelmúltban elhunyt nagy román államférfi dr. Petru Groza a Népszabadság 1958. január 9-i számában közölt cikk szerint földbirtokos és bankár volt, hasonló példákat magyar viszonylatban is találunk, úgy hogy a bíróság a vádlott múltjának és személyi körülményeinek nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint az akaratától független származásának, és őt dolgozó osztályhelyzetűnek minősítette.

Vádlott az MDP-ből történt kizárása után nyilván megsértődött az osztályhelyzetének sematikus elbírálása miatt s mindenféle politikai tevékenységtől visszahúzódt. 1956. februárjában örömmel üdvözölte a Szovjetunió kommunista pártjának XX. Kongresszusán hozott határozatokat, de a passzív magatartásán semmitsem változtatott, csak 1956. október hó 4-én, a Hazafias Népfront és a TTIT. közös rendezésében megtartott értelmiségi ankéton szólalt fel először, úgy hogy az kivenősen a helyi pártsajtóban, a Viharsarok Népében is közlésre került.

Ebben az időben a vádlott is olvasta az irodalmi újságot⁵⁰ és nagy érdeklődést mutatott a Nagy Imre-Losonczy [Losonczy Géza] féle irányzat felé.

Az ellenforradalmi események hullámai nyomán a békéscsabai Kézműipari Vállalatnál, vagyis vádlott munkahelyén is, október 29-én ideiglenes munkástanács⁵¹ választásra került sor. Ez a vállalat felépítése folytán olyan, hogy csak mintegy 15-20 szakszervezeti tagsággal bíró dolgozója van, míg a nagyszámú bedolgozók nem szakszervezeti tagok. Az ideiglenes munkástanács megválasztásakor még nem voltak ismeretesek a munkástanácsok választására vonatkozó jogszabályok, így aztán a vállalat igazgatóját, Péter Józsefet és a vállalat vezető könyvelőjét, vagyis a vádlottat is beválasztották a munkástanácsba.

Ezen az ideiglenes munkástanácsi választáson a vádlott is mondott egy beszédet, amelyen kb. olyan értelmű kifejezéseket használt, hogy a munkások vállaljanak szolidaritást a Pesten harcoló tömegekkel, továbbá a forradalom szent céljait ecsetelte a dolgozók előtt és azt mondta, hogy a fejbólogató Jánosok rendszerének vége van és most kezdődik egy új élet, ahol bátran lehet beszélni.

Az ellenforradalom következtében megjelent Békéscsabán egy »Független Újság« elnevezésű napilap is, és megjelent Békés megye »Népújság« elnevezés alatt az MSzMP. Békésmegyei intéző bizottságának a napilapja is. Ez utóbbira vonatkoztatva az ellenforradalom időszakában, pontosan ma már meg nem határozható napokon a vádlott több ízben tett olyan kijelentést, hogy azt ne olvassák, mert az tele van hazugsággal, vagy enyhébb formában kb. olyan értelemben, hogy kell egy lap, amelyik a forradalom ügyét szolgálja, vagy abban az időben, amikor a »Független Újság« nem jelent meg, olyan kifejezéseket használt, hogy szükséges lenne egy másik sajtótermék, mert a jelenlegi nem mond igazat, közlései nem felelnek meg a valóságnak és hogy a Párt sajtó a kedélyeket szítja, ahelyett hogy megnyugtatóná.

A »Független Újság« november 4-i számában a vádlott egy cikket írt /3. oldal, jobbra fent/ amelynek a címe az, hogy »Sztrájk helyett munka«. Ebben a cikkben egyebek között a következő kitételek is megtalálhatók:

»[a] munkát beszüntető dolgozóknak a szabadságharc ügyével közösséget vállaló nagyszerű egysége most józan gazdasági és politikai előrelátással nyilatkozzon meg a munka egyöntetű felvételében.

50 Az *Irodalmi Újság* 1950-től jelent meg a Magyar Írók Szövetségének irodalmi és művelődéspolitikai hetilapjaként. 1954–55-től az új törekvések vitafóruma és a forradalom szellemi előkészítője lett.

51 A munkástanácsok a munkás-önigazgatás és érdekképviselő független munkahelyi forradalmi szervei voltak. A forradalom napjaiban elsősorban sztrájkokat szerveztek, illetve a gyárak felügyeletét és a közellátást biztosították. A szovjet intervenció után az utóvédharc legfontosabb szervei lettek. A Kádár-kormány a sztrájkok miatt tárgyalni kényszerült az immár területi egységekbe szerveződött munkástanácsokkal, és rákényszerült az elismerésükre is (2/1956. [XI. 6.] Korm. sz. rendelet). 1956. december 9-én a területi munkástanácsokat betiltották, az üzemi munkástanácsokat hivatalosan csak 1957 szeptemberében számolták fel (1957. évi 63. sz. tvr.), de működésüket már az év elején ellehetetlenítették.

Szükség volt-e arra, hogy Békéscsaba dolgozói október 27-én 12 órakor a munka beszüntetése fegyveréhez nyúltak. Nem lehet kétséges: az egység, az elszánt akarat, a demokratikus forradalom melletti kiállás kinyilatkoztatása az adott körülmények között nagy jelentőséget kölcsönzött ennek az elemi erővel jelentkező tömeg mozgulásnak.

Ma már az egész világ látja és csodálja országunk páratlan egybeforrottságát, szabadságharcos forradalmunk dicső napjaiban. Nem férhet kétség ahhoz, hogy a magyar forradalom győzött: de ezt a forradalmat meg is kell szilárdítani s a forradalom eredményének féltése azt parancsolja számunkra, induljon meg a termelő munka, foglalja el mindenki munkahelyét.

A szovjet csapatok még bent vannak az országban, sőt megerősítések is érkeznek. Vajon hozzásegít-e a sztrájk az ország lakossága által hön óhajtott kivonulásukhoz? Aligha. Most már a fegyverek és a sztrájk helyett elsősorban kormányunk diplomáciai erőfeszítéseire és nem utolsósorban a világ közvélemény hatalmas erejére kell támaszkodnunk. A további sztrájk csak gyengítene bennünket, már pedig ma olyan szilárd, minden pártszempont felett álló, nemzeti összefogásra van szükség, mint tán még soha a történelmünk során.»

A »Független Újság« november 4-i példányait kinyomtatták ugyan, de azokat a szovjet hatóságok nem engedték forgalomba kerülni.

A Kádár-kormány megalakulása utáni időben a vádlott egyik vállalati munkástanácsai ülésen Bor Józsefnével beszélgetve a Kádár-kormányra vonatkoztatva olyan kijelentést tett, hogy vége ennek a rendszernek, ezt a kormányt nem ismeri el és a külföld sem ismeri el.

Egy más alkalommal pedig, kb. 1956 november közepe táján Ozvári Tiborral, a békéscsabai Városi Tanács VB. Elnökhelyettesével beszélgetve azt mondta, hogy a Kádár-kormány nem az a kormány, amit a dolgozók kívánnak.

Vádlottat 1956. november hó 3-án délután a békéscsabai városi »Forradalmi Bizottság« elnökhelyettesévé választották, azonban másnap megjelentek a szovjet csapatok és a vádlott ilyen minőségben nem tevékenykedett.

1956. november hó 12-én Birkás Imre országgyűlési képviselő a kormány békéscsaba megyei összekötője Békéscsabán tartózkodott és tájékozódni kívánt a megyében dülő sztrájk megszüntetésének a lehetőségéről, és távbeszélőn a Városi Tanács titkárságán keresztül értekezletre hívatta a vállalati munkástanácsok küldötteit. A Kézműipari Vállalattól nem vállalkozott senki sem, hogy részt vegyen ezen az értekezleten, mivel a vádlott korábban is tag volt a »forradalmi bizottságban« a vállalat kis létszámú dolgozói őt küldték el az értekezletre.

A kormány összekötő ismertette a kormány szempontjait és azok a megtevesztett munkástanácsai küldöttek előtt nem nagy hitelt találtak, s ezért elhatározták, hogy egy Gál Pál nevű békéscsabai tanárt elküldenek a kormány összekötővel Budapestre, hogy az ottan tájékozódjék és majd visszatérése után számoljon be a tapasztalatakról.

Ilyen előzmények után került sor november hó 19-én egy újabb üzemi munkástanácsi kiküldötti értekezletre, amelyen mintegy 100-150-en vettek részt. A résztvevők között volt jelen Birkás Imre kormányösszekötő, Klaukó Mátyás, az MSzMP. Megyei intéző bizottságának elnöke, Kávási Ferenc, a megyei tanács elnökhelyettese is.

Ezen az értekezleten a Pestre küldött Gál Pál tanár is megerősítette a kormányösszekötő által közölt szempontokat, amiért a munkástanácsi küldöttek lehurrogták és kb. olyan értelmű kijelentéseket hangoztattak feléje, hogy megvesztegették. Így aztán felvetődött az a gondolat, hogy ne egy személyt, hanem egy több főből álló küldöttséget küldjenek fel Budapestre a kormányhoz a békéscsabai munkástanácsi küldöttek követeléseivel.

Ebben az időben is Békés megyében még dúlt a sztrájk és egy szűkebb körű csoport, amelynek a tagjai voltak: Kávási Ferenc, Ozvári Tibor, Takács János, vádlott és még mások is, próbálták rögzíteni, hogy milyen feltételek mellett lehetne a munka felvételét beindítani, ezért a november 19-i értekezletet megelőzően az itten előbb említettek készítettek valami tervezetet, amelyik úgy kezdődött, hogy lehetőség szerint azonnal megkezdik a munkát.

Amint ezt a tervezetet a vádlott a november 19-i értekezleten elkezdte olvasni, az előbb említett kifejezés hallatára kitört a vihar, és azután különböző hozzászólások alapján vádlott és egy Kugyella Béla nevű tanár írásba foglalták, hogy melyek a munkástanácsi kiküldöttek feltételei a munka beindítására. Ezek között szerepelt a sztrájkjog elismerése, a szovjet csapatok kivonása, vagy a szovjet csapatok kivonulására vonatkozó tanácskozások megkezdése, bérrendezés stb.

Az értekezleten felszólalt Birkás Imre kormányösszekötő és Klaukó Mátyás MSzMP intéző bizottsági elnök is, akik igyekeztek meggyőzni a küldötteket, hogy csak ésszerű követelésekkel jöjjenek, azonban sikert ők sem értek el. A november 19-i értekezlet választott egy 8 tagú küldöttséget, köztük a vádlottat és Takács József MSzMP. Intézőbizottsági tagot is azzal, hogy a követeléseket emlékiratba foglalva vigyék fel Budapestre és nyújtsák át a kormánynak.

Ez az emlékirat elkészült és mind a nyolc küldött aláírta. Az MSzMP. Megyei intéző bizottsága és a megyei tanács egy-egy személy gépkocsit bocsátott a küldöttek rendelkezésére és azok elutaztak Budapestre. Ottan a miniszterelnök elvtárs nem tudta fogadni a küldöttséget az nap, mert éppen a Német Demokratikus Köztársaságból érkezett küldöttséggel tárgyalt, így a Takács János közbenjárására Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke fogadta őket. Ez közel 4 órai beszélgetés alatt meggyőzte a küldöttség nagyobb részét arról, hogy a követeléseik elfogadhatatlanok, és amikor kijöttek az Elnöki Tanács elnökétől az ott megjelent rádió riporterek részére vádlott egy nyilatkozatot szerkesztett, amelynek az volt a lényege, hogy a békésmegyei dolgozók azonnal vegyék fel a munkát és ne várjanak még az ő hazaérkezésükre sem. Ezt a nyilatkozatot aznap este a Kossuth rádió kétszer is közölte, azután a Miniszter Elnök elvtárs is meglegedését fejezte ki a küldöttség magatartása miatt és intézkedett az elszállásukról, majd másnap hazatértek.

Békéscsabán a küldöttség tagjait a megyei Pártbizottság, a megyei tanács és a szovjet katonai parancsnokság vezetői fogadták és megállapodtak, hogy másnap a küldöttség beszámolót fog tartani a budapesti tapasztalataikról és a kormány álláspontjáról a munkástanácsi kiküldötteknek. A beszámolóra azonban fel nem derített körülmények között számos vidéki szakszervezeti küldöttet is meghívtak, úgy hogy kicsinek bizonyult az eredetileg kiszemelt helyiség és a beszámoló megtartására a Balassi kultúrotthonban került sor. Itten a vádlott gyorsírásos jegyzetei alapján ismertette az Elnöki Tanács elnökénél lezajlott kihallgatás eredményét, részletesen tájékoztatta a hallgatóságot s köztük, elsősorban a vidéki küldöttek lehurrogták a pesti küldöttséget, vádlottat Rákosista szócsőnek nevezték és olyanokat kiabáltak a küldöttség tagjai felé, hogy bevették a cuclit és hogy beinjekciózták őket. Ezek dacára is olyan határozat született meg, hogy másnap felveszik a munkát és az kisebb kivételektől eltekintve a következő napon meg is történt.

November 19-én amikor a pesti küldöttséget megválasztották, egyúttal megválasztották a békéscsabai városi központi munkástanácsot is, ez tíz főből alakult és ezek között 8 tag a küldöttség tagja.

1956. december 7-én az egyik járási székhelyen, Sarkadon ellenforradalmi megmozdulás volt és annak eredményeképpen letartóztatásba helyeztek 16 sarkadi fiatalembert. Ezek szabadlábra helyezése érdekében a békéscsabai Barnevál munkástanácsa december 8.-ra sztrájkot és utcai felvonulást hirdetett meg és ennek érdekében motorkerékpáros küldöncök végigjárták egy sor békéscsabai nagy üzemet. Vádlott is értesült erről a sztrájkról és mert a városi központi munkástanács ilyen irányú intézkedést nem hozott, Kocziszki Mátyás, Komjáti Ferenc és a vádlott egy rendőrségi gépkocsiba ugrottak és vádlott és Komjáti a Ruhagyárba, Kocziszki pedig a Kötöttárúgyárba ment és az utcára már-már kitóduló munkásokat viszszafordították és igyekeztek meggyőzni őket, hogy vaklárma az egész, a központi munkástanács nem hirdetett meg semmiféle sztrájkot és az egész csak egy pár BARNEVÁL-i hangoskodónak a szélsőséges kilengése. Ugyanezt megcselekedték a Máv. Pályaudvaron is.

A Békés megyei »Népújság« 1956. december 8-i számában »Lássunk tisztán« cím alatt megjelent egy cikk, amelyik a vádlottat a származása miatt támadta és azt írta róla, hogy nehéz elképzelni, hogy ámbár demokratikus jelszavakat hangoztat, mégis valóban munkás érdekeket képviseljen. Ezt a cikket a Békés megyei »népújság« 1956. december 9-i száma vádlott és egy másik személy tekintetében helyesbítette.

A következő napokban megjelent az a kormányrendelet, amelyik a városi területi stb. központi munkástanácsokat feloszlatta és a vádlott ismét befelé fordult, továbbá csak a vállalati munkájával törődött, a vállalat 1956. IV.-i negyedében is, vagyis az ellenforradalmi időszakban is a tervét 135 %-ra teljesítette.

A Kézműipari Vállalatnál említésre méltó sztrájk nem volt, pár esetben előfordult, hogy áramhiány miatt nem dolgoztak, vádlott a vállalatnál a pénzügyi előírásokat és a vállalat érdekeit a legmesszebremenően igyekezett szem előtt tartani.

A megyei bíróság ezt a tényállást részben vádlott előadása, továbbá Péter József, Pintér Lajosné, Takács János, Kurilla Károly, Bor Józsefné, Ozvári Tibor, Kugyella Béla, Kocziszkai Mátyás, Komjáti Ferenc tanúk vallomása, a »Független Újság« 1956. november 4-i száma, a Békés megyei »Népűjság« 1956. december 8-i és 9-i példányai, az 1958. január 16-i tárgyaláson becsatolt okmányok alapján állapította meg.

Részletezve:

Vádlott a Budapesten járt küldöttség megválasztására, a szerkesztett emlékirat tartalmára, a Budapesten történetekre, a Balassa kultúrotthonbeli beszámolóra és a december 8-i sztrájkra vonatkozólag majdnem teljesen egyenlő vallomást tett Kocziszkai Mátyás és Komjáti Ferenc tanúk vallomásaival, és amennyiben valamegyik eseménynél jelen volt, ugyancsak majdnem azonosan adta elő Takács János tanú is.

Az emlékirat tartalma csak nagy általánosságban volt megállapítható, mert az elnöki tanács azt a bíróság megkeresésére nem küldte el, így a tanúk vallomása alapján a bíróság csak a legszembeesőbb követelésekkel tudott foglalkozni.

A vádlott terhére megállapított nyilatkozatra vonatkozólag a vádlott merőben a tagadás álláspontjára helyezkedett, azonban a vállalati ideiglenes munkástanácsi ülésen elhangzottakat Péter József tanú vallomása, a párt sajtóval kapcsolatos kijelentéseket Pintér Lajosné, Szász János, Ozvári Tibor, Komjáti Ferenc és Kocs[cz]iszkai Mátyás tanúk vallomásai, a Kádár kormánnyal kapcsolatos kijelentését pedig Bor Józsefné és Ozvári Tibor vallomásai igazolták.

A »Független Újságban« megjelent cikket pedig maga a beszerzett »Független Újság« 1956. november 4-i példánya bizonyította.

Vádlottnak a tényállásban részletezett tevőlegességei, főleg a sztrájkjog elismerésére és a szovjet csapatok kivonására vonatkozó követelés aláírása és az emlékiratnak az Elnöki Tanács elnökéhez történt benyújtása, alkalmasak a BHÖ.I.pont /2/ bekezdésében felvett népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétellel elkövetett büntetett megállapítására.

Mert a vádlott vállalati, hírlapi és városi munkástanácsi vagyis többrétű működése, az országos ellenforradalmi mozgalomban való bekapcsolódást, azaz tevékeny részvételt jelent és az országos ellenforradalmi mozgalom időben megmaradását előmozdította,

Büntethetőséget és beszámítást kizáró ok hiányában tehát a bíróság a vádlott bűnösségét a tárgyaló ügyész végindítványában foglalt minősítéssel egyezően megállapította,

A vádlott tagadta bűnösségét, azt hangoztatta, hogy meggyőződéses kommunista és rendszer ellenes kijelentéseket emiatt nem tehetett. A Péter József vallomásából kitűnően azonban dicsőítette a budapesti ellenforradalmi felkelés eseményeit, ez pedig, ha csak egyedül állna, a népi demokratikus államrend elleni izgatás megállapításához már elegendő lenne. A párt sajtóra vonatkozólag annyit megengedett

a vádlott, hogy esetleg tett valamilyen párt-sajtóban megjelent cikkel kapcsolatban konkrét megjegyzést, de általánosságban nem támadta a párt-sajtót, ezt a védekezését a tényállás idevonatkozó részének indoklásánál megemlített tanúvallomások azonban megcáfolták.

A Kádár kormány elismerésére vonatkozólag úgy nyilatkozott a vádlott, hogy azt már csak annál a ténynél fogva is elismerte, hogy a Magyar Közlönyben megjelent rendeleteket végrehajtotta a vállalatnál, ez lehet, hogy így igaz, azonban ez meg nem történtté nem teszi a Bór Józsefné és Ozvári Tibor által vallott kijelentéseket.

A Pest-i küldöttség megválasztására az emlékirat létrejöttére, a benne foglalt követelések tartalmára, a Budapesten történetekre, a Balassi kultúrotthonban történt beszámolóra vonatkozólag a vádlott nem vitatta a bíróság által megállapított tényállást, hisz jórészt ő maga is azzal egyező vallomást tette, nézete szerint azonban az nem képezhet bűncselekményt, ha a Megyei Pártbizottság és a Megyei Tanács gépkocsikat bocsátottak rendelkezésükre, hogy az emlékiratot a kormányhoz felvigyék.

A bíróság nézete szerint vádlottnak ez az érvelése téves, a megyei szervek közbenjötté a bűncselekmény megtörténtén mit sem változtathat, csak más szempontok miatt értékelhető. Ezekre tekintettel a bíróság a vádlott tagadását, illetve védekezését alaptalannak látta és bűnösségét megállapította.

A megyei ügyészség az írásbeli vádiratban vád tárgyává tette vádlottal szemben azt is, hogy az október 26.-i ideiglenes munkástanácsi választáson olyan kijelentést tett, hogy a kommunizmusnak itt a vége, többé nem lesz kommunizmusnak, xxxxxx [kitörölve] hogy 1956. október 23-án a rádió bemondotta, hogy Budapesten kezdetét vette a fegyveres harc, örömeiben felugrott, az asztalra csapott és azt mondotta, hogy végre megkezdtek.

Hogy a kijárási tilalom alatt a munkástanács tagjainak azt mondotta, hogy a munkástanácsi tagoknak nem kell az ülésekre bejárni, hogy a vádlott és vele cimboráló személyek tetszés szerint tudják a vállalaton belül az aknamunkájukat folytatni, hogy a demokráciához hű kommunisták elbocsátását szorgalmazta a vállalatnál, hogy állandóan a sztrájk mellett hangoskodott és a sztrájkra uszított a dolgozókat, ezeken kívül a módosított váddal kapcsolatban a tárgyaló ügyész elvtárs a vádbeszédében foglalkozott azzal is, hogy kivágta a bélyegzőből a Sztálin út elnevezést, hogy a vádlottat 1956. november 3-án a városi »forradalmi bizottság« elnökhelyettesévé választották és ilyen minőségben az ellenforradalmi időszak alatt a városi tanácsnál intézkedett is, hogy részese volt a december 6.-i néma tüntetés megszervezésének és részleges sztrájknak, hogy a december 6.-i munkástanácsi kiküldöttek ülésén munkástanácsi sajtó engedélyezését követelték és ugyancsak követelte a rendőrségtől az oda november 4.-e után bekerült kommunisták eltávolítását, hogy a központi munkástanácsban olyan javaslatot tett volna, hogy a sztrájkot ne a vezetők kezdeményezzék, hanem az üzemekből a munkásoktól alulról jöjjön a kezdeményezés, végül pedig, hogy a vádlott lett volna a békéscsabai ellenforradalmi események, illetve a munkástanácsoknak a szellemi irányítója.

Ezekkel kapcsolatban a bíróság az alábbi megállapításokat teszi:

Pintér Lajosné vallotta azt, hogy a vádlott az ideiglenes munkástanácsot választó gyűlésen használta azt a kifejezést, hogy vége a kommunizmusnak, azonban Péter József, Szász János, Kiri Sándor, a gyűlésen jelen volt és kihallgatott többi vállalati dolgozók, sőt még a vádlottal nem jó viszonyban levő Tokai Gábor sem tett ilyen vallomást. Ez tehát Pintér Lajosné egyedül álló vallomása alapján nem volt megállapítható.

Pintérné és Tokai Gábor vallották azt, hogy az október 23-án délelőtti rádió bemondása után, hogy fegyveres harc kezdődött el Budapesten, a vádlott felugrott és az asztalra csapott és azt mondta, hogy végre megkezdtek. Pintérné azt is vallotta, hogy látta a bély[e]gzőből a Sztálin út kivágását.

Az ugyanakkor jelen volt dr. Balogh Tamásné, Bohus Jánosné s Nagy Gyula tanúk azonban nem hallották ezt az állítólagos kijelentést. A bíróság és a tanúk tudomása szerint is október 23-án a vádiratban említetthez hasonló közleményt nem mondott be a rádió. Egyébként ezt a Magyar Rádiótól kapott a bíróság megkeresésére érkezett válasz is megerősítette. Feltehető, hogy a tanúk esetleg tévedtek az időpontban és mégis, ha nem október 23-án de az azt követő napok valamelyikén elhangozhatott volna vádlott kijelentése, azonban erre is áll, hogy az előbb már hivatkozott tanúk rendszerint jelen voltak az irodában és hasonló kijelentést nem hallottak, egyébként is a terhelő vallomást tevő két tanú szemmel láthatóan elfogult volt a vádlottal szemben és különben is Tokai Gábor az ellenforradalom alatt nagy nyilvánosság előtt olyan kijelentést tett, hogy azért volt kommunista, mert akkor úgy kellett és féltette az állását, azaz nem látszik egészen jellemző embernek, úgy hogy a bíróság ilyen ellentétes adatok mellett ezt a kijelentés nem tudta a vádlott terhére megállapítani. A fentiek lényegében a bélyegző kivágására is vonatkoznak.

Hogy a munkástanácsi tagok a kijárási tilalom után ne járjanak be a munkástanácsi ülésekre, azt nem vádlott mondotta, hanem Martikán István műszaki vezető, amint ez a Zelenyánszki Györgyné tanú vallomásából kiderül és ettől függetlenül is a kijárási tilalom valóban akadályozta az ülésezéseket.

A demokráciához hű kommunisták elbocsátását a vállalattól a vádlott nem kezdeményezte. Tokai Gáborral kapcsolatban ez a kérdés az ideiglenes munkástanácsot választó ülésen vetődött fel, ahol őt öten-hatan is megtámadták és az elbocsátást nem a vádlott, hanem Péter József igazgató eszközölte, amint azt maga Péter József előadta a vallomásában. Egyébként is Tokai Gábor akkor az MDP.-ből kizárt személy volt és a kommunista elvének a szilárdságára jellemző a Péter József tanúvallomásából fent már ismertetett idézet.

Pintér Lajosné azon a munkástanácsot választó gyűlésen direkt köszönetét fejezte ki a vádlottnak, hogy nem hozta ki a nyilvánosság előtt, a későbbi elbocsátását a munkástanács eszközölte ki, arra nem Pintérné kommunista világnézete, hanem a munkájában már október 23.-a előtt előfordult hiányosságok adtak okot, hisz 2 – 3 esetben hiánya volt az üzletben és előfordult, hogy a nyitott üzletből eltávozott és

ottan idegen asszonyok maradtak. Ezek a Péter József, Nagy Gyula és Kiri Sándor vallomásaiból megállapíthatók.

A békéscsabai Kézműipari Vállalatnál az ellenforradalmi időszakban sztrájk nem volt, esetleg áramhiány, vagy más hasonló okokból kisebb munkamegszakítások előfordulhattak, azonban, hogy ezek a vádlott kezdeményezésére lennének visszavezethetők, azt egyetlen tanú sem igazolta, sőt pont a fordítottját állították, hogy vádlott volt az, aki azt mondta, hogy miből fizessen, ha nem fognak dolgozni. /Martikán István vallomása/.

Vádlottat 1956. november 3.-án valóban a városi »forradalmi bizottság« elnök-helyettesévé választották, azonban másnap már november 4.-e volt, megjelentek a szovjet csapatok és a »forradalmi bizottság« nem mert tevékenykedni. Ezután is megfordult a vádlott a városi tanács épületében, többnyire olyankor, amikor a városi tanács titkárságához hívták, de Ozvári Tibor tanú a tárgyalás során a leghatározottabb kérdésekre sem tudta azt mondani, hogy a vádlott a városi tanácsnál bármilyen természetű városi tanácsi hatáskörbe tartozó intézkedést tett volna.

A december 6.-i néma tüntetés és részleges sztrájk, valamint a december 6.-i munkástanácsi küldötti ülésen a sajtóra és a rendőrségtől a kommunisták eltávolítására vonatkozólag Komjáti Ferenc és Kocziszkai Mátyás tanúk vallomásaiból megállapítható, hogy a békéscsabai DÁV. Munkástanácsa hívta össze a többi üzemek munkás tanácsának kiküldötteit, a DÁV. Munkástanácsának tagjai, valamint a már külön hosszú börtönbüntetésre ítélt Bóna [Barnabás] és Polgár [János] nevű békéscsabai BARNEVÁL. Munkástanácsának a küldöttei irányították a munkástanácsi küldötteknek a hangulatát, így az ő kezdeményezésükre mintegy 100 – 150 főből álló gyűlés határozta el a december 6.-i néma tüntetést és ugyancsak a fent említettek szorgalmazták a december 6.-i ülésen is a sajtóra és a kommunisták eltávolítására vonatkozó követeléseket.

Komjáti Ferenc a tárgyaláson nem tudta elég világosan előadni, hogy mit is mondott a vádlott az alulról jövő kezdeményezésre és a megbüntetés lehetőségének kizárására vonatkozólag. Idevonatkozólag a vádlottal történt szembesítés után a tanú még kevésbé volt biztos a vallomásában, úgy hogy egyetlen és még hozzá bizonytalan tanúvallomás és a vádlott észszerű magyarázata alapján többet megnyugtatóan megállapítani nem lehetett, csak annyit, hogy a vádlott valami olyasmit mondott, hogy a központi munkástanácsi tagok ne kezdeményezzenek semmit, nehogy bűnvádi úton felelősségre legyenek vonva és a kezdeményezés akkor helyes, ha alulról indul ki.

Ozvári Tibor tanú olyan vallomást tett, hogy a vádlott volt a szellemi irányító, Komjáti Ferenc tanú is úgy fogalmazta meg erre a kérdésre a választ, hogy szellemi vezető csak a vádlott lehetett. Ezt a két véleményt tényekkel azonban egyik tanú sem támasztotta alá. A bíróság álláspontja szerint a szellemi irányítás – ha volt ilyen – akkor a budapesti központi munkástanácstól jött. Ezenkívül biztos volt a nyugati ellenséges beállítottságú rádió állomásoknak a szellemi irányítása, de hogy a békéscsabai központi munkástanácsot a vádlott hogyan és miként irányította

volna, arra vonatkozólag az eljárás megnyugtató adatokat nem eredményezett, hisz a munkástanácsai kiküldöttek összehívását is részben a városi tanács titkárságán keresztül a kormánykiküldött kívánságára eszközölték, részben pedig, amint azt már feljebb kifejtette a bíróság, a DÁV. Munkástanácsa kezdeményezte.

A tárgyalás során arra vonatkozólag is merültek fel adatok, hogy azután, hogy 1956. novemberében a szovjet hatóságok Fekete Pál békéscsabai tanárt, a megyei »forradalmi bizottság« elnökét és több társát letartóztatták, valamelyik békéscsabai üzemben szerkesztettek egy beadványt, amelyet xxxxxxx [kitörölve] azután a MSzMP. Békés megyei intéző bizottságához juttattak el és ebben a beadványban Fekete Pál és társainak a szabadlábra helyezését kérték. Ezt a beadványt vádlott Takács Jánostól az MSzMP. Megyei végrehajtó bizottságának tagjától Dobi István az Elnöki Tanács elnöke előtt elkérte és átadta az elnöki Tanács elnökének. A Takács János, Kocs[cz]iszkai Mátyás, Komjáti Ferenc és vádlott előadásából idevonatkozólag kb. ezek voltak a megállapíthatóak.

Ebben azonban a bíróság nem látott adatot arra vonatkozólag, hogy ez a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétel lenne, mert hisz tulajdonképpen a bíróság előtt ismeretlen ennek a beadványnak a tartalma.

Azaz az itt felsoroltakkal kapcsolatban a bíróság a vádlott bűnösségét megnyugtató módon megállapítani nem tudta.

A bűnösségi körülmények vizsgálatánál a bíróság súlyosbítót nem észlelt.

Enyhítő volt a vádlott büntetlen előélete, hogy önként jelentkezett a fasizmus elleni harcra, hogy a felszabadulás utáni években közvetlenül nagy tevékenységet fejtett ki a közigazgatás demokratizálásának érdekében, hogy a vállalatnál, ahol dolgozott nem voltak sztrájkok és hogy a IV. negyedévi tervet az ellenforradalmi időszakban is 135 %-ban teljesítették, hogy a »Független Újságban« kinyomtatott cikk nem került forgalomba, hogy 1956. november 20. után a nagy nyilvánosság sőt a rádión keresztül is a sztrájkok ellen foglalt állást, hogy emiatt ki is gúnyolták, hogy december 8-án [a] sztrájkok leszerelésében is résztvett és jelentős mértékben, hogy más megyei szervek ténykedése is elősegítette azt, hogy az államrend megdöntésére irányuló követeléseket a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnökéhez a küldöttség eljuttatta.

A bűnösségi körülmények ilyen alakulása mellett a bíróság alaposnak látta a Btá. 51.§. /2/ bekezdés c/ pontjában írt enyhítő rendelkezés alkalmazását és a rendelkező részben kiszabott börtönbüntetést látta szükségesnek ahhoz, hogy a dolgozó osztályhelyzetű, de a revizionista eszméket részben magáévá tevő és a Magyar Népköztársaság belső rendjének jugoszláv mintára történő átalakítását kívánó, de kommunista világnézetű vádlottat megnevelje és a jövőben bűncselekmények elkövetésétől visszatartsa.

Egyben megfelelőnek látszott ez a büntetés az általános visszatartó hatás szempontjainak az érvényesítésére is.

A börtönbüntetés kiszabása a BHÖ. 11. pont /2/ bekezdésben felvett jogszabályon, az egyes politikai jogok gyakorlásától való eltiltás a Btá. 40. §. /2/ bekezdés

a-d/ pontjain, a részleges ingóvagyon elkobzás a BHÖ II. pont /5/ bekezdésén, az előzetes fogvatartás beszámítása a Btá 54. § /1/ bekezdésén és a legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 200. számú állásfoglalásán, a bűnügyi költségekre vonatkozó rész pedig a Bp. 244.§. /1/ bekezdésén alapszik.

Gyula, 1958. január hó 24. napján

Dr. Kádár Géza s.k.m.b. elnökhelyettes, a tanács elnöke

Seres János s.k. ülnök, a tanács tagja,

Erdős Károlyné s.k. ülnök a tanács tagja.

P.h.

Megyei Bíróság Gyula

A kiadmány hitelül:

Merz irodavezető.”

Dr. Molnár Mihály és ügyvédje megfellebbezte a bíróság döntését. Az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely másként döntött, de addig már húsz hónapot töltött közbiztonsági őrizetben és előzetesben. A Budapesten 1958. október 10-én megtartott tárgyaláson Lakatos Imre tanácsa megváltoztatta a gyulai megyei bíróság bűncselekmény-minősítését. Dr. Molnár Mihályt izgatás büntetvében mondta ki bűnösnek, és ezért egyévi, háromévi próbaidőre feltételelesen felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte, mellékbüntetések nem szabott ki.

A békéscsabai forradalmi eseményekben ugyancsak részt vevő Tibori Jánossal – dr. Molnár Mihály sógorával – Valuch Tibor 1994-ben interjút készített az 1956-os Intézet Oral History Archívuma számára.⁵² Az 56-os történeteket nyomon követő,

52 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 589. sz. „Tibori János (1919–2009) tanár, teológus. 1956-ban a békéscsabai események aktív résztvevője. Eredeti dokumentumok összegyűjtésével hiteles feljegyzéseket készített a forradalmi történetekről.” *Évkönyv IV. 1995*. Budapest, 1995, 1956-os Intézet. 411. p. A békéscsabai Polgár János és társai ügyében folyó tárgyaláson el is hangzott, hogy „Bóna Barnabás [...] Varga Gyula ismerősének átadta FEDD gyártmányú fényképezőgépét [...]”, hogy a békéscsabai Tibori történelemtanárnak az ellenforradalom szemléltető dolgairól [így] fényképeket készítsen dokumentációs célokra”. A megyei bíróság ítélete a békéscsabai Polgár János és társai ügyében. *Békés megye 1956-ban I. Források*. Szerk. Erdmann Gyula. Gyula, 2006, Békés Megyei Levéltár, 441. p. A kádári állambiztonság hírhedt III/III-as csoportfőnöksége Tibori Jánost is megfigyelte. A „József” (Jobbágy József) fedőnevű ügynök írta 1972. március 4-én: „Jelentem, hogy Dr. Tibori János február 24-én 10.00 h-kor bejött a gimnázium tanári szobájába. Ott beszélgetett Jodál K[ároly], Szepsi J[ózsef], Veres G[éza], Lovas J[enő], Jobbágy J[ózsef] tanárok jelenlétében. Többek között azt mondta – idézem –: »Mostani kutató munkámban találtam sok olyan elfekvő, de hiteles dokumentumot, amelyek bizonyítják, hogy a modern marxista történelemírás megha-

dokumentáló, a dokumentumokat megőrző történész interjúalany a megtorlások idején kapcsolatai és tevékenysége révén segíteni próbálta a védőügyvédek munkáját. Az alábbiakban az interjúból idézünk részleteket.

„Tibori János: [Az ötvenes években] az esti tanfolyamokon nemcsak a fegyveres testületek kiemelt tagjait tanítottuk, hanem mindenütt, ahová mondjuk munkásigazgatót küldtek a régi igazgató mellé [...] akkor nagyon felduzzadt az esti tagozatra járó tanulók száma. Itt nagyon jó ismeretségekre tettünk szert [...]. Én akkor, még harmincon alul, ki voltam rendelve ilyen esti tanfolyamhoz, a rendőrség és az ÁVH esti tanfolyamán tanítottam. [...] Hogy hogyan kerültek egy-egy fegyveres szervezet szolgálatába, azt nem tudom megmondani, de az biztos, hogy voltak közöttük is olyanok, akik úgy érezték, persze nem beszéltek róla, hogy itt valami belső, torkot szorongató esemény van kialakulóban. Velem még olyan eset is történt, hogy egy ávéhás – mentem az utcán – azt mondta, hogy »tanár úr, én senkit nem bántottam«. Mondtam neki, »nem is mutatott magára még ujjal senki«. [...]

A fontosabb eseményekben résztvevőket az esemény lezajlása után, sokszor később, akár éjszaka is fölkerestem, és úgy frissében, amennyire abban a hevült, átforrósodott idegi állapotban tudták, elmondták, és azonnal feljegyeztem. Ennek aztán izgalmas részei, illetve izgalmas jelentősége is volt, mert olyan tárgyalásokat, olyan tárgyalások menetét is meg lehetett ezzel változtatni, ahol egy eseményt vagy cselekvést másnak tulajdonítottak, mint aki elkövette. No, ez nagyon nagy feladat volt a számomra. Annál is inkább, mert eleve számoltam azzal, hogy ugye a feleségem édesapja, testvére szintén forradalmi tanácsstagok, illetve majd a munkástanács tagjai voltak.”

Valuch Tibor: És minek tulajdonítod azt, hogy [...] komoly zaklatások, kihallgatások nélkül átvészelted ezt az 57–58-as időszakot? Ami azért is kérdés, mert nyilvánvalóan elég ismert volt, elég sokan tudhatták rólad, hogy gyűjtöd a dokumentumokat, s ezek a dokumentumok akár terhelő bizonyítékok is lehettek volna. S egyáltalán: hogy tudtad ezt a gyűjteményt megőrizni? Tehát milyen politikai háttérrel vagy összefüggést látsz amögött, hogy elkerülted az ilyesfajta incidenseket?

misítja az eseményeket, hazugságokat tartalmaz, át fog kellene dolgozni a történelem eseményeit és új tankönyvet kell a gimnázium számára is kiadni. Nem igaz a marxista történelemírásnak az az álláspontja és állítása sem, hogy a Habsburgok uralma alatt Magyarországot kihasználták, – ellenkezően: a magyarság lehet hálás az az elnyomóinak nevezett Habsburgoknak.« /Ezt úgy írtam le, ahogy elhangzott, rajta semmit sem változtattam és nincs benne egyéni szubjektívizmus./” Filep Tibor (2012): *A politikai rendőrség Hajdú-Biharban 1957–1989. II.* Debrecen, 358. p.

1972. március 17-én kelt ügynöki jelentés: „Jelentem, hogy Tiborit 1964 óta ismerem, 5 éve karársam, szakszervezeti bizalmim és ez évig munkaközösségi vezetőm volt. Konzervatív, rendszerellenes, nagyképű, karrierista egyéniséget ismertem meg benne. Múltjáról másokról hallottam, pap volt, tanszékezetű professzor és egyházi funkcionárius. Állítólag a jelenlegi második felesége. Külföldön /nyugati/ sokat volt, ezzel ő dicsekedett nekem, hogy még Ázsiában is járt.” Uo. 360. p.

Tibori János: Sajnos nagyon nagy árat fizettem [...]. De hogy ezt a nagy megtorlást elkerültem, abban számos dolognak van része [...]. Az egyik az volt, hogy én már akkor a Békés megyei és békéscsabai munkásmozgalom történetét⁵³ is kutattam [...]. A munkásmozgalom történetét kiszedték, és aztán bezúzták. Nem nagy dologért zúzták be. Bár akkor nagy dolog volt, mert megírtam, hogy 1919-ben a románok közeledtére a direktórium vezetői menekülve túszoikat szedték, hogy a családjukat ne érje bántódás. No, ez volt az ok, hogy bezúzták [...]. Amikor kezdődött a termelőszövetkezetesítés, én már készen voltam egy Áchim-könyv anyagával. Ennek az volt a címe, hogy »Áchim András és a békéscsabai demokratikus agrármozgalom«.⁵⁴ Ez egy nagyon-nagyon jó pontnak számított [...].

Én Mód Aladár⁵⁵ nagyon közeli kapcsolatba kerültem. Egyfelől azért, mert összesodort bennünket a TIT történelmi szakosztálya, amelyben olyan témák előadását is meg lehetett tartani, amelyek abban az időben tényleg a nemzeti tudat megerősítői voltak. Tudnillik Mód Aladár tudott nemzetben gondolkodni. Ő nemcsak a parasztháborúkat, nemcsak a munkásmozgalmi előadásokat várta és kérte, hanem a nemzeti történelmet. A másik, ami nagyon fontos, hogy 1957. február 16. után Mód Aladár a hívásunkra, hívásomra eljött Békéscsabára. Összehívták a pártbizottságot és a megyei tanácsot, és rengeteg vidéki és kisebb alapszervezet párttitkárát is a megyei pártbizottság nagy előadótermébe. És kérlek szépen, itt Mód Aladár mellett ültem az emelvényen, megnyitván az előadást stb., és ebben az előadásában Mód Aladár azt hangsúlyozta, hogy a szélsőségek mennyire elidegenítik, elriasztják az embereket, illetve a tömeget a demokráciától, és azt a feszültséget, azt a félelmet ami az egész megyét megülte, föl kell oldani. [...] Tehát Mód Aladár egyfajta védőpajzs volt számomra. Honfi, Mód Aladár adjunktusa meg békéscsabai volt. Honfinak a felesége a leánygimnáziumban tanítványom volt, és az meg a pártfőiskolán tanított aztán, és nagyon jó tanítványom volt és ő is védett engem [...].

A szlovák demokratikus szervezet újságjában, a *Ludoven Noviny*-ban számos cikkem jelent meg a szlovákságról is, méghozzá nemcsak történeti, hanem néprajzi cikkek, fényképekkel [...].⁵⁶ No ez is jó volt, tudnillik ez is egyfajta védelem volt.”⁵⁷

53 Dr. Tibori János (1960): *Békéscsaba története*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Dr. Tibori János (1961): *A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története 1944–1961*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi tanács Végrehajtó Bizottsága.

54 A munka nem jelent meg könyv alakban. A témából Tibori János 1976-ban *Agrárszocializmus és demokratikus parasztmozgalom Békéscsabán* címmel kandidátusi fokozatot szerzett

55 Mód Aladár (1908–1973) politikus, egyetemi tanár, 1954–61-ben a TIT főtitkára.

56 A kötet posztumusz jelent meg. Tibori János (2008): *Békéscsabai népi szövetesminták* / János Tibori: Vzorky Ľudovych tkarnin z Békesskej caby. Budapest–Békéscsaba, Békéscsabaiai Baráti Köre Egyesület – Csabai Szlovákok Szervezete (Cabianska organizácia sloválov). Posztumusz kiadvány.

57 Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Részletek. 589. sz.

EPILÓGUS

Molnár Mihály és felesége, Patay Judit 1958 után visszavonultan élt a békéscsabai házban. A háztartási munkákban vett részt, szeretett és tudott is főzni. A ház végén található földterületen kertészkedett. A megélhetéséért részes kapálást vállalt, gépállomáshoz szerződött, ahol cséplőgép mellett, mint törekrakó dolgozott. Idővel napi néhány órás portaszolgálattal és éjjeliőrként tudta kiegészíteni az ismét megítélt, ám jelentősen csökkentett nyugdíját. Egyetlen unokáját, Tibori Theodosia Timeát taníttatta, nevelte. A nagyapa és unokája között nagyon szoros kapcsolat alakult ki. Szeretett unokáját 1961 nyarán „elveszítette”. Tibori János – felesége 1959. október 5-i halálát követően –, hogy gyermeke ne maradjon „anya nélkül”, újraházasodott, 1961. február 9-én feleségül vette Kovács Anna Erzsébetet és Debrecenbe költözött.

Molnár Mihály a frontokon szerzett betegsége következtében erősen károsodott tüdeje miatt kórházba került és Békéscsabán, 1970. május 18-án hunyt el. Sokan búcsúztatták. Tibori János apósa temetésén budapesti elfoglaltságai miatt nem tudott jelen lenni. Molnár Mihályt felesége, Patay Judit néhány év múlva követte, 1976. április 27-én halt meg.

RÉSZLETEK DR. MOLNÁR MIHÁLY NAPLÓJÁBÓL

„H[ázitele]f[ono]-n a hivatalban értesültem délfelé G. [Georgina] telefonhívására Iló táviratáról: apám 5 óra körül meghalt! Ebéd után hazamentem és este az Orient expresszel hazautaztam. Még éjfél előtt otthon voltam a Jókai u.-ban. Atyám ágya üres a »kisszobában«, Anyu és Iló a »nagyszobában« mély álomból riadnak fel, mikor a villanyt gyűjtom. Táviratot adok fel Lacóéknak [Patay László] Bp-re a temetés idejéről. Egyébként otthon hasznosítom magam: elektromos munkák (kapcsolók, gangi konnektor et.), fiókrendezések. Eljött Pasó [Patay Pál], megérkezett Jóság [Tibori Theodosia Timea] Debrecenből. Vendégek, egymás utáni részvétek: László Imre Gy.-ból, Laczó Jucika néni [Laczó Judit], Lipták Tibi, Lujzika [Koricsánszky Alojzia]. A temetés napja. Előtte látogatók: jókor reggel Bedő Lajos, gyulavári aszszonyok, Kéri Mari, Szabó Marika, Gáspárek, Kis Vargáné Zsókéval, Kliment Pálné, Áchim Andrásék, Ilus néni, Morvainé, Tibori bácsi és néni Gyuláról, Bandi bácsi [Patay András], Kali [Patay Klára] és [Nagy] Ágika a tanács autóján érkeztek Pécsről, Hiross Lenke és Réthy Lászlóné, Ilonka néni Gyuláról.

A temetés 14 órára volt kitűzve a Berényi úti temetőben. Bagi [István] és Farkasvölgyi [József] szomszédok szállítottak bennünket oda-vissza gépkocsikkal. A szertartás egy órát vett igénybe, pappal, kántorral, ahogy szokás. Hatvan–hetven személyre becsültem a jelenvoltakat. Franyó Pali, Gajdácsné Ilonka, Csomós Mariska az anyjával, Kraszkó Gyula bácsi és [Morvay] Ilus néni, Kékesi Pali és neje, Filippinyi L[ajos]né, Osi, Bodnár Bandi [Bodnár Endre] stb., stb. és számosan Gyulaváriból, Nagy Laci stb. *A sírt elborították a koszorúk és virágok, a mienk felirata: »Szeretettel őrizzük emlékedet. Feleséged, fiad, menyed és unokád.«* A temetésről [érdeklődve] Dudkay Pista Debrecenből keresett fel bennünket otthon s Kraszkó Mariska néni. Bandi bá [Patay András] – aki különben anyukával otthon maradt, lévén trombózisa, a temetés után visszaautózott Pécsre Kalival [Patay Klára] és [Nagy] Ágival együtt.”¹

1 Kivonat dr. Molnár Mihály naplójának 1970. május 18. és május 24. közötti időszakra vonatkozó feljegyzéseiből. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.

ZÁRADÉK

Molnár Mihály fia, dr. Molnár Mihály 1956-os magatartását és tevékenységét elkötelezett baloldali nézetei ellenére is elítélte a bíróság. Szabadulása után csak a Békés megyei erdőgazdaságnál tudott elhelyezkedni mint favágó, majd tuskószedő. Gyenge fizikum miatt azonban nem bírta ezt a munkát. Budapestre utazott, ahol anyagmozgató lett a Transzformátor Ktsz.-nél, majd mint segédmunkás a Laboratóriumi Felszerelések Gyárában helyezkedett el. Gépfűrészszel szabott méretre vas-, réz-, bronz- és alumíniumrudakat. Hogy alkalmazzák, elvégezte a maróstanfolyamot is. Egyik kollégájának édesapja a Posta Kísérleti Intézetének volt az igazgatója. A fiú szólt az apjának, mert fordítót kerestek. Dr. Molnár Mihály sikerrel pályázhatott, mert több – angol, német, francia, olasz, orosz, szlovák és esperantó – nyelven beszélt. 1968. július 29-én felvették a Posta Kísérleti Intézetéhez, ahol különböző munkakörökben dolgozott. Mint belső ellenőr ment nyugdíjba 1983-ban. Később, 46 éves korában kötött házasságot. Felesége a nála hat évvel fiatalabb lengyel Lizak Eugénia Márta. Gyermeük nem született.

A rendszerváltás után rehabilitálták. A gyulai megyei bíróság „írásba adta”, hogy az ítélet semmis. A felmenőitől elvett föld után – a parlamentben elfogadott 1991. évi XXV. törvény alapján – vagyoni kárpótlást kapott. Számos elismerésben részesült. A Magyar Köztársaság nevében 1956-os Emlékérmeket vehetett át 1991. október 3-án a Magyar Köztársaság elnökétől, Göncz Árpádtól, 2001. április 6-án pedig a Magyar Nemzeti Ellenállási Szövetség emléklapját kapta meg.

1992. december 21-én mint a nácizmus elleni harcra szervezett magyar honvédség önkéntes katonája, majd 1995. március 3-án mint a fasiszmus alól felszabadult, független, demokratikus Magyarország új honvédségének katonája kapott emléklapot. 1995. május 9-én a nemzeti ellenállásban való részvételéért Horn Gyula miniszterelnök aláírásával kapott egy újabb oklevelet.

Budapest halt meg, 2002. október 14-én. Ateista volt, temetésére – katolikus vallású felesége kérelmére – egyházi szertartás keretei között került sor. Evangélikus pap búcsúztatta. 1956-os bajtársai közül Lőcsei Pál² köszönt el tőle.

2 Lőcsei Pál (1922–2007) újságíró, szociológus. Szülei a holokauszt áldozatai lettek. 1944-től részt vett a fegyveres ellenállásban. 1945 után Békéscsabán újságíró, 1947–48-ban a *Szabad Nép* fővárosi kiadásának munkatársa. Az ötvenes évektől a pártellenzék tagja. 1956. október 29. – november 3. között a *Magyar Szabadság* című független napilap egyik alapító szerkesztője. 1958.

1990. ÉVI XXVIII. TÖRVÉNY

az 1956 októberi forradalom és szabadságharc jelentőségének törvénybe iktatásáról

A szabadon választott új Országgyűlés halaszthatatlan feladatának tartja, hogy törvénybe foglalja az 1956. októberi forradalom és szabadságharc történelmi jelentőségét.

Az újkori magyar történelem e dicső eseménye csak az 1848–49-es forradalomhoz és szabadságharchoz mérhető. 1956 őszének magyar forradalma megalapozta a reményt, hogy létrehozható a demokratikus társadalmi rend, és hogy a haza függetlenségéért semmilyen áldozat nem hiábavaló. A forradalmat követő megtorlás visszahelyezte ugyan a régi hatalmat, de nem volt képes kiirtani a nép lelkéből 1956 szellemét.

Az új Országgyűlés kötelességének tartja, hogy ébren tartsa és ápolja a forradalom és szabadságharc emlékét.

Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy 1956 szellemének megfelelően mindent megtesz a többpártrendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme érdekében, ezért első ülésén elsőként a következő törvényt alkotja:

1. § Az Országgyűlés az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét törvényben örökíti meg.

2. § Október 23-át, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napját nemzeti ünnepké nyilvánítja.

1991. ÉVI XXV. TÖRVÉNY

a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról

Az Országgyűlés a tulajdonviszonyok rendezése, a forgalmi viszonyok és a piacgazdaság jegyében szükséges vállalkozások biztonságának megteremtése érdekében – a jogállamiság elvétől vezérelve, a társadalom igazságérzetét és teherbíróképességét egyaránt figyelembe véve – az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk orvoslása céljából a következő törvényt alkotja:

A törvény hatálya

1. § (1) Részleges kárpótlás (a továbbiakban: kárpótlás) illeti meg azokat a természetes személyeket, akiknek magántulajdona az állam által 1939. május 1-jét követően alkotott, az 1. és 2. számú mellékletben felsorolt jogszabályok alkalmazása által sérelmet szenvedett.

május 14-én (egyévi magánzárkában töltött vizsgálati fogság után) 8 évi börtönbüntetésre ítélték. 1962-ben feltételesen szabadult.

(2) E törvény alapján kárpótlás illeti meg azokat a 2. §-ban meghatározott természetes személyeket, akiknek magántulajdona az 1949. június 8-át követően alkotott, a 2. számú mellékletben felsorolt jogszabályok alkalmazása által sérelmet szenvedett.

(3) Az 1939. május 1-jétől 1949. június 8-áig terjedő időben alkotott, az 1. számú mellékletben felsorolt jogszabályok alkalmazásával okozott károk kárpótlására az e törvényben meghatározott elvek szerint 1991. november 30-áig megalkotandó külön törvény rendelkezései alapján kerül sor.

2. § (1) Kárpótlásra jogosult:

- a) a magyar állampolgár,
- b) aki a sérelem elszenvedésekor magyar állampolgár volt,
- c) akit a magyar állampolgárságtól való megfosztással összefüggésben ért sérelem,
- d) az a nem magyar állampolgár, aki 1990. december 31-én életvitelszerűen Magyarországon élt.

(2) Ha az (1) bekezdésben meghatározott jogosult (a továbbiakban: volt tulajdonos) elhalálozott, a kárpótlásra leszármazója, ennek hiányában túlélő házastársa tarthat igényt.

(3) A leszármazók kizárólag az elhalt felmenő után, a felmenőt megillető rész erejéig, egymás között egyenlő arányban jogosultak kárpótlásra. Ha valamely leszármazó elhalt és nincs leszármazója, az elhaltat megillető tulajdoni hányad után kárpótlás nem jár.

(4) Leszármazó hiányában az a túlélő házastárs jogosult kárpótlásra, aki a volt tulajdonossal, annak halálakor és a sérelem elszenvedésekor házasságban együtt élt.

(5) Nem illeti meg kárpótlás azt, akinek igényét nemzetközi szerződés már rendezte.

[...]

1913—1923

Kedves Osztálytársak!

Lehetek a legszebb évek csillagai ifjúságunk egről, kedves diákvink szegedi nem vagyunk többé, rövid együttlétünk után el kell válnunk a széjjelzsidőnk a nagy világban, mint tarlott fákrol az őzi szélben a sárguló falevelek. Azonban bárhová is vessen a sors, szépséges keze nem írhatja ki szívinkből azoknak az időnek emlékeit, melyek alatt együtt küzdöttünk, együtt készítettük elő magunkat az élet megpróbáltatásaira. Szent volt a cél s ennek közössége forrasztotta egygő benáonket, akiket pedig ez sem tett volna barátokká, tegye azszá a jövőgő boldogsága. Mindenki érezze és fejlessze tovább e viszonyt s ne engedjük soha barátságunk kötelekének szálait szétzernyődni, hanem mielőtt búcsú jobbot nyújtának egymásnak, igérjük meg szent fogadással, hogy

1923. évi Pünkösőd vasárnapján

visszatérnek az iskola legszentebb körébe, a régi szeretett körébe.

Nemes célunk elérése végett mi alulírottak, akik az 1912/13. tanévben a késmárki áll. felső keresk. iskola felső osztályát végeztük, **Demjén Elemér** és **Prepeliczay Oszkár** tanár urakat tanár-elnöké, **Nagy Albert**et korelnöké, **Borbély Gábor**, **Becsey István**, **Polónyi Andor**, **Füleky Gyula**, **Payer János**, **Goldschein Gyula** társainkat jegyzőkké választottuk. Minden tag köteles évenként legszább egyzzer állását és lakóhelyét a vele levelezésben álló jegyzővel tudatni, akik tartoznak ezekből az adatokból minden évben pontos kimutatást összezállítani és a korelnöknek, ennek elhalálozása esetén a legidősebb jegyzőnek beküldeni.

A jegyző kötelessége továbbá a találkozás idejére az akkor legelterjedtebb 3 napilapban a tagok figyelmét felhívni.

Kedves Osztálytársak! Mielőtt elválunk, tegyünk fogadást, hogy mindenkor hazánk javán munkálkodunk és javát teljes erőnköl gygyekezünk előmozdítani, s hívei leszünk rendületlenül.

Az Úr gygyelme vezéreljen mindnyájunkat. Viseljük szívünkön mindást, amit alálításunkkal magunkra vállaltunk.

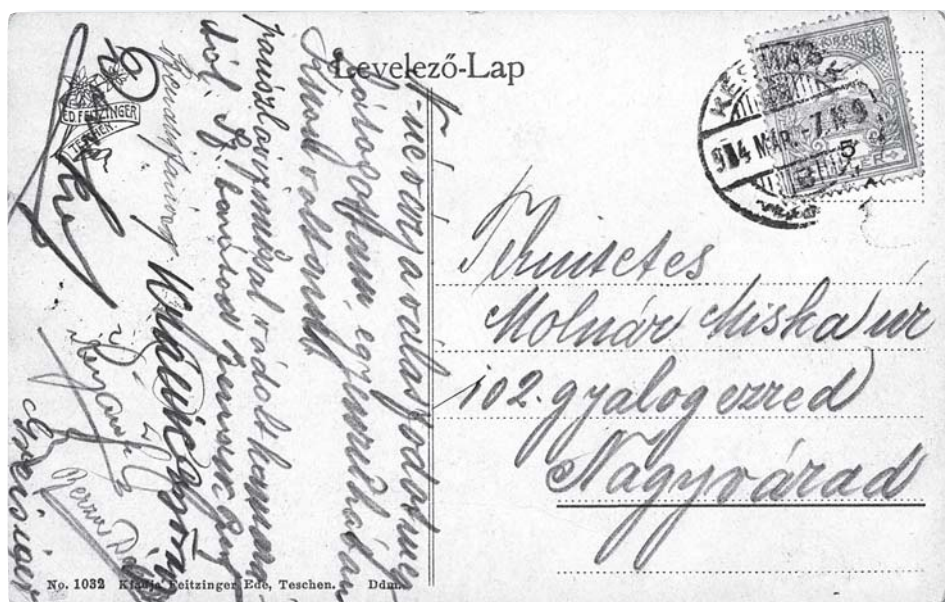
Kelt Késmárk, 1913 Pünkösőd vasárnapján.

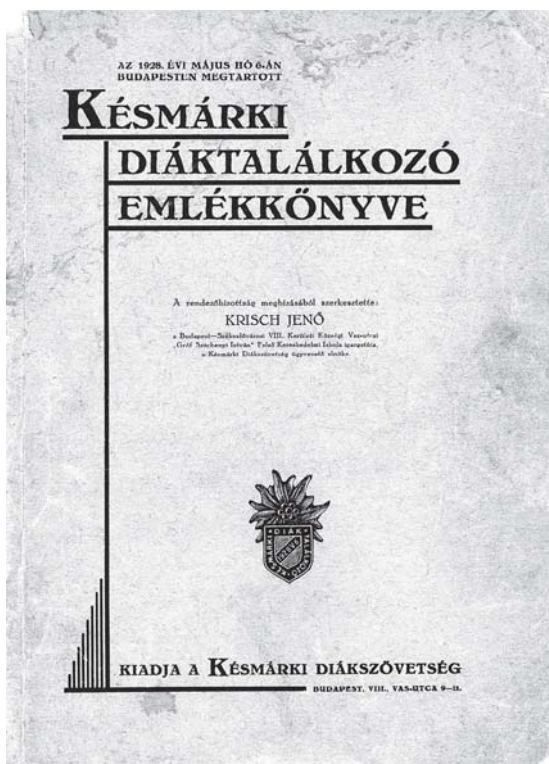
Bauer Albin	Lupkovics Albert	Balló Vladimir	Molnár Mihály
Bendik Bertalan	Mandl Ármin	Bérke József	Pári István
Bendik János	Mayer Ágoston	Blaskovics Ádám	Paszternák Jenő
Blum Jenő	Offenberg Zsigm.	Castiglione György	Rajki Márton
Csáki István	Pollák Mór	Fedák Béla	Rétz Sándor
Fenyves László	Propper József	Oregor Béla	Révai Lajos
Förster Ferenc	Roth Jenő	Horváth Sándor	Seemann József
Goldmann Mór	Salgó Ervin	Kaufmann József	Trosztler Adolf
Grossmann József	Schön Károly	Kocsis Gyula	Varga János
Herskovics Simon	Tennenbaum Ármin	Kommendák Pál	Vass Iván
Kemény József	Wallner Lajos	Kuna Pál	Weinstok Gyula
Korsch László	Vajda László	Levenda Lajos	Zichermann Manó
Langer Árpád	Wolff Ervin	Lukács András	Zuffa László

Dr. Pál, Késmárk.

A Késmárki Állami Felső Kereskedelmi Iskola 1913-ban végzett hallgatóinak 1923-ra tervezett találkozó-fogadalma

A késmárki diáktársak üdvözlőlapja a frissen bevonult önkéntesnek, 1914. március 7.

Az 1928. május 5–8. között tartott öregdiák-találkozó emlékkönyve, 1929

FELHIVÁS

Azon órában mikor a román hadsereg kiüríti a Tiszától keletre levő területet azon vonalig, amely a békekonferencia által meg lett határozva, a Román Csapatok Parancsnoksága. ezen terület polgárságának tudomására hozza, hogy a román megszállást csakis a vörös hadsereg 1919 évi nyári támadása idézte elő.

Ezen terület békés polgára, igazságosan és részrehajthatatlanul ítélve, nem tagadhatja le, hogy csak a román hadaknak köszönhető megmentése a megsemmisítő bolsevizmustól, amely sietett megsemmisülésbe és pusztulásba az egész magyar nemzeti vagyont hozni, elpredálni és hamuba változtatni mindenkinek vagyonát és tulajdonát. —

Azon pillanattól, mihelyt a román katona a Tisza partját uralta, mindenkinek a joga, becsülete és élete biztosítva volt. A polgári közigazgatás, iskola, igazságszolgáltatás és a magyar nemzeti egyház semmi által sem volt megakadályozva, sőt ellenkezőleg a román katona védelme alatt folytathatták rendes menetüket, ha talán a büszkeség egy pár pillanatra megsemmisíténé az igazság érzetét, a halhatatlan történelem kötelessége lesz elismerni, hogy — csak hála a román hadseregnek — meg lett gátolva a magyar nemzet és állam megsemmisülése.

Hasonlóan le nem tagadható, hogy a megszálló csapatoknak föltétlenül szükséges rekvirálások, törvényes feltételekkel és megfelelő kártalanítás mellett történtek, számon tartva ezen kötelezettség alól felmenteni a szegény lakosokat.

Köszönetet hozunk a helyi polgári hatóságoknak, kik hivatásukat jó akarattal és pontossággal teljesítették, köszönetet hozunk még az összes lakosoknak, a kik felismervén a román hadseregben, felmentőjüket, alázatot és meghallgatást adván kétség nélkül.

Együttal felhívjuk a figyelmet, hogy azon esetben ha valamely bujtogató (fellázadó) csoport a vörös gárda volt megbízottjának befolyása alatt, a visszavonulás tartalma idején merényletet követelne el valamelyik katona élete, hivatalnok vagy román állampolgár ellen, vagy megkíséreli megsemmisíteni a román hadsereg anyagát, akkor a román hadsereg menetben megáll, vissza fog térni azon területre melyen a merényletet elkövették, a merénylőket kideríteni, elfogni és azonnal kivégezni a háborús törvények teljes szigorával.

A terület át lesz adva teljes rendben a magyar hatóságoknak, oly módon, hogy a polgárság csendje biztosítva legyen.

AZ ERDÉLYI CSAPATOK FŐPARANCSNOKA
Mardaescu s. k. tábornok

VEZÉRKARI FŐNŐKE
PANAITESCU s. k. tábornok

PROCLAMAȚIE

În ceasul în care Armata Română evacuează zona dela răsărit de Tisa până la linia fixată de Conferința de Pace, Comandamentul Trupelor Române amintește cetățenilor acestui ținut că Ocupația Română a fost provocată numai prin ofensiva pornită de Armata Roșie Maghiară din vara 1919. —

Cetățeanul pacinic din acest ținut, judecând cu dreptate și imparțialitate, nu poate tăgădui că numai datorită Oștirilor Române a fost salvat de bolșevismul distrugător, care se grăbea să aducă la dezastru și ruină toate avuțiile naționale maghiare, să prade și să transforme în cenușe bunul și proprietatea fiecăruia. —

Din clipa când soldatul român a pus stăpânire pe malul Tisei, dreptul, cinstea și viața fiecăruia au fost garantate. — Administrația Civilă, Școala, Justiția și Biserica națională maghiară, prin nimic nu au fost stânjenite. — Din poartă, sub scutul soldatului român și-au putut continua mersul lor normal. —

Dacă mândria va înăbuși pentru moment sentimentul de dreptate, istoria neperitoare va fi obligată a recunoaște că numai grație Armatei Române s'a oprit ruina Națiunii și Statului Maghiar. —

De asemenea nu se va tăgădui că rechizițiunile strict necesare Armatei de Ocupație s'au făcut în condițiuni legale și după o prealabilă despăgubire, avându-se grija de a se scuti de aceste obligațiuni locuitorii nevoiași. —

Aducem mulțumirile noastre Autorităților Civile locale, care și-au îndeplinit rolul cu bună voință și exactitate. — Mai aducem mulțumiri tuturor locuitorilor cari recunoscând în Armata Română pe salvatorii lor, ne-au dat supunere și ascultare, fără șovăire. —

Atragem totodată luarea aminte că în cazul când vreo ceată de răsvrățiți, sub impulsul foștilor înputerniciți ai Gărzii Roșii, va complota pe timpul retragerii la viața vreunui soldat, funcționar, sau cetățean român, ori va încerca a nimici materialul Armatei Române, atunci Armata Română, oprindu-și mersul, se va reînălța în zona în care s'a coplatat pentru a descoperi, prinde și reprimă de îndată pe atentatori cu toată rigoarea legilor de război. —

Zona se va preda Autorităților Maghiare în toată regula, astfel în cât liniștea locuitorilor să fie asigurată. —

COMANDANTUL TRUPELOR
DIN TRANSILVANIA
General Mărdărescu

ȘEF DE STAT MAJOR
General PANAITESCU

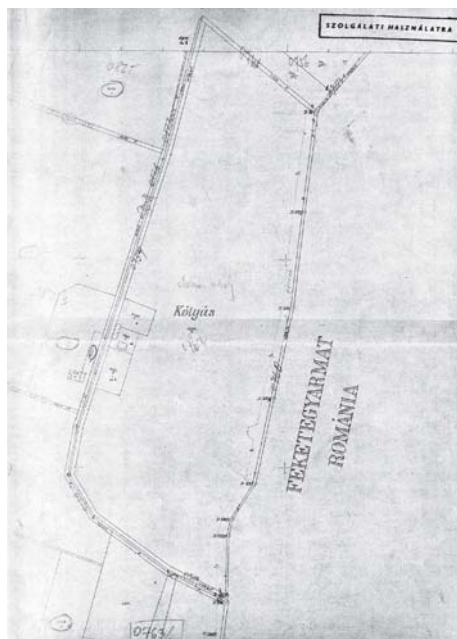
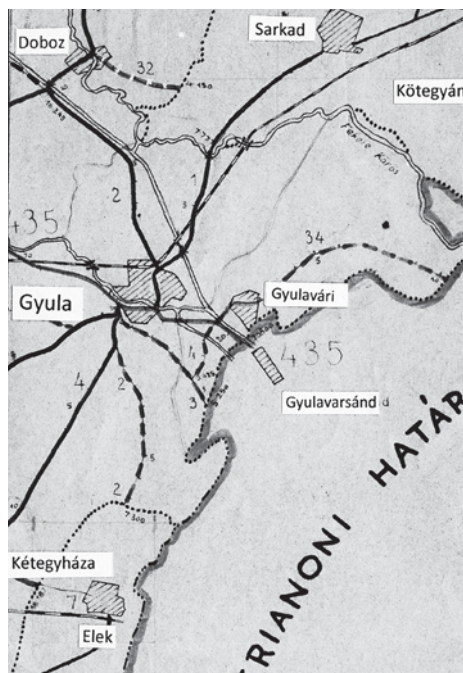
Katonai nyelven

Házasság...
vámegye...
város.

Házassági anyakönyvi kivonat.

Folyó- szám	A házasság- kötés helye (év, hó, nap)		A nőlegény		A menyasszony		A házasságkötési tanúk családi és utóneve, lakhelye	Házasságkötési kijelentések. Aláírás előtt esetleges meg- jegyzések. Aláírások.
	családi és utóneve, állása (fog- lakozása), vallása, születési helye és ideje, lakhelye	szüleinek családi és utóneve	családi és utóneve, állása (fog- lakozása), vallása, születési helye és ideje, lakhelye	szüleinek családi és utóneve				
16 L	1929. 11. 22. Gyula Molnár Mihály és Patay Judit házasságkötése	Molnár Mihály szeged. főhadnagy egyes	Molnár Mihály Vasas Borostyán	Patay Judit egyes	Patay Kriszta Hári Judit	Patay Kriszta Molnár Judit	Károly György Molnár Gyula	Patay Judit Molnár Judit
<p>Utólagos bejegyzések. — Kiigazítások.</p> <p>Bizonyítom, hogy ez a kivonat a Házassági anyakönyvvel megegyezik.</p> <p>Kelt: 1929. nov. 11.</p> <p>anyakönyvező: [Signature]</p> <p>16. sz. minta az A. U. 115. §-ának. 10 drb ára 12 fillér.</p>								

Molnár Mihály és Patay Judit házassági anyakönyvi kivonata. Hitelesített másolat 1929 novemberéből

A vitézi birtok elhelyezkedése a határ mentén,
1925

Molnár Mihály térképe szűkebb pátriájáról

Forrás: Gyula Körzeti Földhivatal, 1-594/2012.

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

örömmel iktatta

úrfőz Molnár Mihály urat

a magyar néprajz iránt tanusított lelkesedése és szeretete elismeréséül a Magyar Néprajzi Társaság barátai sorába. Ennek igazolásául kiszolgáltatjuk jelen .....2752..... számú

díszoklevelet

és kérjük, pártfogolja továbbra is ősi magyar néprajzi kincseink feltárásának és megismerésének nemzeti célkitűzéseit.
Budapest, 1935.

Dr. Madarassy László

nemzeti múzeumi osztályigazgató,
a Magyar Néprajzi Társaság
főtisztára.

I. minta.

MAGYARORSZÁG.

B é k é s ..... megye. Gy u l a i ..... járás.
 1676 .....
 1940. Gy u l a v á r i ..... község.

*Községi
illetőségi bizonyítvány.*

Mi, ... Gy u l a v á r i ..... község előljárósága,
 tudatjuk mindenkivel, akit illet, hogy Vitéz Molnár Mihály /atyja:
néh. Molnár Mihály /anyja: Vasas Dorottya .....
 ..... (aki Csorváson ..... 1895. évi November
 ..... hó 5 ..... napján született, családi állapota szerint
 nős ..... ny.m.kir.őrnagy,
 foglalkozása vitézi telkes. ..... jelenleg
Gyulaváriban lakik, az 1886. évi XXII. t. c. 6 § -a alapján
 községünk kötelékébe tartozik és 1921. évi július 26-án a Magyarország
 ..... területén fekvő Békéscsabán ..... n bírt községi illetőséggel.
 Ezen illetőségi bizonyítvány nem tekinthető a magyar állampolgárság igazolásul szolgáló okiratnak.
Gyulavári ..... , 1940. évi június ..... hó 28 ..... n.

Förög János ..... bíró

Kösterall ..... fő jegyző

Jegyzet. Az állampolgársági bizonyítvány kiállításához szükséges egyéb okmányokkal és az eredeti illetőségi bizonyítvánnyal együtt a m. kir. Belügyminisztériumba be kell szolgáltatni, ahol ez a hivatalos használatra készült példány vissza lesz tartva.

Rsz. 641. Forgács-nyomda, Abaujszántó

Községi illetőségi bizonyítvány, 1940. június 28.

Magyar Honvédelmi Miniszter.

29.159.

~~Miniszter~~

eln.szű.-1946. szám.

Tárgy: **Molnár Mihály** /név/ **őrgy.** /hiv.állás/
/rendfokozat/
közszolgálatból való elbocsátása.

Molnár Mihály ht. őrgy.

Gyulavári

68.

Az államháztartás egyensúlyának helyreállítására érdekében kiadott 5.000/1946.M.E. számú rendelet 4.§./2/ bekezdése alapján alakított bizottság véghatározatát a hivatkozott rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 5.700/1946.M.E.számú rendelet 10.§. /10/ bekezdése alapján csatoltan megküldöm.

A véghatározat értelmében a bizottság **Ü n t** az 5.000/1946.M.E.sz.rendelet 2.§. /2/ bekezdésének **a/** pontja alapján végelbírás alá vonta és mindennemű ellátási, vagy a szolgálat alapján támasztható egyéb igény kizárásával a tényleges szolgálatból elbocsátotta. //

Fentiekre tekintettel **Ü n t** a szolgálat teljesítése alól azonnali hatállyal felmentem.

Illetményeinek az 5.000/1946.M.E.számú rendelet 5.§.-a értelmében f.évi... **aug.**... hó végével leendő beszüntetése iránt egyidejűleg intézkedtem.

Budapest, 1946. évi augusztus hó **25** n.

A miniszter megbízásából:

Véghatározat Molnár Mihály őrnagy tényleges szolgálatból történő felmentéséről. 1946. augusztus 25.

Forrás: Hadtörténelmi Intézet és Levéltár HL AKVI 1424/1895.

111 4329-11-52

"A haza védelme a Magyar Népköztársaság minden polgárának szent kötelessége"
Alkotmány 61. § (1).

Melléklet a ..... törzsszámú anyakönyvi laphoz	
Név: <i>Molnár Mihály</i>	Lakcíme: <i>Czuczavári Petőfi 17.</i>
Szül. év: <i>1895.</i>	Lakcímváltozásokra szolgáló hely
Anyja neve <i>Kasai Erzsébet</i>	
Fegyvernem: <i>Iszaki szolgálat.</i> (szolgálati ág) <i>XXIV 266.</i>	
Rendfokozat: <i>őrnagy.</i>	

Személyi adatlap
nyilvántartás céljára.
(Tintával, olvashatóan kell kitölteni.)

Útmutatás a kitöltéshez:

- A kérdéseket alaposan át kell tanulmányozni és azokra a felelet megfelelően, felelősséggel kell kitölteni. Amennyiben a rovat bejegyzésére, — a rovat sorszáma hivatkozással — külön papírra Hamis adatok beírása, adatok eltitkolása büntetőjogi következményekkel jár.
- Az egyes adatokat időrendi sorrendben, hézagmentesen kell a rovatba beírni.
- A kitöltés után a „Személyi adatlap”-ot az adatszolgáltatóval át kell olvasatni és alá kell írítani.

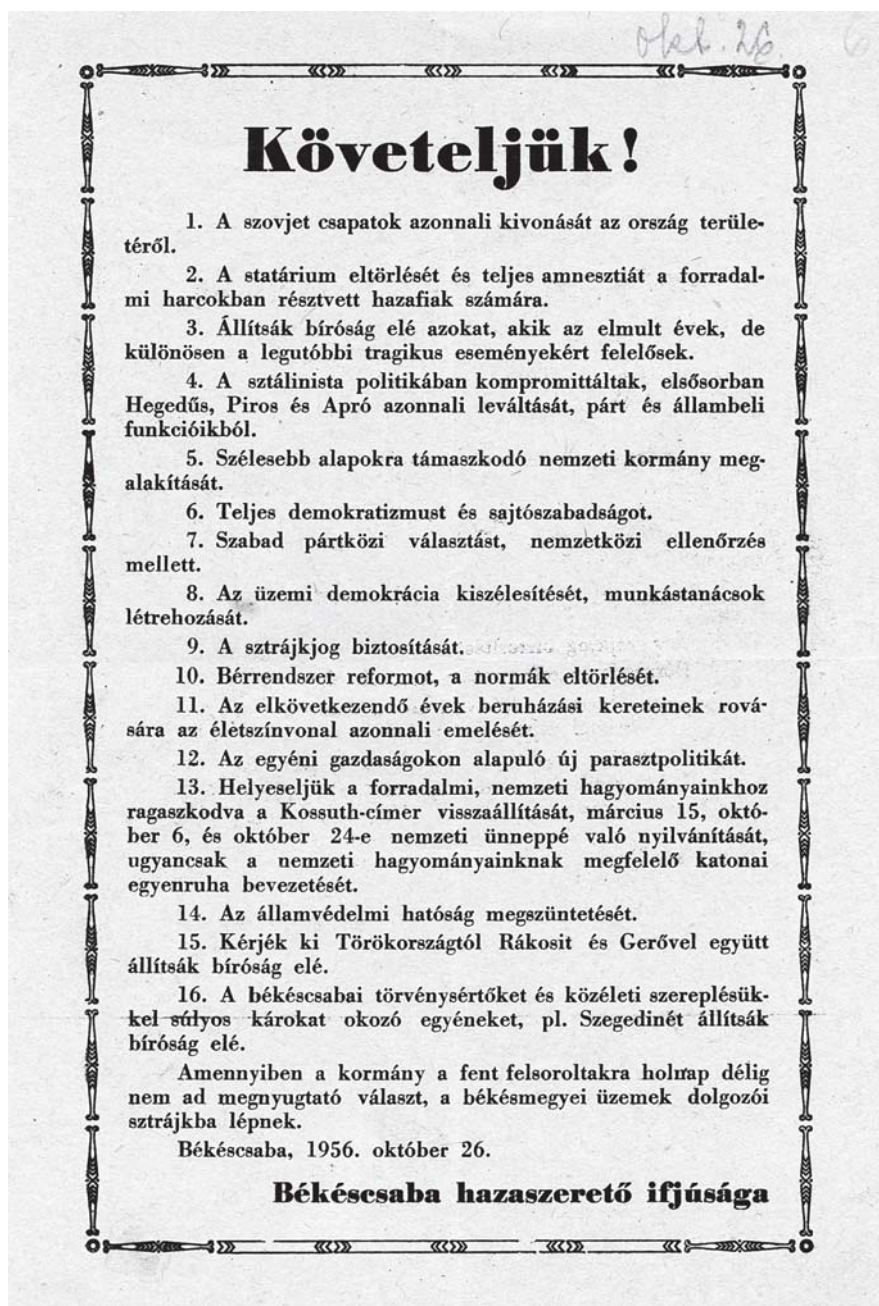
1.	Név: Névváltozás esetén régi név is	<i>Molnár Mihály</i>
2.	Születési év, hó, nap és hely:	<i>1895. nov. 5. Csorvás.</i>
3.	Nemzetisége és anyanyelve:	<i>magyar</i>
4.	Családi állapota és felesége leánykori neve:	<i>nős Pataj Judit lt.</i>
5.	Polgári foglalkozása:	<i>fm.</i>
Felszabadulás előtt	Aa) mi volt a foglalkozása?	<i>lt. hatos</i>
	Ab) Utolsó munkaköre és munkahelye?	
	Ac) Önálló volt-e, vagy alkalmazott?	
Jelenleg	Ba) foglalkozása?	<i>fm. alkohiműv.</i>
	Bb) Munkaköre és munkahelye?	
	Bc) Önálló-e vagy alkalmazott?	

1

Molnár Mihály nyilvántartás céljára felvett személyi adatlapjának első oldala. Békés, 1951. július 5.

Az 1900 előtti született tisztek személyi anyaggyűjtője.

Forrás: Hadtörténelmi Intézet és Levéltár HL AKVI 1424/1895.

A röplap a békéscsabai *Viharsarok Népe* című napilap Szent István tér 18. sz. alatti nyomdájában készült 1956. október 26-án. Október 27-én Gyulán újra kinyomtatták – a téves információt tartalmazó 15. pont érintetlenül hagyásával –, de az aláírás ekkor már „Gyula város hazaszerető népe” volt. Ebben a formában terjesztették Gyulán és a környékbeli településeken.

Janecsó János: *Gyulavári krónikája*, Gyula, 2002, 100–101. p.

Békés megyei Forradalmi Tanács Elnöksége, Békéscsaba

A Békés megyei Forradalmi Tanács elnöksége a legfontosabb kérdésben, a sztrájk-kérdésben külön bizottságot hozott létre, mely felmérte a megyei sztrájk-jogot és annak gyakorlásával kapcsolatos problémákat, ezzel egyidejűleg kapcsolatba lépett a budapesti, miskolci, győri forradalmi bizottságokkal, egyeztetve álláspontját és úgy határozott, hogy a forradalom országos egysége érdekében a sztrájk mellett kell állni Békés megyének is, mert ez biztosítja a szolidaritás és a forradalom egységét az egész országban. Békés megye dolgozói, sztrájkra hívunk fel benneteket az egész megye területén egységesen, kivételt képeznek a szolgáltató, élelmező vállalatok, valamint a Budapestnek segítséget nyújtók, úgyszintén a parasztság az őszi mezőgazdasági munkák végzésével, hogy jövő évi kenyérünk biztosítva legyen.

Munkástanácsok! Forradalmi Bizottságok!

Hívjatok fel sztrájkra mindenkit követeléseinkért, melyek között első helyen szerepel a szovjet csapatok kivonása Magyarország területéről.

Ezen álláspontot mindaddig következetesen hajtsátok végre, amíg tőlünk más felhívást nem kaptok röpcédulán, sajtón, vagy sajtát adónkon keresztül.

Amíg a sztrájk tart, az iskolai tanítás is szünetel.

Adónk hullámhossza: 387 méter.

Békéscsaba, 1956. november hó 1

**A Békés megyei Forradalmi Tanács
mellett működő sztrájk-bizottság**

Szovjet katonai parancsnokság, Békéscsaba

Parancs!

Annak érdekében, hogy a városban semilyen rendellenesség, különféle provokáció ne forduljon elő, a rend helyreállítása érdekében az alább felsoroltakat parancsolom meg:

1. Felhívjuk a lakosságot, katonai személyeket, rendőröket és akiknél fegyver van, hogy azokat haladéktalanul adják le a szovjet csapatoknak a Megyei Tanács épülete előtt 1956 november hó 4-én délután 4 óráig.

2. Azokkal szemben, akik nem adják le, szigorú rendszabályokat fognak alkalmazni. Mindenféle provokációt fegyverrel és különböző eszközökkel a szovjet hadsereg a legszigorúbban megtorol.

3. Az összes intézmények, üzemek, gyárak, hivatalok, üzletek dolgozzanak normális munkaidő szerint, hogy biztosítsák a város lakosságának zavartalan életét.

4. A városban a közlekedést és forgalmat az alábbiak szerint szabályozom: A lakosság szabadon mozoghat és az összes közlekedési eszközökkel lehet közlekedni reggel 6 órától délután 4 óráig. Azon túl mindenféle közlekedést és forgalmat megtiltok a városban.

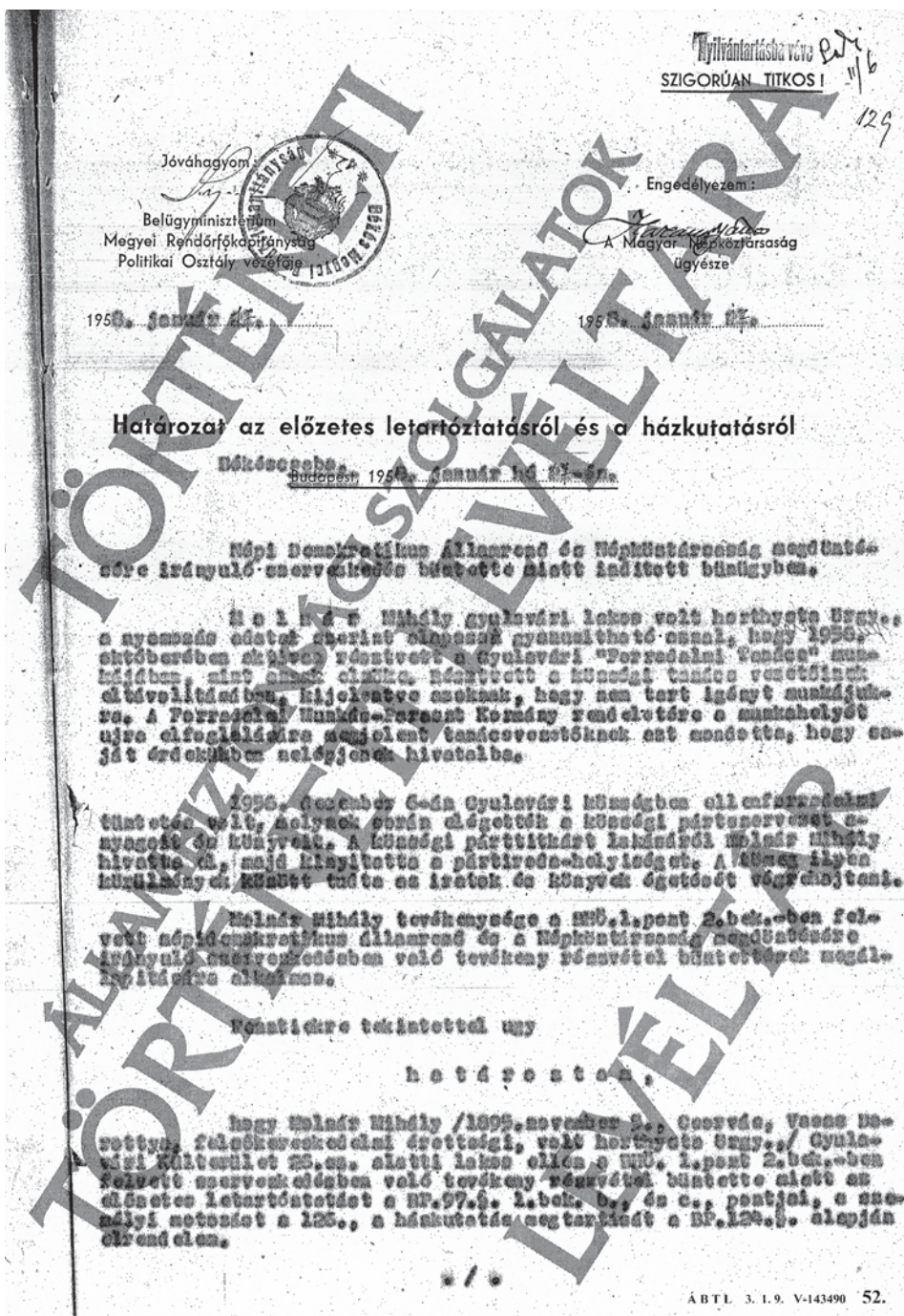
5. Felhívom a lakosság figyelmét, hogy őrizték meg nyugalmukat, tartsák meg a rendet és figyelmet a városban, hogy a lakosságnak biztosítva legyen a normális élet.

1956. november 4.

**SZOVJET
KATONAI KOMMENDANS**

Forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történeli Levéltára V-143490.

130

- 2 -

Molnár Mihály előzetes letartóztatásról indokolja az általa előterjesztett bűnösöknek egyenlő vélt, melyet fogva tartóként tartani kell.

Ezzel előzetes letartóztatást a BP.99.6. 2., és 3., bek., értelmében az előkészítő ülésig, de legfeljebb 2 hónapig, március 21-ig tart.

Előzetes letartóztatás:

Péter Péter
Péter Péter
ny. főügy.
előzetes letartóztatás.

Páló Béla
Páló Béla
ny. főügy.
vizsgáló.

Molnár Mihály terheltől az AT-1. 020330-számú azonnali igazságszolgáltatást megtagadta végzett a Magyar Rendőrség kapitányának igazgatási rendszere az ügyben továbbított.

Békéscsaba, 1950. január 21.

Páló Béla
Páló Béla
ny. főügy.

A fenti határozatot előzetes kihirdették, a más példányok elvették, nem éltek.

Molnár Mihály
Molnár Mihály
terhelt.

ÁBTL 3.1.9. V-143490 53.

Határozat az előzetes letartóztatásról és a házkutatásról
Forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-143490.

A gyulai megyei bíróság

B 1037/1958-7 szám.

12.

A N é p k ö z t á r s a s á g N e v é b e n !

A gyulai megyei bíróság Gyulán 1958. évi augusztus 25. napján megtartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

í t é l e t e t :

H o r v á t h A n d r á s II.r. vádlott, aki 1924. augusztus 24. napján Gyulaváriban született, Ujvári Part lo sz.a. lakos, magyar állampolgár, nős Dobra Erzsébettel, két kiskorú gyermeke van eltartása alatt, vágár a Várpalotai Szénbányászati Trüsst alkalmazásában havi 2500 Ft keresettel, 1300 n.öl földje van, egyébként vagyontalan, 4. polgárit végzett, 1945 előtt hentes tanuló volt és vagyontalan, apja Horváth András, anyja néh. Kovács Rozália, büntetlen előéletűnek nem tekinthető.

Bűnös :

1. sz. a népi demokratikus államrend elleni isagatás büntetésében. A megyei bíróság ezért Horváth András vádlottat lo /tis/ hónapi börtönbüntetésre, mint főbüntetésre, ezenkívül 600 /hatszáz/ forint értékű vagyona elkobzására, mint mellékbüntetésre ítéli.

A megyei bíróság a vádlott által 1957 február 26. napjától november 28. napjáig közbiztonsági őrizetben és 1958 január 25. napjától március 14. napjáig előzetes letartóztatásban töltött időt a vele szemben kiszabott börtönbüntetésbe beszámítja, illetve ezzel az idővel a kiszabott börtönbüntetést kiállottnak tekinti.

Kötelezi a megyei bíróság vádlottat, hogy az addig esetleg felmerült és az ezután netán felmerülő bünygyi költséget az állam részére térítse meg.

M o l n á r M i h á l y I.r. vádlottat, aki 1895. november 5. napján Csorváson született, Békéscsaba Jókai u 52 sz.a. lakos, magyar állampolgár, nős Patay Judittal, 2 felnőtt korú gyermeke van eltartásán kívül, földműves, 2 kat. hold földjén gazdálkodik, havi jövedelme 5-600 Ft, egyébként vagyontalan, iskolai végzettsége felsőkereskedelmi, 1945 előtt hivatásos honvéd őrnagy volt, 50 kat hold földje és egy tanya vagyona volt, apja néh. Molnár Mihály, anyja néhai Vas Dorottya, büntetlen előéletű, az ellene népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt emelt vád alól bizonyítékok hiánya okából felmenti.

I n d o k o l á s :

A megyei bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján a következő tényállást állapította meg:

II.r. ifj. Horváth András vádlott középparaszti családból származik. Szüleinek 1945 előtt 5 kat. hold földjük és egy kocsmájuk volt. Vádlott 1945 előtt a szülei eltartásában élt, majd 1945 után a szülei szatócsüzletében dolgozott. 1948-ban történt államosítás után a gyulai háztartási boltban, később pedig a járási földműves-szövetkezetenél dolgozott, illetve a Keltbékésmegyei népboltnál dolgozott, mint eladósegéd, jelen ügyben történt közbiztonsági őrizetbevételéig. Jelenleg a várpalotai Szénbányászati Trüstnél dolgozik, mint bányaász. 1951 évben árurejtegetés büntette miatt hét évi börtönbüntetésre lett elítélve.

Békés megyei Rendőrfőkapitányság
III/III. Alosztálya.

"Szigoruan Titkos"

Tárgy: Molnár Mihály békéscsabai
lakos felülvizsgálatáról.

J e l e n t é s .
Békéscsaba, 1964. október. 6-án.

M o l n á r Mihály /Csorvás, 1895. XI. 5-én/ Anyja: +Vasas Dorottya, -
Apja: +Mihály, nős, pk, iskolai végzettsége, kereskedelmi érettségi, volt
northysta őrgy, vagyona 1. családi ház, 2 kh. föld, szakképzettsége nin-
cs, nyugdíjas, büntetlen előéletű, magyar állampolgár és nemzetiségű,
lakik Békéscsaba, III., Jókai ut. 52. szám.

Nevezett személy 1958. I. 23. től van nyilvántartásba-jelenleg az OD-
2402/1. sz. Obj. dossziében az alábbi terhelő adatokkal: Volt honvéd őr-
nagy, részt vett a nyugati kitelepítésekben a háboru alatt. Ellenfor-
dalom alatt a munkástanács elnöke volt, eljárás is indult ellene.

Az ellenőrzés során megállapítást nyert, hogy nevezett személy alka-
mazotti családjából származik, amíg apja élt MAV alkalmazott volt-vált.
őr és hordár. Apjának vagyona nem volt.

Nevezett iskoláit Békéscsabán végezte majd a felső iskolát Késmárko
Kereskedelmi érettségi. Az iskola elvégzése után-közvetlen jelentke-
zett önként a Császári és Királyi hadseregbe-1913. ban. Nagyváradra v-
ult be a 101-es gyalogezredhez. Itt végezte el az önkéntes tartalé-
kos tiszti iskolát. Az iskola elvégzésével Békéscsabára helyezték ki
mint karpaszományos tizedest gyakorlatra, 1914-ben. Itt a 101-es gy. e
III. zlj. hoz kapott beosztást és az I. világháboru itt érte. A háboru
kitörése után, mindjárt a hadművelleti területre került-előbb Szerbiá-
ba-Oroszországba-Olaszországba, sorrendbe. A fronton lépett elő hűgy-
nak. Az Oroszfronton lett őrmester, majd ugyan itt zászlós, soronkívül
hűgy, majd hűgy, 1916. XI. 1.ével. 1917. ben megsebesült a Békéscsabára
került kórházba. Felgyógyulása után szintén Békéscsabán maradt mint
előlemező tisztt, a kórházban ahol előbb mint beteg volt. Horthy bevonu-
lása után önként jelentkezett katonai szolgálatra, s ezután megtörté-
nt az igazolása és tényleges állományba maradt. Mivel 1917-ben olyan
súlyos sebesülést kapott, hogy a ballába 5-1/2. cm. el rövidebb a mási-
nál már komolyabb gyakorlaton nem is szerepelt. A front szolgálata a-
latt több kitüntetést kapott. Mint őrmester az oroszfronton-1914-de-
cemberében megkapta a "Kisezüst" vitézségi érmet. Ugyancsak itt lett
zászlós és 1915. februárjában-hőstettéért megkapta a "Nagyezüst" vi-
tézségi érmet. Ugyancsak az oroszfronton 1915. áprilisában, mint zász-
lós megkapta a "Bronz vitézségi érmet" is. A Szerbiai fronton soronki-
vül léptették elő hűgy-nak és megkapta az "Ezüst Signum Laudisz"-va-
lamint később a "Bronz Signum Laudisz" kitüntetést. Ugyancsak megkap-
ta a "katonai Erdemkeresztet". Mint hűgy 1916. ban az olasz fronton-
megkapta a "Német Vaskereszt" II. Oszt. fokozatát. 1917-ben mint hűgy,
a "III. oszt. Vaskorona Rendet" Ugyancsak az éyben kapta meg a "Károly
Csapatkeresztet"-Sebesülési Érmet"- "Osztrák Erdemrendet"- "Bolgár E-
rdemrendet". Amikor nyugalományba vonult. 1924-ben akkor mint vitéz
kapott. 50. kh. földet-Gyulavári. Dénes majorban.

./.

-2-

Ezen a földterületen alkalmazott állandó jelleggel 3-4.cselődet-
 6' csak az irányítást végezte. 1942.ig volt nyugálmányba-ekkor II.
 l-én.belelt hiva gyakorlatra Békéscsabára-de ezt követően ezek
 gyakoriak voltak.A II.világháboru alatt front szolgálatot nem tel-
 jesített.Huzamosabb ideig a Szegedi 14.honvéd Kiegészítő parancs-
 nokság helyettes vezetője volt.Ebben a beosztásában érte a II.Vh.
 A II.világháboru során nyugatra távozott-ahol Angolfogságba esett.
 Vessenstadtnban.Innen 1945.október elején tért haza.Hazatérése után
 a vitézi földjén gazdálkodott 1949.ig.ekkor a földet leadta az ál-
 lammak-dezet 1950.be vissza kapta kis parcellákban.Ezzel a földel
 1956.tavaszaán belépett a Gyulavári Újélet Tsz-be,aholmint méhész
 dolgozott.Ez atsz az ellenforradalom alatt feloszlott-igy nevezett
 tsz tagsága is megszűnt.A méheket megvette a Felszabadítók hagyatéka
 tsz-s ily nevezett is 1957.februártól ennek a tsz-nek volt tagja.
 Azonban ebből a tsz-ből 1957.októberében mint osztály idegent kizár-
 ták.A kizárása alkalmazással megkapott 2.kh.földet és azon dolgozott-
 1962.ig majd nyugálmányba vonult.

Az ellenforradalom alatt nevezett Gyulavári községben a Forradalmi
 Tanács elnöke volt.Közreműködött abban,hogy a törvényes tanács vezet-
 tőt leváltásák,s helyükre elváltsák.Mint a Forradalmi Tanács
 elnöke,jelentésben tájékoztatta a Miskolci ellenforradalmi Tanácsot
 a Gyulaváriban lefolyt ellenforradalmi eseményekről.
 1958.aug.25-én a gyulai MB.B.1037/1958-7.sz.alatt-ellene népi demok-
 ratikusáll-rendmegdöntésre irányuló mozgalomba való tevékeny rész-
 vételéért miatt emelt vádat alól-bizonyítékok hiányában felmen-
 tette.

1958.végén Békéscsabára költözött vejéhez,Tibori János gimn tanárhoz.
 1960.aug.10-én"R"dossziét nyitottak nevezettre-azonban1962.VI.28.
 án ezt megszüntették,mivel ellenséges tevékenységet nem fejt ki.
 Ennek utána "M" esetére-Grizetre lett javasolva-azonban ez sem lett
 beigazolt helyes intézkedés,mivel ellenséges tevékenységet nem fejt
 tett ki és 1963.VI.12-énaz "M"-ből vissza lett minősítve rendes-
 nyt.ban.

Nevezett szerepel meg a V-143490.V-32000/6-L-440.számú irattári
 dossziékban a fenti termelő adatokkal.Ezen anyagok fontosabbjai
 ról fotó másolat van készítve és anyagában megtalálható.Tevékeny
 ségét igazolja meg a Békés megye területén élő volt horthysta kato-
 na tisztek névjegyzékéből készült kivonat.Megállapítást nyert,hogy
 a Magyar Elet Pártjának nem volt tagja-ez tévedésből kerülhetett az
 anyagába.Az ellenforradalmi ténykedése miatt megvonták a nyugdíját
 s jelenleg a 2.kh.földjének terméséből él,amit felesbe műveltet.
 Molnár Mihály lánya Tibori János né meghalt-Tibori újra nősült és
 Debrecenbe költözött-tehát nem gondoskodik továbbra-nevezett eltar-
 tásáról,és nem lehet felhasználni ellenőrzésre Tiborit.

Köztörvényes bűncselekményt nem követett el és jelenleg sincs eljá-
 rás ellene folyamatban.

Ellen séges kijelentéseket nem tesz-idegen személyek nem keresik fel
 mivel idős-beteges 70-éves ember nem érdeklik különösebben a világ
 eseményei-legalábbis lakókörnyezetében így ismerik.

Javaslom a BM.et.0033/1963.sz.pcs.a.értelmében alapba-és anyagát
 a V-143490-V-32000/6-L-440.sz.irattári dossziékba valamint az OD-
 2402/1.sz.Obj.dossziéba meghagyni.

Eldes: Imre
 r.örgy.
 alosztályvezető.

Nytsz:26/110-766
 Ké:NK.
 Kész:2.pl.2.lap.

Engedélyezem:
 r.örgy. Pal
 r.örgy.
 osztályvezető.

Nagy Károly
 r.szds.

ÁBT L 3.1.9. 143490

Jelentés Molnár Mihály békéscsabai lakos felülvizsgálatáról
 Forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-143490.

NÉVMUTATÓ

- Ábrahám István 88
 Áchim András 187
 Adamcsik János 142
 Aftanác János 83
 Aggházy Kamil 52, 66
 Alekszejev, Mihail Vasziljevics 66
 Almási József 83
 Almásy József 96
 Almásy Dénes, gr. 118
 Almásy Denise, gr. 118
 Ambrus Márton 83, 96
 Andó György 96
 Andor Flórián 95
 Andrásy Gyula 104, 105
 Andraszki Pál 96, 104, 105
 Antal György 83
 Antal István 95
 Antonescu, Ion 122
 Apró Károly 95
 Aradszki János 95, 97
 Aradszki Pál 94
 Árdelán Tógyer 95
 Argyelán Ferenc 83
 Arisztotelész 7
 Arz von Straussenburg, Arthur, br. 51
lásd még Arz Artúr
 B. Nagy Ferencz, ifj. 135
 B. Turi József 99
 Babich ezredes 79
 Bacs György 96
 Bácsalmásy (Belenka) Mihály 31, 98
 Bagi István 189
 Bakonyi András 99
 Bakos Ferenc 153
 Bali Mihály 99
 Bali Péter 96
 Bálint András 142
 Bálint János 119
 Balkus Imre 151
 Balla István 83, 86, 91, 96
 Balla Pál 62
 Balog Lajos 95
 Balogh P. János 95
 Balogh Tamásné 182
 Bandi bácsi *lásd* Patay András, ifj.
 Bánfi István 83
 Bánfi Pál 83, 95, 97
 Bányai György 114, 128, 131
 Baranyi Dániel 95
 Barát Imre 95
 Bartolák Andrásné Klenk Ilona 150
 Bartoság József 91, 96
 Báthori Ferenc 96
 Bátornyi István 143
 Baumann János 108
 Bede Mihály 96
 Bedő Lajos 188
 Belenka Pál 31, 98
 Beleznai Mihály 135
 Bencsik Pál 83
 Benke Károly 91, 96
 Berár János 155
 Berecz János 171
 Berinke Dénes 101
 Berki Antal 96
 Betkó János 95
 Bettkó János 96
 Bihari Mátyás 94, 95
 Bikádi Imre 91, 96
 Bikáts Imre 31
 Bikiszki János 96
 Bingés Illés 95
 Birinyi Ferenc 96
 Birkás Imre 177, 178
 Biró Ferencz 135
 Biró Lajos 135
 Bischorka János 30
 Blaho András 96
 Bodnár Endre 189
 Bodnár István 95
 Bogár István (haszonbérelő) 135
 Bogár István (honvéd) 83, 86, 96
 Bohus Jánosné 182
 Bokor Imre 96
 Bóna Barnabás 183, 185
 Bóné András 99
 Bóné Bálint 96
 Bor Józsefné 177, 180, 181
 Boros Ferenc 154, 155
 Borsi Péter 98

-
- Borsi Sándor 99
 Borsos Ferenc 96
 Botta András 96
 Bozsik Mihály 95
 Bozsó András 96
 Bödő Pál 87, 88, 95
 Böhm Vilmos 107, 109
 Brlás István 95
 Brudermann Rudolf 70
 Bruncsák János 91, 96
 Bruszilov, Alekszej
     Alekszejevics 65, 67, 77
 Budai Mihály 83
 Buday Dezső 108
 Buzi Sándor 91, 96

 Cadorna, Luigi 53
 Cibulya János 91, 96
 Clemanceau, Georges 110
 Clerk, George Russel 111
 Conrad von Hötzendorf,
     Franz 52, 53, 55, 65,
     68, 69
 Conta, Richard von 71
 Czibor István 106

 Csabai Gellért 88
 Csáki Sándor 95
 Csankó István 83
 Csapó Imre 96
 Csekő Antal 96
 Csekő János 83
 Cselédes Ádám 83
 Csepregi Mihály 83, 90,
     96
 Cserei Pál 153
 Csészei Pál 96
 Csete István 95
 Csicsák János 95
 Csicsey János 83
 Csiernik Pál 96
 Csjernyik János 90

 Csomós Mariska 189
 Dancsó Szilveszter 95
 Dandé Lajos 99
 Dandó József 167
 Danicska Ferenc 83
 Darócziné Leiszt Emma 115
 Dávid István 83, 95
 Dávid Mátyás 96
 Dávid Mihály 90, 91
 Démut(h) János 83, 95
 Dencsik István 96
 Dinya József 96
 Dinnyés József 94
 Diós Márton 96
 Diószegi Lajos 96
 Diriczi Sándor 159
 Dobi István 154, 178, 184
 Dobovszky Lajos 58
 Dobra Erzsébet 157, 165
 Dobra Károly 99
 Dobra Lajos 99
 Dobra Mátyás 99
 Dokonál ezredes 70
 Domokos László 144
 Domokos Mihály 90
 Doskár ezredes 71
 Dudás Mihály 83, 96
 Dudkay István 189
 Durkó János 158, 161

 Elekes Mihály 83
 Erdei Mária 135
 Erdész Ádám 115
 Erdmann Gyula 144, 170,
     171
 Erdődi Ferenc 118, 130
 Erdődi János 118, 130
 Erdődi Károly 130
 Erdődi Lajos (bíró) 98
 Erdődi Lajos (birtokos)
     118
 Erdődi Lajos (honvéd) 99

 Erdődi Miklós 142
 Erdődi Sándor (birtokos)
     118, 130
 Erdődi Sándor (honvéd) 99
 Erdős András 115
 Erdős tanácsí vezető 158,
     161
 Erdős Károlyné 185
 Erdős László 115
 Erdős Sándor 115
 Erlach Jenő 57, 71, 78
 Erős Pálné 118
 Eszterházy gróf 152
 Evert, Alekszej Jermolajevics
     67
 Ezruka János 96

 F. Szőke Mihály 83, 96
 F. Szücs Mihály 96
 Fábián István 95
 Fabó János 96
 Falkenhayn, Erich von 69
 Faragho Gábor 122
 Farkas András 153, 154, 155,
     172, 184
 Farkas János 96
 Farkas Mihály 153, 154,
     155, 172, 184
 Farkas Pál 83, 96
 Farkas Sándor 95
 Farkasvölgyi József 189
 Fekete Pál 147, 150, 172
 Ferenc József, I. 73
 Fertinau tábornok 110
 Filipinyi Dezső 81
 Fischer hadnagy 58
 Fischer őrmester 88, 89
 Flender Mihály (nemzeti
     tanács) 147
 Flender Mihály (honvéd) 83,
     87, 96
 Foch, Ferdinand 110

- Forgács István 99
 Földesi András 99
 Földházi Sándor 96
 Franchet d'Esperay, Louis-
     Félix-Marie-François
         102, 105, 106, 110
 Franyó Pál 189
 Fritsch Károly 55
 Funke tüzérszázados 79
- Gácsi Sándor 96
 Gajda Lajos 96
 Gajdács János 96
 Gajdácsné Ilonka 189
 Gál Ferenc 83, 95
 Gál Pál 177, 178
 Galántai József 52, 65
 Galovics István 95
 Garbai Sándor 104
 Gera Sándor 95
 Gergely Sándor 95
 Gerő Ernő 141
 Gócs László 147
 Gonda Elek 89
 Gót[h] haditudósító 172
 Göncz Árpád 190
 Görgényi Ernő 143, 154
 Gráb Frigyes 95
 Griecs Farkas András 95,
     97
 (Grósz) Nagy honvéd 61
 Groza, Petru 175
 Gullán Pál 108
- Gyaraki Antal 83
 Gyarmati János 91, 96
 Gyebnár István 62, 83, 95
 Gyekicki András 96
 Gyöngyösi Károly 142, 161,
     164
 Győri Antal 83
- Habcsek József 84, 96
 Halmágyi Pál 112
 Hanó Judit 14, 131
 Harangi János 156
 Harangozó István 96
 Harangozó János 96
 Hegedüs András 141
 Henzel őrnagy 78
 Herceg János 84
 Heszlényi József 122
 Hevesi Imre 84
 Hévey Gyula 72, 74
 Hiross Lenke 188
 Hock János 110
 Hollós Ervin 170
 Hollósi Mihály 175
 Homonnay Jenő 98
 Honfi József 187
 Horn Gyula 190
 Hornok Gáspár 96
 Hornyák Pál 83, 95
 Horthy Miklós 111, 113,
     114, 122, 152
 Hortwig vezérkari százados
     92, 95
 Horváth András (honvéd)
     59, 60, 62, 64
 Horváth András, id. 142,
     157, 165
 Horváth András, ifj. 130,
     142, 155–157, 160, 163, 165,
     166, 167
 Horváth Lajos 156, 165,
     168, 169
 Hőgye János 95
 Hrivnák István 83
 Hudák György 95
 Huszár János 96
 Huszár Károly 111
- Igricz Péterné 156, 168
 Iló *lásd* Patay Ilona
- Illus néni *lásd* Morvay
     Györgyné
 Imbri Mihály 83, 86
 Inkey Zsigmondné 118
 Irimiás György 95
 Izsák Pál 96
- Jancsi [Patay János] 13, 130,
     131
 Janecskó János 145, 155
 Janecskó Mátyás 88
 Janicska János 84, 91
 Jankai István 96
 Jankai János 84, 91
 Jardek András 96
 Járosi Pál 96
 Jobbágy József („József”)
     185
 Jodál Károly 185
 Jordán Bálint 88
 József Ágost, Habsburg–
     Lotaringiai, főhg. 11, 31,
     32, 80, 98, 101, 111–113,
     116
     lásd még József főherceg
 József Ferdinánd, Habsburg–
     Toscanai, főhg. 68
 „József” *lásd* Jobbágy József
 Juhász András 95
 Juhász György 96
 Juhos J. 96
 Julier Ferenc 110
- K. Borsi Károly 99
 Kackó János 95, 96
 Kacsala Mihály 62
 Kádár Béla 144
 Kádár Géza 185
 Kádár János 148, 155, 170,
     172
 Kádár József 95
 Kalcsu György 95

- Kalegyin, Alekszej
Alekszejevics 67, 68
- Kali *lásd* Patay Klára
- Kállai György 95
- Karancs Imre 84
- Károly, I. 74, 101
lásd még Károly, IV.
- Károly, IV. 52, 73, 101
- Károlyi Gyula, gr. 111
- Károlyi Mihály, gr. 101–103
- Karpiák István 84, 96
- Karrancs Imre 90, 96
- Kaskötő István 147
- Kávási Ferenc 178
- Kékesi Pál 189
- Kelemen Béla 105
- Kepenyes Mihály 96
- Kerenszkij, Alekszandr
Fjodorovics 65, 77, 82
- Keresztes Mihály (államtitkár)
175
- Keresztes Mihály (honvéd)
95
- Kéri Mária 188
- Kertész István 154
- Kimpián Mária 135
- Kiri Sándor 182, 183
- Kirsch őrnagy 78
- Kis Vargáné 188
- Kiss András 96
- Kiss György 88
- Kiss János 96
- Kiss Lt. [hadnagy] 60
- Kiss Mihály 96
- Kiss Sándor 96
- Kiszely Pál 84, 95
- Klaukó Mátyás 178
- Klein Simon 83
- Kliment Pálné 188
- Kócán András 96
- Kocziszki Mátyás 179, 180,
183, 184
- Kocsis Gergely 84
- Kocsiss Jenő 118
- Kolarik József 95
- Kollontaj, Alekszandra
Mihajlovna 175
- Kolompár János 83, 95
- Kolompár Károly 95
- Kolop László 84, 96
- Komjáti Ferenc 147, 179,
180, 183, 184
- Koneczny Ottó 71
- Kónya László 95
- Koós Sándor 91, 96
- Koperniczky Imre 118
- Korbuly József 130
- Korcsok György 96
- Kós Gyula 149
- Kós Sándor 95
- Koszec István 96
- Kosza Pál 94, 96
- Kovács Anna Erzsébet 16,
188
- Kovács Ferenc 84, 96
- Kovács Gábor 84, 90, 96
- Kovács Gergely 96
- Kovács György 95
- Kovács István 96
- Kovács József 96
- Kovács Károly 95
- Kovács Lajos 15, 139, 142,
143, 148, 149, 159, 164,
167
- Kovács M. János 84
- Kovács Mihály 95
- Kovács Miklós 94, 95, 97
- Kovács Péter Pál 88
- Kovács Rozália 157, 165
- Kovács Sándor 83, 99
- Kovács Vilmos 108
- Kovacsics Dezső 116
- Kozák Mihály 96
- Köcze Lajos 147
- Kövess Hermann, kövessházi
72
- Kraszkó András 84, 96
- Kraszkó Gyula 189
- Kraszkó Mariska 189
- Kratochvil Károly,
szentkereszthegyi 103
- Krizsán János 108
- Kubicza Béla 143, 158–160,
167
- Kugyella Béla 178, 180
- Kuk Grácián 96
- Kun Béla 104, 109
- Kun István 99
- Kurilla Károly 180
- Kuropatkin, Alekszej
Nyikolajevics 67
- Kvasz István 87
- Lacóék *lásd* Patay László
- Laczó Jucika *lásd* Laczó Judit
- Laczó Judit 188
- Ladányi Gyula 96
- Ladányi Mihály 96
- Lajtai Vera 170
- Lakatos Imre 185
- Lakatos Lajos 91, 95
- Lapusnyik András 96
- László Imre 188
- László István 135
- Lauingen tábornok 55
- Laurinyec István 96
- Leicsickij, Platon 67
- Lehocki Ádám 84, 94
- Lehocki György 95
- Lehoczki József 62, 86, 96
- Leimeter János 61
- Lénárt Géza 135
- Lénárt Sándor 88
- Lengyel Antal 95
- Lengyel Imre 142, 143, 148,
149, 154, 158

- Lengyel Mihály 84, 87
 Lengyel Sándor 172
 Lenin, Vlagyimir Iljics 82
 Lévai János 95
 Libus Péter 91, 96
 Linder Béla 102, 103
 Linsingen, Alexander von 69
 Lipták Tibor 188
 Lizak Eugénia Márta 190
 Lóránt Ferenc 96
 Losoncy Géza 176
 Lovas Jenő 185
 Lovász Sándor 8
 Lőcsei Pál 190
 Ludáj Szilárd 96
 Lujzika [Koricsánszky Alojzia] 188
 Lustig Zsigmond 96
 Luxardó Jenő 95–97
 Lvov, Georgij Jevgenyevics, hg. 76
 M. Szilágyi Lajos 99
 Machán István 91, 96
 Machon István 83
 Mackensen, August von 51
 Maday Pál 144
 Magyar György 95
 Makai Sándor 95
 Makcsali Lajos 84, 86
 Makkay (Machalek) Pál 10, 51, 54, 58, 70, 99, 153
 Makó Frigyes 108
 Mány Erzsébet 15, 139, 153–155
 Marcsó István 84
 Marksteiner Ferenc 95
 Márkus György 88, 95
 Maróti János 91, 96
 Marsó István 84, 96
 Martikán István 182, 183
 Márton János 84, 95
 Mátyás Miklós 154
 Medvegy János 96
 Medvegy Mihály 84, 96
 Megyeri János 96
 Megyesi Lajos, ifj. 142
 Megyesi Péter 119
 Merz irodavezető 185
 Mihály Gyula 86, 87
 Mihály, I. 122
 Mikes Tamás 171
 Miklós, II. 75, 76
 Mikojan, Anasztaz Ivanovics 141
 Misota Mihály 84, 96
 Mód Aladár 187
 Mokus Károly 95
 Molnár F. Pál 94, 95
 Molnár Ferenc 95
 Molnár J. Pál 84
 Molnár Katalin 9, 14–16, 34–37, 46, 125, 127, 131, 139, 140, 206
lásd még Tibori Jánosné
 Molnár Lajos 96
 Molnár Lajosné Rác Mária 8
 Molnár László (honvéd) 99
 Molnár László (Molnár Mihály fia) 9, 33
 Molnár László (Molnár Mihály testvére) 9, 16, 36, 39, 129, 139
 Molnár Mihály 8–16, 17–19, 25–27, 30, 31, 33, 34, 36–38, 40, 42, 44–48, 49–51, 58, 72, 73, 77, 78, 81, 82, 84, 91, 100, 108, 113–116, 118–121, 124–127, 130–132, 134, 138, 139, 141–144, 146, 148, 149, 151, 152, 154–157, 161–164, 166, 167, 169–172, 174, 185, 188, 190, 197, 201, 202, 206, 211
 Molnár Mihály, dr. (Molnár Mihály fia) 9, 12, 13, 15, 16, 33, 34, 36, 39, 45, 116, 120, 122, 124, 125, 127, 128, 130, 139, 140, 146–148, 153, 156, 170–172, 174, 185, 188, 190
lásd még ifj. Molnár Mihály
 Molnár Mihály, id. (Molnár Mihály édesapja) 9, 157, 166
 Morvay Györgyné 188, 189
 Mrovcsák András 96
 Mucha György 62, 84, 96
 Mudlin István 94
 Nadabán Mózes 130
 Nadabán Mózesné 130
 Nádházi János 142, 149, 158, 160
 Nagy Ágnes 188, 189
 Nagy Gábor 95
 Nagy György 156, 165
 Nagy Gyula 182, 183
 Nagy I. Imre 62
 Nagy Imre (honvéd főhadnagy) 85
 Nagy Imre (miniszterelnök) 127, 140, 141, 144, 146, 148
 Nagy József 84
 Nagy Károly (országgyűlési képviselő) 140
 Nagy Károly, ifj. (képviselő-testületi tag) 119
 Nagy László, id. 141
 Nagy László, ifj. 141, 189
 Nagy Mihály 84
 Nagy Pál 94, 95

-
- Nagy Szabó Lajos 99
 Najmann János 118
 Nátházi István 62
 Négyesi Péter 62
 Némedi Sándor 83
 Németh József 62
 Nikora Kamil 96
 Novák Gyula 142
 Novák Mátyás 142

 Nyilas András 106

 Opauszki Mihály 62
 Orbán András 94, 95
 Orodán Mihály 95
 Oroszány Gábor 112
 Osi [Filippinyi Lajosné]
     189
 Ozvári Tibor 147, 177, 178,
     180, 181, 183

 Örsi Tóth László 171

 P. Balogh Sándor 95
 Pacsika István 96
 Palinkó Vince 96
 Papp László 30
 Papp Sándor 175
 Parragi Mihály 95
 Pasek János 83, 86, 87, 95
 Páskuj János 84, 91, 96
 Pasó *lásd* Patay Pál
 Pataj Pál 135
 Pataj százados (Patay András
     százados) 153
 Pataki Ferenc 96
 Pataki László 96
 Patay András, id. 13–15, 118,
     124–128, 130, 131, 139
 Patay András, ifj. 33, 118,
     153, 173, 188, 189
 Patay Ilona 15, 33, 139, 188

 Patay Judit (Molnár Mihály
     felesége) 9, 15, 16, 31, 33,
     34, 37, 38, 46, 139, 156, 166,
     174, 188, 197
 Patay Klára 33, 188, 189
 Patay László 173, 188
 Patay Pál 13, 130, 135, 188
 Pávai Vajna Béla 86, 94, 96
 Péter József 176
 Pető Márton 96
 Petrás János 15, 139,
     142–144, 149, 155, 159,
     161–164, 170, 172
 Petrás László 143, 148, 149,
     155
 Petriják István 94
 Petrilják István 96
 Petrovics János 96
 Pichler Nándor 57, 73, 86,
     89, 97
 Pintér Lajosné 180, 182
 Pintérné irodavezető 168,
     169
 Pisky Zoltán 10, 100
 Pluhár Mihály 95
 Podolszki Mihály 84, 95
 Polgár János 183, 185
 Pongrácz István 89
 Pongrácz Jenőné, gr. 118
 Pongrácz Lajos 8, 144
 Poór szomszéd 13, 131
 Pop Vilhelm 30
 Portörő György, ifj. 135
 Prókai András 96, 97
 Purtán Lőrinc 83

 Rainer János 57, 58, 79, 86
 Rákosi Mátyás 140, 141,
     146
 Rapcsán Vilmos 86, 95
 Ravai Gábor 84, 96
 Ravasz Mihály 135

 Reiter (Rétey) János 86, 89,
     91, 92, 96
 Répás Vazul 95
 Reszkess János 95
 Réthy Lászlóné 188
 Ricsóy-Uhlarik Béla 119
 Rozek János 158, 162, 167
 Rozgonyi Ferenc 96
 Rück Mihály 96

 Sal István 156
 Samu István 86, 95
 Sánta szomszéd 13, 131
 Sarkadi Szabó Ferenc 95
 Sátorj István 101, 108
 Scherer Ferenc 116
 Schvarcz Károly 108
 Scserbakov, Dmitrij
     Grigorjevics 67
 Sebestyén Sándor 154
 Seres János (honvéd) 96
 Seres János (ülnök) 185
 Simon Mihály 96
 Sinka János 96
 Sinkovicz Mihály 130, 135
 Skoda István 96
 Solti Sándor 96
 Spor kapitány 59
 Springer hadnagy 64
 Ständeisky Éva 142, 155
 Stefán Valér 52, 66
 Stefanik János 156, 168
 Steiner Dezső 108
 Stir András 135
 Strifler Ádám 62
 Stromfeld Aurél 107, 110
 Strucsek Ferenc 108
 Such János 110
 Sulyok István 83, 86, 95
 Süle József 146

 Szabó András 135

-
- Szabó Árpád 84, 96
 Szabó Ferenc (honvéd) 84, 95, 96
 Szabó Ferenc (történész) 104
 Szabó Imre 86
 Szabó István 118
 Szabó József 99
 Szabó Károly 13, 130
 Szabó Marika 188
 Szabó Mátyás 99
 Szabó Mihály 130
 Szaharov, Vlagyimir 67
 Szalai Sándor 90, 96
 Szálasi Ferenc 122
 Szamuely Tibor 109
 Szántó Imre 84, 90
 Szántó Mihály 149, 155
 Szarvas Antal 96
 Szász Dezső 95, 97
 Szász János 180, 182
 Szedlacsek János 95
 Székely Lajos 105
 Székely Mihály 155
 Székely Zsolt 118
 Szekeres András 62
 Szekula Ferenc 84, 95, 96
 Széles Albert 99
 Szeles Ferenc (birtokos) 114
 Szeles Ferenc (honvéd) 118, 130
 Szeles Mihály 96
 Széles Sándor 99
 Szeletke Károly 108
 Szeli Mihályné 170
 Széll Vince 95
 Szepsi József 185
 Szeredi István 84, 96
 Szilágyi István (forradalmár) 154, 155
 Szilágyi István (honvéd) 96
 Szilágyi István (tanácselnök) 142, 158–160, 161, 167
 Szilágyi János 118
 Szilágyi József 96
 Szilágyi Sándor 95, 99
 Szimán Mihály 84, 95
 Szimonidesz Imre 84, 91, 96
 Szobek András 14, 131, 137, 138
 Szőke Mihály 83, 96
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 140
 Szulimán Ákos 81
 T. Kiss Tamás 8, 144, 172
 Takács István 96
 Takács János 178, 180, 184
 Takács József 178
 Takács Sándor 62
 Tandi László 83, 95
 Tanka Alajos 83, 84, 87
 Tarapszik József 96
 Tárník Viktor 96
 Tarsoly törzsőrmester 156
 Tasi István 99
 Téli Imre 95
 Tenkes Lajos 95
 Tersztyánszky Károly 68
 Tibori János, id. és felesége [Kiss Gizella] 188
 Tibori János 14–16, 47, 100, 105, 131, 139, 143, 151, 172, 173, 185–188
 Tibori Jánosné *lásd* Molnár Katalin
 Tibori Theodosia Timea 8, 15, 16, 46, 47, 139, 172, 188
 Tisza István, gr. 71
 Tokai Gábor 182
 Tolsztoj, Alekszej 175
 Tomanicska István 84, 96
 Tonka hadnagy 73
 Tóth Antal 84
 Tóth Benedek Lajos 91, 96
 Tóth C. János 96
 Tóth István 95
 Tóth József 84
 Tóth Mihály 84, 96
 Tóth őrnagy 59
 Tóth Pál 84
 Tóth rendőr fhdgy. 159
 Tót-Vad (szomszéd) 13, 131
 Török Imre 130
 Török István 118
 Török Lajosné, özv. 118
 Tukán rendőr 159
 Turzai János 142
 Uhliár János 95
 Uhrin János 98
 Ujic Mihály 95
 Urbán Flórián 95
 Váci Mihály 94, 95, 97
 Vajna Béla 86, 96
 Valach I. János 91
 Valach János 96
 Valastyán Pál 84, 96
 Valcsák Simon 96
 Valuch Tibor 8, 185, 186
 Vangyert Endre 31
 Vanyó József 84, 96
 Váradi István 138
 Varchó Mihály 96
 Varga Gyula 185
 Varga Gyula (honvéd) 81, 87, 95, 97
 Varga Imre 96
 Varga István 135
 Varga János 96
 Varga László 108
 Varga Mihály 84
 Varga Sándor 96
 Vasadi János 91, 96
 Vasas (Hibrik) Dorottya 9, 157, 166

Vass János	95	Visaczký Tódor	81	Zahorán Pál	95
Vass Sándor	96	Vitmann János	95	Zámbó Sándor	96
Veesenmayer, Edmund	122	Vix, Ferdinand	102, 103	Zelenák Márton	95
Vencz József	135	Vízvári Júlia	147	Zelenyánszki Györgyné	182
Veres Géza	185			Zemencsik Pál	96
Veress Márton	95	Wagner Gyula	104, 105	Zjánik János	95
Vertán Emil	98	Waszkó Miklós	62	Zöld Mihály	95
Vertheim Zoltán	96	Weber, Victor	102	Zsibrita Péter	95
Veszprémi József	95	Wertheim Zoltán	84, 91	Zsilinszky János	118, 131
Vicján János	95	Wilim Tibor	81	Zsinóros Sz. Ferenc	96
Vidó Ferenc	96	Winkler Károly	89, 108	Zsíros András	147
Vigh György	84	Woraczinczky Jánosné, gr.		Zsóka [Patay Pálné]	188
Vilmos, II.	74		118	Zsoldi Lajos	96
Vince Sándor	96			Zsoldos Dénes	84
Virág István	90, 95			Zsótér Béla	142

RÖVIDÍTÉSEK

ÁVH	Államvédelmi Hatóság
BéML	Békés Megyei Levéltár
BARNEVÁL	Baromfiértékesítő Nemzeti Vállalat
BHÖ	Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása
Bp.	Büntető perrendtartás
Btá.	az 1950. évi II. törvény a Büntető törvénykönyv általános részéről
DÁV	Délmagyarországi Állatforgalmi Vállalat
MÁV	Magyar Államvasutak
MOVE	Magyar Országos Véderő Egylet
MKP	Magyar Kommunista Párt
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MÉMOSZ	Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetsége
NPP	Nemzeti Parasztpárt
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
UFOSZ	Újonnan Földrehoz Juttatottak Országos Szövetsége
TIT	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
TTIT	Természet- és Társadalomtudományi Ismeretterjesztő Társulat
VB, vb	Végrehajtó Bizottság

IRODALOM

- '56-os olvasókönyv. *Válogatás a korabeli békéscsabai sajtóból.* Szerk. Suzromi Tímea és Jenei Éva. Békéscsaba, 2004, Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata. /Csabai História 5./
- A forradalom emlékezete. Személyes történelem.* Az Oral History Archívum interjúi alapján összeállította Molnár Adrienne, Kőrösi Zsuzsanna, Keller Márkus. Budapest, 2006, 1956-os Intézet.
- A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története.* Szerk. Dezséri Bachó László. Budapest, 1930, A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémiai Kiadása.
- A nagy háború írásban és képen.* I–VII. Szerk. Lándor Tivadar. Első rész: *Északon és Délen I–IV.* Második rész: *A nyugati harctér I–II.* Harmadik rész: *Az olasz háború.* Budapest, é. n. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T.
- A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919.* Szerk. Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969, MSZMP Békés Megyei Bizottsága – Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- A világháború története.* Szerk. Pilch Jenő. Budapest, é. n. Franklin Társulat.
- AGGHÁZY KAMILL, vitéz és STEPÁN VALÉR (1934): *A világháború (1914–1918).* Budapest, Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya.
- ANDOR MIHÁLY (2011): *Szegény Micsinay.* Pécs, Jelenkor Kiadó.
- BÁLINT FERENC–G. VASS ISTVÁN (1971): *A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890–1944.* Békéscsaba, Békéscsaba Város Tanácsa VB. /Forráskiadványok a Békés megyei Levéltárból 5./
- Békés vármegye.* Felelős szerkesztő Márkus György. Budapest, 1936, Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala.
- BERECZ JÁNOS (1981): *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956.* Budapest, [1969], Kossuth
- BORSÁNYI GYÖRGY (1979): *Kun Béla.* Budapest, Kossuth.
- DÁNYI LÁSZLÓ (2006): *A Kazinczy utcai fiúk. Forradalom és megtorlás Békés megyében – 1956.* Békéscsaba, Szerző kiadása.
- Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben.* Budapest, é. n. Kiadja a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala.
- ERDMANN GYULA (1992): *Begyűjtés, beszolgáltatás, 1945 – 1956.* Békéscsaba, Tevan.
- Évkönyv III. 1994.* Budapest, 1956-os Intézet.
- Fehér Könyv. *Ellenforradalmi események a Gyulai járásban.* Gyula, 1958. Magyar Szocialista Munkáspárt Városi és Járási Végrehajtó Bizottsága.
- Fehér Könyv. *Ellenforradalmi események Békés megyében I.* Békéscsaba, 1957, Békés megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- FEKETE PÁL (2003): *Az utolsó szó jogán. Elsüllyedt világ – Békéscsaba, 1956.* Budapest, Püski.
- FILEP TIBOR (2012): *A politikai rendőrség Hajdú-Biharban 1957–1989.* Debrecen, Szerző kiadása.

- FRANCSOVITS GYÖRGY (1970): A magyar októberi forradalom és a Tanácsköztársaság Békéscsabán. In Kristó Gyula–Székely Lajos (szerk.): *Tanulmányok Békéscsaba történetéből*. Békéscsaba, Békéscsaba Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága.
- G. VASS ISTVÁN (1975): A Szociáldemokrata Párt, a Parasztpárt, a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt tevékenysége 1944–45-ben és az 1945-ös választások Békés megyében. In *Békés megye 1944–1945-ben. Tanulmányok*. Szerk. Dér László–Szabó Ferenc. Békéscsaba, MSZMP Békés Megyei Bizottsága – Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- GALÁNTAI JÓZSEF (1988): *Az első világháború*. Budapest, Gondolat.
- GÖRGÉNYI ERNŐ: *Forradalmi események Gyulán és Gyulaváriban 1956-ban*. OKTV 1993–94. Pályamunka.
- Gyula a fordulat évétől az 1970-es évtizedig*. Szerk. Szabó Ferenc. Gyula, 1987, Városi Tanács.
- HALMÁGYI PÁL (1985): *Makó város román megszállása 1919. június 17. – 1920. március 29.* Makó. /Makói Múzeum Füzetei 43./
- HARSÁNYI MARGIT (1936): Békés vármegye története. In *Békés vármegye*. Felelős szerkesztő Márkus György. Budapest, Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége és Kiadóhivatala, 51–102.
- HOLLÓS ERVIN–LAJTAI VERA (1980): *Köztársaság tér 1956*. Budapest, Kossuth.
- HORTHY MIKLÓS (1990): *Emlékirataim*. Budapest, Európa–História.
- Interjú dr. Molnár Mihállyal. Készítette Molnár Adrienne 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 579. sz.
- Interjú Tibori Jánossal. Készítette Valuch Tibor 1994-ben. Budapest, 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 589. sz.
- JANECSKÓ JÁNOS (2002): *Gyulavári krónikája*. Gyula, Gyula Város Önkormányzata.
- KOCSOR JÁNOS (2006): Békéscsabai képes levelezőlapok a Munkácsy Mihály Múzeumban. In *Békés Megyei Múzeumok Közleményei*, 28. 327–354. p.
- Kor-Képek 1956*. Főszerk. Féner Tamás. Budapest, 2006, Magyar Távirati Iroda Zrt.
- KÖRÖSI ZSUZSANNA–MOLNÁR ADRIENNE (2000): *„Titokban a lelkemben éltem”. Az ötvenhatos elitéltetek gyermekeinek sorsa*. Budapest, 1956-os Intézet
- LIPTAI ERVIN (1965): *A Magyar Tanácsköztársaság*. Budapest, Kossuth.
- LÖCSEI PÁL (1999): Békéscsaba tizenkét napja az 1956-os forradalomban. In Ständeisky Éva, Rainer M. János (szerk.): *Évkönyv VII. 1999. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956-os Intézet, 282–300. p.
- MADAY PÁL (1960): *Békés megye története*. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum.
- MAGYAR BÁLINT (1986): *Dunaapáti 1944–1958. Dokumentumszociográfia I–III*. Budapest, Művelődéskutató Intézet – Szövetkezeti Kutató Intézet.
- MAKKAY (MACHALEK) PÁL (1928): *A 101 cs. és kir. gy. ezred története (1883–1918)*. Békéscsaba, Körösvidék Nyomda és Lapkiadó Részvénytársaság.
- MAKKAY (MACHALEK) PÁL (1934): A volt császári és királyi 101-ik gyalogezred a világháborúban. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 43–91. p.
- MOLNÁR ADRIENNE (2009): *89/56. Ötvenhatosok a rendszerváltásról*. Budapest, 1956-os Intézet.
- MOLNÁR MIHÁLY (1934): A vadászkülönítmény. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101.*

- Gy. e. *Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál ny. őrnagy, v. 101. gy. e. százados. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 152–176. p.
- Molnár Mihály dr. naplója. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.
- Molnár Mihály dr., vm. jegyző, főispáni titkár: A földreform mérlege Békésmegyében. *Békésmegyei Naptár*, 1948. Szerkesztette és összeállította: Békés vármegye szabadművelődési felügyelője és munkaközössége. Kiadja: Békés vármegye Szabadművelődési Tanácsa, 50–54. p.
- Molnár Mihály dr.: *601 nap. Politikai fogságom története 1957. február 16. – 1958. október 11.* Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.
- MOLNÁR MIHÁLY: Forradalom Békéscsabán. Dr. Molnár Mihály 1956-os naplójából. *Dél-Kelet*, 1991. október 3., október 10., október 17., október 24.
- NOVOTNY TIHAMÉR: *Első világháborús katonaemlékek*. Budapest, é. n., Múzsák Közművelődési Kiadó.
- ÖRSI TÓTH LÁSZLÓ: Csabai ávosok őszi vakációja 1956-ban. III/1. rész; III/2. rész; III/3. rész. *Dél-Kelet*, 1991. augusztus 1.; augusztus 8.; augusztus 20.
- ÖRSI TÓTH LÁSZLÓ: Féja Géza a békéscsabai forradalomban. *Dél-Kelet*, 1991. január 24.
- PISKY ZOLTÁN (1934): A 3/101. tábori század Czardaki-nál. In *A 101-es zászló alatt. A v. Békéscsabai Cs. és K. 101. Gy. e. Emlékalbuma*. Szerkesztette és kiadta Makkay (Machalek) Pál. Budapest, Pless Gy. Közlekedési nyomda, 192–200. p.
- SASS ERVIN: A Tanácsköztársaság kikiáltása és első napjai Békéscsabán. *Békési Élet*, 1968. 1. sz. 35–41. p.
- SCHERER FERENC (1938): *Gyula város története. II. kötet. A rendezett tanácsú város*. Gyula M. város kiadása.
- SÍPOS ANDRÁS–ZÁVADA PÁL (1989): *Statárium. Dokumentumszociográfia a „gyűjtogató kulákok” pereiről*. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézet – Művelődéskutató Intézet VITA kiadójának közös kiadványa.
- SOMLAI KATALIN: Békés megye az 1956-os forradalomban. *Bárka*, 2001. 4. sz. 34–47.
- STANDEISKY ÉVA (2010): *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony–Budapest, Kalligram – 1956-os Intézet.
- SZABÓ FERENC (1969): *A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban*. Békéscsaba, Békés Megyei Tanács Városi Bizottsága – MSZMP Békés Megyei Bizottsága.
- TIBORI JÁNOS (1960): *Békéscsaba története. A Körös kultúra idejétől a felszabadulásig*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- TIBORI JÁNOS (1991): *Békéscsaba krónikája*. Debrecen. Kézirat, Tibori Theodosia Timea tulajdona.
- TIBORI JÁNOS DR. (1960): *Békéscsaba története*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- TIBORI JÁNOS DR. (1961): *A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története 1944–1961*. Békéscsaba, Békéscsabai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- VI. Névtelen [Dr. Molnár Mihály]: Munkástanácsok Békéscsabán 1956-ban. In *Magyar munkástanácsok 1956-ban. Dokumentumok*. Sajtó alá rendezte: Kemény István és Bill Lomax. Párizs, 1986, Magyar Füzetek.
- Vörös Könyv*. Garmadába gyűjtötte, időrendbe sorolta, a varratszövegeket írta és a képeket válogatta Gerencsér Miklós. Lakitelek, 1993, Antológiai Kiadó.
- ZÁVADA PÁL (1986): *Kulákprés*. Budapest, Művelődéskutató Intézet.

